

ACTES

**Ir. CONGRÉS DE CENTRES
D'ESTUDIS DE PARLA CATALANA**

Lleida, 19 i 20 d'abril de 1991

ACTES

Ir. CONGRÉS DE CENTRES D'ESTUDIS DE PARLA CATALANA

Lleida, 19-20 d'abril de 1991
Edició a cura de Carme Vidal Huguet

FUNDACIÓ PÚBLICA
INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCS
DE LA DIPUTACIÓ DE LLEIDA

ACTES

II CONGRÉS DE CENTRES D'ESTUDIS
DE PARLA CATALANA

Lleida, 19-20 d'abril de 1994
Edició a cura de Carme Vidal Huguet

© dels autors

EDITA: Fundació Pública Institut d'Estudis Ilerdencs

Plaça Catedral S/N

25002 Lleida

Tel: 973/ 271500

Fax: 973/ 274538

COMPOSICIÓ: Servei de Publicacions de l'IEI

COBERTA: Comunicació Visual SCP

IMPRESSIÓ: INO. Reproducciones

ISBN: 84-87029-54-X

Dipòsit Legal: L-517-1994

Presentació **ACTES**

Ir. CONGRÉS DE CENTRES D'ESTUDIS DE PARLA CATALANA

Lleida, abril de 1994

Quaderns de l'Institut

Presentació

Si és cert que Catalunya compta amb gairebé un centenar de centres d'estudis locals i comarcals, no ho és menys que molts d'ells són hereus del moviment associatiu ric i divers que va viure el país a finals del segle passat a redós de l'excursionisme d'una banda, i de l'estudi de la història local i de l'art i la cultura popular de l'altra. Ara, a les portes del segle XXI, la dinàmica d'aquests centres és tota una altra: si és evident que l'investigador ha substituït la figura de l'erudit local, en conseqüència, els centres no poden dedicar-se només a l'activisme cultural, sinó que conjuntament amb la Universitat el seu objectiu primer ha de ser la recerca.

Tot plantejant aquesta afirmació com un interrogant, i intentant de donar resposta a la pregunta sobre quines són en el present i quines han de ser de cara al futur les funcions dels centres d'estudis, és que els dies 19 i 20 d'abril de 1991 es va celebrar a l'Institut d'Estudis Ilerdencs el Primer Congrés de Centres d'Estudis de Parla Catalana, que l'IEI havia organitzat conjuntament amb la Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, l'Institut de Cultura "Juan Gil-Albert" d'Alacant, l'Institut d'Estudis Baleàrics, l'Institut d'Estudis Eivissencs, l'Institut d'Estudis Gironins, l'Institut d'Estudis Vallencs, l'Institut Menorquí d'Estudis, el Centre d'Estudis Socials d'Osona, la Societat Arqueològica Lul·liana i l'Institut de Recerca "Jaume Vicens i Vives" de la Universitat Pompeu Fabra. Com dèiem, l'objectiu primer del Congrés era de trobar solucions conjuntes als problemes comuns que tant els centres organitzadors com els que s'hi van inscriure patíem per la mateixa dinàmica i realitats inherents al que hom entén per centre d'estudis. Així doncs, calia discutir quines eren o havien de ser les funcions dels centres d'estudis i, sobretot, partint del fet que l'activitat científica hi estava ja implantada, calia intentar d'aclarir com s'havia d'enfocar.

L'estructura del Congrés responia al sistema de ponències i comunicacions, i fou a l'entorn de tres ponències que emmarcaven els temes més importants que s'havia de discutir que va girar tot el debat. El Dr. Josep Picó López, de la Societat Valenciana d'Estudis i Investigació, havia de llegir la primera ponència sobre "Objectius i funcions dels centres d'estudis de Parla Catalana", la qual, per absència del ponent, va ser substituïda per la primera comunicació inclosa en aquest bloc i intitulada "Els centres d'estudis en el context d'un futur present. Proposta de creació d'una associació de centres d'estudis de parla catalana", a càrrec d'Antoni Gavaldà, de l'Institut d'Estudis Vallencs, i Joaquim Albareda, del

Centre d'Estudis Socials d'Osona. La segona ponència fou encarregada al Dr. Josep Quintana Petrus, membre del consell acadèmic de l'Institut d'Estudis Baleàrics, i tractava sobre "El marc jurídic i el marc administratiu dels centres d'estudis". I la tercera i darrera ponència portava per títol "Investigació i centres d'estudis: metodologia i línies de treball" i s'havia de desglossar en dues vessants, l'una referent a humanitats, que va pronunciar el Dr. Josep Fontana, director de l'Institut de Recerca "Jaume Vicens Vives" de la Universitat Pompeu Fabra, i l'altra sobre la vessant estrictament científica, que s'encarregà al Dr. Jorge Wagensberg, amb la presència del qual, però, a última hora no vam poder comptar. Aquests tres grans temes es complementaven amb les comunicacions referides a cadascun d'ells, i fou així que es tractaren assumptes com ara el finançament dels centres i la seva infraestructura, les publicacions i el tema tan difícil de resoldre de la seva distribució.

El Congrés incloïa en el seu programa i com a acte de cloenda una taula rodona, que es va celebrar a l'Aula Magna de la Universitat de Lleida, el tema de la qual va ser "Panoràmica europea dels Centres d'Estudis". Moderada per Josep M. Gasset, director de l'IEI, va comptar amb la Dra. Jenny Brumme de la Universitat de Leipzig, el Dr. Michel Brunet de la Universitat de Toulouse, el Dr. Luciano Casali de la Universitat de Bolonya, el Dr. Octavio Ruiz Manjón-Cabez, president de la Confederación Española de Centros de Estudios Locales, i del Dr. Jesús Mestre, director de "Plecs" d'història local de l'"Avenç".

Si bé el Congrés no va aportar solucions a tots els problemes que a nivell general afecten els centres, sí que es va aconseguir la proposta que Antoni Gavaldà i Joaquim Albareda van llençar en la seva ponència: arran del Congrés s'ha creat una Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, que a hores d'ara compta amb un total de 39 centres inscrits i que ja ha editat un número d'un Butlletí que serà el seu òrgan d'expressió: informarà de la seva gestió, donarà notícia de les novetats editorials dels centres i de les seves activitats.

No voldria acabar aquestes ratlles sense donar les gràcies als tres membres del consell executiu del Congrés: Ramon Servalls, Antoni Gavaldà i Josep M. Gasset, directors respectivament de l'Institut d'Estudis Baleàrics (a hores d'ara rellevat en el càrrec), de l'Institut d'Estudis Vallencs i de l'Institut d'Estudis Llerdencs, per la col·laboració que en vaig rebre des de la secretaria del congrés estant. Als companys de l'IEI, perquè plegats vam haver de viure també l'abans i el després del congrés, que per nosaltres no s'ha acabat fins ara.

Carme Vidal Huguet
Lleida, abril de 1994

NOTA D'EDICIÓ

Hem dividit el llibre en dos blocs: un que aplega els textos que foren llegits els dos dies de Congrés i un altre, conseqüència del primer, que recull tots els documents de creació de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana. En el primer d'aquests apartats hi hem inclòs les ponències seguint l'ordre que els atorgava el programa en què s'anunciaven, mentre que les comunicacions, atès que hem defugit els apartats temàtics, les hem col·locades també segons l'ordre de presentació que se'ls va atorgar. Dels cinc membres participants a la taula rodona, només dos, la Dra. Jenny Brumme i el Dr. Luciano Casali, ens han lliurat el text, per la qual cosa el bloc dedicat a la "Panoràmica europea dels centres d'estudis" només recull els testimonis de la Universitat de Leipzig i de la de Bolonya.

Hem respectat els textos tal i com ens han estat lliurats. Sense oblidar que es van gestar tenint present que havien de ser discursos orals, a l'hora d'haver-los d'aplegar en volum alguns han estat reelaborats pels seus autors, que n'han adequat la redacció al discurs escrit; d'altres, en canvi, conserven aquests trets que traeixen l'oralitat. Ens hem limitat només a unificar petits criteris formals.

C.V.H.

Els Centres d'Estudis en el context d'un futur present. Proposta de creació d'una Associació de Centres de Parla Catalana

ANTONI GAVALDÀ
JOAQUIM ALBAREDA

1. L'existència d'instituts d'estudis locals i comarcals té les seves arrels en el temps de la Renaixença. L'excursionisme, els treballs dels erudits locals i les publicacions dels capellans doctes esperonaren la recerca i el coneixement de la història, la geografia, l'art i la cultura popular del nostre país creant les bases del que ha estat l'esplet de les dues darreres dècades.

Però una vegada constatat el dinamisme dels centres d'estudis locals i la seva intensa activitat, de la qual les nombroses publicacions en són el millor exponent, cal que ens demanem quines són les seves *limitacions*, tant de caràcter *infraestructural* com *científic*, que poden posar en entredit la seva tasca en els pròxims anys.

Només a Catalunya hi ha un centenar de centres d'estudis. En relació amb la resta d'Espanya - on aquests centres solen reduir-se a les capitals de província i el seu caràcter sol ser oficial o paraoficial - disposem, doncs, d'un teixit associatiu ric i divers de centres ja siguin comarcals o bé locals, el qual, sovint, ultrapassa les funcions erudites per assumir tasques més àmplies de difusió cultural. En ells s'ha experimentat un rejuveniment generacional gràcies a la incorporació, en els darrers anys, de fornades d'universitaris, cosa que ha permès la renovació de soca-rel del tarannà excessivament erudit d'aquestes entitats. Les actituds massa localistes i, per tant, reduccionistes, han deixat pas a una renovació conceptual i metodològica en les línies de treball dels centres d'estudis.

Tanmateix, no hem d'oblidar els reptes importants que els centres d'estudis tenen plantejats a les envistes del segle XXI - per no parlar de les seves limitacions econòmiques i d'infraestructura que sovint els condicionen al límit de la pura subsistència-: ¿ Quines funcions han d'assumir? ¿ Han de ser, estrictament, centres de recerca i d'erudició tot desprenent-se del vessant d'activisme cultural que tant

els ha caracteritzat fins avui, tasca de suplència que ja poden assumir els ajuntaments, els consells comarcals o d'altres institucions i entitats? En cas de centrar-se en l'activitat científica, ¿aquesta ha de reduir-se al marc geogràfic local o bé cal que els centres d'estudis s'esforcin per coordinar recerques territorialment més àmplies? El mateix podríem dir respecte a la metodologia: ¿poden ser autosuficients o cal que coordinin els seus esforços, que intercanviïn les seves experiències amb d'altres centres i que sintonitzin amb la Universitat per tal de superar l'aïllament i el perill de fossilització, sense que això signifiqui renunciar a la independència d'acció de cadascun dels centres?

¿Quines són, doncs, les possibilitats reals de treball que ofereixen els centres d'estudis - en la seva múltiple diversitat- a banda d'aprofundir el coneixement científic local i, de retop, general, i de constituir una bona escola de formació de futurs científics? ¿Quines són les seves possibilitats en el terreny de les publicacions, el millor indicador de llur activitat científica? I també, ¿com poden superar els centres d'estudi el greu obstacle de la difusió de les publicacions per tal que els resultats de la recerca puguin ser coneguts arreu del país amb facilitat, cosa avui dia impensable i que constitueix, ben segur, un dels seus problemes més evidents i sense perspectives de solució immediates?

2. És evident, per tant, que cal la redefinició d'un nou model de centre d'estudis a les envistes del segle XXI, perquè el servei que ha d'oferir i la finalitat que ha d'acomplir difereixen molt del que han realitzat fins avui.

Pensem que aquest nou model, a grans trets, s'ha de configurar a partir dels següents eixos vertebradors: a) lligam amb l'administració nacional, intercomarcal, comarcal i amb la Universitat; b) coordinació dels investigadors per tal d'intercanviar informació, discutir metodologia de treball, etc; c) aprofundiment de la realitat comarcal i de Catalunya des de tots els àmbits d'estudi; d) potenciar la intercomunicació dels Centres d'Estudis a través de mitjans adequats; e) estimular la formació de nous investigadors universitaris mitjançant ajuts i beques ;

f) potenciar línies de recerca àmplies a fi d'interrelacionar eixos de recerca.

Aquests punts bàsics haurien de ser discutits i promoguts, inicialment, des de cada col·lectiu de persones que treballen i publiquen a l'interior dels centres d'estudis per tal d'arribar a un compromís entre aquests que permetés la transformació dels vells centres en entitats renovades, i, alhora, la seva necessària potenciació.

Pel que fa al punt primer, el lligam amb les diverses administracions i el vincle amb la Universitat, cal destriar l'aspecte econòmic de l'estrictament científic. És evident que els recursos amb què compten la majoria dels centres avui per avui, són migrats. I d'altra banda, bona part del finançament que reben de

l'administració incideix en les publicacions i en poca cosa més. Caldria que les diverses administracions oferissin, anualment i de manera sistemàtica, un mínim d'ajut per a despeses de funcionament dels centres i que la resta de finançament s'establís en funció del treball realitzat en els dos o tres darrers anys. Només d'aquesta manera els centres de comarques o perifèrics disposarien d'uns mitjans acceptables que els permetrien desenvolupar amb normalitat la seva tasca i en unes condicions menys allunyades de les que disposen els centres vinculats a les diputacions o bé d'altres institucions públiques. A la vegada, s'evitaria la dependència envers els criteris del polític de cultura de torn. D'altra banda, seria desitjable que la Generalitat i els consells comarcals assumissin aquesta responsabilitat bo i centralitzant l'ajut econòmic als centres, cosa que impediria un excessiu fraccionament en la política de subvencions. Per la seva part, la Universitat podria col.laborar en l'obtenció de subvencions per a la realització de projectes de recerca d'àmbit local i comarcal, tant en l'àmbit individual dels centres com col.lectiu. Però el seu paper més rellevant l'hauria de desenvolupar a l'hora d'elaborar aquests projectes garantint una connexió real entre els equips de professors universitaris i els dels centres. Si aquesta simbiosi s'assolís i fos equilibrada, l'engrescament que generaria en els cercles de difusió implicaria, d'una banda, un renovament profund en els dos àmbits i, de l'altra, un major lligam entre Universitat i centres d'estudis que esdevindria altament beneficiós. El segon eix vertebrador, conseqüència d'aquest primer, el constituiria la coordinació dels investigadors a fi de realitzar recerques conjuntes. Si ara, a la Universitat, hi ha equips d'investigadors, el guany que es derivaria de la suma d'esforços seria immens i els centres comptarien amb nuclis d'investigadors d'alt nivell ja que la relació estreta amb la Universitat asseguraria una renovació conceptual i metodològica constant.

El tercer eix que ha de permetre la consolidació dels centres d'estudis l'ha de constituir l'aprofundiment del coneixement de la realitat comarcal de Catalunya en els seus múltiples aspectes, però, assenyaladament, en el de la recerca, qüestió essencial per preveure les línies d'acció que cal seguir en el futur. Cal conèixer amb detall quin és el contingent d'investigadors amb què compten els centres i, també, quines són les línies de recerca actuals i amb quins fons documentals s'està investigant a fi de facilitar la intercomunicació i l'avanç científic. Si bé és cert que alguns centres disposen de repertoris de fons, de premsa microfilmada o microfitxada, de bibliografia local o comarcal, ens trobem a les beceroles d'haver assolit aquest objectiu d'una manera efectiva. Els centres han de col.laborar i complementar la tasca dels arxius comarcals en l'inventari de

tots els fons documentals comarcals i han de donar-los a conèixer als investigadors. Aquesta feina feixuga i poc llúida s'ha de potenciar amb grups de treball coordinats, amb una metodologia unificada i actualitzada, per tal d'oferir punts de lligam entre els investigadors d'arreu del país. Sense aquesta infraestructura correm el perill que moltes de les recerques esdevinguin estèrils i caduques en poc temps per la manca de contrast i de relació amb estudis paral·lels.

Un quart eix, ineludible, el constitueix el vessant intercomunicatiu. Si en bona mesura els punts anteriors ja poden significar un revulsiu important per superar l'aïllament dels centres d'estudis, la publicació d'un butlletí facilitaria el contacte entre els instituts i els seus investigadors així com la difusió de les seves edicions i la crítica i debat sobre el treball realitzat i sobre noves perspectives de recerca. Aquest butlletí de caràcter divulgatiu, amb periodicitat estable, el gruix més important del qual podria ser cobert de forma rotatòria, hauria de tenir una difusió eficaç entre tots els centres, les biblioteques i les Universitats. En aquesta mateixa línia, la consolidació de les biblioteques dels centres - en bona part garantida per l'intercanvi habitual de publicacions d'arreu del país - permetria trencar amb un dels principals inconvenients amb què avui ens trobem: la dificultat de conèixer els estudis d'altres comarques a conseqüència de l'insoluble problema - avui per avui - de la distribució de les publicacions.

Un altre repte per al futur dels Centres és el de saber estimular la incorporació de nous investigadors, premissa bàsica per regenerar la seva pròpia dinàmica interna. A fi de poder garantir la participació de joves universitaris en els tasques dels Centres caldria que aquests convoquessin beques de formació i ajuts per desenvolupar projectes de recerca, per confeccionar repertoris bibliogràfics o de premsa, per fixar la documentació que es troba en arxius privats, etc. La coordinació i el treball complementari entre centres d'estudis i Universitat serien, aleshores, del tot fructífers.

Una darrera línia de treball passaria per potenciar programes de recerca conjunts amb la Universitat. D'aquesta manera s'acabaria amb la disfuncionalitat d'ofertes paral·leles i, a la vegada, seria possible d'abordar projectes molt més ambiciosos i renovadors, tant en sentit temàtic com metodològic, cosa que beneficiaria tots els estaments implicats.

Evidentment, totes aquestes línies mestres estan estretament lligades i es fa difícil de concebre'n una sense les altres. Pensem que el futur dels Instituts d'Estudis, la seva indefugible redefinició per tal que esdevinguin instruments útils i dinàmics al servei del país, passa per aquestes exigències de renovació. Contràriament, si continua la situació actual d'indefinió i d'anar fent la viu-viu, amb ajuts més que

testimonials de part de la Generalitat, si els centres continuen mirant-se de reüll i amb certa autocomplaença, el futur que s'albira és magre i poc engrescador. Amb unes estructures caduques i amb una indefinició total pel que fa a les línies de recerca, els centres es veuran abocats a la paràlisi i a l'abúlia.

3. És indiscutible que els centres d'estudis vivim situacions diferenciades en cadascun del Paísos Catalans. Amb tot hi ha un tret comú que ens uneix per damunt la diversitat: la llengua. Si a això hi sumem el passat col·lectiu i el que podríem arribar a ser, els vincles d'unió són i seran múltiples. Però, ¿cal plasmar aquestes realitats en un lloc d'acció comuna? ¿Cal establir punts de contacte a partir de realitats passades o per utopies del present? ¿Cal replantejar opcions comunes i conjuntes per fer front a problemes semblants?

Malgrat la realitat indiscutible d'uns models de centres d'estudis allunyats en l'espai, es fa indispensable la coordinació i l'intercanvi habitual entre ells, tant per raons històriques com lingüístiques, com, sobretot, per raons de coherència metodològica i científica de cara a l'estudi de les realitats pretèrites i presents. De més a més, en el món de la historiografia, el revulsiu de la renovació dels estudis locals i comarcals seguint els corrents dels *Annales* o del materialisme històric han arrelat plenament arreu dels Paísos Catalans, realitat que ha permès una relació i un intercanvi constant en l'últim decenni entre investigadors i centres d'estudis dels països de parla catalana molt superior als contactes mantinguts amb d'altres zones de l'Estat espanyol. Per últim, el flux de professors universitaris que han creat escola entre les diverses universitats de l'àmbit catalanoparlant ha estat remarcable i ha generat un apropament i, sovint, una coincidència d'objectius comuns que cal no menystenir.

És evident, doncs, que cal proseguir la interrelació entre els centres d'arreu dels Paísos Catalans i incrementar tant l'intercanvi informatiu com la coordinació de caràcter científic en la mesura que sigui possible.

4. És evident que part d'aquests objectius poden assolir-se a l'interior de cada centre. Però pensem que sens dubte, l'única via factible per tal de facilitar la tasca dels centres d'estudis, de cohesionar-los, de donar a conèixer el seu treball i, en definitiva, de convertir-los en uns instruments útils de cara al futur, és la de constituir una associació. Ja fa més de dos anys que Andreu Mayayo féu una proposta ambiciosa de creació d'una federació amb l'objectiu de superar les servituds cap als poders públics o privats, d'acabar amb la manca de projecció nacional de les publicacions i les activitats dels centres, així com de repensar i refer la història nacional ("Plecs", 13 (febrer de 1988) pàg. 193. *L'Avenç*, 112).

En una primera fase les funcions que una associació podria assumir, serien:

- a. Elaborar un directori anual dels centres d'estudis de parla catalana a fi de facilitar la comunicació entre ells.
 - b. Facilitar l'intercanvi del catàleg de publicacions entre els centres i proporcionar un descompte considerable als membres de les entitats que formin part de l'associació.
 - c. Garantir l'intercanvi de publicacions entre els centres associats per tal d'assolir un objectiu fonamental per al desenvolupament científic i cultural dels centres: la consolidació de la biblioteca.
 - d. La publicació periòdica d'un butlletí semestral que es faci ressò de les activitats més rellevants dels centres, amb una secció de novetats bibliogràfiques i, potser, una altra amb articles.
 - e. Possibilitar, també, l'intercanvi d'activitats entre els centres: conferències, exposicions, experiències de dinamització cultural, de salvaguarda del patrimoni artístic, arqueològic, natural...
 - f. Organitzar congressos, seminaris i debats sobre temes d'interès per als centres. A mig termini, quan l'associació s'hagués consolidat i comptés amb una participació important dels centres, els objectius podrien ser més ambiciosos. Entre d'altres:
 - a) Coordinació de programes intercomarcals de recerca entre diversos centres d'estudis de l'Associació i amb la Universitat, cosa que, no cal dir-ho, significaria un avanç qualitatiu remarcable en la funció dels centres i en la superació del localisme.
 - b) La creació d'un centre de dades de publicacions locals i l'edició periòdica d'un catàleg general. També seria interessant elaborar una memòria periòdica sobre les recerques portades a terme a cada comarca.
 - c) La convocatòria de premis o ajuts a la recerca per tal de fomentar la renovació metodològica o temàtica, o bé per coordinar estudis intercomarcals.
5. Pensem que aquest 1r Congrés és el lloc més adient perquè es constitueixi l'Associació de Centres d'Estudis de Parla Catalana. Una vegada decidida la seva constitució en el congrés, si s'escau, caldria que es formés un secretariat provisional o una comissió gestora que promogués la màxima participació dels centres en l'Associació i que elaborés la proposta d'estatuts i un reglament intern que haurien de ser aprovats en una assemblea general. Caldria, també, que un centre d'estudis amb bona infraestructura organitzativa assumís provisionalment les funcions administratives de la secretaria mentre l'Associació no estigui formalment constituïda.
- Probablement, amb una quota per cada centre associat no massa elevada

(proposem unes 25.000 ptes. a l'any), l'Associació podria començar a rutllar (publicar el butlletí, facilitar la relació entre els centres, organitzar internament l'Associació, buscar subvencions, organitzar activitats...). Caldria, també, poder disposar d'una persona, potser amb mitja dedicació, que portés a terme les tasques administratives de l'associació i que facilités el treball del Secretariat. No cal dir que, si aquest nexa d'unió entre els centres esdevé realitat, els objectius de cara al futur que acabem de proposar seran molt més assequibles i els centres d'estudis podran gaudir, en els pròxims anys, d'una embranzida i una projecció sense precedents.

Les persones jurídiques en el dret espanyol

L'estudi de les diferents figures associatives -les anomenades persones jurídiques- ha de partir, forçosament, de l'article 85 del Codi civil, el qual distingeix: 1º) les corporacions, associacions i fundacions d'interès públic reconegudes per la llei, i 2º) les associacions d'interès particular, segun aduertes civils, mercantils o industrials, d'elles que a la llei s'atorga personalitat pròpia distinta de la de cadascun dels seus associats.

La raó de que els articles 36 i 37 C.c. que regulen aquesta qüestió són uns dels més criticats per la doctrina, malgrat que també es cert que no es han mantingut diferents. D'una banda, per exemple, s'ha dit que ambdós articles "están redactados con una técnica imprecisa, pues distinguen implícitamente las personas jurídicas públicas (Corporaciones), de las personas jurídicas privadas, bien sean de interés privado (Asociaciones Civiles y mercantiles) o de interés público (Asociaciones y fundaciones)".

Malgrat aquesta opinió favorable al text del Codi civil, el quadre general de les persones jurídiques admeses en el nostre ordenament ha esdevingut amb el citat precepte legal, puix es nota que un bon nombre de les reconeixen personalitat jurídica a entitats diverses, algunes de les quals tenen cabuda en les figures que exhibeix el mencionat text legal (les corporacions de dret públic, per exemple) i altres que tenen el seu origen en les distintes formes que, per a la prestació dels serveis públics, adopta l'Administració moderna (així les entitats estatals autònomes, per exemple).

Avui dia, l'estudi de les persones jurídiques difícilment pot estructurar-se en base a un sol esquema. Podem parlar, per exemple, d'entitats territorials i no territorials, i no perquè aquestes donen origen a un territori o no desenvolupen la seva activitat, sinó perquè, en els primers, el territori és un element constitutiu essencial del seu ser i el qual aquest no té cap cap de ser (pau es una resta), mentre que,

Els Centres d'Estudis de Parla Catalana: marc jurídic i administratiu

JOSEP MARIA QUINTANA

Les persones jurídiques en el dret espanyol

L'estudi de les diferents figures associatives -les anomenades persones jurídiques- ha de partir forçosament de l'article 35 del Codi civil, el qual distingeix: 1r) les corporacions, associacions i fundacions d'interès públic reconegudes per la llei, i 2n) les associacions d'interès particular, siguin aquestes civils, mercantils o industrials, a les quals la llei reconeix personalitat pròpia distinta de la de cadascun dels seus associats.

És sabut que els articles 35 i 37 C.c. que regulen aquesta qüestió són uns dels més criticats per la doctrina, malgrat que també és cert que no els han mancat defensors. GARRIDO FALLA, per exemple, ens diu que ambdós articles "están redactados con una técnica impecable, pues distinguen implícitamente las personas jurídicas públicas (Corporaciones), de las personas jurídicas privadas, bien sean de interés privado (Sociedades civiles y mercantiles) o de interés público (Asociaciones y Fundaciones)".

Malgrat aquesta opinió favorable al text del Codi civil, el quadre general de les persones jurídiques admeses en el nostre ordenament no s'exhaureix amb el citat precepte legal, puix és notori que un bon nombre de lleis reconeixen personalitat jurídica a entitats diverses, algunes de les quals tenen cabuda en les figures que exhibeix el mencionat text legal (les corporacions de dret públic, per exemple) i altres que tenen llur origen en les distintes formes que, per a la prestació dels serveis públics, adopta l'Administració moderna (així les entitats estatals autònomes, per exemple).

Avui dia, l'estudi de les persones jurídiques difícilment pot estructurar-se en base a un sol esquema. Podríem parlar, per exemple, d'ens territorials i no territorials, i no perquè aquests darrers estiguin mancats d'un territori on desenvolupar la seva activitat, sinó perquè, en els primers, el territori és un element constitutiu essencial de l'ens sense el qual aquest no tindria raó de ser (així els ens locals), mentre que,

per als segons (els enquadrats en l'administració institucional, per exemple), el territori implica, tan sols, el marc físic en el qual aquests han de desenvolupar llur activitat.

En la recerca d'aquest element definidor de les persones jurídiques, també hi cabria distingir entre persones jurídiques *públiques* i *privades*. Atenent a aquest criteri divisor, per a definir les persones jurídiques privades podríem acudir tant a l'ordenament jurídic que tipifica llurs diferents espècies (així tindríem que ho són les associacions, les fundacions, les mutualitats o les cooperatives), com a la determinació del seu naixement per un negoci jurídic privat; mentre que serien públiques aquelles persones jurídiques que es configuren com a formes públiques de personificació i han estat creades per una norma legal i no per un negoci jurídic privat. Però això que sembla molt clar a primera vista (ningú no pot dubtar, en efecte, que un col·legi professional o una diputació siguin persones jurídiques públiques), no ho és tant en endinsar-nos en el complex magma de normes administratives que regulen avui determinades persones jurídiques de molt difícil enquadrament en els esquemes clàssics de les persones jurídiques públiques. Veiem, en efecte, com, d'uns anys ençà, estan apareixent, cada vegada amb més freqüència, supòsits d'exercici de funcions públiques per entitats amb personalitat jurídica de Dret privat en virtut de mecanismes de delegació o transferència, de la mateixa manera que veiem també diàriament la creació de vertaderes empreses públiques que actuen en el tràfec sotmeses a un règim mercantil, al mateix nivell que les empreses comercials privades.

Com ha observat GARCÍA DE ENTERRÍA, aquesta distorsió ha trobat manifestacions bastant aparatoses, ja que l'Administració crea avui normalment ens institucionals sota formes privades de personificació (especialment sota la forma de societats anònimes), i a la vegada no té escrúpols al'hora de disposar l'actuació sistemàtica sota un règim de Dret privat d'un ens que s'ha personificat en virtut d'una forma jurídic-pública. Són exemple del primer que he dit les empreses nomenades per la LEEA¹ "empresas nacionales" (art. 3, 91 i 92 "las empresas nacionales son aquellas creadas por el Estado, directamente o a través de organismos autónomos"; "habrán de ser constituidas precisamente como sociedades anónimas"; "se regirán por las normas del Derecho mercantil, civil y laboral"); exemple del segon ho seria la RENFE, l'estatut de la qual, aprovat el 23 de juliol de 1964, la defineix en el seu article primer com a "entidad con personalidad de Derecho Público actuando en régimen de empresa mercantil", negant-se expressament per l'article 4rt la seva condició d'Administració Pública als efectes de les lleis que pauten la seva actuació i el seu règim jurisdiccional i declarant aplicable al seu

funcionament, després del seu estatut propi, i de manera genèrica, el Dret privat. Com pot ja intuir-se, els exemples en aquest camp extremadament trencadís podrien ésser nombrosos.

Per a resoldre amb un mínim de garanties la qüestió que ens ocupa, la classificació més omnicomprensiva de quantes persones jurídiques hi ha en el nostre ordenament -i sens perjudici d'observar que, dins cadascuna d'aquestes, les subclassificacions són extraordinàriament difícils en base a tot el que portem dit fins aquí- és la que distingeix entre *ens de base corporativa* i *ens de base institucional o fundacional*.

La doctrina ens recorda, en efecte, que la diferenciació bàsica entre unes i altres persones jurídiques prové de la distinció que a principis de segle dinou va fer HEISE entre el que ell anomenà *Corporacions* (concebudes aquestes com a *universitas personarum*) i *Fundacions* (que encarnaven el principi de les *universitas bonorum*). GIERKE entenia que totes les persones jurídiques podien reconduir-se a una d'aquestes dues formes que ell denominava corporacions i institucions, distingint dins d'aquestes darreres les que són de dret públic (institucions públiques) de les que són de dret privat (fundacions).

El nostre Codi civil sembla adoptar, com ja hem vist, un criteri que distingeix les persones jurídiques privades atenent a l'interès (públic o privat) que aquestes persegueixen. Distingeix així entre persones jurídiques d'interès privat (el que ell anomena "*asociaciones de interés particular*") que són les societats civils i mercantils, i persones jurídiques privades "*de interés público*", dins les quals hi enquadra les associacions (que són persones de base corporativa) i les fundacions (que són persones de base institucional o fundacional).

Molt més desdibuixat queda en el dit cos legal el marc de les persones jurídiques públiques que el Codi sembla reduir a les que ell anomena corporacions, de les quals -com diu GARCÍA DE ENTERRÍA- seria molt difícil intentar precisar llur contingut, fora del purament formal de ser creades o reconegudes per la Llei (art. 35 i 37 C.c.). En el Codi civil queda, doncs, per explicar, tota l'Administració Institucional pública que naturalment ha d'enquadrar-se entre el que aquí hem denominat *ens (públics) amb base institucional o fundacional*.

Classes d'ens corporatius

A partir de la idea genèrica que les corporacions encarnen la idea de la *universitas personarum*, sembla clar que estem sempre en presència d'un grup de persones organitzades en llur interès comú, la qual cosa implica que en les

corporacions privi el principi d' "autoadministració". Són els interessats els que resolen llurs propis assumptes, sense que sigui cap obstacle el fet que, en alguns supòsits (penseu en el cas de corporacions territorials), s'exerceixi sobre elles algun tipus de tutela.

Dins les corporacions hi podem enquadrar:

- a) Els ens locals (que són ens corporatius de dret públic), la característica bàsica dels quals és que tenen un caràcter purament administratiu pel fet que llurs membres constitueixen una col·lectivitat política i no privada.
- b) Les corporacions sectorials de base privada, que integren grups de persones que no constitueixen una col·lectivitat local i els interessos dels quals difereixen segons els casos.

Aquestes corporacions poden ser, a la vegada, públiques o privades. Són exemples clars de *corporacions sectorials de base privada de caràcter públic* els Col·legis professionals, les Cambres de Comerç, Indústria i Navegació, les de la Propietat, les Comunitats de Regants d'aigües públiques, les Juntes de Compensació que regula la legislació urbanística, etc. Per contra, constitueixen clars exemples de *corporacions sectorials de caràcter privat* les societats (civils i mercantils), les mutualitats i les cooperatives, així com també les associacions. Ocorre, però, que, mentre totes les primeres són persones jurídiques privades "d'interès privat", les associacions són persones jurídiques privades d'"interès públic".

Classes d'ens institucionals o fundacionals

A diferència dels anteriors, aquests ens responen, com ja s'ha dit, a la idea de la *universitas bonorum*, la qual cosa implica que estiguin mancats de base corporativa i siguin institucions que responen a la creació d'un fundador. Les institucions no són, doncs, un grup de persones organitzades en interès comú, sinó un conjunt de mitjans materials i personals afectats per un fundador a la gestió d'una finalitat. Aquesta finalitat pot venir determinada per una persona mortal que, per dir-ho de manera gràfica, congela la seva voluntat en la persona que institueix, o pel contrari, pot venir determinada per una Administració territorial. En el primer cas estarem en presència de les *Fundacions privades* (que són persones jurídiques de caràcter institucional i de naturalesa privada, però d'"interès públic"). En el segon cas estarem davant les *Fundacions Públiques*, (anomenades avui, com veurem

tot seguit, *organismes autònoms locals*), amb les quals una administració territorial, a través de la "personificació del servei" que té atribuït per l'ordenament jurídic, institueix una persona jurídica independent de si mateixa (per més que conservi tuteles bàsiques sobre aquesta) i a la qual dota adequadament per a la consecució del fi perseguit. Això explica que, mentre per a les fundacions privades la dotació patrimonial és un element indispensable per a l'erecció de la persona jurídica, per a les fundacions públiques aquest element no és tan decisiu ja que el més normal és que aquestes se sostinguin amb càrrec a fons pressupostaris periòdics de l'administració instituïdora.

A diferència de les persones corporatives privades (que, com hem vist, poden perseguir un fi privat -societats- o públic -associacions-) les persones fundacionals -fins i tot les privades- segueixen sempre un fi públic.

Això no obstant, el marc dels ens públics de base institucional no es limita a les dites fundacions públiques de servei que erigeixen els ens locals (Diputacions i Ajuntaments, especialment). Fora de l'Administració local, també l'Administració de l'Estat i la de les Comunitats Autònomes té un paper preponderant en la creació d'ens institucionals que troben llur normativa bàsica a la LEEA i la LGP². Tant les Fundacions públiques regulades bàsicament per la LRBRL i el RSCL³, com les Entitats Estatals autònomes (i el mateix cabria dir avui de les entitats autònomes creades per les Comunitats Autònomes) constitueixen l'eix de l'Administració institucional pública.

Com que aquests ens institucionals neixen com a conseqüència d'una llei que els crea (tractant-se de filials de l'Estat o de les Comunitats Autònomes) o per decisió de les Administracions territorials (en el cas de les Fundacions públiques creades a l'empara de la legislació de règim local), és molt difícil establir una tipologia d'aquests ens.

En el marc de l'activitat cultural hi cabria destacar com a ens estatals autònoms les universitats. Altres exemples d'ens estatals autònoms que actuen en aquest camp serien el Centre Superior d'Investigacions Científiques, l'Institut d'Astrofísica de Canàries, etc., institucions aquestes que venen regulades en primer lloc per la seva llei creadora i, en segon terme, per la legislació general sobre aquest tipus d'ens. En el marc de l'Administració local, les Fundacions públiques de serveis culturals serien innumbrables, ja que són escassos els ens locals que no n'han creat alguna.

Els Centres d'Estudis de parla catalana: el marc jurídic i administratiu

Feta aquesta introducció general que ens demostra, si més no, la dificultat en què es troba el jurista a l'hora de ordenar sistemàticament el marc jurídic de les persones morals que actuen en el nostre país, prosseguirem, naturalment, el nostre estudi a partir de les entitats organitzadores d'aquest congrés, les quals, tot i que no exhaurixen el panorama legal espanyol de les persones jurídiques públiques i privades que actuen en el camp cultural (no hi ha, per exemple, cap Universitat entre les entitats organitzadores), és ben cert que configuren un ventall prou suficient per a desenvolupar un esquema global de les diferents persones jurídiques (públiques i privades) que trobem reconegudes en el nostre marc legislatiu.

Si haguéssim de cercar un criteri classificador que distingís entre dos tipus de persones jurídiques, potser el més adient aquí seria el que distingeix entre persones jurídiques *públiques* i *privades*.

a) Són *persones jurídiques privades*: l'Institut d'Estudis Eivissencs, d'Eivissa; l'Institut d'Estudis Gironins, de Girona; l'Institut d'Estudis Vallencs, de Valls; el Centre d'Estudis Socials d'Osona, de Vic; i la Societat Arqueològica Lul·liana, de Palma de Mallorca.

b) Són *persones jurídiques públiques*: el CSIC (dins el qual hem d'incardinar la "Confederació Espanyola de Centres d'Estudis Locals"); l'Institut Cultural "Juan Gil-Albert" d'Alacant; l'Institut d'Estudis Baleàrics, de Palma de Mallorca; l'Institut d'Estudis Llerdencs, de Lleida; l'Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, de València; i l'Institut Menorquí d'Estudis, de Menorca.

Ara bé, mentre que tots els centres que acabem de definir com a persones jurídiques privades pertanyen a un mateix patró (són *associacions*, és a dir, persones jurídiques privades d'interès públic, aquest nivell d'identitat no pot predicar-se dels centres que hem englobat sota l'epígraf de persones jurídiques públiques, ja que allí hi trobem *entitats estatals autònomes* (el CSIC); *entitats autònomes de les Comunitats Autònomes* (l'Institut d'Estudis Baleàrics); *consorcis interadministratius* (la Institució Valenciana d'Estudis i Investigació); i *fundacions públiques*, dites avui *organismes autònoms locals*, (l'Institut Cultural "Juan Gil-Albert", l'Institut d'Estudis Llerdencs i l'Institut Menorquí d'Estudis).

De tota manera, i malgrat les diferències que presenten els centres que hem englobat dins el primer grup respecte dels que configuren el segon, i els del segon entre sí, el que totes aquestes persones jurídiques (públiques o privades) tenen en

comú és que són persones jurídiques *sense ànim de lucre*, concepte aquest que les diferencia de les societats civils i mercantils, l'objecte de les quals és produir un lucre mitjançant la seva activitat.

Les persones jurídiques privades d'interès públic

Les persones jurídiques privades d'interès públic són, com hem vist, les *associacions* i *fundacions*. Acabem de veure que els cinc centres d'estudis de caràcter privat organitzadors d'aquest congrés revesteixen la forma jurídica d'*associacions*. De seguida ens hi referirem. Malgrat això, ni que sigui a nivell de pinzellada, farem una referència a les *fundacions privades*, que en els darrers temps estan envestint amb força en el camp de l'acció cultural desenvolupada per la iniciativa privada.

Les fundacions

Consideracions generals

Les fundacions són essencialment organitzacions privades sense ànim de lucre que presenten molt diferents característiques. Cal dir d'entrada que són avui majoria les fundacions que recapten fons per assolir llurs finalitats. També hi ha fundacions creades per institucions religioses o partits polítics, en relació a llurs propis fins, algunes de les quals amb una intensa labor i considerable influència. Això no obstant -com ha destacat el que fou president del Club de la Haya, Ricardo DIEZ HOCHLEITNER-, el concepte tradicional de fundació ens condueix cap a aquelles que compten amb fons propis (capital fundacional) amb les rendes del qual nodreixen llur programa d'activitats, o bé aquelles fundacions que reben institucionament i periòdica del sector privat les dotacions pressupostàries per a llur progressiu augment de capital i, sobretot, per a llur funcionament, amb el qual financien activitats pròpies o presten ajuda a activitats acadèmiques (centres educatius, universitaris, d'investigació), artístiques (museus, orquestres, companyies de ballet), etc. que formen part del teixit social i serveixen al bé comú i públic. A Espanya i a la resta dels països europeus, així com al Japó i als EEUU, no és encara molt nombrós el col·lectiu d'aquest tipus de fundacions descrit, malgrat les més de 4.000 que s'estima que hi ha a Espanya, les aproximadament 60.000 a Europa (amb prop de 20.000 a Holanda i a Suïssa respectivament⁴), unes 8.000

al Japó i les més de 25.000 als EEUU. Hi ha, per tant, més de 100.000 fundacions en tot el món, a les quals comencen ara a sumar-se les dels països de l'Est amb ja més de 200 a Hongria i unes 20 a la URSS.

Així doncs, en utilitzar el concepte de *fundació privada* (distingint-la d'aquelles fundacions de caràcter administratiu que es financien en base a les dotacions que reben de les institucions públiques), és evident que estem davant un tipus d'institucions que aporten riquesa privada a fins o propòsits públics, institucions que -com ha dit Shepard STONE es basen en la idea que la vitalitat d'una societat depèn d'una diversitat d'esforços tant individuals com de grup, tant grans com petits i que assumeixen la idea que les fonts no governamentals tenen majors probabilitats de recolzar allò que és nou, allò que encara no és provat, allò que és diferent.

Les fundacions, doncs, són l'expressió més valuosa de la sensibilitat social a la iniciativa privada, ja que representen la forma més depurada mitjançant la qual aquesta iniciativa retorna a la societat part dels seus legítims beneficis i contribueix al progrés del seu entorn. Jo penso, en efecte, que el futur de les fundacions dins la societat moderna serà particularment vigorós i brillant si es consolida l'actual moviment que emergeix de la societat civil, moviment que cerca d'ampliar les seves oportunitats de participació social enfront dels poders preeminentes en la vida dels Estats, d'ací que els països de la nova Europa comunitària que s'està estructurant per a poder assolir la plenitud dels seus propòsits econòmics i socials hagin de ser plenament conscients de la vigorosa realitat i del gran potencial de les seves fundacions, superant les profundes diferències de consideració social i de tractament fiscal que hi ha entre ells. Als Estats Units hi ha, com he dit, més de 25.000 fundacions de dimensions i característiques molt diferents, amb uns recursos totals de més de 50.000 milions de dòlars i unes ajudes o subvencions anuals que assoleixen la xifra de 4.000 milions. Són el resultat o conseqüència de l'extraordinari desenvolupament industrial dels Estats Units durant els darrers 125 anys. Molts homes amassaren grans fortunes i decidiren crear fundacions, veient-se afavorits per una situació en la qual, fins l'any 1913, no hi hagué impostos federals sobre la renda, i fins i tot després, quan les lleis tributàries afavoriren les donacions privades.

Els països europeus no s'han mostrat tan favorables a la creació i desenvolupament de fundacions com els Estats Units. I, dins la pròpia Europa, hi ha una marcada diferència entre el nord i el sud, a causa possiblement de diferents tradicions polítiques i religioses. A Anglaterra, per exemple, les institucions de beneficència, amb característica de fundacions, es creen ja fa molt de temps, i, en el moment

actual, trobem al Regne Unit fundacions importants com la Leverhulme, la Wellcome, la Nuffield i d'altres, que han realitzat grans aportacions en camps tals com la investigació mèdica, la salut i les ciències socials. A Escandinàvia, els Països Baixos i Suïssa hi ha nombroses fundacions, però, tret d'algunes excepcions, llurs interessos són tan sols de caràcter local o molt limitats. A Portugal, la fundació Gulbenkian ha assolit una notable reputació per la seva tasca en el camp de les arts.

A l'Europa de la postguerra ha resultat especialment impressionant el desenvolupament de les fundacions a la República Federal d'Alemanya. Fundacions com la Volkswagen, Bosch, Krupp, Thyssen i d'altres han demostrat una ampla comprensió de les necessitats científiques, educatives i internacionals, concedint subvencions, tant grans com petites, dins la pròpia Alemanya i fora d'ella. A Espanya, fundacions com la Juan March, Caixa de Pensions o Ramon Areces, entre altres, són conegudes de tothom. A diferència dels altres països europeus, a França, a penes hi ha fundacions, la qual cosa és deguda a la manca absoluta d'al·licients fiscals per part de les lleis tributàries franceses.

La legislació espanyola en matèria de fundacions

La legislació espanyola en matèria de fundacions és extensa, vella i confusa. De fet, fins l'any 1972, el Dret de fundacions s'ha mogut en el marc de la Llei de Beneficència de 1849, el Codi civil de 1889 i les Instruccions de 1899 i de 1913, legislació que ha donat lloc a una successiva proliferació de tipus molt diversos de fundacions, ja que a les fundacions religioses, les merament assistencials i les docents s'hi uniren l'any 1926 les d'ensenyament agro-pecuari i miner; l'any 1955 les benèfico-constructores i l'any 1960 les fundacions laborals. El cicle va tancar-se amb la promulgació del Reglament de Fundacions Culturals de 21 de juliol de 1972.

Sobre el tema de fundacions hi ha una considerable literatura jurídica al nostre país: BADENES GASSET, DEL CAMPO ARBULO, DE CASTRO BRAVO, LOPEZ JACOISTE, DE PRADA GONZÁLEZ, MORELL OCAÑA, etc. han abordat amb encert el passat, present i futur d'aquestes institucions que no tenen una legislació nacional a nivell adequat. Avui constitueix la norma fonamental en matèria de fundacions l'article 34 de la Constitució segons el qual "se reconoce el derecho de fundación para fines de interés general con arreglo a la ley". Com han dit YUSTE i DEL CAMPO aquest article constitueix una innovació, no solament en el nostre dret constitucional, sinó també en les constitucions que el dret comparat ens mostra.

Cap partit polític dels representats en el Parlament s'oposà a l'existència de les fundacions privades, malgrat que en els debats s'expressessin certes reserves sobre la necessitat de modernització d'aquelles, així com sobre la possibilitat que, en casos aïllats, fossin utilitzades com a instrument d'evasió fiscal, la qual cosa ha fet practicamente impossible la reforma tributària de 1978.

El que interessa apuntar aquí és que, en definitiva i per primera vegada a la nostra història, s'ha reconegut sense reserves la virtualitat de les fundacions per ocupar-se dels problemes socials al costat de l'Estat, en allò que podríem qualificar com un sistema complementari.

El cert és que el reconeixement constitucional del dret de fundació comporta i reclama un adequat desenvolupament legislatiu. Així ho ha assenyalat DE PRADA en un documentat i dens treball publicat l'any 1989 a "Actualidad Civil". Temptatives a l'efecte n'hi ha hagudes, essent les principals la Proposició de Llei General sobre Fundacions Privades i entitats anàlogues presentada pel Grup Parlamentari Independent l'any 1978 i l'Avantprojecte de Llei de Fundacions elaborat per la Comissió Mixta constituïda el mes de novembre de 1981. En altres ocasions, el propòsit d'elaborar una llei substantiva que respongui a les necessitats actuals ha estat supeditat al que va reputar-se com a més urgent, assolir un estatut fiscal propi per a les fundacions, per la qual cosa el Grup Parlamentari de Minoria Catalana presentà l'any 1984 la corresponent proposició de llei.

En definitiva, el cert és que, en permetre la Constitució descentralitzar competències en matèria de fundacions, extrem recollit en els Estatuts d'Autonomia, han estat les Comunitats Autònomes les que han obert camí en aquest camp mitjançant la publicació, primer a Catalunya, de la Llei de 3 de març de 1982, després a Galícia la Llei de 22 de juny de 1983 i, darrerament, a Canàries, amb la Llei de 29 de gener de 1990.

Ara bé, donat el caràcter d'associacions i no de fundacions que tenen les entitats privades que participen en l'organització d'aquest Congrés, deixaré de costat el desenvolupament de la normativa vigent en matèria de fundacions per tal de deturar-me amb una mica més de detall en la problemàtica legal que engendren les associacions.

Les associacions

Competència legislativa en matèria de dret d'associació

El dret d'associació és un dret fonamental reconegut en l'article 22 de la Constitució espanyola, dret que, en el seu desenvolupament legislatiu, exigeix diverses qüestions a tenir en compte:

a) En primer lloc, ha de quedar assentat que tota la regulació concernent a la llibertat d'associació és de competència exclusiva de l'Estat. Altra cosa no pot inferir-se de l'article 149 que declara de manera taxativa que l'Estat té competència exclusiva sobre "la regulación de las condiciones básicas que garanticen la igualdad de todos los españoles en el ejercicio de los derechos y en el cumplimiento de los deberes constitucionales". És evident que un dels drets fonamentals continguts en el Títol I de la Constitució és el dret d'associació.

Del precepte constitucional es dedueix també que no sols han de ser competència de l'Estat les funcions legislatives o normatives en matèria d'associacions, sinó també totes aquelles atribucions que la llei confereix a l'Estat, a excepció de les privatives del poder judicial. És a dir, que ha de quedar exclosa qualsevol autoritat que depengui d'entitat pública inferior a l'estatal.

b) En segon lloc, ha d'aclarir-se que qualsevol norma que es promulgui per a regular el dret d'associació consagrat constitucionalment, qualsevol que sigui la seva varietat, haurà de tenir rang de llei orgànica. Així es dedueix de l'article 81 de la Constitució segons el qual "son leyes orgánicas las relativas al desarrollo de los derechos fundamentales y de las libertades públicas", supòsit que entra de ple en la nostra matèria. Això no ha d'impedir, com és natural, que l'Executiu pugui adoptar disposicions de caràcter general amb rang inferior a llei, en l'exercici de la seva potestat reglamentària, ni tampoc que, en el marc de la legislació de l'Estat, les Comunitats Autònomes puguin dictar normes pròpies sobre la matèria que ens ocupa.

L'estructura dualista del canal associatiu

El dret d'associació comprèn diverses característiques, algunes de les quals es troben en els textos internacionals que el reconeixen. Són les següents:

- 1a Llibertat per a constituir una associació.
- 2a Llibertat per a pertànyer o no a una associació determinada.
- 3a Llibertat per a abandonar una associació a la qual es pertany.

Ara bé, com que les finalitats de les associacions poden ésser molt diverses, el legislador espanyol ha sotmès les associacions a diferent tractament jurídic. Així, la Constitució, tot i que sense dir-ho obertament, consagra un sistema dualista de regulació de les associacions: un de general i uns altres d'especials.

El règim general és el que estableix l'article 22 que comença dient: "Se reconoce el derecho de asociación". Hem d'entendre, doncs, que es refereix a totes les associacions i que aquest precepte conté una declaració general que no impedeix que la mateixa Constitució citi de manera expressa altres associacions que hem d'entendre que restaran sotmeses a un règim jurídic especial, si més no, en alguns aspectes.

Els règims especials que preveu la nostra Llei Fonamental expressament són: a) els partits polítics, b) les associacions empresarials; c) els sindicats de treballadors; i d) les mutualitats i les cooperatives.

Ademès, doncs, el dualisme de règim legal associatiu per la Constitució, resulta evident que un dels primers propòsits del legislador havia de ser la promulgació d'una llei general d'associacions, una llei amb vocació d'instrument idoni per a l'exercici de la llibertat col·lectiva que no servís, tan sols, per afiançar i consolidar l'Estat democràtic de dret instaurat, sinó que servís igualment per a retornar a la societat les funcions que tan sols ella pot dur a terme i en les quals massa vegades és avui suplantada per l'Estat intervencionista dels nostres dies, com ha posat de manifest no fa massa el filòsof madrileny Julián MARIAS. Malgrat tot, fins el moment actual, el legislador no ha abordat aquesta obra que la Constitució li té encomanada.

El règim jurídic general

Per règim jurídic general entenem -amb LOPEZ NIETO- el que és aplicable a totes les associacions que no han estat objecte d'atenció especial per part del legislador. En principi, totes les associacions estan sotmeses a l'ordenament general, que és el dictat com a conseqüència del dret d'associació reconegut en el nostre dret fonamental i que avui està constituït, en essència, per la Llei d'Associacions de 1964 i pel Decret complementari de 20 de maig de 1965, en la mesura que aquests conservin la seva vigència. Cal assenyalar també que, amb posterioritat a aquestes normes, s'han dictat una sèrie de disposicions de rang inferior que afecten també a la legislació que ens ocupa. Aquest règim jurídic té un caràcter residual, ja que és aplicable a tota associació que no compti amb un règim específic. Per això mateix, a l'hora de delimitar el règim general, haurem de citar

a grans trets totes aquelles agrupacions humanes que apareixen excloses del règim general establert per la Llei de 1964.

a) Apareixen excloses a l'article 2n de la Llei (que cal adaptar a la normativa apareguda posteriorment) les següents associacions:

1r. Les constituïdes segons el Dret canònic, al qual fa referència l'Acord sobre Assumptes Jurídics entre l'Estat espanyol i la Santa Seu, de 3 de gener de 1979.

2n. Les de l'Acció Catòlica Espanyola, quant al desenvolupament de l'apostolat religiós, mantenint-se, pel que fa als altres tipus d'activitats, en l'àmbit de la Llei.

3r. Les organitzacions creades per la Llei i mantingudes per l'Estat per al compliment dels seus fins.

4rt. Les regulades per la legislació sindical, que, en ocupar-se d'aquestes, ratifica la seva exclusió.

5è. La dels funcionaris civils i militars i les del personal civil col·locat en els establiments de les Forces Armades, que es regiran, en tot cas, per les seves lleis pròpies.

6è. Qualsevulla altres associacions regulades per lleis especials.

b) Figuren també excloses de l'àmbit de la Llei de 1964 per mor de lleis especials moltes altres associacions. A títol indicatiu podem assenyalar aquí: les associacions polítiques (avui partits polítics); els sindicats; les organitzacions empresarials; les associacions de jutges i magistrats; les associacions religioses; les de propietaris; les de contribuents etc. etc.

Procediment per a constituir una associació

La constitució d'una associació implica dos moments:

a) *L'acta fundacional*, que és el document escrit en el qual queda constància de l'acte constitutiu de l'associació per tal de produir els efectes jurídics desitjats. La seva existència és obligatòria, puix a ella fa referència la Llei d'Associacions de forma concreta en obligar als fundadors a remetre al Govern civil de la província còpia d'aquesta acta.

b) *El reconeixement per l'Estat*, que es concreta en la inscripció que, als sols efectes de publicitat, es verifica en el Registre corresponent.

A aquest respecte cal assenyalar que les associacions sotmeses al règim general s'inscriuran en un doble Registre, ja que en el Ministeri de l'Interior hi ha un Registre Nacional d'Associacions en el qual s'hi inscriuen totes les associacions, als efectes que en cada cas siguin procedents, qualsevol que sigui el seu règim o el seu àmbit territorial d'actuació, patrimoni i pressupost. També hi ha als Govern Civils un

Registre provincial d'associacions en el qual s'hi inscriuen, als efectes pertinents, totes aquelles associacions que es domiciliïn a la província.

L'assumpció de competències per algunes Comunitats Autònomes en aquest camp

Sens perjudici de recordar que la facultat legislativa en matèria d'associacions correspon, com ja s'ha dit, a l'Estat, alguns Estatuts d'Autonomia han atribuït a les Comunitats Autònomes competències executives en aquest camp. En aquest sentit cal destacar el següent:

a) No es preveu l'assumpció de competències per a llurs respectives Comunitats Autònomes en els Estatuts de Galícia, Astúries, Cantàbria, La Rioja, Múrcia, Aragó, *Balears*, Madrid i Castella-Lleó.

A totes aquestes Comunitats la competència dels òrgans de l'Administració de l'Estat resulta de les disposicions contingudes en la Llei d'Associacions i el Decret complementari, amb les correccions que la Constitució i la jurisprudència han anat introduint.

b) En canvi, sí tenen previstes en llurs respectius estatuts competències sobre la matèria associativa les següents Comunitats Autònomes: País Basc, *Catalunya*, Andalusia, *Comunitat Valenciana*, Castella-la Manxa, Canàries, Navarra i Extremadura.

En relació a sis d'aquestes Comunitats, han estat ja promulgats els corresponents Decrets de transferències de funcions. Així tenim:

1r. Reial Decret 3226/1981, de 29 de desembre, sobre traspàs de serveis de l'Estat a la Generalitat de Catalunya, en matèria d'associacions.

2n. Reial Decret 304/1985, de 6 de febrer, sobre traspàs de funcions i serveis de l'Administració de l'Estat a la Comunitat Autònoma d'Andalusia.

3r. Reial Decret 1039/1985, de 25 de maig, sobre traspàs de funcions i serveis de l'Administració de l'Estat a la Comunitat Valenciana en matèria d'associacions.

4rt. Reial Decret 1205/1985, de 3 de juliol, sobre traspàs de funcions i serveis de l'Estat a la Comunitat Autònoma de Canàries en matèria d'associacions.

5è) Reial Decret 2590/1985, de 18 de desembre, de traspàs al País Basc en matèria d'associacions.

6è) Reial Decret 225/1986, de 24 de gener, de traspàs de serveis de l'Administració de l'Estat a la Comunitat Foral de Navarra en matèria d'associacions.

En els annexos de cadascun d'aquests Reials Decrets s'hi inserten competències

per a cadascuna de les Comunitats Autònomes, traspassos aquests que d'alguna manera han vingut a complicar encara més el sistema vigent i els dubtes que en aquesta matèria presentava la normativa. I això perquè de l'examen dels Reials Decrets mencionats i de llurs annexos respectius es dedueix que la transferència de competències a les Comunitats Autònomes es fa de forma desigual i confusa, com es veurà tot seguit.

D'aquestes Comunitats que han assumit competències en aquests camps se'n pot fer, en efecte, dos blocs d'acord amb els traspassos:

a) Un primer bloc el formarien les Comunitats d'Andalusia, València, Canàries i Navarra. Aquestes tenen les següents competències:

1a. La d'inscriure totes les associacions que desenvolupin les seves funcions a la Comunitat Autònoma i tenguin establert domicili en el seu territori, prèvia comunicació al Ministeri de l'Interior, que podrà assenyalar objeccions amb caràcter vinculant.

2a. La de remetre al Ministeri de l'Interior la documentació relativa a les associacions que correspongui inscriure en el Registre Nacional per raó del seu àmbit.

3r. La de remetre al Ministeri de l'Interior, amb un informe proposta, les peticions de declaració d'utilitat pública i d'integració en organismes de caràcter internacional o d'adopció de denominacions al·lusives a aquests.

b) En els annexos corresponents als traspassos de competències a les Comunitats Catalana i Basca, les normes són encara més imprecises, i ofereixen algunes variants respecte de les anteriors. Aquestes normes són les següents:

1a. Correspon a la Generalitat el registre de totes les associacions que desenvolupen principalment les seves funcions a Catalunya, prèvia remissió de sol·licitud i estatuts al Ministeri de l'Interior, que comunicarà a la Generalitat els suggeriments o observacions que estimi pertinents.

2a. Correspon a la Comunitat del País Basc la inscripció i el registre de totes les associacions que hagin de desenvolupar principalment les seves activitats en el País Basc.

En els annexos s'estableix un intercanvi de dades entre l'Administració de l'Estat i les de les Comunitats Autònomes.

El procediment ordinari: legitimació per iniciar el procediment, escrit d'iniciació, instrucció del procediment i resolució expressa

Les associacions sotmeses a la Llei de 1964 no poden constituir-se d'ofici, és a dir, per decisió de l'Administració, sinó que la iniciació del procediment per obtenir

la seva inscripció legal té lloc sempre a instància de part. En principi, tots els socis que han intervingut a l'acte fundacional tenen dret a iniciar el procediment per tal d'inscriure l'associació.

L'escrit que inicia el procediment d'inscripció és ben senzill. Ha de manifestar simplement que s'acompanya a l'autoritat cridada a decidir sobre la inscripció els documents que la Llei exigeix (acta i estatuts) i la sol·licitud de la inscripció. Aquest escrit, acompanyat dels documents oportuns, ha de tenir entrada a l'Administració mitjançant la seva presentació al Registre del Govern Civil o de la Comunitat Autònoma corresponent.

Quan la inscripció correspon al Registre Nacional, l'òrgan perifèric adient -sigui el Govern Civil o la Comunitat Autònoma- remetrà l'expedient a la Direcció General de Política Interior, i la proposta de resolució serà feta pel funcionari instructor que tingui al seu càrrec la instrucció d'aquests procediments a la Subdirecció General d'Associacions.

La manera habitual de posar fi al procediment és alguna de les tres següents:

- 1a. Acordar la inscripció de l'associació i dels seus estatuts socials.
- 2a. Obtenir les rectificacions o aclariments que siguin precises per donar compliment als requisits que la Llei exigeix o
- 3a. Denegar la inscripció per qualsevol de les causes que preveu la Llei.

La resolució ha de dictar-se dins el termini legal, -vint dies a comptar des que s'inicia el procediment- i es notificarà als interessats.

Procediments especials d'inscripció

Dins el marc de la Llei d'Associacions de 1964 podem trobar-hi també algunes especialitats que afecten a determinades associacions, l'especialitat de les quals dimana de normativa dictada amb posterioritat a la mateixa Llei. Entre aquestes especificitats podem destacar les anomenades "Associacions culturals privades" que regula el Decret 2930/1972, de 21 de juliol, que aprova el Reglament de les fundacions culturals privades i entitats anàlogues i dels serveis administratius encarregats del seu protectorat, el qual parla també de les "associacions culturals privades" o associacions dedicades a finalitats educatives i culturals (art. 61.1). Aquest Decret ha estat rectificat, delimitant competències, pel Reial Decret 1762/1979, de 29 de juny.

Diu el Reglament que aquestes associacions es constituïran d'acord amb la seva legislació pròpia, si bé no podran ésser qualificades com a tals si el Ministeri d'Educació i Ciència (avui de Cultura) no informa favorablement aquesta

qualificació amb anterioritat al seu reconeixement, és a dir, a la seva inscripció. D'aquest precepte es dedueix que, abans d'inscriure una associació d'aquesta naturalesa, l'Administració competent haurà d'obtenir del Ministeri de Cultura un informe, i això de manera preceptiva. El que no queda clar és què s'ha d'entendre amb l'expressió "qualificades com a tals", expressió que utilitza el Reglament per a referir-se a les associacions culturals privades. Segons LOPEZ-NIETO, aquesta exigència pot tenir tres significats:

- 1r. Que es faci referència a associacions que en la seva denominació hi figura l'expressió "associació cultural privada".
- 2n. Que, ultra aquesta denominació, l'associació compti amb un subtítol o en els seus Estatuts s'hi consignï que es tracta d'una associació cultural privada.
- 3r. Que, sense fer us d'aquestes expressions, de les seves finalitats educatives i culturals se'n derivi que es tracta d'una associació d'aital naturalesa.

Organització

L'associació s'organitza entorn dels seus Estatuts que, d'acord amb l'article 3.2 de la Llei, ultra les condicions lícites que s'hi estableixin, hauran de regular els requisits següents:

- 1r. Denominació, que no podrà ésser idèntica a la d'altres associacions ja registrades.
- 2n. Finalitats.
- 3r. Domicili.
- 4rt. Àmbit territorial.
- 5è. Òrgans i forma d'administració.
- 6è. Procediments d'admissió i pèrdua de la qualitat d'associat.
- 7è. Drets i deures dels associats.
- 8è. Patrimoni fundacional i pressupostos.
- 9è. Aplicació que haurà de donar-se al patrimoni de l'associació en cas de dissolució d'aquesta.

Després de consagrar el principi de llibertat de règim de funcionament, la Llei (art. 6) determina que l'òrgan superior de l'associació serà l'Assemblea General, integrada pels socis, que adoptaran els seus acords pel principi majoritari, la qual haurà de ser convocada, si més no, una vegada a l'any per a l'aprovació de comptes i pressupostos. Així mateix l'associació estarà regida per una Junta directiva. El President ostenta la representació de l'associació i la modificació

d'Estatuts exigeix una Assemblea General extraordinària que haurà d'aprovar la modificació per la majoria estatutàriament prevista i, si això no està previst als Estatuts, per dos terços dels socis presents.

El reconeixement d'"utilitat pública" en determinades associacions

La legislació vigent ha previst una qualificació especial destinada a cert tipus d'associacions que, per la finalitat a què es dediquen, semblen aptes per a col·laborar amb l'Administració.

En referir-se la Llei a la declaració d'"utilitat pública" parla de finalitats assistencials, educatives, culturals, esportives o qualssevilla altres que tendeixin a promoure el bé comú (art. 4.1 LA i art. 2.1 Decret complementari). L'enumeració legal no té caràcter exhaustiu, com es dedueix de la redacció del text, ja que admet altres finalitats ultra les consignades, tot i que de la pròpia redacció es dedueix que el bé comú ha de ser, en tot cas, la finalitat perseguida.

El fet és, però, que el legislador no ha aconseguit definir clarament el marc dels drets i deures d'aquestes associacions ja que, mentre els drets se'ns presenten com a molt poc definits, els deures ens semblen terminants i, potser, fins i tot onerosos.

En efecte, la declaració d'utilitat pública, la qual és objecte d'inscripció en els Registres provincial i nacional, comporta els següents drets per a l'Associació:

- a) Usar aquest títol en tota mena de documents a continuació del nom de l'entitat.
 - b) Les exempcions que la Llei reconeix a favor d'aquestes associacions.
 - c) Tenir preferència en la concessió del crèdit oficial corresponent a les activitats a què l'associació es dediqui.
 - d) Gaudir de preferència en la distribució de les subvencions estatals que en favor d'entitats privades s'estableixin per la naturalesa de l'activitat de què es tracti.
 - e) Rebre ajuda tècnica i assessorament de l'Administració de l'Estat, així com els medis de diversa índole que precisi l'associació i que l'Administració pugui facilitar.
 - f) Ésser escoltades en la preparació de disposicions generals relacionades directament amb les matèries de la seva activitat, així com adoptar programes d'acció o establir noves directrius de transcendència per a aquestes quan així ho estimi convenient, amb caràcter discrecional, per part del Departament que promogui les disposicions, programes o directrius de referència.
- En definitiva, es tracta d'un tractat de bones intencions, no refusable, sens dubte,

però massa vague i inespecífic, tenint en compte que aquestes associacions tindran les obligacions següents:

a) Subministrar a l'Administració, mitjançant el Ministeri de l'Interior, els informes que sobre matèries d'indole no interna, aquesta els requereixi dins la matèria a què es contreguin les finalitats de l'entitat.

b) Presentar anualment davant del Ministeri de l'Interior una Memòria comprensiva de les activitats i treballs que l'entitat hagi realitzat durant l'any, de la qual es donarà trasllat, si s'escau, als Departaments competents per raó de la matèria.

Les persones jurídiques privades que s'integren a aquest Congrés

Les cinc persones jurídiques privades que s'integren a aquest Congrés revesteixen totes elles la forma d'associacions. Són l'Institut d'Estudis Eivissencs, l'Institut d'Estudis Vallencs, l'Institut d'Estudis Gironins, el Centre d'Estudis Socials d'Osona i la Societat Arqueològica Lul·liana.

- L'*Institut d'Estudis Eivissencs* és una associació cultural que va ser fundada l'any 1948 i està inscrita al Govern Civil de les Illes Balears i es regeix pels Estatuts aprovats el 16 de febrer de 1983. Té la seva seu a la ciutat d'Eivissa.

- L'*Institut d'Estudis Vallencs* és, així mateix, una associació privada que no desvirtua el fet que l'article 2n dels seus Estatuts la qualifiqui de paramunicipal. És evident que aquest fet li atorga una especial configuració en el seu funcionament, en vincular-la molt directament amb l'òrgan d'administració municipal, però això no és suficient per a incloure-la entre els organismes públics, tot i que l'anàlisi dels seus estatuts ens porta al convenciment que aquest institut, malgrat ésser clarament una associació privada, té un règim de funcionament que l'apropa, i no poc, a l'esquema organitzatiu de les fundacions públiques.

Aquest institut va ser creat l'any 1960 i es regeix pels Estatuts aprovats el 19 de gener de 1987. Està inscrit al Registre d'Associacions de la Generalitat de Catalunya. Té la seva seu a la ciutat de Valls.

- L'*Institut d'Estudis Gironins* va ser fundat l'any 1946 i es regeix avui pels Estatuts aprovats el 28 de febrer de 1987. És, també, una associació de caràcter privat i està inscrita en el Registre d'Associacions de la Generalitat de Catalunya. Té la seva seu a la ciutat de Girona.

- El *Centre d'Estudis Socials d'Osona* és una institució cultural de caràcter científic que respon a l'esquema de les associacions privades i, com a tal, està inscrita en el Registre d'Associacions de la Generalitat de Catalunya. Els seus estatuts foren

aprovats el dia 23 de juny de 1984. Té la seva seu a la ciutat de Vic.

- La *Societat Arqueològica Lul·liana* és també una institució cultural privada que ha d'enquadrar-se entre les associacions. Va ser fundada l'any 1880 i actualment es regeix pels Estatus que foren aprovats el 28 de juny de 1988. Està inscrita en el Registre d'Associacions de la Delegació del Govern a les Illes Balears. Té la seva seu a la ciutat de Palma de Mallorca.

Les persones jurídiques públiques

Atès que entre les persones jurídiques públiques que configuren els centres organitzadors d'aquest congrés no hi ha cap corporació, haurem d'assenyalar d'entrada que estem, en tots els casos, davant de persones jurídiques públiques de base institucional. Aquestes persones, de les quals ja hem parlat succintament, sorgeixen per la necessitat de gestionar determinats serveis tècnics especialitzats, que convé dotar d'organització pròpia, separada de la comú que gestiona indiferenciadament el conjunt de competències. GARCÍA DE ENTERRÍA ens diu que un grau extrem d'aquesta organització *ad hoc* consisteix en el fet d'investir a aquesta de personalitat jurídica, de forma que s'independitzi no sols com a simple conjunt de persones i mitjans materials adscrits a la gestió d'un servei, sinó com a centre d'imputació de relacions jurídiques que manté una personalitat jurídica separada de la que ostenta l'Administració matriu. Estem, doncs, davant uns organismes públics que presenten una autonomia tècnica i instrumental (de gestió, en definitiva) derivada de la personalitat jurídica de què se les ha investit. Però comte! no vol dir això que estem davant d'uns organismes que quedin desvinculats absolutament de l'Administració principal que els ha creat. Molt al contrari, la doctrina dominant entre els administrativistes d'avui situa la gestió efectuada per aquests organismes com un exemple de "gestió directa", i això perquè en el fons tots aquests organismes presenten una absoluta dependència de l'Administració que els ha creat, els utilitza i els controla, status aquest que ha determinat que alguns administrativistes com ARIÑO qualifiquessin aquest tipus de personalitats jurídiques (sense finalitats pròpies) com a personalitats instrumentals.

Algun sector doctrinal s'ha demanat fins i tot si aquestes Administracions institucionals ostenten o no una personalitat jurídica plena. D'això sembla que no hi ha dubte. Així ho propugna l'article 2 LEEA respecte dels organismes autònoms de l'Estat en afirmar que son "entidades de Derecho Público creadas por la Ley, con personalidad jurídica y patrimonio propios, independientes de los del Esta-

do", i també l'article 85 del RSCL quan, respecte de l'administració institucional creada per l'Administració Local ens diu que "las Corporaciones locales podrán realizar servicios de su competencia dotándolos de personalidad jurídica". Malgrat, però, aquestes enfàtiques declaracions, és evident que els trets conceptuals d'aquests ens, com a depenents que són en tot moment de la voluntat de l'ens fundador i com a mers instruments tècnics que aquest utilitza per a la gestió dels seus propis serveis, basten per a explicar llur artificiositat com a tals persones, llur manca d'un substrat sociològic real que les justifiqui com a entitats substantives i l'aplicació purament formal del concepte de personalitat jurídica que amb ells es crea.

GARCÍA DE ENTERRÍA matisa molt agudament aquests conceptes en afirmar que la personalitat jurídica d'aquests ens es manifesta *ad extra* en la relació amb els tercers, normalment d'una manera plena en l'àmbit de llur esfera funcional específica, i sens perjudici del relleu extern que puguin presentar certes manifestacions de la tutela de l'ens matriu, però aquesta personalitat és, i no pot deixar d'ésser, completament deficient *ad intra*, en la relació interna amb llur ens matriu: davant d'aquest, l'autonomia de l'ens filial, tant en el seu aspecte formal de centre últim d'imputació de pròpies relacions jurídiques, com en el seu aspecte funcional, que postula autodeterminació i independència, és en gran part il·lusòria, la qual cosa admet una explicació molt simple en constatar que l'ens institucional és una pertinença de l'ens matriu (una *pars universitatis*), un simple instrument en les seves mans, que ell ha creat, ell va dotant, ell maneja, ell utilitza i -quan ho creu oportú- ell extingeix.

Així, doncs, seguint a aquest mateix autor, podem assenyalar que la relació de tots aquests ens amb l'Administració que els ha instituït es manifesta, bàsicament, en els següents aspectes:

- La finalitat o servei en funció del qual i per la gestió del qual aquest ens institucional es crea és una finalitat o servei propi de l'ens matriu el qual en manté la titularitat i que de cap manera és transferit a l'entitat filial. Així mateix la responsabilitat política d'organització i rendiment segueixen essent propis de l'ens matriu.
- Per això mateix no és possible comprendre la posició de l'ens institucional sense ascendir necessàriament a la del seu fundador: entre els dos formen "un complex organitzatiu unitari". És el que hom expressa amb el concepte d'*adscripció* de l'organisme autònom a l'Administració estatal (o autonòmica) a través d'un Ministeri o d'una Conselleria.
- Aquesta relació de l'ens institucional amb l'ens matriu pot ésser qualificada

genèricament de dependència, però no d'ordre jeràrquic, sinó més bé d'ordre orientatiu, que es manifesta més que no pas en ordres singulars, en *directives*, en control, en la possibilitat de designar els titulars dels òrgans superiors de govern de l'ens filial, etc.

- El control de l'ens filial per part de l'ens matriu és complet i constant, no tan sols limitat a la integració de la seva capacitat per a produir determinats actes, sinó referent a la plena activitat i, posteriorment, a les seves actuacions.

- L'autonomia de l'ens institucional és, doncs, purament executiva o operativa.

- En l'ordre financer i patrimonial, l'ens institucional és normalment titular de posicions pròpies (pressupost i comptes propis, etc.), però ocorre que tot això està funcionalitzat en servei de l'ens matriu. Per això aquest en l'ordre financer domina i intervé la totalitat de l'actuació de l'ens filial, elabora i aprova els seus pressupostos, situa en el seu si un delegat de la Intervenció General per a fiscalitzar críticament totes les seves operacions econòmiques, pot inspeccionar lliurement la seva situació financera, aprova els seus comptes, etc.

- Finalment, l'extinció o dissolució de l'ens institucional pot ésser tan sols decidida per l'ens matriu, de la mateixa manera que no pot sostreure's ni abdicar de la realització de la funció pública que té encomanada.

Dit això amb caràcter general, passem a analitzar cadascun dels grups en els quals -com hem vist- s'incardinen els centres que, com a persones jurídiques públiques, figuren en l'organització d'aquest congrés.

Els Organismes autònoms de l'Estat: la "Confederación Española de Centros de Estudios Locales (CECEL)" com a organisme incardinat en el "Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC)"

La regulació d'aquestes entitats ve regulada bàsicament per la LEEA de 26 de desembre de 1958 i per la LGP de 4 de gener de 1977 (Text refós de 23 de setembre de 1988).

Diu l'article 2 LEEA que "los Organismos autónomos son entidades de Derecho público creadas por la Ley, con personalidad jurídica y patrimonio propios, independientes de los del Estado, a quienes se encomienda expresamente en régimen de descentralización la organización y administración de algún servicio público y de los fondos adscritos al mismo, el cumplimiento de actividades económicas al servicio de fines diversos y la administración de determinados bienes del Estado, ya sean patrimoniales o de dominio público".

Aquests organismes han de ser creats per una Llei (art. 6.1 LEEA). Aquesta norma que els crea s'esdevé norma estatutària de l'organisme. Així ho diu l'article 6.3 segons el qual "las Leyes de creación de los Organismos autónomos constituirán, por tanto, los estatutos de cada uno de ellos y determinarán de manera específica: A) Las funciones que hayan de tener a su cargo, así como su competencia. B) El Ministerio a que hayan de quedar adscritos. C) Las bases generales de su organización, régimen de acuerdos de sus órganos colegiados y designación de las personas a que se refiere el artículo 9º. D) Los bienes y medios económicos que se les asignen para el cumplimiento de sus fines y los que hayan de disponer para la realización de los mismos".

Finalment, l'article 4 LGP ens diu que "los Organismos autónomos del Estado se clasifican a los efectos de esta Ley en la forma siguiente: a) organismos autónomos de carácter administrativo y b) organismos autónomos de carácter comercial, industrial, financiero o análogos". I ens adverteix el paràgraf segon d'aquest mateix article que "los Organismos autónomos del Estado se regirán por las disposiciones de esta Ley según la anterior clasificación y por las demás que les sean de aplicación en las materias no reguladas por la misma".

El CSIC és un Organisme autònom de l'Estat de caràcter comercial adscrit a la Secretaria d'Estat d'Universitats i Investigació (art. 2.4 del Reial Decret 2352/1986, de 7 de novembre), dotat de personalitat jurídica i patromini propi (art. 1 del Reial Decret 3450/1977, de 30 de desembre), que fou creat per la Llei de 24 de novembre de 1939. La principal normativa que el regula ve establerta avui pel Reial Decret 3450/1977, de 30 de desembre, que aprova el seu Reglament orgànic.

Així mateix afecten al règim legal del CSIC la Resolució de 23 de setembre de 1983, modificada per les de 28 de març de 1985, rectificada aquesta última per Resolució de 20 d'abril del mateix any, 25 de març de 1986, rectificada per la de 18 de juny de 1986 i 10 de març de 1988, en les quals es publica la relació total de camps, disciplines i subdisciplines d'especialització científica i tecnològica en els quals desenvolupen la seva activitat els instituts, centres i investigadors dependents d'aquell.

El Reial Decret 1878/1984, de 10 de octubre, estableix el procediment per a la creació i funcionament d'instituts i centres del CSIC, directament vinculats a programes nacionals d'investigació científica i tecnològica.

Per últim ha d'observar-se el que disposen els articles 13 a 19 de la Llei 13/1986, de 14 d'abril de Foment i Coordinació General de la Investigació Científica i Tècnica. La *Confederación Española de Centros de Estudios Locales* no constitueix una

persona jurídica diferenciada del CSIC, sinó tant sols un centre administratiu d'aquest que agrupa i coordina l'activitat científica dels organismes dedicats a la investigació sota diferents denominacions (centres, instituts, acadèmies) i diverses estructures orgàniques que s'enumeren en l'article 13 dels seus estatuts, que, en formar part de la CECEL, es consideraran adscrits al CSIC amb caràcter de centres vinculats (art. 1 i 12 dels seus estatuts).

Són finalitats específiques de la CECEL:

- a) Impulsar els estudis d'investigació locals.
- b) Coordinar aquests Centres en el si del CSIC.
- c) Fomentar i coordinar la creació i desenvolupament dels programes generals o comuns d'investigació.
- d) Promoure les relacions entre els centres integrants i les d'aquests amb els altres del CSIC, les universitats i altres institucions espanyoles i estrangeres de finalitat anàloga.
- e) Facilitar la col.laboració entre els investigadors d'una mateixa especialitat dels distints centres i la d'aquests en els sectors corresponents del CSIC i els departaments universitaris afins.
- f) Promoure la labor dels centres i especialment de llurs produccions bibliogràfiques.
- g) Instituir premis i ajuts, organitzar reunions científiques i quantes altres activitats contribueixin al millor compliment dels seus fins.

No es tracta, aquí, de desbrossar els estatuts de la CECEL. Cal simplement que ens quedem amb la idea clara que aquesta no és una persona jurídica diferenciada del CSIC, sinó tan sols un organisme intern d'aquest que, *ad intra*, manté una estructura i una organització pròpies però que, *ad extra*, participa de la naturalesa del CSIC que és l'Organisme autònom comercial de l'Estat, del qual caldrà predicar-ne la personalitat jurídica i un règim jurídic adequat a la seva naturalesa.

L' "Institut d'Estudis Baleàrics" com a organisme autònom de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears

L'IEB és un organisme procedent de l'antiga Diputació Provincial de Balears que fou creat com a Fundació Pública de serveis a l'empara de la legislació local llavors vigent. En virtut del Reial Decret 2873/1979, de 17 de setembre, l'IEB passà a dependre del Consell General Interinsular que substituï a la Diputació durant el règim pre-autonòmic, el qual aprovà uns nous estatuts mitjançant un Decret de 30 de juny de 1980, estatuts on es reconeixia expressament el caràcter de Fundació Pública de l'Institut.

Entrat en vigor l'Estatut d'Autonomia, la Llei 1/1986 de 5 de febrer, de Finances de la CAIB, establí (art. 4) que corresponien a l'Administració financera de la Comunitat Autònoma les funcions de tutela i de control financer sobre quantes institucions i organismes tenguí reservades competències la Comunitat Autònoma d'acord amb l'Estatut d'Autonomia. Seguidament (art. 5) classificava les Entitats autònomes de la CAIB i, entre les anomenades "empreses públiques" (art. 6), hi incloïa les de tipus administratiu, comercial, industrial, financer o anàlogues. Malgrat això, la reforma d'Estatuts de l'IEB efectuada per Decret 95/1986, de 6 de novembre, va mantenir la configuració de l'Institut com a "fundació pública" (article primer), configuració gens acertada perquè l'IEB no era una fundació pública de les regulades en els articles 67 i 87 i següents del RSCL (ja que no depenia d'una administració local), ni era tampoc exactament una entitat pública que hagués d'ajustar el seu funcionament al dret privat (com pot ésser en l'àmbit nacional la RENFE, per exemple). Així doncs, i malgrat la lletra d'aquells estatuts, és evident que estàvem davant d'una institució filial de la Comunitat Autònoma, incardinada naturalment dins el marc de les Institucions públiques, anàloga al que -utilitzant una pobra terminologia, per cert- la LEEA denomina "organismes autònoms".

El panorama legislatiu de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears s'ha completat darrerament amb la Llei 3/1989, de 29 de març, d'Entitats autònomes i empreses públiques vinculades a la CAIB, la qual ha establert un nou marc institucional en distingir, com a sotmesos a la nova llei, tres grups d'ens institucionals: Aquesta Llei (article 1) distingeix, en efecte, entre:

a) *Entitats Autònomes de la CAIB* (que defineix com a "aquelles Entitats de dret públic, creades per Llei del Parlament, amb personalitat jurídica pròpia distinta de la Comunitat Autònoma, a les quals s'encomanen expressament en règim de descentralització l'organització i administració de qualche servei públic i dels fons que s'hi adscriuen en l'acompliment d'activitats econòmiques al servei de fins diversos", les quals entitats poden ésser de tipus administratiu, comercial, industrial, financer o anàlogues).

b) *Empreses públiques de la CAIB* (dins les quals cal situar: 1) les entitats de dret públic amb personalitat jurídica pròpia sotmeses a la Comunitat Autònoma, però que han d'ajustar llur activitat a l'ordenament jurídic privat; i 2) les societats civils o mercantils amb participació majoritària de la Comunitat Autònoma, de les Entitats autònomes d'aquesta o de les Societats en què la Comunitat Autònoma o les Entitats esmentades tinguin també participació majoritària en el capital social, i aquelles Entitats de dret públic adscrites a la Comunitat Autònoma que hagin d'ajustar l'activitat a l'ordenament jurídic privat).

c) *Empreses vinculades a la CAIB* (entenent per tals aquelles societats civils o mercantils, a les quals la Comunitat Autònoma, les seves entitats autònomes o les seves empreses públiques participin directament o indirectament en el seu capital social en un mínim d'un 10 % sense arribar a la majoria).

Elaborat aquest nou marc legal, calia redefinir el paper de l'IEB i enquadrar-lo dins l'Administració institucional. Així ho reconeix l'Exposició de Motius del Decret 24/1990, de 8 de març, de reforma dels Estatuts de l'IEB segons el qual, promulgada la Llei 3/1989, de 29 de març, d'Entitats Autònomes i Empreses Públiques vinculades a la CAIB, es feia necessari adaptar l'Institut d'Estudis Baleàrics a les disposicions de l'esmentada Llei, modificant els seus Estatuts en el que sigui procedent. I atenent especialment a la Disposició Setena que estableix: "Els estatuts de les Entitats i Empreses en les quals participi la Comunitat Autònoma han d'adaptar-se a les disposicions de la present Llei en el termini de nou mesos d'haver entrat en vigor".

A partir, doncs, d'aquesta exigència legal, el Decret esmentat afegeix a la seva Exposició de Motius que "l'Institut d'Estudis Baleàrics es configura com una Entitat Autònoma de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, entenent per tal, una entitat de Dret Públic amb personalitat jurídica pròpia diferent de la Comunitat Autònoma que tindrà encomanada en règim de descentralització, l'organització i administració del servei públic corresponent i coincident amb les finalitats que els seus Estatuts li atribueixen com a pròpies".

Dit això, el Decret modifica alguns articles i, en concret, l'article primer dels estatuts de l'IEB que queda redactat així: "L'Institut d'Estudis Baleàrics és una Entitat de Dret Públic, amb personalitat jurídica pròpia diferent de la Comunitat Autònoma que té expressament encomanada en règim de descentralització, l'organització i administració de les finalitats que es recullen a l'article segon, disposant dels fons adscrits al compliment d'activitats econòmiques".

És evident, doncs, que l'IEB respon en la seva nova configuració al prototipus d'Entitat Autònoma de la CAIB i, més concretament, a les de caràcter administratiu (correlatives als anomenats per la LEEA *organismes autònoms* de l'Administració de l'Estat. I això no sols perquè és aquest el caràcter que revesteixen organismes paral·lels de l'Administració Institucional de l'Estat, com el CSIC, per exemple (tot i que aquest ha estat configurat incomprensiblement com a organisme autònom de caràcter *comercial*), sinó també perquè aquests organismes són els que responen al concepte d'"entitats de dret públic, amb personalitat jurídica pròpia distinta de la Comunitat Autònoma, a les quals s'encomanen expressament en règim de descentralització l'organització i administració de qualque servei públic

i dels fons que s'hi adscriuen a l'acompliment d'activitats econòmiques al servei de fins diversos", tal com diu l'article 1 a) de la LLEACAIB⁶ i reflecteix també, com hem vist, l'Exposició de Motius del Decret que modifica els estatuts de l'IEB.

Així, doncs, l'IEB, com a Entitat autònoma de la CAIB, és una entitat de dret públic que forma part de l'Administració Institucional de la CAIB, que es regirà pel Decret 29/1990, de 8 de març, de reforma dels seus estatuts i en tot allò no previst en aquest Decret, per la Llei 3/1989, de 29 de març d'Entitats Autònomes i Empreses vinculades a la CAIB.

Els organismes autònoms locals (fundacions públiques de serveis): l'Institut Cultural "Juan Gil-Albert", l'Institut d'Estudis Ilerdencs i l'Institut Menorquí d'Estudis

Hem vist que la gestió directa és aquella mitjançant la qual l'Administració duu a terme pels seus propis medis el servei que té encomanat per Llei. És, doncs, un tipus de gestió en què els medis materials i instrumentals utilitzats són de propietat pública. Hem vist també que, en el camp de l'Administració estatal o de les Comunitats Autònomes, una de les maneres més corrents d'exercitar aquesta gestió directa és la utilització dels denominats *organismes autònoms* els quals, fora de les cadenes jeràrquiques de l'Administració, porten a terme un servei públic en qualitat d'ens dotats de personalitat jurídica pròpia.

Sabem també que, malgrat l'autonomia de gestió de què gaudeixen aquests ens, això no implica que el servei es desvinculi de l'Administració principal que els ha creat, sinó molt altrament, la raó d'incloure aquesta modalitat de gestió entre les de *gestió directa* radica, precisament, en el fet de reconèixer la dependència substantiva de l'Organisme autònom respecte de l'Administració que l'ha creat, l'utilitza i el controla, com ens diu DE LA CUETARA.

Doncs bé, si en el marc de l'Administració de l'Estat aquests organismes autònoms es regien per les respectives lleis de creació i per la LEEA complementada per la LGP (que constitueixen una mena de *ius commune cogens* d'aquestes entitats pel que fa al règim financer, recursos i reclamacions administratives, personal i contractes), en el marc de l'Administració Local, aquests organismes autònoms s'enquadren dins la normativa que regula el règim local i, més especialment, la Llei 7/1985, de 2 d'abril, Reguladora de les Bases de Règim Local (LRBRL), el Decret Legislatiu 781/1986, de 28 de desembre, que aprova el text refós de les disposicions legals vigents en matèria de règim local (TRRL), la Llei 39/1988, reguladora de les

Hisendes Locals (LHL) i el Reglament de Serveis de les Corporacions Locals (RSCL) aprovat per Decret de 17 de juny de 1955.

Malgrat, doncs, la personalitat jurídica d'aquestes institucions, estarem en presència d'organismes públics de caràcter administratiu (també n'hi ha de comercial) dels quals podem predicar tota aquella sèrie de característiques que, manllevades de GARCÍA DE ENTERRÍA, hem exposat amb caràcter general en referir-nos a les persones jurídiques públiques. Hi ha, per tant, un clar paral·lelisme entre l'Administració Local i la de l'Estat pel que fa a l'actuació administrativa mitjançant els ens descentralitzats. En efecte, d'acord amb el ja vell RSCL (art. 67), les modalitats de gestió directa dels serveis que presta l'Administració Local ha d'adoptar necessàriament alguna de les formes següents:

1. Gestió per la Corporació.
2. *Fundació Pública de Servei*.
3. Societat privada municipal o provincial.

Per altra banda, l'article 85 del mateix Reglament estableix que les Corporacions locals podran realitzar els serveis de la seva competència dotant-los de personalitat jurídica pública en els supòsits següents:

- a) quan ho exigeixi una Llei especial;
- b) quan per compra, donació o disposició fundacional, en aquest cas d'acord amb la voluntat del fundador, adquireixin dels particulars béns adscrits a determinada finalitat; i
- c) quan l'adequat desenvolupament de les funcions de beneficència, de cultura o de naturalesa econòmica ho aconsellin.

En base a aquesta regulació legal, les Corporacions locals han creat les denominades "Fundacions Públiques de servei" que s'han ocupat de la prestació d'activitats en el camp cultural dins el marc de les seves competències.

La LRBRL ha abordat, naturalment, l'activitat administrativa local de prestació de serveis i ho ha fet de manera semblant a la que ja establí la regulació anterior, si bé oferint algunes novetats que, pel que fa referència a les institucions que ens ocupen, cal destacar.

L'article 85 LRBRL defineix els serveis públics locals com aquells que "tienden a la consecución de los fines señalados como de la competencia de las entidades locales", i mantén la divisió clàssica entre prestació directa i indirecta d'aquests serveis.

En el paràgraf tercer, aquest mateix article enumera llavors les diverses formes de gestió directa i, utilitzant una nova denominació respecte d'alguna de les

modalitats de gestió directa, ens diu que aquesta n'haurà d'adoptar alguna de les següents:

- a) Gestió per la pròpia entitat local;
- b) Organisme autònom local; i
- c) Societat mercantil, sempre que el capital d'aquesta pertanyi íntegrament a l'entitat local.

Tenim, doncs, que la gestió directa encomanada als *organismes autònoms locals* constitueix la principal novetat de la Llei en aquesta matèria, novetat relativa si bé està, perquè en realitat aquests organismes vénen a ocupar el lloc de les denominades fins ara *fundacions públiques de servei*, tot i que la denominació ens sembla més acertada, tant pel que implica d'apropament als organismes paral·lels de l'Administració Estatal i Autonòmica, com pel fet d'evitar confusions en el marc de les fundacions privades que, com hem vist, no són persones jurídiques públiques sinó privades.

També de manera paral·lela al que féu la LGP respecte de la LEEA, la LHL ha classificat (art. 145.2) els organismes autònoms de l'Administració Local, a efectes del seu règim pressupostari i comptable, en *organismes autònoms de caràcter administratiu i de caràcter comercial, industrial, financer o anàleg*, essent les normes de creació de cadascun d'aquests les que han de determinar el seu caràcter respectiu. És en aquest sentit que la Disposició Transitòria setena de la LHL atorga un termini de sis mesos per tal que les entitats locals adaptin llurs organismes autònoms a aquesta classificació.

D'acord amb tota aquesta legislació que acabem d'esmentar, tindrem que els organismes autònoms ajustaran el seu règim a les normes següents:

- a) Seran creats per l'Administració Local (art. 85 LRBRL).
- b) Posseiran un patrimoni especial afecte a les seves finalitats específiques (art. 86.1 RSCL).
- c) Es regiran per un Estatut propi que determinarà llurs òrgans de govern i llur competència, així com les facultats de tutela de la Corporació que els institueixi (art. 86.2 RSCL).

Tingueu present que la decisió de constituir un organisme autònom, és a dir, de determinar que un servei públic concret s'ha de desenvolupar mitjançant un organisme autònom local, exigeix majoria absoluta dels membres de la Corporació (art. 146.3.f).

- d) Els beneficis que s'obtinguin en la prestació dels serveis, una vegada cobertes les despeses i el fons de reserva, es destinaran íntegrament a millorar i ampliar les instal·lacions (art. 88.1 RSCL).

e) Els recursos de què es proveeixin aquests organismes es destinaran a satisfer el conjunt de llurs obligacions, tret del cas que es tracti d'ingressos específics afectats a fins determinats (art. 146.2 LHL).

f) En dissoldre's l'organisme, la Corporació que l'hagi creat el succeirà universalment (art. 88.2 RSCL).

Responen a aquesta figura jurídica que acabem de descriure els següents centres:

- L'Organisme autònom "Institut de Cultura Juan Gil-Albert", creat per la Diputació d'Alacant, que ha vingut a substituir les antigues Fundacions Públiques "Instituto de estudios Juan Gil Albert" i "Centro Eusebio Sempere, de Arte y Comunicación Visual", els patrimonis respectius dels quals s'han integrat en el nou organisme. Els seus estatuts foren aprovats per la Diputació d'Alacant en la sessió plenària del dia 27 d'octubre de 1988. Té la seva seu a la ciutat d'Alacant.

- L'Institut d'Estudis Ilerdencs mantén encara el caràcter de Fundació Pública creada per la Diputació de Lleida, que té un clar antecedent en l'"Instituto de Estudios Ilerdenses" creat també per la Diputació l'any 1942.

Els seus estatuts foren aprovats per la Diputació de Lleida el dia 28 de gener de 1986. Té la seva seu a la ciutat de Lleida.

- L'Institut Menorquí d'Estudis, que mantén també encara la denominació de Fundació Pública. Aquest fou creat pel Consell Insular de Menorca i no té antecedents immediats.

Els seus estatuts foren aprovats pel Consell Insular de Menorca el dia 19 de juny de 1989. Té la seva seu a la ciutat de Maó.

Els consorcis interadministratius: La "Institució Valenciana d'Estudis i Investigació"

L'article 87 LRBRL diu que les entitats locals poden constituir consorcis amb altres Administracions públiques per a fins d'interès comú o amb entitats privades sense ànim de lucre que persegueixin fins d'interès públic concorrents amb els de les Administracions públiques.

Encara que la doctrina ha debatut la naturalesa d'aquests consorcis i que no se'n pugui predicar *per se* la seva condició d'entitats locals, no hi ha dubte que la nova llei permet la seva constitució, i no sols això, sinó que n'amplia les seves possibilitats en permetre que es formin no sols entre Administracions públiques sinó també entre una Administració pública i entitats privades (sense ànim de lucre i

sempre que persegueixin un interès públic). Podem, doncs, configurar aquestes entitats com de naturalesa singular, l'objectiu de les quals és la prestació de serveis públics de caràcter local.

En el cas que vulgui dur-se a terme una cooperació (econòmica, administrativa o tècnica) entre l'Administració Local i les Administracions de l'Estat o de les Comunitats Autònomes, tant en assumptes d'interès local com d'interès comú, aquesta sempre tindrà caràcter voluntari, es durà sota les formes i els termes previstos a les Lleis i, en tot cas, mitjançant els consorcis o convenis administratius que subscriuguin (art. 57 LRBRL i arts. 61.64, 69 i 110 TRRL i arts. 37-40 RSCL).

Les característiques principals d'aquests consorcis són:

- a) Tenen personalitat jurídica pròpia (art. 110.2 TRRL).
- b) Els seus Estatuts determinaran les seves finalitats així com les particularitats del règim orgànic, funcional i financer (art. 110.3 TRRL).
- c) Llurs òrgans de decisió estaran integrats per representants de totes les Entitats consorciades, en la proporció que es fixi en els Estatuts respectius (art. 110.4 TRRL).
- d) Per a la gestió dels serveis de la seva competència, els consorcis podran utilitzar qualssevilla de les formes previstes a la legislació de règim local (art. 110.5 TRRL).

-El Consorci *Institució Valenciana d'Estudis i Investigació* fou constituït per la Comunitat Autònoma Valenciana i per la Diputació de València i ha integrat la Institució "Alfons el Magnànim" de la Diputació de València, a la vegada que permet estatutàriament la incorporació futura d'aquelles altres entitats públiques que així ho acordin, mitjançant l'adhesió als seus Estatuts i el compliment de les obligacions que se'n deriven i dels altres requisits que s'hi estableixen.

Els seus vigents estatuts foren aprovats pel Consell Ple de la Institució en la seva sessió del 12 de març de 1987 i posteriorment ratificats pels ens consorciats: la Generalitat Valenciana, en la reunió del Govern Valencià del 24 d'abril de 1987, i la Diputació Provincial de València, en sessió plenària del 5 de maig de 1987. Té la seva seu a la ciutat de València.

La Hisenda Pública i la prestació dels serveis culturals. El tractament fiscal de les entitats culturals sense ànim de lucre

Plantejament general de la qüestió

Hem vist que en la prestació de serveis culturals hi intervenen entitats públiques i privades. Naturalment que també les persones físiques són o poden ésser generadores de productes culturals, però ens movem aquí en el camp de les persones jurídiques i, més concretament, d'aquelles que tenen per objecte *produir* cultura sense cercar primordialment un lucre en la seva actuació.

Des d'un punt de vista hisendístic, GARCÍA AÑOVEROS ha definit la cultura com un conjunt de productes destinats al consum individual. Altra cosa és que hi hagi un interès públic en la promoció cultural, però no hi ha dubte que aquest *interès públic* té per finalitat un enriquiment individual que, en la mesura en què s'estén a tots els individus, proporcionarà satisfaccions generalitzades.

En una visió molt interessant d'aquesta problemàtica, l'autor suara esmentat ens diu que el problema, com sempre, el trobem a l'hora de passar dels criteris a les realitats. En efecte, per la pròpia naturalesa del producte de què es tracta i la de l'interès públic que representa aquesta matèria, es produeixen simultàniament les satisfaccions de l'interès públic i del privat en el consum de productes culturals. Si persones privades, per vies privades, produeixen i consumeixen productes culturals, estan satisfent llur interès, però també, simultàniament, l'interès públic. I viceversa, si l'ens públic intervé en el procés de producció i distribució de béns culturals, està satisfent simultàniament interessos privats i públics.

Una primera conclusió que se'n podria abstreure d'aquestes consideracions és que són inevitables els efectes mixtes de la creació i distribució de béns culturals i, en la mesura en que ho siguin, la satisfacció conjunta d'aquestes necessitats hauria d'implicar una financiació també mixta: és a dir, les necessitats de productes culturals podrien satisfer-se, simultàniament, mitjançant ambdós mecanismes: el del lliure mercat i el de la Hisenda Pública, la qual cosa implicaria una col·laboració permanent de l'ens públic i dels individus que realitzen i distribueixen els productes culturals.

Totes aquestes qüestions ens introdueixen, naturalment, en la problemàtica fiscal d'aquelles actuacions que incideixen en la producció de cultura i, més concretament, en aquelles que, en l'exercici d'aquesta missió, no cerquen

lucrar-se, per molt que, algunes de les seves actuacions puguin produir eventualment algun benefici econòmic que, això no obstant, no repercutirà en els patrimonis privats dels components o directors d'aquestes entitats, sinó que es reinvertirà novament en l'activitat pròpia d'aquestes per tal de continuar produint béns culturals.

A les Jornades sobre "Patrimoni Cultural i Mecenatge" celebrades a Barcelona el novembre de 1990, el Secretari General Tècnic del Ministeri de Cultura afirmà en aquesta línia de pensament que "la función de las Administraciones Públicas es hacer posible la producción de la cultura, creando condiciones favorables, estimulando las iniciativas individuales y colectivas, estableciendo marcos adecuados, proporcionando las infraestructuras necesarias... etc."

També en aquest mateix sentit, la conclusió segona de les Jornades expressa que "les Administraciones Públicas han de compartir amb la societat civil la tutela de l'interès públic en la protecció del patrimoni cultural, d'acord amb el text de la Constitució. Això implica eliminar qualsevol tipus de recel respecte de la iniciativa privada i de l'actuació en aquest camp de la societat civil; de la mateixa manera que exigeix evitar l'existència de monopolis públics o privats en el sector de la cultura, o l'aparició de fenòmens tals com el dirigisme cultural o la mercantilització excessiva, que degraden l'àmbit cultural i li donen una connotació regressiva". És evident que -com es concretà en la conclusió tercera d'aquelles Jornades de Barcelona- l'actuació dels poders públics en la protecció de la cultura i del nostre patrimoni cultural s'esdevé primordialment en tres àmbits, que suposen una intervenció directa o indirecta d'aquests en la mesura que assumeixen un paper protagonista o merament configurador d'un marc legal i administratiu que afavoreixi la iniciativa i l'activitat del sector privat.

Aquests tres àmbits són:

- a) La despesa pública (en els casos en que són les Administraciones Públicas les que prenen la iniciativa en la producció de béns culturals o bé coparticipen directament en el procés).
- b) La creació d'estructures organitzatives que afavoreixin l'intercanvi de projectes i experiències, i encarrillin la col.laboració entre el sector privat i l'Administración Pública.
- c) L'establiment per part dels poders públics d'una sèrie d'incentius fiscals a la producció de cultura o al sosteniment d'aquelles entitats no lucratives immerses en la producció de béns culturals.

Concretant en aquest darrer aspecte, l'actuació dels poders públics pot dur-se a terme mitjançant la tècnica de les *subvencions* i la de les *exempcions*.

GARCÍA AÑOVEROS ens diu que, contemplat des de l'òptica de la incidència financera pública, ambdues tècniques produeixen resultats paral·lels, però els resultats perseguibles mitjançant una o altra són diferents.

Les subvencions, en efecte, són necessàriament condicionades. El condicionament pot ésser molt genèric i en la regulació de la subvenció pot aconseguir-se una reducció al mínim de la discrecionalitat administrativa, però sempre serà necessària una comprovació administrativa del compliment, en cada cas, de les condicions objectives requerides, la qual cosa és àrdua i englobarà sempre elements de definició ambigua o genèrica susceptibles d'interpretacions diferents. Això fa que la subvenció, si bé no pot considerar-se com una tècnica a excloure, sí és cert que cal considerar-la com una tècnica de participació amb un alt risc pel que fa a la llibertat dels processos i a la manipulació cultural.

Vet-ací, doncs, que, per a GARCÍA AÑOVEROS, la tècnica en principi més adequada sigui la de l'exempció o reducció fiscal, tècnica que -com ens diu- no és sempre aplicable, però sí ho és en molts casos, bàsicament allí on hi ha, en el procés de creació i difusió cultural, una activitat que constitueix un supòsit de tributació normal, en quant aquest posa de manifest una capacitat econòmica. En tots aquests supòsits l'exempció o reducció fiscal s'acomoda millor a una forma de participació pública en els costos de l'activitat cultural, constituint un estímul menys condicionat, menys discrecional que les altres formes de participació pública.

Cal observar que l'exempció és també sempre condicionada. En efecte, cal que el legislador delimiti l'àmbit d'allò que haurem de considerar com a cultural per a deixar fora de l'exempció tot allò que no ho és. Però -com diu GARCÍA AÑOVEROS- les exempcions poden estructurar-se de manera que les condicions objectives i subjectives per a llur efectivitat quedin subjectes a beneficis que obtenguin les unitats de producció o distribució de béns culturals, pel que podria comportar de privilegi, però això és una qüestió que ni tan sols ens l'hem de plantejar perquè, en el cas de les entitats que no pretenen el lucre, no podem parlar de beneficis. Ara bé, fins i tot en el marc d'aquestes entitats que no persegueixen el lucre, no hi ha dubte que en determinades actuacions, i com a conseqüència de les diverses activitats que aquestes duen a terme, el lucre pot produir-se i, en aquest cas, i malgrat que tot aquest eventual benefici es reinverteixi en la producció i distribució de nous béns culturals, l'impost actua si és que no s'ha establert una exempció.

Aquí radica, com veurem, la gran falla del nostre sistema tributari pel que fa a aquestes entitats les quals, malgrat que no persegueixen el lucre, es veuen

involucrades sovint en el panorama impositiu respecte dels beneficis eventuais que obtenen mitjançant la seva activitat, quan el més lògic des de la nostra perspectiva seria que desaparegués aquesta tributació tractant-se, com es tracta, d'entitats que, malgrat la naturalesa privada que moltes d'elles ostenten, realitzen una funció pública de producció i difusió cultural.

Convé, finalment, mirar un altre aspecte de la qüestió: el de les aportacions de fons privats per fins culturals, bé per integrar el capital operatiu d'aquelles entitats sense finalitat lucrativa o públiques del mateix sector, bé per dur a terme directament una activitat cultural no retributiva. Com veurem, el panorama de les exempcions en aquest camp és gairebé erm, la qual cosa constitueix un error considerable perquè -cito novament GARCÍA AÑOVEROS- en la mesura que aquests fons procedeixen d'un benefici o renda gravats per l'impost sobre la renda o els beneficis, l'exempció del corresponent a la quantitat detreta és de la més pura equitat, sobretot si pensem que si l'Administració Pública hagués de realitzar una despesa alternativa davant la inhibició privada, és ben segur que el seu cost seria molt superior al del valor de l'exempció establerta.

Atenent, doncs, a totes aquestes consideracions, les Jornades a què he fet referència van establir la següent conclusió:

"Sèptima: L'afirmació de la necessària existència i promoció d'incentius fiscals es realitza atenent a dos tipus de consideracions.

El primer fa referència a la funció dels incentius fiscals com a element de coordinació dels interessos públics i privats que conflueixen en la protecció del patrimoni cultural, i com a instrument per a la consecució dels objectius constitucionals de pluralisme i llibertat.

El segon és d'ordre estrictament econòmic i guarda relació, en primer lloc, amb l'estalvi que en termes generals pot produir la concessió d'un benefici fiscal, enfront de la despesa pública directa que suposa la consecució d'aquest mateix objectiu, i, en segon lloc, afecta a la potencialitat econòmica del sector cultural el desenvolupament del qual incrementaria la productivitat i permetria una certa recuperació pública dels incentius concedits".

La fiscalitat de les entitats culturals sense finalitat lucrativa

El sistema impositiu estatal consta d'impostos directes sobre la renda i el patrimoni, i d'impostos indirectes sobre el consum i sobre la circulació.

Els impostos directes són l'*Impost sobre la renda de les societats*; l'*Impost sobre la renda i el patrimoni de les persones físiques*-que òbviament no afecta les entitats

no lucratives com a tals, encara que el primer sí que pot afectar-les com a obligades a retenir-, i l'*Impost sobre successions i donacions*.

La imposició indirecta, després de la relativa simplificació que ha introduït l'IVA, està constituïda per l'*Impost de duanes* que, òbviament, tampoc no té especificitats relatives a entitats no lucratives, i altres dos impostos generals: d'un costat l'IVA, que grava el tràfec mercantil en un sentit molt ample i, d'altra, l'*Impost sobre transmissions patrimonials*, que grava el tràfec jurídic civil. I finalment tenim els impostos especials que graven el tabac, l'alcohol i els productes petrolífers, que naturalment no ofereixen especificitats des del punt de les entitats no lucratives.

Pel que respecta a la imposició local, cal assenyalar que la Llei 39/1988, de 28 de desembre, reguladora de les hisendes locals, modifica el sistema impositiu municipal amb efectes a partir de l'1 de gener de 1990, tret d'allò que afecta a l'impost sobre activitats econòmiques, que comença a exigir-se a partir del dia 1 de gener de 1992. El més destacable d'aquesta regulació és que s'ha refés la contribució territorial urbana i la rústica i l'impost sobre solars en l'actual *Impost sobre béns immobles*, que grava el valor d'aquests béns.

Dit això, vegem les peculiaritats de tots aquests impostos en allò que afecta a les entitats sense ànim de lucre.

L'Impost sobre la Renda de les Persones Físiques

És evident que l'IRPF no afecta a les persones jurídiques objecte del nostre estudi, les quals no hi estan subjectes. Ara bé, indirectament els afecta aquest impost ja que depèn del tractament que faci a les donacions efectuades per persones físiques -que sí hi estan subjectes- el que les entitats culturals en resultin o no beneficiades.

Les aportacions realitzades a títol gratuït per una persona física a una persona jurídica de les que aquí estem considerant han sofert un tractament fiscal cada cop més regressiu. En efecte, de ser considerades per la norma tributària com una desgravació fiscal en la base de l'Impost sobre la renda, passaren a regular-se com una deducció en la quota després de la Llei de setembre de 1978, per a reduir-se progressivament via Lleis de Pressupostos, fins arribar a la regulació vigent on aquesta deducció ha desaparegut.

Avui, atenent a les modificacions introduïdes per la Llei 5/1990, de 29 de juny, sobre mesures en matèria pressupostària, financera i tributària, l'article 29 F) de la Llei reguladora d'aquest impost manté tan sols la següent deducció de la quota:

"Uno. El 15 por 100 de las donaciones puras y simples de bienes que formen parte del Patrimonio Histórico Español, que estén inscritos en el Registro General de Bienes de Interés Cultural o incluidos en el Inventario General a que se refiere la Ley 16/1985, de 25 de junio, de Patrimonio Histórico Español, siempre que se realicen en favor del Estado y demás Entes públicos, así como de establecimientos, instituciones, fundaciones o asociaciones, incluso las de hecho de carácter temporal para arbitrar fondos clasificados o declarados benéficos o de utilidad pública por los órganos competentes del Estado, cuyos cargos de patronos, representantes legales o gestores de hecho sean gratuitos y se rindan cuentas al órgano de protectorado correspondiente".

A més a més, ha de tenir-se en compte que l'import de la deducció del 15 % del valor dels béns objecte de donació, juntament amb totes les restants a les quals el contribuent tengui dret, no pot exedir de l'import del 30 % de la base imposable del subjecte passiu (art. 29, E) 4 de la Llei).

Ara bé, si això és ja prou esquifit, més greu és encara que les donacions de béns que una persona fa a aquest tipus d'institucions sigui considerada per la llei com a "incrementos patrimoniales" del donant. En efecte, l'article 20.3 de la Llei ens diu que "son incrementos o disminuciones de patrimonio, y como tales se computarán en la renta del transmitente, las diferencias de valor que se pongan de manifiesto con motivo de cualquier transmisión lucrativa", la qual cosa implica que es computaran en la renda del transmissor les diferències de valor que es posin de manifest en motiu de qualsevol transmissió lucrativa.

És cert que, en aquest cas, el tipus de gravamen que s'aplica a aquestes rendes és el més baix de l'escala de gravamen, però, així i tot, no hi ha dubte -com ha dit ESEVERRI- que la norma tributària convida al descoratjament del qui de bona gana afavoriria a entitats culturals mitjançant la donació de béns del seu patrimoni.

Ara bé, de cara al futur sembla que el legislador pretén modificar, en part, aquest criteri per quant el projecte de llei de reforma de l'IRPF que circula en el Parlament espanyol (vàries vegades ajornat) preveu la deducció d'un 10 % de la quota de les quantitats donades pel subjecte passiu a fundacions i associacions declarades d'utilitat pública.

L'Impost de Societats

La normativa específicament aplicable a les entitats objecte del nostre estudi per l'Impost de societats és la Llei 61/1978, de 7 de desembre. Aquesta llei sotmet a gravamen tres tipus diferents de rendiments obtinguts per les entitats jurídiques (art. 3.2): a) els rendiments de les explotacions econòmiques de tota índole i els derivats d'activitats professionals o artístiques de què sigui titular el subjecte passiu; b) els rendiments derivats de qualsevol element patrimonial que es trobi afecte a les activitats esmentades en l'apartat anterior i c) els increments de patrimoni determinats d'acord amb el que preveu la Llei.

El fet més xocant d'aquesta normativa és que en la legislació positiva espanyola vigent s'ha donat un gir copernicà pel que fa al tractament fiscal de les entitats no lucratives. En efecte, quan va establir-se l'impost sobre les societats l'any 1900, la tarifa 3a. d'utilitats afectava tan sols a les societats mercantils. Després foren incloses dins aquesta normativa altres entitats, però sense traspassar la ratlla de les entitats no lucratives, ja que aquestes mai no havien estat subjectes a l'impost de societats fins que fou promulgada la Llei vigent de 1978. En aquesta, la subjecció a l'impost es defineix per la personalitat jurídica ("son sujetos pasivos del Impuesto todos aquellos sujetos de derechos y obligaciones, con personalidad jurídica, que no estén sometidos al Impuesto sobre la Renta de las Personas Físicas" art. 4.1), és a dir que, en principi, totes les persones jurídiques queden subjectes a l'impost de societats, i el tractament diferenciat de les entitats no lucratives es fa per la tècnica de l'exempció.

D'acord amb l'article 5.1, estan exemptes de l'impost de societats: ... "b) Los Organismos autónomos de carácter Administrativo; c) Los Organismos autónomos de carácter comercial, industrial, financiero o análogos".

I d'acord amb l'article 5.2, també estan exemptes d'aquest impost: ... "e) los establecimientos, instituciones, fundaciones o asociaciones, incluso las de hecho de carácter temporal para arbitrar fondos calificados o declarados benéficos o de utilidad pública por los órganos competentes del Estado siempre que los cargos de patronos, representantes legales o gestores de hecho sean gratuitos y se rindan cuentas al órgano de protectorado correspondiente". I "f) ... las asociaciones sin ánimo de lucro, siempre que en cada supuesto exista reconocimiento legal expreso de la personalidad jurídica de la Entidad en cuestión".

Ara bé, tot seguit adverteix el legislador que "la exención a que se refiere este número (el número dos de l'article 5è) no alcanzarà a los rendimientos que estas Entidades pudieran obtener por el ejercicio de explotación económica, ni a los

derivados de su patrimonio cuando su uso se halle cedido, ni tampoco a los incrementos de patrimonio", tot i que aquest darrer aspecte cal matitzar-lo per quant la Disposició Final 4a. de la Llei 29/1987, de 18 de desembre, reguladora de l'impost de successions i donacions declara exempts aquests increments de patrimoni quan ho siguin a títol gratuït.

Finalment cal també observar que, d'acord amb l'article 5.3, "las exenciones a que se refieren los dos números anteriores (aquesta disposició afecta, doncs, tant als organismes autònoms com a les entitats associatives o fundacionals) no alcanzarán en ningún caso a los rendimientos sometidos a retención por este Impuesto".

Tenim, així, que la diferència bàsica entre les entitats culturals públiques (siguin aquestes "organismes autònoms" estatals, autonòmics o locals) i les entitats privades (associacions i fundacions) és que mentre l'abast de l'exempció de les primeres s'estén a tot l'impost de societats, tret del que fa referència als "rendiments sotmesos a retenció", pel que fa a les altres -sempre que reuneixin les condicions a què fa referència la llei- l'exempció no s'estén als rendiments que aquestes entitats puguin obtenir per l'exercici d'explotacions econòmiques, ni als derivats de llur patrimoni quan aquest s'hagi cedit, ni als rendiments sotmesos a retenció, ni tampoc als increments de patrimoni (tret que aquests increments ho hagin estat a títol lucratiu, com ja hem vist). Qüestions totes aquestes que es regulen no sols en l'article 5è de la Llei sinó també en el Reglament de l'Impost de 15 d'octubre de 1982. Vegeu en aquest sentit els articles 28 ("organismes autònoms"), 29, 30 i 31 ("associacions i fundacions") pel que fa referència a l'abast de l'exempció; l'article 282 a fi de determinar les obligacions contables (d'associacions i fundacions), i els articles 348 (organismes autònoms) i 349 a 356 (associacions i fundacions) a fi de determinar les obligacions formals.

Pel que fa al tipus impositiu aplicable, l'article 23.1.d) de la Llei, d'acord amb la nova redacció que li ha donat la Llei 5/1990, per als exercicis que s'iniciïn dins l'any 1990, diu que serà del 25 %, si bé cal observar que aquest tipus no afectarà als rendiments que hagin estat objecte de retenció, que limitaran la seva tributació a la quantia d'aquesta.

Veiem, doncs, que, mentre el panorama de les persones jurídiques públiques que englobem dins la consideració genèrica d'*organismes autònoms* és clar (només tributaran pels rendiments sotmesos a retenció), el panorama de les associacions i fundacions és més complexe.

En efecte, l'article 5.2 f) es refereix als "establiments i les institucions, fundacions o associacions, fins i tot les de caràcter temporal per a recaptar fons, quan hagin

estat classificats o declarats benèfics o d'utilitat pública pels òrgans competents de l'Estat, sempre que els càrrecs de patrons o representants legals o gestors de fet siguin gratuïts i rendeixin comptes a l'òrgan del protectorat corresponent". En aquest cas s'exigeixen els requisits de sempre: la gratuïtat dels càrrecs de patrons, la classificació i el rendiment de comptes. Circumstàncies que hauran de complimentar-se íntegrament cada exercici per aquestes entitats com a condició indispensable per a disfrutar de l'exempció (art. 31 del Reglament). I l'apartat f) fa referència, com hem vist, a les *associacions sense ànim de lucre*, a les quals s'exigeix que estiguin legalment constituïdes.

En el cas de les associacions privades representades en aquest congrés, com que es tracta d'associacions amb personalitat jurídica inscrites en el Registre corresponent, que no persegueixen de manera primordial l'obtenció de rendes i els càrrecs de representació legal de les quals són gratuïts, sembla clar que aquesta exempció jugarà de ferm, la qual cosa les exempcionava, en principi, de l'impost de societats. Ara bé, malgrat això, aquesta exempció afectarà exclusivament a les activitats que l'entitat realitzi en el marc de la seva activitat estatutària específica, però no a les altres que pugui realitzar, ja que l'article 32 del Reglament diu que "la exención no incluirá los rendimientos que estas entidades puedan obtener por el ejercicio de explotaciones económicas, las derivadas de su propio patrimonio cuando se encuentre cedido, las sometidas a retención ni los incrementos de patrimonio" (amb les matisacions que hem assenyalat per aquest darrer punt).

Això complica extraordinàriament les coses, ja que aquestes entitats hauran de tributar, doncs, per l'impost de societats, en primer lloc, pels rendiments subjectes a retenció (pels quals, com hem vist, també tributaran les entitats públiques), els rendiments del capital mobiliari, els interessos o els dividendes i, dins aquests, els produïts per actius financers.

Fins a la Llei d'actius financers de l'any 1985, els rendiments d'aquests actius es consideraven com a increments patrimonials. A partir d'aquesta llei, la diferència entre el valor d'emissió de l'actiu i el valor de reembossament ha de considerar-se com un rendiment del capital mobiliari que està subjecte a retenció. Succeeix, però, que aquestes rendes que han de ser sotmeses a gravamen en l'impost de Societats han de ser objecte de retenció en la font de procedència. Ara bé, el problema que es planteja respecte d'aquests rendiments subjectes a retenció és si aquesta ha de considerar-se com a imposició mínima, és a dir, si poden o no compensar-se aquests rendiments amb les pèrdues sufrides en altres activitats i, en definitiva, si hi ha dret a la devolució de l'impost corresponent si la base

imposable és zero o si determina una quota inferior a l'import de la retenció efectuada. En aquest sentit, ARIAS VELASCO I COLMENAR entenen que no es tracta d'una imposició mínima, és a dir, que els rendiments positius derivats del capital mobiliari poden ésser compensats amb les pèrdues que s'hagin sofert, per exemple, en activitats empresarials i, per tant, que hi ha dret a devolució. Malgrat aquesta opinió fonamentada, l'Administració de l'Estat sembla mostrar una certa resistència a acceptar aquesta tesi. ESEVERRI confirma també el caràcter d'imposició mínima sobre la renda de l'entitat i ens diu que el règim tributari d'aquests rendiments sotmesos a retenció presenta aquestes peculiaritats per a les entitats declarades exemptes: no s'integren en la base imposable dels restants rendiments gravats; no es dedueixen de la quota; són quantitats retingudes que no generen drets de reembossament i, per últim, no s'han d'incloure en la declaració de l'Impost.

Dit això podem comprovar que la complexitat d'aquest impost afectarà poc a les associacions que no exerceixin altres activitats que les estatutàries i visquin amb càrrec a les quotes de llurs associats i a les subvencions de l'administració, però fins i tot en aquests casos, la regulació d'aquest impost els complica l'existència absurdament per quan la simple edició d'una revista -tal seria el cas de la Societat Arqueològica Lul·liana, per exemple- implica ja una activitat econòmica que pot incloure's en el marc del que la llei qualifica d'"explotació econòmica".

No en parlem si la base patrimonial de l'entitat (i això és més corrent a les fundacions) està constituïda per una empresa en funcionament. En aquest cas es indiscutible que estem davant d'una explotació econòmica i els rendiments que se'n deriven quedaran sotmesos a l'Impost sobre Societats; com també hi quedaran subjectes aquells béns patrimonials que l'entitat tingui cedits en arrendament.

Finalment cal assenyalar que, respecte de les obligacions formals d'aquestes entitats pel que fa a l'Impost de Societats, la diferència que reglamentàriament s'estableix entre les entitats públiques (els anomenats "organismes autònoms") i les privades ("associacions i fundacions") és que, mentre les primeres queden relevades de l'obligació de presentar llur declaració per aquest Impost, així com també del compliment dels requisits comptables i registrals que la llei estableix (art. 348 del Reglament), les segones estaran obligades a presentar la declaració per les rendes no exemptes obtingudes en l'exercici, així com les corresponents a les retencions que hagin practicat, per la qual cosa seran aplicables a l'efecte les normes generals sobre termini i requisits de les declaracions contingudes en la

legislació vigent. Així mateix, les fundacions i associacions benèfiques o d'utilitat pública (no les associacions culturals sense ànim de lucre que no revesteixin aquella qualitat) hauran d'acreditar el compliment dels requisits assenyalats a la llei per gaudir de l'exempció d'aquest impost presentant certificació expressa del seu compliment i còpia certificada dels comptes presentats a l'òrgan del protectorat (art. 355 del Reglament).

Fins aquí pel que fa als deures de les persones jurídiques considerades com a subjectes passius de l'Impost de Societats. Ara bé, des de l'angle oposat, és a dir, quan aquestes persones jurídiques sense ànim de lucre són objecte d'una donació per part d'una persona que estigui subjecte a l'Impost, la Llei estableix una deducció sobre la base imposable que cal tenir en compte. En efecte, diu l'article 13 que "para la determinación de los rendimientos netos se deducirán en su caso, de los rendimientos íntegros obtenidos por el sujeto pasivo los gastos necesarios para la obtención de aquéllos y el importe del deterioro sufrido por los bienes de que los ingresos procedan, entre los que pueden enumerarse los siguientes: ... m) las cantidades donadas a establecimientos, instituciones, fundaciones o asociaciones, incluso las de hecho de carácter temporal, para arbitrar fondos, calificados o declarados benéficos o de utilidad pública por los órganos del Estado, siempre que los cargos de patronos, representantes legales o gestores de hecho sean gratuitos y se rindan cuentas al órgano de protectorado correspondiente, hasta el límite del diez por ciento de la base imponible. Los donativos podrán hacerse en obras de arte o bienes de interés cultural cuando el donatario realice actividades artísticas o culturales".

L'Impost sobre les successions i donacions

El tractament tributari de les herències, llegats i donacions que puguin rebre les entitats no lucratives ha estat profundament modificat com a conseqüència de l'entrada en vigor de la Llei 29/1987, de 18 de desembre, de l'Impost sobre successions i donacions.

Constitueixen el fet imposable d'aquesta llei (art. 3.1): a) l'adquisició de béns i drets per herència, llegat o qualsevol altre títol successori, b) l'adquisició de béns i drets per donació o qualsevol altre negoci jurídic a títol gratuït i *inter vivos*, i c) la percepció de quantitats pels beneficiaris de contractes d'assegurances sobre la vida, quan el contractant sigui persona distinta del beneficiari.

Ara bé, aquest mateix article, en el seu apartat segon ens diu que "los incrementos

de patrimonio a que se refiere el número anterior, obtenidos por personas jurídicas, no están sujetos a este Impuesto y se someterán al Impuesto sobre Sociedades". Això vol dir que les persones jurídiques mai no tributen per aquest impost sinó pel de societats, que ja hem estudiat aquí. No oblidem, però, que -com també hem assenyalat- la Disposició Final 4a de la Llei de l'Impost de Successions ens diu que "estarán exentos en el Impuesto sobre Sociedades, los incrementos de Patrimonio a título gratuito obtenidos por las entidades a que se refiere el artículo 5º de la Ley 61/1978, de 27 de diciembre", entre les quals hi figuren, com sabem, els organismes autònoms de caràcter administratiu o comercial, les fundacions classificades -amb els requisits addicionals de gratuïtat dels càrrecs i rendició de comptes- i també les associacions sense ànim de lucre. Podem assenyalar, doncs, que des del dia 1 de gener de 1988, les herències, llegats i donacions que rebin les persones jurídiques objecte del nostre estudi no estan subjectes a l'impost sobre successions i donacions (i estan exemptes de l'impost sobre societats, amb les matisacions que hem fet en tractar d'aquest impost). L'exempció a l'impost de successions actua *ope legis*, per això mateix, no cal fer sol.licitud alguna ni obtenir reconeixement exprés d'aquesta exempció (a diferència del que succeeix amb l'impost de societats, tal com hem vist). Això no obstant, si els béns adquirits són immobles, serà necessari presentar el títol on la transmissió es documenta a liquidar a efectes de l'Impost sobre Actes Jurídics Documentats, el tipus del qual és el 0'50 % del valor de l'Immoble objecte de la donació, herència o llegat. Ara bé, si es tracta d'entitats que haguessin sol.licitat l'exempció subjectiva per l'Impost sobre Transmissions Patrimonials (que és el que conté la normativa de la imposició per actes jurídics), també estarien exemptes per aquest concepte.

L'Impost sobre Transmissions Patrimonials

La imposició indirecta sobre transmissions patrimonials ve regulada pel text refós de 30 de desembre de 1980 i pel Reglament de l'impost de 29 de desembre de 1981. Aquest impost presenta tres modalitats subjectes (art. 1): les transmissions patrimonials oneroses, els actes jurídics documentats i les operacions societàries. Aquesta darrera modalitat ha de quedar fora del nostre estudi per quan pot afectar, tan sols, a les societats civils i mercantils, però mai a les persones jurídiques públiques ni a les associacions i fundacions.

Així, doncs, les Transmissions patrimonials oneroses i els Actes Jurídics Documentats

són fets imposables als quals estan subjectes les persones jurídiques objecte del nostre estudi, si bé, cal precisar tot seguit aquesta afirmació ja que l'article 48 de la Llei i l'article 59 del Reglament estableixen unes exempcions que cal destacar. En efecte, diu l'article 48.1.A): "Gozarán de exención subjetiva:

- a) El Estado y las Administraciones Públicas Territoriales e Institucionales y sus establecimientos de beneficencia, cultura, seguridad social, docentes o de fines científicos.
- b) Los establecimientos o fundaciones benéficos o culturales, de previsión social, docentes o de fines científicos, de carácter particular, debidamente clasificados, siempre que los cargos de patronos o representantes legales de los mismos sean gratuitos y rindan cuentas a la Administración.
- c) Las Asociaciones declaradas de utilidad pública dedicadas a la asistencia o integración social de minusválidos o subnormales o a la atención de la tercera edad...".

És evident que les persones jurídiques públiques objecte del nostre estudi entren de ple dins l'exempció que regula l'apartat a) d'aquest article. Respecte d'aquestes persones, l'exempció actuarà també *ope legis* i, per tant, sense que s'exigeixi als seus titulars o representants actuació diligent alguna.

No és, però, tan senzill en el cas de les persones jurídiques privades a què fa referència l'apartat b) i c). En efecte, cal observar en primer lloc que el mateix article 48 ens diu que "el beneficio fiscal se concederá o revocarà para cada Entidad por el Ministerio de Hacienda, de acuerdo con el procedimiento que reglamentariamente se determine". Aital procediment ve regulat en l'article 60 del Reglament, segons el qual, en aquests casos, per a l'aplicació de l'exempció subjectiva "habrá de incoarse ante el Ministerio de Hacienda un expediente de solicitud de exención en el que, necesariamente, deberán justificarse los siguientes extremos:

- 1º) Clasificación del Establecimiento o Fundación por el Organo competente de la Administración Pública.
- 2º) Gratuidad de los cargos de los patronos o representantes legales.
- 3º) Compromiso de rendir cuentas a la Administración.

En dicho expediente se aportará copia auténtica de los Estatutos y Reglamentos por los que se rija la entidad que solicita el beneficio y éste se concederá sometido a la condición del mantenimiento de las circunstancias que justificaron la concesión previa de la exención".

Dels tres requisits reglamentaris que s'exigeixen per a sol·licitar l'exempció convé precisar algunes qüestions respecte del primer. En efecte, la classificació és un acte de l'Administració, la qual constata que en l'entitat, per la finalitat que

persegueix, es donen els requisits o condicionaments necessaris per a ser inscrita en el registre corresponent, la qual cosa dóna dret als beneficis fiscals. Ara bé, aquest requisit presenta certes dificultats d'interpretació. La primera és saber quin és l'abast del terme *establiment* que el text legal utilitza. Sembla que el reglament distingeix entre establiment, per un costat, i fundacions per un altre, la qual cosa implica preguntar-se si en el terme *establiment* s'hi poden comprendre les associacions que es dediquen a finalitats semblants de les que duen a terme les fundacions classificades, perquè la realitat és que les associacions no poden ésser objecte de classificació i, en conseqüència, mai no podran disfrutar d'aquest benefici fiscal malgrat que tinguin una finalitat benèfica. ARIAS VELASCO ens explica que aquesta qüestió va ésser objecte d'una consulta que la Direcció General de Tributs de Catalunya elevà a la Direcció General de Tributs de l'Estat, i que apuntava la possibilitat que pogués entendre's que, en el cas de les associacions sense ànim de lucre, l'autoclassificació que fa la pròpia entitat en definir la seva finalitat en els estatuts pogués implicar el compliment d'aquest requisit. La resposta fou negativa i taxativa, en el sentit que tan sols podien considerar-se compreses en l'exempció les *fundacions classificades* i, en tot cas, els *montepíos* de previsió social, que són els únics a què podria al·ludir l'article quan parla d'establiments de previsió social.

Queda clar, per tant, que només les fundacions classificades (quan reuneixin els requisits esmentats) podran gaudir de l'exempció, però mai les associacions privades sense ànim de lucre a les que els textos legals barren el pas a l'hora de beneficiar-se d'una mesura fiscal d'aquesta naturalesa.

L'Impost sobre el valor afegit

Regula aquest impost la Llei 30/1985, de 2 d'agost i el Reial Decret 2028/1985, de 30 d'octubre. Com sabem, el fet imposable d'aquest impost indirecte ve determinat (art. 3) per "las entregas de bienes y prestaciones de servicios realizadas por empresarios o profesionales a título oneroso con carácter habitual u ocasional, en el desarrollo de su actividad empresarial o profesional". Ara bé, el concepte d'activitat empresarial és amplíssim perquè ve definit com la participació en la producció o en la distribució de béns o serveis mitjançant una organització per compte propi de medis personals o materials. No hi ha cap al·lusió a l'ànim de lucre, de manera que, de fet, qualsevol persona o entitat (pública o privada) que exerceixi activitats que representen participació en la producció o en la distribució és subjecte passiu de l'IVA encara que no sigui un

empresari en el sentit comú de la paraula. Això explica que en aquest impost no hi hagi exempcions subjectives pròpiament dites i que tots els qui realitzin les activitats sotmeses s'esdevenen subjectes passius de l'impost.

Diu, en efecte, l'article 16.1 que "los sujetos pasivos... deberán repercutir íntegramente el importe del impuesto sobre aquél para el que se realice la operación gravada quedando éste obligado a soportarlo siempre que la repercusión se ajuste a lo dispuesto en esta ley y en sus normas reglamentarias".

La repercussió es configura, doncs, com un dret-deure atribuït al subjecte passiu per tal que exigeixi a l'adquirent dels béns o serveis la suma en què consisteix l'obligació tributària. D'aquesta manera, quan l'Administració (bé directament, bé mitjançant els seus organismes) realitza operacions subjectes a l'IVA es converteix en titular d'un dret de crèdit enfront de l'adquirent dels béns o serveis, al mateix temps que assumeix el deure d'exercitar-lo.

Cal dir, en primer lloc, que totes aquelles activitats o serveis que les persones jurídiques objecte del nostre estudi realitzin a títol gratuït no estaran, naturalment, subjectes a l'IVA. Hi estaran, tan sols, aquelles activitats (lliurament de béns o prestacions de serveix) que es facin a títol oneros.

Ara bé, la Llei regula (articles 8 a 11) una sèrie d'exempcions objectives, algunes de les quals afecten a les entitats no lucratives que aquí estudiem. El primer grup d'aquestes exempcions és el d'aquelles que, tot i no essent específiques de les entitats no lucratives, les afecten perquè tracten d'activitats molt freqüents sobretot en el marc de les fundacions: les d'assistència sanitària i ensenyament. L'assistència sanitària està compresa entre les exempcions generals i, pel que a ensenyament es refereix, cal assenyalar que l'exempció comprèn les prestacions accessòries com poden ésser les d'allotjament, alimentació i transport. Ara bé, sempre que aquestes prestacions accessòries siguin realitzades pel mateix centre d'ensenyament, no quan són realitzades per altres empreses per compte del centre. Han d'assenyalar-se també certes limitacions subjectives en aquest camp, ja que, segons ens diu el Reglament, als efectes d'aquestes exempcions, es consideren centres docents els compresos en l'àmbit d'aplicació de les lleis orgàniques 8/83 de reforma universitària, i 8/85, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació (art. 13.1.9º del Reglament).

Ja en el camp estricte de les exempcions que afecten específicament a les entitats no lucratives, la Llei es refereix a tres tipus d'activitats públiques o de caràcter social: la primera comprèn els serveis d'assistència social, la segona comprèn els serveis esportius i la tercera fa referència als serveis culturals. Aquests darrers són, d'acord amb la normativa de l'IVA (art. 13.1.14 del Reglament) els propis de biblioteques, arxius i centres de documentació; les visites a museus,

galeries d'art, pinacoteques, monuments, llocs històrics, jardins botànics i parcs zoològics; les representacions teatrals, musicals, coreogràfiques, àudio-visuals i cinematogràfiques, i l'organització d'exposicions i conferències. Totes aquestes exempcions, però, s'han de sol·licitar expressament quan el beneficiari sigui una entitat privada (art. 13.1.12 del Reglament), no quan el beneficiari sigui una entitat pública o privada de caràcter social.

El concepte d'activitat de caràcter social ens ve definit per l'article 14.1, segons el qual, "a los efectos de lo que dispone el artículo anterior, se consideran entidades o establecimientos de carácter social aquellos en que concurren los requisitos siguientes: 1º) no tener finalidad lucrativa y dedicar si procede los beneficios eventualmente obtenidos al desenvolvimiento de actividades exentas de idéntica naturaleza. Se entenderán destinados al desarrollo de las actividades exentas los beneficios utilizados en inversiones o consumos efectuados para desarrollarlas; 2º) los cargos de patronos o representantes legales habrán de ser gratuitos y no tener interés en los resultados económicos de la explotación por sí mismos o a través de persona interpuesta; 3º) los socios, comuneros o partícipes de las entidades o establecimientos, y sus cónyuges o parientes consanguíneos, hasta el segundo grado inclusive, no podrán ser destinatarios principales de las operaciones exentas ni gozar de condiciones especiales en la prestación de los servicios..."

Pel que fa als requisits dels números 1 i 2 d'aquest article, no hi ha dubte que poden ésser satisfets fàcilment per les persones jurídiques (públiques o privades) objecte del nostre estudi. Més difícil és, en canvi, que es doni satisfacció a l'exigència de l'apartat 3r. En efecte, com diu ARIAS VELASCO, aquest requisit és fàcil de complir per les fundacions, però molt més difícil per les associacions. Per exemple, una associació cultural que organitzi un cicle de conferències o de representacions teatrals de manera no gratuïta, per estar-ne exempta hauria d'obrir a tothom la seva activitat, o sigui que qualsevol persona hauria de poder assistir-hi en igualtat de condicions amb els associats, perquè des del moment que es limiti l'accés a la sala de conferències o que es doni preferència als associats, ja no hi hauria dret d'exempció.

No oblidem tampoc que el reconeixement del caràcter social de l'entitat ha de ser sol·licitat, és a dir, que s'ha de presentar una sol·licitud a la Delegació d'Hisenda de la circumscripció en la qual estigui situat el seu domicili fiscal sol·licitant aquesta declaració. L'eficàcia d'aquest reconeixement quedarà sempre subordinada en tot cas a la subsistència de les condicions i requisits ja vists que fonamenten l'exempció.

Una altre exempció genèrica de les entitats no lucratives és la de l'apartat 12 de

l'article 13.1. Aquest diu, en efecte, que estaran exemptes "las prestaciones de servicios y las entregas de bienes accesorias a las mismas efectuadas directamente a sus miembros por organismos o entidades legalmente reconocidos que no tengan finalidad lucrativa, cuyos objetivos sean exclusivamente de naturaleza (...) cívica, realizadas para la consecución de sus finalidades específicas, siempre que, además, no perciban de los beneficiarios de tales operaciones contraprestación alguna distinta de las cotizaciones fijadas en sus estatutos". El que passa, però, és que en aquest cas "la exención no alcanzará a las entregas de bienes y prestaciones de servicios realizadas para terceros o mediante contraprestación distinta de las cotizaciones fijadas en sus estatutos", és a dir, que si se'n beneficien tercers o els associats han de pagar quelcom més que la quota habitual, l'exempció no regeix, la qual en tot cas haurà d'ésser sol·licitada en els termes ja vists, d'acord amb l'article 13.2 del Reglament.

El tipus aplicable de l'IVA serà ordinàriament del 12 %.

Com hem vist, la regulació de l'IVA es mostra molt reàctia a reconèixer exempcions a l'impost i, de fet, la declaració d'una operació exempta, més que beneficiar perjudica al subjecte que la realitza perquè automàticament es converteix en consumidor final del producte objecte del lliurament o del servei rebut i això vol dir que està obligat a suportar l'IVA que li repercuteix un altre agent econòmic, però que el subjecte exempt no pot deduir amb ocasió del lliurament de béns o de les prestacions de serveis que realitzi.

Des d'aquesta perspectiva creiem, amb ESEVERRI, que caldria reivindicar un règim impositiu per l'IVA que permetés les deduccions pertinents. Ara bé, no pot oblidar-se que aquestes solucions tècniques són sempre difícils d'adoptar pel legislador, perquè encara hi ha dubtes sobre quina seria la més aconsellable per tal que l'IVA no perdés la seva neutralitat i, a més a més, cal tenir present que ens trobem davant d'un impost harmonitzat per als països integrants de la CEE i que la lliure adopció de decisions pels Estats membres és molt reduïda.

Suggereix ESEVERRI l'adopció per aquestes entitats d'un tipus zero en l'IVA, la qual cosa els permetria gaudir de l'exempció i deduir a la vegada les quotes repercutides en les adquisicions de béns i serveis, però és conegut de tots que aquesta tècnica dels tipus de gravamen zero en l'IVA fou refusada en la VI Directiva de la CEE que harmonitzava aquest impost per al conjunt dels països comunitaris, la qual cosa fa que les possibilitats d'actuació en aquest camp siguin molt limitades.

Els impostos locals: L'Impost de Béns Immobles

La nova regulació de l'Impost sobre béns immobles grava el valor de tots aquests béns. L'antiga contribució rústica i urbana ha estat reconduïda per la Llei 39/1988, de 28 de desembre, d'Hisendes Locals, a l'actual Impost de Béns Immobles. És aquest un impost directe que grava "la propiedad de los bienes inmuebles de naturaleza rústica y urbana sitos en el respectivo término municipal" o bé "la titularidad de un derecho real de usufructo o de superficie, o de la de una concesión administrativa sobre dichos bienes o sobre los servicios públicos a los que estén afectados, y grava el valor de los referidos muebles" (art. 61 LHL).

L'article 64 recull les exempcions objectives a aquest impost. Poca cosa cal dir, ja que, a l'efecte de les exempcions objectives que poden afectar a les entitats que estudiem, cal destacar tan sols els béns declarats de manera expressa i individualitzada monument o jardí històric d'interès cultural, mitjançant real decret, i inscrits com a integrants del Patrimoni Històric Espanyol.

Pel que fa a les exempcions subjectives, l'article 83 en recull unes poques. Estan exempts de l'impost:

- a) "El Estado, las Comunidades Autónomas y las Entidades locales, así como sus respectivos Organismos autónomos de carácter administrativo". Aquest apartat inclou, doncs, totes les entitats de dret públic representades en aquest congrés.
- d) "Los organismos públicos de investigación y los establecimientos de enseñanza en todos sus grados costeados íntegramente con fondos del Estado, de las Comunidades Autónomas, o de las Entidades locales, o por Fundaciones declaradas benéficas o de utilidad pública, aunque por excepción vendan en el mismo establecimiento los productos de los talleres dedicados a dicha enseñanza, siempre que el importe de dicha venta, sin utilidad para ningún particular o tercera persona, se destine exclusivamente a la adquisición de materias primas o al sostenimiento del establecimiento". Aquí s'hi inclourien organismes com el CSIC, per exemple, que essent un organisme autònom de caràcter comercial no podria incloure's dins l'apartat a), però sí és un organisme públic d'investigació, les universitats, els instituts, els col·legis públics, etc. També les fundacions que hagin estat declarades d'utilitat pública, sempre que reuneixin els requisits esmentats.
- e) "Las Asociaciones y Fundaciones de disminuidos físicos, psíquicos y sensoriales, sin ánimo de lucro, por las actividades de carácter pedagógico, científico,

asistencial y de empleo que para la enseñanza, educación, rehabilitación y tutela de minusválidos realicen...". És evident que cap d'aquestes activitats s'emmarca en l'activitat de les persones jurídiques culturals objecte del nostre estudi.

Conclusions

A la vista d'aquest panorama fiscal, podem tancar aquesta exposició dient -amb la conclusió octava del *Congrés de Patrimoni i Mecenatge* de Barcelona- que la legislació sobre incentius fiscals en matèria de patrimoni cultural i de persones públiques culturals, no obstant els esforços realitzats en els darrers anys en matèria de Patrimoni Històric Artístic, és encara insuficient al nostre país, sobretot en allò que fa referència a la imposició patrimonial, al tractament de les plusvàlues i règim fiscal de les Fundacions i entitats sense ànim de lucre, a causa potser d'un excessiu recel respecte de la iniciativa privada i a una visió en clau de frau del sistema tributari que ofusca el paper d'interessos públics més amples, visió que potser estava justificada a l'inici de la reforma fiscal de 1978, però que avui hauria de ser revisada.

A la vegada, aquesta legislació és dispersa (la qual cosa li resta eficàcia), i discriminatòria. En efecte, les discriminacions que es donen en el tractament fiscal de fenòmens essencialment anàlegs com són el patrocini o l'sponsorització i el mecenatge, o bé els organismes autònoms respecte de les entitats sense ànim de lucre, o de les obres socials de les Caixes d'Estalvis respecte de les fundacions, no tenen avui una justificació respectuosa amb el principi constitucional d'igualtat. Per tot això, temes com el de la devolució de les retencions de l'Impost de Societats a les entitats sense ànim de lucre, l'enumeració de les despeses deduïbles d'aquestes entitats, el règim fiscal de les plus-vàlues relatives al patrimoni cultural, l'exempció en l'IVA de l'activitat cultural, o el tractament dels béns culturals en els Impostos sobre Transmissions Patrimonials i Successions i Donacions exigeixen una reorganització urgent i global que contempli unitàriament la protecció del patrimoni cultural i l'actuació de les entitats culturals sense ànim de lucre.

Investigació i Centres d'Estudis: metodologia i línies de treball

JOSEP FONTANA

Voldria començar aquesta reflexió, que haurà d'ésser per força molt més breu del que la importància del tema demanaria, des d'un punt de partida molt senzill: esbrinar la raó que pot explicar que els estudis locals, i en especial els d'història -als quals em referiré específicament, per raó del meu major coneixement del tema, però amb la idea que bona part del que digui es pot aplicar a d'altres dominis de les ciències socials i de la cultura-, es trobin en aquests moments, i no solament entre nosaltres sinó arreu del món, en un estat de florida i expansió.

Si algú ha pogut pensar en el passat que la història local era poca cosa més que un esbargiment per a lletraferits afeccionats, és clar que haurà hagut de canviar d'idea davant de la seva situació present. La mobilització d'esforços humans que comporta -i que ha suscitat l'aparició d'equips de treball estables als centres d'estudis locals- i, per altra banda, la incorporació a ells d'un nucli d'investigadors sortits de la universitat -que els han donat un nivell i un to que potser no sempre assolien en el passat- indica clarament que la cosa va molt més enllà de la satisfacció d'unes curiositats culturals minoritàries.

No és difícil d'explicar-ho. En la mesura en què el coneixement de la història d'un país és una eina essencial per a la comprensió de la seva realitat social i per a l'establiment d'uns senyals d'identitat col·lectius, hem d'entendre que la vella historiografia tradicional, amb la seva visió centralitzada, hagi resultat insatisfactòria quan s'ha mostrat incapaç de contestar les preguntes que se li feien. Cal entendre les raons d'aquesta insuficiència. La història acadèmica tradicional s'ha fet normalment des del punt de vista de les ciutats que han estat, a la vegada, centres polítics, administratius i culturals. No es tracta solament del fet que les universitats, les biblioteques i els millors arxius s'hi trobin localitzats -cosa que no ha esdevingut per casualitat-, sinó que la visió històrica que s'ha fet normalment des de les universitats i les institucions acadèmiques d'aquestes capitals tendia a reproduir, de manera prou espontània, la visió del protagonisme que en la vida

social col·lectiva s'atribueixen generalment els grups dominants que hi resideixen. Si des de Catalunya refusàvem per insuficient una història acadèmica espanyola vista exclusivament des de la cort -podeu agafar el volum de la *Història de España*, fundada per Menéndez Pidal que té el títol de *La España de Carlos Quinto* i descobrireu que s'hi parla molt de Carles Cinquè, bastant dels polítics i generals que l'envolten i gens ni mica de la resta dels habitants dels sus regnes: camperols, menestrals, soldats..., i no diguem ja de les dones, que només comencen a existir en funció dels seus matrimonis, o amistançaments, reials-, la "història de Catalunya" amb què de Capmay ençà hem volgut reemplaçar-la (en el cas de València jo diria de Boix ençà) tendia a reproduir els mateixos vicis, que només restaven un pèl dissimulats a causa del fet que en aquests casos, almenys pel que fa als temps moderns, mancava el protagonisme immediat dels sobirans i de la cort, reemplaçat pel col·lectiu dels grups dirigents de la capital. Perquè si Boix té la franquesa de titular el seu llibre, *Historia de la ciudad y reino de Valencia*, la major part de les Històries de Catalunya, de Bofarull ençà, són realment històries de la ciutat de Barcelona i de la seva influència damunt de la resta de les terres catalanes.

A mi em sembla que no és difícil d'explicar que, de la mateixa manera que la història dels reis i de les guerres va resultar insatisfactòria per a les noves capes socials que anaven accedint a la demanda de coneixement històric i que no trobaven resposta en ella a les preguntes que es feien sobre la seva pròpia sort, aquestes altres històries "centralistes" ho resultaven per a aquells que, habitant lluny dels caps i casals i de la seva ill·lusió d'ésser el melic del món, no hi trobaven descrit el seu propi paisatge social ni reflectits els problemes que els afectaven. Jo em penso que qui coneix la realitat d'aquestes terres de l'occident de Catalunya -i les menciono, no solament pel fet que avui ens hi trobem, sinó perquè en parlar-ne reflecteixo la meua pròpia experiència familiar i personal- pot comprendre la frustració que els seus habitants havien de sentir davant d'unes preteses històries generals de Catalunya que s'ocupaven ben poc d'ells. No és gaire diferent el cas del sud de les terres valencianes respecte de la major part de la historiografia feta de la ciutat de València estant, i potser és pitjor el de les illes, on ha mancat fins i tot l'intent de pensar el passat en termes de relacions col·lectives. La qual cosa és possible, com ho mostra el cas de les Canàries, que comencen a tenir una bona historiografia, i que hauria de fer-nos pensar que, a més de les històries de Mallorca o d'Eivissa, i d'aquesta ambiciosa *Enciclopèdia de Menorca* en curs de publicació, val la pena d'esforçar-se a pensar els lligams entre les illes, dins el feix general de les relacions amb la Península i amb la Mediterrània.

Aquesta insatisfacció fa no solament legítim, sinó obligat i necessari, que els que l'han experimentada decideixin de completar la visió parcial que han rebut, enriquint-la amb l'estudi de les preguntes que es fan des dels seus horitzons i des de la seva perspectiva.

Es podria pensar que amb això el que s'està produint és un seguit de "subhistòries", cada vegada més fragmentades i tancades en elles mateixes, que ens poden fer perdre la visió de conjunt que seria el mèrit essencial de les històries generals. Jo crec que no és així. No diré que no tinguem exemples infeliços d'alacantinisme o tortosisme que s'han proposat d'explicar-ho tot des d'una perspectiva poc més que municipal, aïllant-se deliberadament de qualsevol context. Però aquests exemples atípics no són altra cosa que la imatge en negatiu d'aquell centralisme, un efecte aberrant de la insatisfacció que ha produït, mentre que l'esforç per la història local de què estic parlant és justament una resposta a aquestes insuficiències, que no solament pretén de treure a la llum els destins històrics locals sinó que vol enriquir la visió centralitzada des de la seva perifèria, fent-la així realment general i global, realment col·lectiva.

En la mesura en què això ha de fer-se traient a la llum les connexions existents entre aquest centre i les dinàmiques específiques de cada una de les entitats locals -ciutats, comarques o regions- estudiades, el resultat final no ha d'ésser un agregat d'històries regionals, sinó una nova història de Catalunya -el mateix podria dir-se, és clar, de la de València- que hagi superat la il·lusió que un país no és altra cosa que un gran motor central que arrossega un hinterland passiu (la qual cosa ve a ésser la traducció de l'altra il·lusió que una societat és una massa inert dirigida per les seves "élites") i la substitueixi per una dinàmica, que he anomenat en altres ocasions "policèntrica" -el mot no m'agrada ni a mi mateix, però almenys expressa el que vull dir-, que ens permeti d'entendre la realitat conjunta de les nostres societats com si fossin màquines integrades per peces de formes i tamanyos diversos, que es mouen a velocitats diferents, però que en la seva integració, articulant-se unes amb les altres, generen un moviment global, que seria completament distint si hi manqués qualsevol d'aquestes peces, per menuda que sembli.

Aquesta revisió comporta per ella mateixa la destrucció de la vella il·lusió que les capitalitats siguin el motor que determina el moviment conjunt. L'estudi de la història de la Catalunya moderna, per exemple, ens ha demostrat que fenòmens com el creixement del segle XVIII o la industrialització són totalment inexplicables si es volen entendre a partir d'una Barcelona que ha estat, en els dos casos, més aviat un receptor d'aquesta dinàmica que el seu grau determinant.

Cal doncs entendre que la contraposició entre una història centralitzadora i una història policèntrica no es limita a la diferència que hi ha entre una història gran, generalitzadora, i un seguit d'altres de més petites, sinó que comporta una visió diferent de la dinàmica mateixa de l'evolució històrica d'una comunitat. El resultat d'una història policèntrica no és fragmentar la història del país, sinó, ben al contrari, articular-la. Em penso que la historiografia catalana d'aquestes darreres dècades, amb la suma de les aportacions que ha anat fent la nova història local, ha contribuït força a la consolidació d'una consciència col·lectiva. En el cas de València, l'esforç és més recent i el camí a recórrer molt més gran, però la força mateixa que ha pres en aquests darrers anys demostra que s'és conscient que hi ha una gran feina per fer i que urgeix de dur-la a bon terme (i voldria deixar clar que amb això no estic pas pressuposant que els valencians hagin d'arribar a respostes semblants a les nostres; sinó que el que em sembla necessari, i defenso, és que es facin les preguntes i les contestin, en un sentit o en un altre).

Imagino que la major part de vosaltres estareu demanant-vos què tenen a veure aquesta mena de reflexions que us estic fent amb el tema de la metodologia de treball dels centres d'estudis locals, que és del què em vau encomanar que parlés. Voldria aclarir-ho perquè, en la meua opinió, això que us he dit té una traducció immediata i directa en el terreny dels vostres plantejaments de treball.

En la mesura en què la recerca en el terreny de les ciències socials i de la història -i dic història, entenent aquesta paraula en el sentit ampli, que, a més de la política o de la l'economia, abasta l'estudi de les formes de vida i de cultura- la fem amb la intenció de contribuir a aquesta visió més rica, més global de la nostra societat, que ens permeti d'articular-nos com a comunitat, cal que ens plantejem els objectius d'actuació futurs d'una manera ambiciosa i, sobretot, amb una perspectiva col·lectiva.

La proposta d'una acció col·lectiva té dues finalitats. La primera, la més òbvia, la de potenciar l'ús dels escassos recursos disponibles per tal d'obtenir uns resultats millors, però també, en segon lloc, la de contribuir, amb la imatge comparada que assolirem treballant en el mateix camp -i amb les lliçons que d'aquesta comparació es poden despendre-, a donar unes respostes vàlides no solament per a cada un dels nostres àmbits, sinó per a tots plegats.

Si la simple agregació dels treballs d'història local, fets sense cap mena de coordinació, ja ha servit, malgrat el seu caràcter sovint dispers i puntual, per a enriquir la imatge global de la nostra història, em penso que els seus resultats podrien ésser encara molt més importants si aquesta tasca es coordinés, i per

coordinar no vull dir que se subjectés a alguna mena de pla general formulat des de fora, sinó que se centrés entorn de propostes i programes col·lectius decidits des de baix, des de la iniciativa dels propis centres -partint cadascú de la seva perspectiva pròpia, però sabent entendre fins a quin punt pot apropar-se a la dels altres- per tal de definir una estratègia que fixi uns objectius generalitzables.

Això obligarà a plantejar temes d'estudi que interessin a un grup divers de centres, a coordinar les campanyes d'estudi i recerca, a comunicar-se i discutir els resultats. Aquests projectes hauran de respectar la personalitat individual dels centres, que han de seguir actuant amb els propis equips i els propis recursos, però han de fer possible, a la vegada, d'organitzar equips comuns que puguin optar, en plantejar programes d'ampli abast, a la petició de fons d'ajut a la recerca com els que concedeixen la Generalitat o el Ministeri i que no sempre són utilitzats pels equips que avui els reben de manera que en justifiquin la utilitat social.

Què vull dir en parlar de projectes ambiciosos susceptibles de ser empresos col·lectivament? Vull anar amb molt de compte en donar exemples. Vull deixar ben clar, d'entrada, que no es tracta més que d'exemples, no pas de propostes, perquè estaria traint la filosofia mateixa del mètode que plantejo si vulgués subjectar-lo d'entrada a alguna forma de direcció més o menys encoberta. Són exemples que responen a la meua visió de les coses i no hi ha cap raó perquè aquesta coincideixi amb la dels centres.

Penso, per exemple, en el treball sobre la talla que duu a terme l'Arxiu Municipal d'Artà, i imagino la importància que tindria que al projecte s'hi incorporeessin, seguint pautes semblants, altres grups de treball mallorquins per a donar-nos una visió el més completa possible de la vida econòmica i la pressió fiscal a l'illa. I penso també, si es vol anar encara més lluny, en els resultats que podrien obtenir-se amb la participació de la recerca local coordinada en l'estudi d'alguns fenòmens històrics d'un ampli abast. N'hi ha, com la Guerra del Francès, les guerres carlines o el funcionament polític als anys de la Restauració -allò que generalment anomenem el caciquisme- que mai no arribarem a entendre bé si no els estudiem de la perifèria al centre, de les realitats locals als resultats finals tal i com fins ara ens els ha mostrats la història tradicional. És veritat que n'hi ha hagut molts, d'estudis locals sobre aquests grans esdeveniments. La quantitat de paper que s'ha imprès amb fets i anècdotes de la Guerra del Francès o de les carlinades és immensa. Però com que en la major part dels casos es tracta de treballs puntuals i aïllats, que sovint resten al nivell de l'anècdota, resulta gairebé impossible de treure'n uns resultats comuns que, essent susceptibles de comparar-se i generalitzar-se, ens aprofitin a tots. Que en seria de diferent el balanç si hi hagués hagut algun

esforç previ per tal de decidir unes línies de recerca, uns problemes més o menys comuns!

Però no és solament en aquesta mena de temes més tradicionals -més propis de la història acadèmica- que penso. N'hi ha molts d'altres que són susceptibles de tractaments semblants. Des de l'estudi de l'ús i el malbaratament dels recursos naturals -quin gran tema no seria l'estudi històric dels aprofitaments de l'aigua, per exemple- a d'altres que poden anar des de la difusió de la lectura i l'escriptura fins a l'evolució de la religiositat i que tenen punts de contacte, i de col.laboració, amb els qui treballen en camps com el de l'antropologia o la història de la llengua. I hi ha encara un altre terreny de treball en comú que pot proporcionar resultats d'una extraordinària importància. Em refereixo al que fa referència a l'inventari dels materials de treball disponibles. Deixeu-me posar un exemple, entenent-lo sempre en el mateix sentit que he formulat abans i no necessàriament com una proposta concreta. A Catalunya hi ha, que jo sàpiga, una gran i excel.lent hemeroteca, que és la municipal de Barcelona. Però aquesta, que és extraordinàriament rica pel que fa als periòdics i revistes publicats a la ciutat, és d'una extrema pobresa pel que fa a les publicacions comarcals. I cal recordar que el nostre és un país on, durant els darrers dos-cents anys especialment, s'ha publicat una immensa quantitat de periòdics, revistes, fullets o romanços "locals" -i amb aquest adjectiu només vull dir "no impresos a Barcelona"- que tenen un interès general indiscutible. En alguns casos aquestes publicacions són fonts insubstituïbles que contenen informacions que no podríem trobar en altres de barcelonines, com, per posar un exemple, s'esdevé amb el periòdic manresà "El catalán realista", que és indispensable per a l'estudi de la guerra dels malcontents. Però fins i tot quan no és així, hi ha fenòmens que mai no podrem entendre si no disposem de les informacions que ens poden proporcionar aquestes fonts impreses locals. ¿Com volem fer la història del carlisme, del republicanisme, del federalisme o dels diversos corrents catalanistes sense comptar amb el programa que ens han d'oferir tots aquests materials tan rics i diversos? I ¿com els volem utilitzar, si no solament no es troben reunits enlloc, sinó que ignoren, a més, quins s'han conservat i on es poden trobar? No són solament els que estudien Igualada que necessiten conèixer els periòdics republicans de la ciutat, ni els empordanesos els únics que han de treure profit dels materials del federalisme comarcal: els necessitem tots els que ens interessem per una perspectiva global d'aquests corrents polítics.

La feina d'establir un balanç d'aquests recursos només podrà fer-se amb la col.laboració de tots. I per mi aquesta catalogació només seria el primer pas

abans d'emprendre la tasca més ambiciosa, però necessària, de reproduir aquests materials de manera que puguin posar-se a l'abast de tothom. Amb els recursos tecnològics actuals, que permeten emmagatzemar grans quantitats de textos en disc òptic, serà possible de disposar de col·leccions d'aquestes publicacions que puguin ésser accessibles als qui les necessitin. És clar que aquesta fase de la feina, prou costosa, requerirà de disposar d'ajuts econòmics proporcionals, però quan arribéssim a moments com aquest, en què la realització d'un projecte semblant fos possible, ningú no podria discutir el dret a reclamar-los.

Vull insistir una vegada més que això no són més que exemples, i que se'n podrien presentar molts d'altres referits a temes i a èpoques distintes. Pel que fa a la proposta de balanços dels recursos a utilitzar per a la recerca, els hemerogràfics no són més que un capítol, i no pas el més important. Voldria que els entenguéssiu, no com a propostes de treballs concrets, sinó com a estímuls per a establir un estil de treball més ambiciós. No vull tampoc entrar a discutir -sou vosaltres que heu de fer-ho- si en el cas de les accions més complexes s'ha de comptar solament amb els centres d'estudi o si fóra millor de cercar formes de col·laboració entre aquests i determinats nuclis de recerca de la universitat que estiguin disposats a fer funció d'assessorament, sense pretendre assumir la direcció i instrumentalitzar el treball aliè.

De tot plegat en voldria treure, sobretot, una conclusió, en la qual insistiré molt especialment. La tasca que els centres d'estudis poden fer, si la plantegen ambiciosament, és prou important i seriosa perquè, vista, no des de la perspectiva de la petita feina local, sinó des de la més àmplia que permet de preveure la possibilitat de col·laboracions, aspiri a ocupar en el panorama de la nostra recerca un lloc molt més important que el que fins ara se li ha atorgat i a reclamar els auxilis necessaris per tal de dur-la a terme. Val la pena, em sembla, d'atrevir-se a fer aquest pas endavant. La importància de la tasca a realitzar, la riquesa dels materials de recerca al seu abast i la qualitat dels equips humans ho fan possible i desitjable.

La història local i les línies d'investigació a l'Arxiu Municipal d'Artà

Antoni Pons i Marañón

COMUNICACIONS

L'Arxiu Municipal d'Artà

Artà, situat a la zona oriental de l'illa de Mallorca a uns 40 quilòmetres de Palma, posseeix un valuós arxiu de caràcter municipal i una sala socialitzada en el segon pis de l'edifici de l'Ajuntament en el qual també ens trobem les tres sales d'exposició que el complementen.

En una d'elles hi ha l'arxiu visual, que consta d'unes 400 cartes fotogràfiques retrospectives del municipi que representen el "passaport" de principis del segle XXI que reflecteixen moments històrics que la documentació escrita, malauradament, no fa mai.

En l'altre sala hi podem trobar la biblioteca de l'arxiu, de la qual disposem la col·lecció completa de la "Gaceta de Mallorca" des dels seus primers números de publicació i, en especial, les publicacions locals i especials.

Finalment a la tercera sala trobem la gran sala d'exposicions, amb per mossèn Francesc Sureda Sureda, rector de la Majoria del 1808-1812. Aquest va fer donació de diverses relíquies dels segles XVII-XVIII, més d'una dotzena de pintures més representatives de Mallorca de finals del segle XVIII i principis del XIX, entre elles descobrim, per exemple, les de Joan O'Neil, Steadly Anselmann, Pedro Celler, Erwin Huber, Macedanski, etc.

L'arxiu consta de 245 metres lineals de documentació generalment ben conservada. Tal vegada el que ens crida més l'atenció, pel seu caràcter gràfic, és el plànol de la cripta del cementi, realitzat pel notable baronete Ferrer i el plànol de les parcel·laciones de tot el municipi, elaborat per Pere d'Alcedara Ferrer.

L'arxiu, al llarg de la seva història, ha estat traslladat tres vegades d'edifici, i actual

La història local i les línies d'investigació a l'Arxiu Municipal d'Artà

ANTONI PICAZO I MUNTANER

L'Arxiu Municipal d'Artà

Artà, situat a la zona oriental de l'illa de Mallorca i a setanta quilòmetres de Palma, posseeix un valuós arxiu de caràcter municipal. L'arxiu està localitzat en el segon pis de l'edifici de l'Ajuntament en el qual també es troben les tres sales annexes que el complementen.

En una d'elles hi ha l'arxiu visual, que consta d'unes set-centes fotografies retrospectives del municipi que representen la "història viva" del poble al llarg del segle i que reflecteixen moments històrics que la documentació escrita, malauradament, no fa mai.

En l'altra sala hi podem trobar la biblioteca de l'arxiu, de la qual destacam la col·lecció completa de la "Gazeta de Madrid" així com de múltiples obres de legislació i, en especial, les publicacions i edicions locals.

Finalment a la tercera sala trobam la pinacoteca, creada l'any 1949 per mossèn Francesc Sureda Blanes, rector de la Majoricensis Schola Lullista. Aquest va fer donació de diversos retauls dels segles XVII i XVIII i d'unes seixanta obres de pintors més representatius de Mallorca de finals del segle XIX i principis del XX; entre elles descobrim, per exemple, les de Joan O'Neill, Ricardo Anckermann, Pedro Càffaro, Erwin Hubert, Macedonski, etc¹.

L'arxiu consta de 245 metres lineals de documentació generalment ben conservada. Tal vegada el que ens crida més l'atenció, pel seu caràcter gràfic, sia el plànol de la cripta del cementiri, realitzat per l'arquitecte Bartomeu Ferrà o el plànol de les parcel·lacions de tot el municipi, executat per Pere d'Alcàntara Penya.

L'arxiu, al llarg de la seva història, ha estat traslladat tres vegades d'edifici, la qual

cosa ha reportat la pèrdua de documentació sense que puguem tenir dades del volum d'aquesta. El 1949 s'instal·la a la sala que, avui en dia, encara ocupa. Aquest arxiu ha estat catalogat en tres ocasions. L'any 1950, mossèn Llorenç Lliteres el classificà i ordenà per primer cop. El segon inventari fou efectuat pel consell insular de Mallorca el 1985 i el tercer pel propi Ajuntament d'Artà l'any 1987. Si comparem aquests tres inventaris hem d'arribar a una trista veritat: de l'arxiu han desaparegut documents històrics molt importants. En especial des de la primera a la segona ordenació. Sens dubte els trenta-cinc anys que l'arxiu restà abandonat van facilitar que algú s'apropiàs de considerables fonts històriques.

La documentació de l'arxiu: seccions i dades

L'arxiu posseeix un gran nombre de dades econòmiques pertanyents als municipis d'Artà i als de Capdepera i Son Servera, els quals varen estar englobats fins al segle XIX dins el municipi artanenc. Aquest fet fa que es pugui estudiar la situació econòmica de tota la comarca de Llevant fins a la primera meitat del segle XIX. Les principals seccions que trobam a l'arxiu són les següents:

- a) Batlia, destacant els edictes, bans, pragmàtiques i reials cèdules (des del 1700 fins al 1850); les actes (1817 a 1985).
- b) Secretaria, especialment la secció de correspondència que va des del 1764 fins als nostres dies.
- c) Serveis, on trobam totes les dades econòmiques de l'agricultura i la ramaderia, en especial dels dos darrers segles.
- d) Intervenció, una de les seccions més importants per als estudis econòmics, sobresortint, especialment, els llibres de clavaria (1498-1790); els albarans (1516-1826) i els comptes municipals (1560-1962).
- e) Pressupostos, 1836-1982.
- f) Rendes i exaccions, ressaltant les talles ordinàries, extraordinàries i generals que van des del 1583 a 1830. Els censals (1418-1691); el cadastre (1558-1841) i els amillaraments (1818-1955).
- g) Administració de Justícia, en particular les actuacions de la Cúria (1544-1829), les provisions (1594-1797), les resolucions (1533-1823) i la jurisdicció contenciosa civil i penal que comença el 1588.

Una línia d'investigació en història local

Una de les fonts primordials, per als estudis econòmics, de l'arxiu d'Artà i que es conserven gairebé completes són les talles. Les talles, documents de registre comptable, són, en la seva immensa majoria, uns petits llibrets folrats en pell d'uns trenta centímetres d'alt per deu d'ample, en els quals hi ha anotades les quantitats que havia de pagar cada cap de família. L'impost oscil·lava entre un 6 i un 8 % sobre el valor total de les seves possessions i pertinences que venien establertes en els cadastres.

Les talles són extraordinàriament útils per conèixer tota una sèrie de dades relatives a la comarca, com puguin ésser, per exemple, la població², la pressió fiscal o fins i tot els malnoms³.

Quan obrim una talla⁴ del segle XVII, XVIII i XIX veim que els individus estan en ordre alfabètic pel nom, no pel llinatge; cada poble posseeix el seu propi llistat. Després del nom i del llinatge ve el malnom pel qual es coneixia el cap de la família a la localitat; a continuació la quantitat que havia de pagar i immediatament a la plana següent i a la mateixa altura la quantitat real pagada o bé els diversos pagaments si realitzava l'abonament en successives etapes.

En aquest moment estam treballant aquest document des del punt de vista poblacional⁵ i econòmic en la totalitat de la comarca, és a dir, nombre d'habitants i pressió fiscal segons les classes socials, classes que vénen perfilades en la mateixa talla per l'impost satisfet. Endemés d'aquesta informació podem establir la relació tributària entre home-dona i estudiar els arrendaments d'aquest impost. L'estudi de la talla el complementam amb l'anàlisi sobre ramaderia i cultius, les produccions agràries i la dependència de determinats productes dels quals la comarca era deficitària.

Analitzant la distribució de les talles de 1773 i 1783 hem agrupat els individus fiscals en tres classes que depenen de la quantitat que havien de satisfer en conceptes d'impost. Els individus fiscals els hem agrupat d'aquesta forma: els qui pagaven d'1 a 19 sous; els d'1 a 6 lliures i els qui pagaven més de 6 lliures. Els percentatges de les tres classes es mantenen constants tant en les dues talles estudiades com en els tres pobles. Els primers varien entre el 80 i el 90 %, els segons entre el 6 i l'11 i els tercers entre el 0'5 i l'1'5. Però, si bé aquestes tres classes no varien molt, sí que ho fa la quantitat que pagaven, oscil·lant no ja entre una talla i l'altra sinó entre els diferents pobles.

Creim, sens dubte, que per als estudis d'història local les talles són una de les fonts a utilitzar que no es poden deixar endarrera.

Notes

1. Per a un millor coneixement de la pinacoteca vegeu l'article aparegut a *Zona cultural*, núm. 76 del "Diari de Mallorca" del 8 d'abril de 1988 d'Antoni Picazo i Bartomeu Tous "Cincuenta años de soledad".

2. Com Víctor Kula en la seva obra *Problemas y métodos de la història econòmica*, Ed. península, Barcelona 1974, creim que "el mètode de la reconstrucció de famílies és el més perfecte per a la recerca demogràfica i l'únic que és susceptible de donar resultats autèntics i reals, però que mitjançant altres processos estadístics es poden trobar unes dades bastant fiables amb un percentatge d'error mínim".

Hem de fer constar, emperò, que els estudis de la població els realitzam sols a escala orientativa ja que les xifres resultants tenen un marge d'error mínim.

Per una altra part creim que Jaume Alzina mestre en la seva tesi doctoral "La població a la comarca de Llevant" ha estudiat tot l'aspecte demogràfic eliminant o, en tot cas, reduint al mínim, qualsevol marge d'error.

3. Guillem Serra ha estudiat els malnoms de la comarca de Llevant al segle XVII, segons la metodologia del Dr. Joan Miralles Montserrat, recollint, buscant, definint i analitzant les variants de l'època i les actuals.

4. Les investigacions sobre la talla les ha realitzades, d'una forma magnífica, Maria Barceló en la seva obra *La ciutat de Mallorca en el trànsit a la Modernitat*, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1988.

5. L'estudi i l'anàlisi de les talles de 1773 i de 1783, així com una sèrie estadística complementària que apareix en aquest document fiscal ens ha permès, entre altres coses, reconstruir les piràmides d'edat de la població de Capdepera i Son Servera, si bé no d'una forma clàssica, sí almenys completa.

El Col·lectiu de Recerques Arqueològiques de Cerdanyola (CRAC). Sistema organitzatiu i línies de treball

ORLANDO BARRIAL I JOVÉ
JOAN FRANCÈS I FARRÉ

Introducció

Durant aquest segle, la tasca de recerca arqueològica ha recaigut molts cops sobre personal no especialitzat, és per això que una part de la història de l'arqueologia del nostre país està íntimament lligada a la de l'associacionisme. Molts cops controlats per les institucions, però molts d'altres no, grups excursionistes, professionals liberals, centres d'espeleologia i submarinisme, etc... han assumit, durant força temps, una tasca que en realitat pertocava a les institucions. Avui en dia les coses han canviat força i l'arqueologia ha anat obrint pas a la recerca d'un lloc en la societat. L'arqueòleg lluita per la seva professionalització, però les institucions públiques no han sabut canalitzar ni donar sortida al voluntarisme dels afeccionats, els quals, en alguns casos, segueixen actuant sense cap mena de control, moltes vegades perjudicant de forma irreversible el patrimoni històric. No és estrany, doncs, que hagi recaigut, sobre els centres d'estudis locals dedicats a la recerca arqueològica, la fama de ser nius d'excavadors clandestins, ja que han estat una de les poques alternatives que han tingut els afeccionats per donar sortida a les seves "inquietuds". Això no vol dir que tots els afeccionats siguin furtius, i no podem negar que aquests grups van fer, en el seu moment, una tasca important, però amb la progressiva professionalització de l'arqueologia i l'aparició de nous plantejaments teòrics, aquestes entitats, tal i com han estat fins ara, perden el seu sentit de ser. Molts d'aquests afeccionats ja han abandonat les seves activitats, d'altres funcionen de forma autònoma, però malauradament també s'ha perdut la possibilitat d'integrar-los en projectes dirigits per professionals i sota el control de l'administració competent.

Aquestes entitats necessiten renovar-se en una societat diferent de la que les va concebre. En els darrers anys han sorgit diverses iniciatives des del camp professional que estan canviant la imatge dels centres locals o d'abast petit. Aquest és el cas del CRAC, que aquí exposarem confiant que aquesta experiència pugui ser útil a d'altres iniciatives similars.

El CRAC, per què?

Cerdanyola del Vallès (Vallès Occidental) és una ciutat del cinturó de Barcelona, amb un gran problema d'identitat, bàsicament a causa de la influència de la capital i del fort impacte immigratori dels anys 60 i 70, anys en què la població passà de 3.873 a 50.885 habitants, fins arribar als 56.497 que tenia el 1990. Amb l'arribada dels ajuntaments democràtics, des del consistori municipal es va prendre com a tasca primordial la satisfacció de les necessitats bàsiques: ocupació, escolaritat, serveis socials, etc... Posteriorment, la cultura va ser un dels principals cavalls de batalla i, amb ella, el patrimoni històric.

Passat el "boom" urbanístic a causa de la ingent arribada d'immigrants, la necessitat de descongestionar la capital provocà una nova febre constructiva, raó per la qual encara es feia més urgent un control de les remocions de terres. Ja el 1982, l'Ajuntament contemplà dins el seu programa d'actuació municipal la "creació" d'un grup de treball per a la recuperació, divulgació i informació sobre el patrimoni històric-artístic i fer les primeres passes per a formar el futur museu de Cerdanyola. L'any 1986, mentre el consistori adjudicava a dos arquitectes la catalogació del patrimoni municipal, un grup d'arqueòlegs reprenia la tasca de recerca al poblat ibèric del Turó de ca n'Olivé, abandonada el 1961. Amb aquestes excavacions es creava la plataforma de participació ciutadana que, amb el suport de l'Ajuntament, un any més tard es convertiria en el CRAC. L'entitat estava formada per llicenciats i estudiants, i tenia, com a primers objectius, la recerca, difusió i protecció del patrimoni històric local. D'aquesta manera, l'Ajuntament canalitzà una iniciativa ciutadana en benefici del municipi.

Organització i línies de treball

El CRAC és legalment una associació sense ànim de lucre. En tenir com a primer objectiu la protecció del patrimoni municipal, l'Ajuntament el dota d'infraestructura econòmica i material. Des d'un principi es contemplà la manca d'operativitat del

treball voluntari per als objectius fixats, i es contractaren, a proposta de la Universitat Autònoma de Barcelona, quatre arqueòlegs i historiadors a través del conveni INEM-corporacions locals durant els anys 1988 i 1989. El 1990, l'empresa de serveis ESCULL SAL contractava dos arqueòlegs per a coordinar la política de patrimoni de l'Ajuntament. En ser el local del CRAC una dependència municipal, aquests desenvolupen actualment el seu treball a través de l'entitat. Així, el centre compta amb personal de l'Ajuntament, la qual cosa permet una continuïtat de les activitats i la coordinació del treball voluntari. Això no vol dir que dins el CRAC hi hagi dirigisme, ja que, malgrat que les seves activitats s'integrin en la política cultural del consistori, els voluntaris tenen absoluta llibertat de moviment, perquè forma part d'aquesta política el donar sortida a totes les iniciatives.

Dins l'entitat, els voluntaris (licenciats i estudiants de branques diverses) accepten determinades responsabilitats dins el projecte general d'acció, ja sigui en la seva integració en activitats en marxa, ja proposant-ne de noves i coordinant la seva realització. Els treballs d'aquests voluntaris no són remunerats, però gaudeixen d'un seguit d'avantatges: consulta i préstec de llibres, gratuïtat en l'obtenció de publicacions i en la inscripció en cursos, informació i assessorament... La participació d'aquests voluntaris comporta també un aprenentatge, ja que s'introdueixen en tasques com el treball de camp i de laboratori, l'edició de publicacions, l'organització d'activitats, etc... Com a voluntaris tenen la categoria de "membres", i això els dóna dret a participar en l'assemblea, l'òrgan rector de l'entitat, amb veu i vot.

El CRAC organitza el seu treball a través de diverses àrees, cadascuna de les quals compta amb un responsable:

Recerca: El CRAC ha realitzat diverses excavacions programades. Des del 1986 en el poblat ibèric del Turó de ca n'Olivé, des del 1988 i fins al 1990 al camp de sitges de la Universitat Autònoma de Barcelona i, des del 1990, al poblat ibèric de can Xercavins. Ha realitzat excavacions d'urgència al fons de cabana de l'edat del bronze de can Bertran (1990), a les sitges medievals del Parc Tecnològic del Vallès (1989) i a les voltes de l'església de Sant Martí (1990). Aquest any s'ha signat un conveni de col·laboració amb l'Institut de Paléontologie Humaine de París, que obre noves perspectives quant a la recerca en l'àmbit del Vallès sud.

Protecció: Entre els anys 1988 i 1989 membres del CRAC col·laboraren en la redacció del catàleg del "Pla especial de protecció del patrimoni de Cerdanyola del Vallès".

Durant el 1990 es va dur a terme el "Pla de prospecció al sector oriental de la serra de Collserola", que incloïa els municipis de Cerdanyola, Ripollet i Montcada i Reixac, i durant el qual es van localitzar més de vint jaciments.

Els membres del CRAC han publicat diversos treballs en revistes especialitzades amb els resultats de la recerca duta a terme, i s'han tramès a les institucions implicades diversos informes sobre noves troballes o jaciments en mal estat.

Difusió: Des del principi es va posar en marxa una tasca de difusió entre la població de Cerdanyola, publicant diversos articles en la premsa local i col.laborant en col.loquis de l'emissora municipal Antena Directa.

Des del 1988 s'han muntat les exposicions "Cerdanyola abans del romans", "CRAC 1987-1990: tres anys de recerca arqueològica a Cerdanyola" i "Tell Abu Hamid: un assentament del IV mil.lenni a. de C. a la vall del Jordà". El 1989 es gestionà el lloguer de l'exposició-taller "Sobreviure a la prehistòria. Els primers habitants de Catalunya". S'han organitzat els cursos "El Vallès: arqueologia i perspectiva històrica" i "La vaixella fina d'importació a la Laietània". S'ha col.laborat amb la societat Catalana d'Estudis d'Art en l'organització del curs "El barroc: univers cultural", que se celebrà simultàniament a Cerdanyola i a Barcelona, i amb la Universitat Autònoma de Barcelona en l'organització del III Seminari sobre arqueologia del proper Orient, que se celebrarà el proper mes de maig.

Des del 1989 els sotasignants formen part de la comissió del Museu de Cerdanyola, plataforma ciutadana nomenada per l'Ajuntament.

El 1990 s'inicià la publicació de la revista "Limes" dedicada a l'arqueologia de les comarques vallesanes, amb la finalitat de crear una eina que afavoreixi la difusió de la recerca que es realitza en aquestes comarques. La rebuda entre el públic especialitzat ha estat molt bona i actualment hi ha establerts gairebé cinquanta intercanvis amb publicacions similars d'arreu del món, la qual cosa ha suposat un notable augment del fons bibliogràfic de l'entitat i ha ajudat a millorar la seva imatge.

Aquest any s'ha signat un conveni de col.laboració amb la fundació ATIS, pel qual el CRAC realitza un curs d'introducció al patrimoni històric de la serra de Collserola als alumnes de l'Escola-Taller del Medi Ambient de Collserola, futurs guies del Parc metropolità, que es considerarà adient que tinguessin una certa formació quant a patrimoni històric a més del natural.

Servei al soci: A finals del 1990, es contemplà la possibilitat de crear la figura del soci, ja que el CRAC no comptava amb associats. Així es decidí crear un seguit de serveis destinats a totes aquelles persones que, per diverses causes, no estan interessades en el treball voluntari, però que creuen en el projecte i estan

disposats a donar-li suport. Per aquesta via s'està aconseguint una major difusió de les activitats del CRAC (que fins llavors rarament sortien del municipi) i una major participació, ja que alguns dels socis han acabat col·laborant activament. Els socis obtenen gratuïtament la revista "Limes", reben anualment un dossier de premsa, reben mensualment "Index", un full informatiu on es recullen tota mena d'activitats i de notícies d'interès, obtenen descomptes en els cursos que organitza el CRAC, tenen preferència en les inscripcions en les campanyes d'excavació i en els cursos, etc...

Finançament

Hem esmentat més amunt la importància del suport municipal en el projecte del CRAC. Pràcticament totes les dotacions econòmiques parteixen de l'Ajuntament. Alguns projectes concrets permeten accedir a determinants ajuts, com les excavacions, que han comptat també amb alguna subvenció de la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya, o la revista "Limes", en la qual han participat altres institucions públiques i empreses privades.

La manca de suport econòmic és un dels grans problemes dels centres d'estudis locals i això provoca, molts cops, una difícil gestió. Tot i així, l'actual crisi de l'associacionisme també està afectant aquests centres, ja que ara, a més, molts cops ens trobem amb la manca de participació, fet que abans podia suplir en part la manca de pressupost.

Les grans institucions públiques i privades estan reduint cada cop més els seus ajuts; els consells comarcals, que podrien servir per agrupar i reforçar les actuacions municipals, estan mancats d'infraestructura i pressupost; amb la nova llei de mecenatge s'afavoriran les ajudes als "gran projectes" que les petites entitats no podem ni tan sols imaginar. Quina sortida ens queda? El CRAC ha tingut sort de comptar amb el suport del govern local, però no pensem que la solució passi per aquí, no podem pensar que tots els ajuntaments assumeixin tal despesa. Creiem que, en un futur, els consells comarcals haurien d'assumir la formació d'equips en aquesta línia, ja que serà l'única manera d'agrupar esforços econòmics de forma rendible. La comarca és una unitat prou gran com per a reduir força les despeses, i l'eina que afavoreixi la coordinació entre les diverses entitats ja existents i la plataforma a partir de la qual aquests petits grups prendrien força. No podem negar que, tal i com es funciona ara, hi ha un munt d'esforços que es queden en el camí, i que o hi ha cap via ferma que permeti crear unes línies de treball generals.

Conclusió

D'aquesta manera, el CRAC funciona com un petit servei de patrimoni local, alhora que com una associació. No té problemes quant a finançament i compta sempre amb el suport del govern municipal, la qual cosa afavoreix una bona gestió i permet canalitzar la voluntat ciutadana, fins i tot extramunicipal, de participar en el projecte. Igualment, serveix com a camp de pràctiques per a estudiants universitaris i no tan sols pel que fa al treball de camp (com passa en molts casos) sinó a tots els nivells.

La futura construcció del museu de Cerdanyola obre noves perspectives per al CRAC que, necessàriament, haurà d'integrar-se en un nou plantejament envers el patrimoni cultural del municipi. El museu serà l'ens coordinador d'aquesta nova política de més ampli abast, i el futur del CRAC haurà de passar per força per una coordinació amb el museu.

Al nostre entendre, en el CRAC, malgrat els defectes del sistema, s'han sabut conjugar la iniciativa ciutadana, la voluntat política del consistori, la professionalitat, l'aprenentatge i l'afecció. Tots aquests elements són importants i necessaris, i s'ha aconseguit no deixar-ne cap de banda. Amb això no volem dir que sigui aquest el sistema perfecte, sinó palesar les mancances de l'associacionisme per a determinades actuacions, que poden ser paliades a través dels òrgans de poder dels municipis. Entenem que trobar la justa mesura entre tots aquests aspectes és difícil, i que ni tan sols és la solució definitiva a les mancances que pateix el país quant a patrimoni, sinó una sortida més a una situació que ha canviat i que, per força, haurà de canviar molt més en un futur proper.

Edició i foment de la recerca local.

El Patronat Francesc Eiximenis

CARLES SAPENA

Amb la fundació de l'Institut d'Estudis Gironins (1946), la Diputació de Girona va iniciar el mecenatge envers l'edició d'estudis locals i comarcals. Acció que va assolir la seva estabilitat institucional l'any 1962 amb la creació d'un ens especialitzat: el Patronat Provincial de cultura "Francesc Eiximenis".

La instauració

El Patronat fou possible mercès a l'empenta mantinguda per estudiosos com Lluís Batlle, Miquel Oliva, Lluís Pericot, Enric Mirambell, Joaquim Pla Cargol, Frederic Marès, etc. Altres circumstàncies foren tanmateix decisives: Ramon Guardiola, membre fundador de l'Institut d'Estudis Empordanesos, ocupava aleshores la ponència de Cultura i la vice-presidència de la Diputació. D'altra banda, el Patronat assumia les recomanacions de la *Asamblea de Instituciones Culturales de las Diputaciones Provinciales* (Saragossa, 1962).

La seva tasca s'ordenà amb uns estatuts (1963) i amb un reglament aprovat el 1966 que va restar vigent fins a l'establiment del nou el 1982.

En plena etapa de restabliment de la democràcia a l'Administració local i d'arrelament del recuperat govern català, el Patronat integra representants del Departament de Cultura de la Generalitat als seus òrgans rectors : el Ple del Consell i la Permanent.

Les entitas adherides

Les entitats inicialment integrants del Patronat foren: l'Institut d'Estudis Gironins, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Institut d'Estudis Empordanesos i el Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i comarca. S'hi afegixen posteriorment els

amics de Besalú i el seu comtat (amb les seves fillals Amics de la Vall de Bianya, Amics de Sant Joan les Fonts i Amics del Vescomtat de Bas), Associació Arqueològica de Girona, Institut d'Estudis Ceretans, Centre d'Estudis del Ripollès, Institut d'Estudis del Baix Empordà, el Centre d'Estudis Selvatans i dos ens de configuració diferent als anteriors: el Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona i el Col·legi Universitari de Girona.

El catàleg conjunt elaborat l'any 1985 per les entitats adscrites al patronat esdevé una informació precisa per a conèixer els continguts i orientacions dels treballs que publiquen. La producció editada fins llavors constituïa un fons de més de cent trenta títols, abastant els camps de l'art, arqueologia, antropologia, filologia, ciències, economia, educació, història, geografia, sociologia i periodisme.

Experiències no vinculades

Aquesta munió de centres adherits - un per comarca i altres dos d'àmbit territorial superior - no esgoten la nòmina de societats dedicades al conreu dels estudis locals a la província.

Al llarg de la dècada dels vuitanta s'han anat constituint noves agrupacions d'estudiosos. Això és: Centre d'Estudis Bisbalencs, Centre d'Estudis Calongins, Centre d'Estudis del Motgrí del Baix Ter, Centre d'Estudis Tossencs, Centre d'Estudis Escalencs; molts d'ells producte de la progressiva instal·lació de l'equipament municipal bàsic en aquest terreny: l'Arxiu Museu.

L'any 1985 va sorgir una plataforma diferent: el Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona, amb la publicació anual dels "Quaderns del Cercle". Afrontant obertament i rigorosa els grans temes de la història contemporània a les comarques gironines.

Cal afegir les aportacions recents en forma de revista anual - actualització conceptual dels annals - per part del Museu comarcal de la Garrotxa (*Vitrina*) i la Gabella, Museu etnològic del Montseny, d'Arbúcies (*Aixa*).

Insòlita ha estat l'edició dels "Plecs de la Vall de Llémena", com a suplement d'estudis locals de la revista municipal de Sant Gregori (7 E N 1).

Un cas excepcional el suposa l'experiència desenvolupada pel Taller d'Història de Maçanet de la Selva amb l'edició del llibre *El nostre poble de pagès*.

La protecció del patrimoni històric i natural ha promogut el naixement de tantes altres agrupacions especialitzades que són remarcables i amb aportacions d'interès. D'una banda, Amics de l'Alta Garrotxa, Comissió d'Amics de Sant Pere d'Aüira i el Grup Empordanès de Salvaguarda i Estudi de l'Arquitectura Rural i

Tradicional (GESEART) i els Grups d'Art i Treball (Figueres, la Jonquera). D'altra, la Institució alt-empordanesa per a la Defensa i Estudi de la natura (IAEDEN).

Tanmateix anem el Centre de Recerques Paleo-Eco-Socials de Girona (CRPES) i el Centre d'Estudis Remencers.

En un altre estadi cal citar la tasca menys articulada que condueixen diferents grups: Societat d'Estudis i Recerca de Salt, Centre d'Estudis del Baix Fluvià, Centre d'Estudis Comarcals "Josep Ribot", Grup d'Estudis Locals de l'Òmnium cultural de Palamós, etc.

Iniciativa privada/institucional

La inquietud individual i voluntarista, aixoplugada per un col·lectiu motivat, no ha estat una fórmula exclusiva de desenvolupament de la recerca local i/o comarcal.

Diferents experiències editorials privades han fet incursions en aquest àmbit, amb resultats desiguals. Edicions del Pèl (Salt, 1983/86) assajà amb la seva "Col·lecció històries locals", una idea que aprofundida i amb més mitjans assumiria la Diputació i la Caixa de Girona amb èxit: els Quaderns de la "Revista de Girona". El Centre d'Estudis diocesà, amb la publicació de la col·lecció "Sant Feliu" (1987), s'afegí a aquest esforç tot divulgant els llocs de culte de rellevància històrico-artística de l'Església de Girona.

L'editor Carles Vallès va crear la col·lecció "Guies del Patrimoni Comarcal", (1988). L'impecable nivell formal que s'exigeix l'Editora de Batet és una fita remarcable, atesa la mitjana que dona el sector.

Cal no oblidar l'Editorial Gòthia de Girona, àdhuc Edicions el Bassegoda i els Papers de l'Arxiu Casulà d'Olot.

Les fallides, però, no han estat estranyes al procés. Recordem la bona entrada de l'Associació Taller de Publicacions i Cultura de la Garrotxa.

La intervenció del sector públic es fonamenta en base a cinc supòsits: ajuntaments, Diputació, Generalitat, fundacions i obres culturals de caixes d'estalvis i els convenis institucionals de coedició.

Els ajuntaments, per poc que hagin pogut, han assumit com a objectiu necessari la publicació d'una monografia històrico-geogràfica del terme. En aquest sentit, la rivalitat municipal ha estat en ocasions almenys tan motivadora com la justificació cultural més evident.

Altres mantenen una dinàmica estable, malgrat la diversitat d'intencions en què es concreten: Edicions Municipals d'Olot i els Serveis Municipals de Publicacions de Girona, Sant Feliu de Guíxols, Banyoles, Salt i Ripoll.

El Departament de Cultura de la Generalitat ha assumit directament (catàleg, febrer 89) una monografia dedicada al Castell de Sant Ferran de Figueres (1982), el volum d'inventariació patrimonial del Ripollès (1985), la reimpressió de la Guia d'Ullastret (1985) i la inclusió d'Olot, Santa Coloma de Farners i Girona, entre els centres inclosos a la guia dels arxius històrics de Catalunya, 2 (1988).

La Diputació, per la seva banda, ha anat coordinant la tasca editorial, arran de la creació del Servei d'Estudis, Documentació i Informació (1985). La Unitat de Publicacions (1989) constitueix actualment el centre de gestió i maneigament editorial, ordenant tota activitat. Prestigia la cultura de les seves comarques amb la "Revista de Girona", manté una continuada producció i potencia el suport permanent a les iniciatives editorials, preferentment municipals, alhora que estableix concerts de col.laboració institucional.

La contribució de les caixes d'estalvi ha estat poc desenvolupada, significant-se d'entre les ubicades a la demarcació la Caixa de Sabadell, Caixa de Catalunya, Caixa de Barcelona, Caixa de Pensions i sobretot la Caixa de Girona.

La fórmula dels convenis de coedició ha possibilitat la creació dels "Quaderns de la Revista de Girona" (Diputació / Caixa de Girona, 1985) i els "Quaderns d'Història de Girona" (Diputació / Ajuntament, 1987).

Valor del passat, repte de futur

D'una manera sintetitzada hem descrit l'evolució i embranzida que ha tingut l'edició d'estudis locals - sota el més variat signe i tractament- a les comarques de Girona de la postguerra ençà. Fenomen que des de sempre no ha restat aliè a la política de la Diputació, que n'ha assumit un protagonisme directe per via del Patronat Eiximenis i un paper d'impulsora en base a la pràctica de l'sponsorització en les seves més variades fórmules i expressions.

El Patronat Eiximenis, malgrat el valor de la tasca assumida, fins a la data no ha arribat (o pogut?) abastar totes les realitats que es donen a la demarcació.

El Patronat per no perdre vigència haurà d'afrontar el repte d'assumir en un futur no massa llunyà la materialització tangible dels objectius estatutaris no desenvolupats, la qual cosa suposaria *per se* una activitat remarcable i d'interès, cosa que d'altra banda és d'una difícilíssima realització amb l'estructura actual.

L'aportació de la Secció de Botànica de l'Institut d'Estudis Ilerdencs als Estudis Botànics de Catalunya

JOSEP A. CONESA

Introducció

Els centres d'estudis locals han d'actuar com un producte aglutinador que faci possible la investigació local i llur projecció exterior. És cert, però, que el seguit de circumstàncies que s'han produït en els darrers 15 anys ha estat decisiu a fi d'aconseguir el clima que afavoreixi la recerca i la difusió de la cultura, però també cal que les corporacions municipal i provincial no defalleixin en els seus intents de destinar medis econòmics perquè la recerca feta des d'institucions locals, la qual en moltes ocasions no té cabuda en la universitat, continuï realitzant-se.

Aquesta comunicació té tres objectius bàsics: fer un repàs històric de com sorgí la Secció de Botànica dins el marc de l'Institut d'Estudis Ilerdencs; donar a conèixer els objectius immediats que persegueix l'esmentada secció i, finalment, fer una breu síntesi de les actuacions realitzades en els darrers deu anys.

Fem una mica d'història

Pius Font i Quer, l'eminent botànic lleidatà, creà l'any 1943 la que hauria d'ésser la Secció de Botànica. Integrada, aleshores, en el Gabinet de Ciències Naturals de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, fou projectada perquè acollís l'herbari provincial i un arxiu botànic amb l'objectiu d'aplegar les diferents obres que s'havien publicat o que es publicarien en un futur sobre els diferents aspectes de la vida vegetal de les terres de Lleida.

L'esmentat projecte començà amb molta força (CONESA & RECASENS, 1988), perquè l'Institut es comprometé a subvencionar les expedicions d'herborització que fessin

L'any 1986, de resultes de la reforma dels estatuts de l'Institut i de la nova organització interna, es crearen Departaments a fi que absorbissin les seccions existents fins aquell moment i donessin cabuda a futures seccions, tot desapareixent l'antic organigrama de l'Institut. La secció de Botànica quedà, aleshores, inclosa en el Departament de Ciències de la Vida i la Salut juntament amb la secció de Geologia-Paleontologia, tan antiga com la de Botànica, i la recent creada secció d'Estudis Agraris. Malgrat tot, res va canviar quant als objectius abans fixats.

El punt de mira de la Secció

Tots els canvis ocorreguts provocaren l'assentament dels objectius que fins aleshores havien girat al voltant de la Secció; no obstant això, també calia omplir un buit important que fins aleshores no s'havia tingut en compte: hom feia imprescindible donar noves passes, obrir la Secció a l'exterior, a la gent de la ciutat i de comarques. A més de potenciar la recerca, ampliar anualment l'herbari, el qual prengué l'any 1989 la denominació internacional d'Herbarium Ilerdense (HBIL), també calia ara contribuir a la difusió de la cultura.

Si tots aquests objectius es podien aleshores i es poden dur endavant és gràcies a l'assignació d'un pressupost anual que permet sufragar les despeses de les campanyes d'herborització, l'assistència dels membres a congressos, l'adquisició de llibres i tota mena material fungible que s'empra en l'arxiu de les plantes per a garantir la seva conservació, ultra de les assignacions que són adjudicades directament per a publicar treballs de Botànica, ajuts a projectes d'investigació i a la partida destinada als premis juvenils i d'investigació Botànica "Pius Font i Quer", els quals ja tindrem ocasió de comentar més endavant.

La recerca

Les línies de treball pròpies de la Secció s'emmarquen en quatre camps, però amb el denominador comú de l'estudi de les terres de ponent. Els resultats dels treballs que resulten de les dites investigacions són portats a jornades i congressos, els quals es publiquen en les actes que s'editen d'aquells esdeveniments científics, o bé es lliuren a les diverses revistes botàniques d'àmbit nacional com *Collectanea*

c) Transició florística i geobotànica entre el territori sicòric i les serres marginals pre-pirinenques. D'ençà de l'any 1984 es treballa en aquesta línia, la qual comprèn l'estudi de la flora i la vegetació de les serres marginals pre-pirinenques. Aquest estudi és el punt de partida que permet el coneixement de la flora i la vegetació d'aquelles terres de la Noguera i de la baixa Ribagorça. En un segon nivell de profunditat, la línia d'estudi també permet de comparar els elements vegetals presents en el pre-Pirineu amb els corresponents a la Plana sicòrica, de manera que es poden establir les afinitats i les relacions existents entre el component vegetal d'un i altre territori.

Publicacions: (1), (4), (7), (9), (11), (14), (15), (18), (24), (34), (37).

d) Estudi de la flora i vegetació arvenses de les comarques occidentals de Catalunya. Aquesta línia s'inicià com un projecte d'investigació concedit per la DGICYT durant els anys 1989-91, però que segurament tindrà continuïtat en els anys vinents. En l'esmentat projecte han participat no solament la Secció de Botànica de l'IEI, sinó també personal investigador del Departament de Biologia Vegetal (unitat de Botànica) de la Facultat de Biologia de la Universitat de Barcelona i del Departament de Producció Vegetal de l'ETSE Agrària de Lleida de la Universitat Politècnica de Catalunya. L'estudi té per objecte posar al dia tot el que fa referència a la flora i a la vegetació arvenses d'aquelles contrades. Actualment encara s'està en fase d'elaboració de dades.

Publicacions: (11), (13), (14), (36), (37).

Col·laboracions i jornades científiques

Al marge d'aquestes línies d'actuació, la Secció, a través dels seus membres, també ha anat adquirint tot un seguit de compromisos que no fan més que ampliar les relacions de la nostra institució amb altres que també dediquen els seus esforços a l'estudi de la botànica. En aquest sentit es col·labora estretament des de l'any 1986 amb l'Institut d'Estudis Catalans en el projecte ORCA, el qual consisteix en elaborar l'*Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans*, del que fins ara s'han publicat 306 mapes de tàxons vasculars.

Publicacions: (1), (34).

D'altra banda, paral·lelament a la recerca, hem de destacar els esdeveniments científics, els quals també han estat abordats des de la Secció de Botànica de l'Institut. Efectivament, l'any 1988 coincidint amb el primer centenari del naixement

desglossats en quatre categories: alumnes de primera etapa d'educació general bàsica, amb un premi de 20.000 ptes.; alumnes de segona etapa, amb 30.000 ptes.; alumnes de batxillerat i formació professional, amb 40.000 ptes.; i alumnes del curs d'orientació universitària, amb 50.000 ptes. El premi d'investigació botànica dotat amb 250.000 ptes. pretén fomentar la recerca botànica a les terres de Lleida. Un i altre arribaran, l'any 1992, a la dotzena edició.

La Secció, d'altra banda, atorga, com ja hem indicat anteriorment, una beca de 150.000 ptes. amb la finalitat que una persona es faci càrrec del arxiu, conservació i manteniment de l'herbari, ultra de catalogar i fitxar la bibliografia que per vies diferents ingressa a la Secció.

Quant a la concessió d'ajuts a la recerca, la Secció atorga anualment 3 ajuts de 100.000 ptes., cadascun al millor projecte d'investigació sobre qualsevol aspecte relacionat amb la biologia de les plantes, amb les úniques condicions que els estudis tractin de les terres de Lleida, i que el treball definitiu ha d'ésser lliurat en un termini no superior a 1 any i tres mesos. Aquests ajuts es convoquen des de l'any 1989.

La difusió de la cultura

Les activitats de difusió de la cultura conformen un bastió important dins les prioritats que marquen els objectius de la Secció, és per això que en els darrers anys han estat mereixedores d'una atenció especial. Per bé que en els primers anys de la nova arrencada se centrà en l'organització de cursos teòrics i pràctics, i fins i tot amb sortides al camp, amb l'única finalitat d'apropar els interessats al reconeixement de la flora i de la vegetació de les nostres contrades; en els darrers anys l'atenció s'ha centrat en l'organització d'exposicions, amb el benentès que aquestes permeten una major participació i una major extensió de la mostra cultural en beneficiar a un nombre considerable de persones interessades en la temàtica que s'exposa.

Sota aquesta filosofia, la Secció s'organitzà l'any 1989, juntament amb Garden Center Rosselló, i la col·laboració del Departament de Producció Vegetal de l'ETSE Agrària de Lleida, l'exposició "Plantes ornamentals d'interior". Una mostra que comptà amb més de 300 espècies, varietats i culti-vars de plantes exòtiques, juntament amb les quals s'aportava una notable informació sobre els països d'origen i condicions de cultiu. L'exposició tingué un èxit aclaparador.

Seguint aquesta tònica i de resultes de l'experiència anterior, l'any següent s'adquirí públicament el compromís d'organitzar amb caràcter anual, coincidint

Bibliografia

1. BOLÒS, O. DE & ROMO, A. (ed.) (1991).- *Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans*, II. Diversos autors. Institut d'Estudis Catalans. Secció de Ciències. ORCA. Mapes 104-306. Barcelona.
2. BADIA, D.; SANZ, J.A. & ALCANIZ, A. (1988).- "Datos ecológicos de la vegetación halomorfa del Ebro medio". *Actes Simposi Internacional de Botànica "Pius Font i Quer"*, vol. II. Publicacions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (en premsa).
3. CONESA, J.A. (1986).- El paisatge vegetal de la comarca del Segrià. Publicacions de la Universitat Politècnica de Catalunya, ETSEA Lleida. In "Apunts del curs monogràfic del Paisatge vegetals de la comarca del Segrià", pàgs. 29-264. Lleida.
4. CONESA, J.A. (1987).- Zonación de algunas comunidades de la alianza *Rosmarino-Ericion* en función de algunos parámetros climáticos en Aragón y Cataluña. *VII Jornadas de Fitosociología (matorrales)*, pàgs. 112-113. Salamanca, setembre 1987.
5. CONESA, J.A. (1988).- Anotacions a la bibliografia del Doctor Pius Font i Quer recopilada per A. de Bolòs i O. de Bolòs. *Miscel·lània homenatge al Dr. Pius Font i Quer*, pàgs. 267-291. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida.
6. CONESA, J.A. (1990).- Els herbaris i els Premis Juvenils de Botànica Pius Font i Quer convocats per l'Institut d'Estudis Ilerdencs. *Segre, Aula Oberta*, 22-III-1990, pàgs. 30. Lleida.
7. CONESA, J.A. (1990).- Noves localitats catalanes d'*Euphorbia lagascae* i *Panicum antidotale*. *Collect. Bot.*, 18: 157-158. Barcelona.
8. CONESA, J.A. (1990).- Notes i addicions sobre la vegetació del territori Sicòric, I. *Fol. Bot. Misc.*, 7: 87-97. Barcelona.
9. CONESA, J.A. (1990).- *Fragmenta Chorologica Occidentalia*, 2615-2631. *Anal. Jard. Bot. de Madrid*, 47(2): 477-479. Madrid.

10. CONESA, J.A. (1990).- *L'home del passat i del present: actuació irracional sobre el paisatge vegetal?*. "Lleida Viva, cultura urbana i medi", pàgs. 101-125. Lleida.
11. CONESA, J.A. (1990).- Comunitats vegetals del curs inferior del riu Segre. *Ilerda "Ciències"*, 48: 9-38. Lleida.
12. CONESA, J.A. (1991).- *Sisyrinchium platense* I. M. Johnston i *Verbena bonariensis* L., dues plantes sud-americanes noves per a la flora catalana. *Butll. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 59:149-152. Barcelona.
13. CONESA, J.A. (1991).- Comunitats vegetals de l'embassament d'Utxesa-Secà i rodalies, I. (comunitats aquàtiques, halòfiles, rupícoles, ruderals, nitro-halòfiles i arvenses). *Ilerda "Ciències"*, 49:1-50. Lleida.
14. CONESA, J.A. (1991).- Flora i vegetació de les serres Marginals compreses entre els rius Segre i Noguera Ribagorçana. Tesi doctoral (inèdita). Fac. Biologia, Universitat de Barcelona. pàgs. 716.
15. CONESA, J.A. & RECASENS, J. (1982).- Plantes rupícoles de les serres marginals pre-pirinenques, compreses entre els rius Segre i Noguera Ribagorçana. *Ilerda*, 43: 267-288. Lleida.
16. CONESA, J.A. & RECASENS, J. (1986).- Guia de camp de les sortides. Publicacions de la Universitat Politècnica de Catalunya, ETSEA, Lleida. In: "Apunts del curs monogràfic del Paisatge vegetal de la comarca del Segrià", pàgs. 265-280. Lleida.
17. CONESA, J.A. & RECASENS, J. (1988).- El Doctor Pius Font i Quer i l'Institut d'Estudis Ilerdencs. *Miscel·lània homenatge al Dr. Pius Font i Quer*, pàgs. 149-164. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida.
18. CONESA, J.A. & RECASENS, J. (1989).- Contribució al coneixement de la flora catalana occidental, II. *Fol. Bot. Misc.*, 6: 93-101. Barcelona.
19. CONESA, J.A. & RECASENS, J. (1989).- *Flors silvestres de ponent (I). Plantes de brolles*. Cartell editat per l'Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida.

20. CONESA, J.A. & RECASENS, J. (1990).- Caracterització fitosociològica de *Moricandia moricandioides* (Boiss.) Heywood a la Depressió de l'Ebre. *Ilerda "Ciències"*, 48: 39-44. Lleida.
21. CONESA, J.A. & RECASENS, J. (1992).- Interpretation of the flora and vegetation of the high-plateau of Montmeneu (Western Catalonia) according to its geomorphology and other physical elements. *Actes Simposi Internacional de Botànica "Plus Font i Quer"* vol. II: 421-426. Publicacions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida.
22. CONESA, J.A. & RECASENS, J. (edició a cura...) (1992).- *Actes del Simposi Internacional de Botànica "Plus Font i Quer". vol. I Criptogàmia*, 297 pàgs. Lleida, setembre de 1988.
23. CONESA, J.A. & RECASENS, J. (edició a cura...) (1992).- *Actes del Simposi Internacional de Botànica "Plus Font i Quer". vol. II Fanerogàmia*, 496 pàgs. Lleida, setembre de 1988.
24. CONESA, J.A. & TABERNER, A. (1984).- Contribució al coneixement de la flora catalana occidental, I: notes florístiques de la comarca del Segrià. *Collect. Bot.*, 15: 159-166. Barcelona.
25. CONESA, J.A. & TABERNER, A. (1985).- Contribució al coneixement botànic de la comarca del Segrià: flora estiuenca de les rodalies d'Utxesa. *Ilerda*, 46: 55-65. Lleida.
26. CONESA, J.A.; RECASENS, J. & SANZ, J.A. (1986).- Aproximación a la caracterización de áreas de estepicidad en base a la presencia de plantas indicadoras en la parte oriental del territorio sicórico. *Actas del Congreso de Botánica en homenaje a Fco. Loscos Bernal*. Alcañiz (Teruel). noviembre 1986.
27. CURCÓ, A.; CONESA, J.A. & RECASENS, J. (1991).- Flora vascular de la timoneda d'Alfés. Institució Catalana d'Història Natural (Iliurat).
28. IZQUIERDO, J. (1985).- *Panicum dichotomiflorum* Michx. nova gramínia per a Catalunya. *Collect. Bot.*, 16(1): 242. Barcelona.
29. MAYORAL ARQUÉ, A. (1986).- *Estudis sobre la vida vegetal en el Pla de l'Urgell*. Tesi de llicenciatura (inèdita). Fac. Biologia, Universitat de Barcelona, pàg. 186.

30. MAYORAL ARQUÉ, A. (1987).- Una localitat de *Sida spinosa* L. (Malvaceae) a la Península Ibèrica. *Collect. Bot.* 17(1): 153.
31. MAYORAL ARQUÉ, A. (1988).- Aproximació al coneixement de les comunitats vegetals de la plana urgellenca (W. Catalunya): els prats terofítics sobre substrat arenós. *Actes Simposi Internacional de Botànica "Plus Font i Quer"*, vol. II. Publicacions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (en premsa). Lleida.
32. MAYORAL ARQUÉ, A. (1990).- Notes florístiques de la Plana d'Urgell, II. *Ilerda "Ciències"*, 48:55-57. Lleida.
33. MAYORAL ARQUÉ, A. (1991).- Notes florístiques de la Plana d'Urgell, III. *Ilerda "Ciències"*, 49: 79-81. Lleida.
34. ORCA (1986).- *Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans*, I. Diversos autors. Institut d'Estudis Catalans. Secció de Ciències. Mapes 27-103. Barcelona.
35. RECASENS, J. & BOVET, I. (1990).- *La vegetació urbana de Lleida*. "Lleida Viva, cultura i medi", pàgs. 127-154. Lleida.
36. RECASENS, J. & CONESA, J.A. (1990).- Presencia y expansión de nuevas malas hierbas alóctonas en los cultivos de Cataluña. *Actas Reunión 1990 de la Sociedad Española de Malherbología*, 307-315. Madrid, novembre 1990.
37. RECASENS, J. & CONESA, J.A. (1991).- Contribució al coneixement de la flora Catalana Occidental, III. *Butll. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 59: 71-74. Barcelona.
38. RECASENS, J.; CONESA, J.A. & SANZ, J.A. (1988).- Caracterización de los matorrales con *Boleum asperum* (Pers.) Desf. *Homenaje a Pedro Montserrat*. Instituto de Estudios Altoaragoneses, 711-715. Jaca.
39. SANZ, J.A.; RECASENS, J. & CONESA, J.A. (1986).- Táxones del grupo corològic mediterraneo estèpico (*sensu lato*) en la parte oriental de la Depresión del Ebro: punto de partida para el estudio de su distribución, cartografía y valoración. Alcañiz (Teruel), novembre 1986.

La investigació i la divulgació com a línies bàsiques de treball del Servei d'Arqueologia de l'IEI

(Balanç dels deu primers anys de professionalitat: 1981-1991)

JOAN-RAMON GONZÁLEZ PÉREZ

Introducció

La comunicació presentada en aquest Congrés de Centres d'Estudis de Parla Catalana té dos objectius fonamentals: primerament, donar a conèixer de manera sintètica les actuacions realitzades per l'Institut d'Estudis Ilerdencs en el camp de l'arqueologia durant els darrers deu anys; en segon lloc, valorar aquesta història immediata per tal de fer un balanç que permeti veure les funcions desenvolupades per aquesta institució en aquell camp de la història dins el relativament complex panorama institucional actual i, sobretot, plantejar el lloc futur a ocupar dins el marc científic, professional i social que sembla més escaient.

Antecedents

Abans d'entrar en l'anàlisi de l'activitat arqueològica desenvolupada per l'IEI entre 1981 i 1991 cal, com a bons historiadors, fer referència al passat. Evidentment, la intensa trajectòria de treball arqueològic efectuada per l'IEI neix el mateix dia de la seva fundació, el 6 de desembre de 1942¹, donat que entre les seccions que formen part de la nova institució hi ha la Secció d'Arqueologia, dirigida per Josep Sol, sense oblidar l'especial consideració que tingué per a aquesta disciplina el secretari de l'IEI, Josep Alfons Tarragó². En aquells anys un principal objectiu marca la línia de treball de la jove institució: comptar amb un Museu Arqueològic que

no solament recollís el poc material existent en anteriors museus³ sinó que incorporés nous objectes provinents d'específiques campanyes d'excavació, com per exemple la del poblat ibèric de Gebut; prova d'aquest interès per la divulgació arqueològica des d'un primer moment és l'existència d'una persona contractada, el Sr. Ramon Borràs, per restaurar aquells objectes a fi de poder-los exhibir correctament, segons el criteri de l'època.

L'any 1954 es produïa la inauguració del Museu Arqueològic i dos anys després la Delegación Nacional de Bellas Artes reconeixia l'Institut d'Estudis Ilerdencs com a Delegación Corporativa del Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas⁴.

Paral·lelament en aquests anys s'endega una exhaustiva tasca de prospecció del Baix Segre i d'altres indrets. Roderic Pita i Lluís Díez-Coronel són, a partir d'ara, amb alguns altres col·laboradors, els protagonistes i responsables de l'activitat arqueològica a Lleida, tasca feta amb il·lusió i amb dedicació, dins les limitacions que es donaven pel fet de no poder-se dedicar professionalment i també per les circumstàncies político-socials que no afavorien massa el treball arqueològic. Aquesta imprescindible contextualització sembla de vegades oblidar-se en algunes valoracions hipercrítiques⁵, que si bé en general tots subscriuríem pels temps actuals, no es pot fer igual per a una època difícil, quan encara gràcies que es va fer allò que es va fer.

Els anys seixanta marcaren el màxim apogeu de la Secció d'Arqueologia de l'IEI, la major part dels treballs d'excavació corresponent a aquesta dècada. Com a reflex d'aquesta activitat, el Museu va ser declarat, l'any 1962, monument històric-artístic i fou inaugurat oficialment l'any 1963, aprofitant una visita a Lleida del llavors Jefe del Estado, Francisco Franco, i obtingué l'any 1969 la medalla de plata al mèrit turístic⁶; malauradament l'espai disponible s'anava col·lapsant en incorporar-se els nombrosos materials trobats en els treballs de camp.

Tot i que la col·laboració de l'IEI amb d'altres museus i universitats es produí durant els anys seixanta, va ser la creació de la Delegació de la Facultat de Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona, integrant-se al feia poc recuperat Estudi General, l'inici d'una etapa de relleu generacional i de canvi de mètode de treball; però, cal destacar-lo, sense cap trencament traumàtic. L'esperit de col·laboració entre els professors dels nous estudis universitaris, José Lluís Maya i Frederic Lara, i els veterans investigadors de l'IEI no solament fou ple, cosa que es demostrà en diverses actuacions conjuntes, sinó que encara Lluís Díez-Coronel endegarà una etapa de recerca i estudi de l'art rupestre que assolirà destacades cotes de prestigi científic⁷. Malauradament el Museu no va mantenir aquests nous

impulsos, sinó solament en petites renovacions infraestructurals, restant com a necessitat urgent efectuar el seu inventari i disposar d'un magatzem que permetés alleugerir de material la sala d'exposició.

Al llarg de la dècada dels 70 es veu l'interès d'obrir poc a poc les portes de l'IEI a les noves promocions d'universitaris. Modestes beques i desinteressades col.laboracions són l'inici de la incorporació de nous professionals especialitzats a la plantilla de l'IEI. Tot i que això xocà, en un principi, contra els criteris conservadors d'alguns, la lògica necessitat de professionalitzar la gestió d'un patrimoni, defensada per d'altres, fou l'opinió que finalment s'imposà. El mes de juny de 1981 es creava la plaça d'arqueòleg, ocupada interinament pel signant, i dos anys després guanyada en propietat; era definitivament l'inici de l'etapa professional de l'arqueologia a l'IEI⁸.

La investigació en la trajectòria dels vuitanta

L'inici de l'etapa professional de l'IEI anava a coincidir amb un canvi transcendental en l'arqueologia del país: l'any 1981 es creava oficialment el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya com a conseqüència dels traspassos en matèria de cultura que s'havien efectuat l'any anterior⁹. Aquest fet "lliurava" la Secció d'Arqueologia de l'IEI de l'obligació administrativa d'atendre l'encàrrec oficial de vetllar pel patrimoni arqueològic, però la realitat aniria per una altra via.

El marc d'investigació estarà definit per dues grans línies de recerca on tenen cabuda la major part dels projectes assumits:

- I.- De l'edat del bronze a l'època ibèrica: la dicotomia entre muntanya i pla.
- II.- La coexistència de dos mons diferents: la cultura islàmica i la cristiana. El cas de les fortificacions de l'alta edat mitjana.

L'àmbit geogràfic de treball serà el corresponent al territori de la província de Lleida. Les prospeccions (fig. 1) en principi se centraren més per la comarca del Segrià, efectuant una revisió dels jaciments trobats pel Sr. Roderic Pita¹⁰ o investigant una nova zona¹¹, la qual cosa contribuí a la relativament fàcil elaboració de la Carta Arqueològica d'aquesta comarca per part del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya¹². Un projecte endegat pels voltants de Mollerussa no va tenir la continuïtat prevista per a la resta de la comarca. Paral·lelament es donen avals de prospecció en dues zones distants: La Val d'Aran (al Sr. Pere Cots) i la Vall del riu Ondara, al Sr. Oriol Saula. Més darrerament s'endegaren dos

projectes de prospecció, els quals són encara en curs d'execució:

- 1.- Evolució de l'hàbitat a la zona de la serra de Sant Gervàs i serres properes¹³.
- 2.- Evolució de la frontera cristiano-islàmica en la Vall del Llobregós¹⁴.

Pel que fa a les excavacions es pot veure un desequilibri entre la comarca del Segrià i les altres comarques de la província, ja que fins i tot incloent les excavacions avalades, hi ha un buit pràcticament total a la muntanya (fig. 2) que en part es pot pal·liar amb el projecte de prospecció citat a Sant Gervàs. Raons de major densitat de jaciments i de proximitat geogràfica, a més d'una infraestructura i pressupostos no massa adequats, poden veure's com a causa d'aquest desequilibri. Però potser allò més interessant serà entrar en l'anàlisi de les excavacions arqueològiques efectuades per la Secció d'Arqueologia de l'IEI, per tal d'entendre la funció que ha fet durant aquests deu anys.

Es poden veure tres etapes:

Primera etapa (1981-1983)

Des d'un bon principi la trajectòria arqueològica de l'IEI en els anys vuitanta es planteja dedicada a la recerca, tenint com a marc bàsic una línia d'investigació que se centraria en l'evolució de l'edat del bronze a l'època ibèrica. Així, fins a l'any 84, les campanyes d'investigació corresponen a projectes d'excavació en jaciments del bronze final en col·laboració amb d'altres institucions: la Universitat Autònoma de Barcelona i l'Estudi General de Lleida, per les dues campanyes efectuades a Carretelà (1981-1982)¹⁵, i el Museu Arqueològic de la Diputació de Barcelona, per les sis realitzades al Tossal de Solibernat (1981-1986), la qual a més de la troballa de l'assentament prehistòric buscat va "obligar" a estudiar un establiment d'època islàmica que el cobria parcialment¹⁶.

A més s'endegaven en solitari l'excavació del jaciment de la serra del Calvari (1982-84 i 1988), que correspondria a un moment de transició del bronze final a l'època ibèrica, és a dir, a allò més conegut com edat del ferro¹⁷. També es realitzaren dues campanyes al poblat de Maldanell (1982-1983)¹⁸, on les perspectives de localitzar l'assentament ibèric es van veure truncades davant la troballa d'una església romànica; una intervenció a la Cova de Geguins (1982)¹⁹ i l'aplicació de la nova metodologia geoarqueològica al tossal de Moradilla (1983)²⁰, divulgada per un dels membres de l'equip "inventor" d'aquesta, pertanyent al Colegio Universitario de Teruel.

La troballa de dos jaciments medievals, entre els sis projectes d'excavació endegats, comença a plantejar una segona línia de recerca, dedicada a l'estudi del canvi experimentat en la institució entre el món islàmic i el cristià. D'aquesta manera s'enceta una nova intervenció, en principi en col.laboració amb el Museu Comarcal de la Noguera (1984) i després en solitari (1985 i 1988), en el jaciment del tossal de les Forques²¹, en aquesta ocasió l'indret triat té un doble interès: per una banda un assentament d'època ibèrica i per l'altre una necròpoli medieval de tipus rupestre²² (figs. 3 i 4).

Segona etapa (1984-1986)

A partir de l'any 1984 s'endega una etapa de col.laboració amb el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya realitzant, fins l'any 86, una sèrie d'excavacions d'urgència, que si bé algunes són plenament englobades dins la primera línia d'investigació (bronze-ibèric), com es el cas de Tapió²³ i de Santa Llúcia²⁴ (aquest jaciment en gran part va resultar d'època medieval i per tant lligaria més amb la segona línia de recerca), hi ha una altra intervenció, el Canyeret²⁵, la qual seria plenament englobada en la segona línia d'estudi que ara es definirà més concretament, i que se centra en les fortificacions del món àrab i cristià en el moment de contacte d'ambdues cultures. Però a més hi ha una incursió en d'altres moments culturals assumits en el més pur sentit d'efectuar una urgència, independentment de l'interès de recerca endegat: cas de la vil.la romana de Torre Andreu - Torre Salla o de la fossa moderna de la Femosa, del mur de Blondel o de la cripta de la Seu Nova²⁶.

A partir de l'any 1986, en aquest concepte d'intervencions d'urgència caldrà introduir un nou factor, en allò que fa referència a l'actuació de la Secció d'Arqueologia com a Servei d'Arqueologia de la Diputació de Lleida, principalment en les "urgències" ocasionades per l'aplicació del Conveni d'aquesta institució amb la Generalitat de Catalunya sobre el patrimoni arquitectònic. D'aquesta manera l'any 1986 es realitzà durant sis mesos la macrocampanya a l'església de Sant Joan de Tèrmens, seguint el model d'intervenció, endegat pel Servei de Patrimoni de la Diputació de Barcelona, d'estudiar exhaustivament un monument abans de procedir a la seva recuperació²⁷. Casualment la intervenció a Tèrmens podia correspondre a les estructures més antigues conegudes a l'interès de treball de la línia de recerca medieval, però a més es localitzaren nivells que es corresponien plenament al moment prehistòric i per tant es

relacionaven amb la primera línia de treball. Un cas semblant passaria amb la intervenció iniciada a final d'any al monestir d'Avinganya, propietat de la Diputació, i que té un precedent islàmic, cosa que permet imbricar-lo en la segona línia de treball citada²⁸ (figs. 3 i 4).

Tercera etapa (1987-1991)

Aquesta darrera etapa dels deu anys de professionalització de l'activitat arqueològica de l'IEI es correspon amb el canvi estatutari produït l'any 1987²⁹, que entre d'altres novetats organitzatives portarà el canvi del nom de Secció d'Arqueologia pel de Servei d'Arqueologia, i tot i que les funcions no es concretaran massa, sí que almenys resta clara la idea de no efectuar excavacions d'urgència fora dels programes de treball; però com a Servei d'Arqueologia de la Diputació no solament es continuarà a Avinganya, sinó s'endegarà l'excavació amb caràcter d'urgència en dos edificis propietat de la Diputació: el Castell de Guimerà i l'antic Hospital de Santa Maria. Igualment s'efectua com a intervenció d'urgència l'excavació de la torre d'Ardèvol, prèviament a la seva recuperació, i com a monument inclòs en el conveni Diputació- Generalitat³⁰. Tots tres projectes, especialment els dos primers, s'insereixen en la segona línia de recerca del Servei d'Arqueologia, el qual aquí pren una postura mixta de Servei d'Arqueologia de la Diputació i de centre de recerca, gràcies a la coincidència d'interès científic entre els projectes desenvolupats i la segona línia de recerca (alt-medieval). Com intent de retornar als objectius més estrictament de recerca programada hi ha l'endegament d'una experimentació del nou mètode geoarqueològic que permet l'estudi paleoambiental. Després de l'experiència del treball efectuat al tossal de Moradilla, ja citat, es fan d'altres estudis, culminant amb una intervenció concreta al jaciment d' els Budells l'any 1990³¹.

La divulgació en la trajectòria dels vuitanta

L'existència d'un Museu Arqueològic centra necessàriament la tasca de divulgació del Servei d'Arqueologia, ja que esdevé un magnífic aparador per mostrar algunes de les troballes efectuades en el treball de camp i sobretot noves dades conegudes sobre el passat de l'home.

A més cal donar a conèixer d'una manera més sistemàtica la tasca d'investigació, mitjançant les corresponents publicacions i activitats, tant científiques com les de divulgació general, cicles de conferències, exposicions temporals, etc.

El Museu Arqueològic

A començamen dels anys vuitanta es planteja un modest projecte de modernització del Museu Arqueològic de l'IEI³², però al problema pressupostari cal afegir-hi dues importants dificultats: per una banda, la manca d'un magatzem que permeti conservar convenientment la major part del fons, constituint una reserva que possibiliti la renovació periòdica del material i de dotar als investigadors d'un fàcil accés a l'estudi dels objectes, a més d'alleugerir l'aclaparadora quantitat de peces que omplen les vitrines; en segon lloc, una necessitat tant o més prioritària seria la realització de l'inventari del fons, avui solament efectuat en un 25 %.

Poc a poc es van executant algunes millores museogràfiques, la qual cosa culmina amb la reestructuració de la major part de l'espai d'exposició, cosa que s'efectua l'any 1984 aprofitant la commemoració del trenta aniversari de la fundació del Museu³³. S'incrementa a partir d'aquest any el nombre de visites, principalment escolars, i això ens motiva a realitzar una guia didàctica que permeti treure el màxim fruit de la visita del Museu³⁴. Malauradament quan aquesta està acabada es produeix un fet fonamental per a la història del Museu que impedeix la seva realització: el mes de març de l'any 1987 és desmantellat completament el Museu Arqueològic i s'habilita provisionalment un magatzem a la Caparrella on és traslladat tot el material. A poc a poc, la contrapatida a la pèrdua de l'exposició permanent, comptar amb un magatzem, és una consecució definitiva, la promesa de reinstal·lar l'exposició amb un projecte més adequat als nous criteris museogràfics i amb un pressupost important es fa efectiva, tot i que van apareixent dificultats tècniques i polítiques que fan allargar per més temps del desitjat el procés de reinstal·lació de la vella col·lecció arqueològica.

També a partir del 1989 s'endega la classificació i inventari de tot el fons del Museu.

Publicacions i activitats

Durant els primers anys de la dècada s'endegaren una sèrie d'activitats divulgatives com cursos d'arqueologia (tres en total), cicles de conferències sota el títol genèric de "Trobades d'Arqueologia" (13 xerrades), edició d'un butlletí mensual anomenat "Les Pedres" (18 números), etc.³⁵

L'augment de l'activitat de camp amb les excavacions d'urgència efectuades a mitjan de la dècada i un curt cansament en les fórmules divulgatives ens

decidiren a fer finalitzar, l'any 1985, totes aquestes activitats mitjançant un cicle de conferències i una exposició, conjunta amb el Museu Arqueològic de Barcelona, que, amb el títol "L'Arqueologia i la nostra Història", volia insistir en la divulgació de la història i a més fer una recapitulació sobre les excavacions efectuades per la Secció d'Arqueologia³⁶.

Paral·lelament hi ha un manteniment de publicació científica, la recopilació de la qual, juntament amb l'efectuada durant tota la història de la Secció, es va publicar l'any 1984 aprofitant una assemblea de la CECEL (Confederación Española de Centros de Estudios Locales) dedicada a la prehistòria i l'arqueologia en els estudis locals³⁷.

A partir de l'any 1985 hi ha un període de dedicació gairebé absoluta al treball de camp, el qual finalitza l'any 1987, per tal d'endegar una nova etapa dedicada més a la divulgació del treball efectuat i sobretot apostant per la divulgació especialitzada de la nova metodologia de recerca que esdevé la geoarqueologia. Des de l'any 1988 comptant amb l'entusiasta col·laboració del Dr. José Luís Peña de la Universitat de Zaragoza i d'altres especialistes, s'han realitzat quatre cursos:

- I.- Curs d'iniciació a la geoarqueologia, del 25 al 28 d'octubre de 1988³⁸
- II.- Curs de geoarqueologia, del 2 al 4 d'octubre de 1989
- III.- Curs de geoarqueologia, del 26 al 28 de setembre de 1990
- IV.- Curs de geoarqueologia. Pleistocè i paleolític del nord-est de la Península Ibèrica, del 23 al 26 de setembre de 1991³⁹

Els cursos han funcionat i Lleida comença a ser coneguda com un lloc de referència per a aquesta nova disciplina mixta.

Per no allargar més aquesta exposició cal assenyalar d'altres activitats de recerca i de divulgació que es poden veure a les corresponents Memòries anuals de l'IEI⁴⁰.

Conclusions

Les figures esquemàtiques que s'adjunten ens són de gran utilitat per fer, primer un balanç de les intervencions efectuades pel Servei d'Arqueologia durant els anys 1981 -1991, així com unes propostes de com podria ser l'àrea d'arqueologia de l'IEI en un futur.

En primer lloc es pot veure que l'espai territorial en el qual s'ha centrat l'activitat de recerca ha estat gran part la província de Lleida, si bé hi ha una major

incidència a les comarques meridionals (figs. 1 i 2). Indirectament també es pot deduir que els diferents programes de recerca i projectes de treball endegats són una prova del reconeixement formal de l'Institut d'Estudis Ilerdencs com a centre d'investigació pels organismes amb competència sobre el Patrimoni Arqueològic, cosa que a més està corroborada per les diverses col.laboracions efectuades amb d'altres institucions dedicades també a la recerca o pels avals sol.licitats per alguns estudiosos per tal de fer viables els seus projectes.

En allò que fa referència al tipus d'intervenció es veu clarament (fig. 3) que de les dinou excavacions efectuades, se n'han fet onze d'urgència, mentre que de programades solament vuit. Aquestes comencen a partir del 1984, i engloben la major part de les possibilitats de treball del Servei fins l'any 1987; cal, però, veure també que a excepció de l'any 1989 sempre hi ha hagut alguna campanya d'intervenció programada que s'ha compaginat amb les efectuades fora de programa.

Cal recordar que les excavacions arqueològiques d'urgència realitzades a partir del 1987 són ja encàrrecs de la Diputació més que de la Generalitat, com passava en les efectuades en els dos anys anteriors. Malauradament aquesta acumulació d'excavacions d'urgència s'ha fet amb una estructura de personal força precària (una única persona) i això ha originat que si bé s'han documentat les restes estudiades i el registre arqueològic corresponent, no s'ha fet allò que pot esperar, com és l'inventari dels materials i la realització de les corresponents memòries; és a dir, ha prevalgut la feina de camp que no es podia ajornar, a canvi de deixar pendent la de laboratori, la qual sí que pot esperar un temps. De dues a cinc campanyes per any és un volum de treball efectuat que encara no s'ha pogut digerir convenientment (solament s'han lliurat cinc de les memòries que exigeix la normativa d'excavacions; tres d'elles gràcies al fet que hi ha hagut dos arqueòlegs més contractats a partir de l'any 1986 i 1990 per portar les excavacions específiques d'urgència als edificis propietat de la Diputació: Joana Xandri, per Avinganya i l'Antic Hospital, i Josep Medina, pel Castell de Guimerà), cosa que ha originat un bloqueig administratiu del responsable del Servei d'Arqueologia per assumir la direcció formal de més treballs de camp.

Però val la pena fer també la reflexió corresponent a la cronologia de les excavacions efectuades (fig. 4). De les dinou realitzades n'hi ha un total de deu, que s'engloben dins la primera línia de recerca (bronze-ibèric), dotze ho fan en la segona (islàmico-medieval); cal dir que cinc són de doble interès per afectar a cadascuna de les línies de recerca.

Una excavació de món romà i dues d'època moderna-contemporània resten completament fora del camp d'interès de les línies d'investigació. Cal dir que set dels projectes efectuats tenen també fases d'època moderna-contemporània, però encara que no corresponen a les línies de recerca del Servei, s'han hagut d'assumir per cobrir les fases més antigues, les quals eren l'objecte del programa de recerca. És a dir, com a conclusió i des d'un punt de vista científic, cal dir que de les dinou excavacions efectuades, solament n'hi ha tres que s'escapen de les línies d'investigació del Servei, les quals es realitzaren entre els anys 84-85, període quan s'efectuen més quantitat d'excavacions d'urgència; després, tot i continuar fent aquestes intervencions, es fan de manera més selectiva i ajustant-se als programes de recerca. Probablement la campanya efectuada al mateix edifici de l'IEI, abans de l'obra de reestructuració de la sala d'exposicions permanent del Museu Arqueològic, és la que s'escapa més de la segona línia d'investigació, ja que tot i coincidir en les fases més antigues amb la cronologia alt-medieval no ho és en la funcionalitat específica triada: les fortificacions.

Com a conclusió final a la trajectòria de recerca podem veure una coherència de fidelitat a les línies d'investigació establertes d'un 85 %, la qual cosa, tenint en compte els canvis polític-administratius i les imprecisions funcionals sofertes, fa un balanç positiu, si bé resta entelat per la inhabilitació administrativa de dirigir projectes el signant, cosa explicada per ser l'únic existent en plantilla i per haver assumit a més de la línia de recerca la de divulgació sense comptar amb una mínima infraestructura.

Prova d'això és la reforma del Museu, massa lenta, fins que hi va haver un interès polític, llavors, hi ha uns mitjans infraestructurals i pressupostaris importants, si bé esdevenen insuficients, entre d'altres coses perquè les dues necessitats prioritàries a la reforma del Museu resten en un pla secundari. Un cop desmantellat el Museu es treballa per la seva moderna recuperació, però sense comptar amb els mateixos mitjans i interès esmerçats en la sala d'exposicions permanent, que aquells dedicats a posar en condicions el magatzem i a inventariar tot el fons, dues tasques bàsiques i que d'haver estat fetes haurien facilitat la realització dels projectes museològic i museogràfic.

La divulgació científica i popular dels temes treballats pel Servei d'Arqueologia han estat també objecte de la seva atenció, passant d'una tasca de divulgació més general a una més especialitzada, en coherència amb el nombre de públic interessat i els recursos emprats; no descuidant les diferents ocasions de donar a conèixer científicament les novetats de treball en reunions i congressos, però mancant d'una sèrie de publicacions pròpies que permetessin difondre

convenientment els resultats de la feina. Finalment, la realització d'exposicions temporals ha estat el resultat conjuntural d'uns treballs específics de documentació (embassament de Santa Anna, congost de Terradets, etc.) o de difondre als llocs d'investigació les dades obtingudes (Avinganya a Seròs; castell a Guimerà; Sant Gervàs al Pont de Suert, etc.).

Gràcies a la participació de personal de la casa, de becaris i de col·laboradors, s'ha alleugerit el pes de la tasca efectuada, però malauradament compensant així unes deficiències cròniques d'infraestructura tant pressupostàries com tècniques i humanes, que cal confiar que es resolguin en la propera dècada dels noranta que ara comencem.

Una proposta de futur

De tota la reflexió final sobre les dades exposades cal treure una proposta d'organització més escaient per al Servei d'Arqueologia (fig. 5). En primer lloc sembla que el nom s'hauria de canviar, adaptant-lo més a la realitat de la funció que desenvolupa, ja que més que donar un servei a la institució a la qual pertany, esdevé una entitat amb un programa propi tant de recerca com de divulgació, per tant en existir ja un Museu a l'IEI sembla que hauria de ser aquesta la nova denominació: Museu Arqueològic de l'IEI; però s'hauria d'entendre el Museu no com el lloc tradicional d'exposició d'objectes, sinó com un centre actiu que fa *recerca*, *conserva* el material i *divulga* els resultats dels estudis, així com del seu fons. Aquestes tres àrees són les bàsiques i constituents d'un museu en el sentit ampli de la paraula. Són a més tres àrees plenament interrelacionades i que d'aquesta manera restarien més ben lligades.

Si repassem la proposta d'organització del Museu Arqueològic (fig. 5) veurem que les diverses activitats que originen cadascuna d'aquelles tres funcions bàsiques s'estan portant a terme actualment des del Servei d'Arqueologia, amb la infraestructura indicada.

En aquest sentit, en lletra normal hem indicat allò que té els mínims de funcionament i en cursiva quan està en fase de formació, és a dir, encara no ha assolit aquells mínims. Igualment amb la paraula "personal", en lletra normal hem indicat quan hi ha l'essencial; quan s'emmarca en un rectangle volem indicar que és personal eventual (becaris) i en negreta vol indicar que manca, de manera urgent, personal fix en les activitats de restauració-conservació de materials i a la de

portar el manteniment i la divulgació didàctica de l'exposició permanent, quan es torni a obrir la nova Sala d'Arqueologia.

És a dir, a la manera de la majoria dels museus, (a títol d'exemple podem citar com a més propers i entre d'altres: el Museu Comarcal de la Noguera a Balaguer, el Museu Arqueològic de la Diputació de Barcelona, el Museu Provincial de Huesca o el Museu Provincial de Zaragoza), s'ha de mantenir una línia d'investigació i una de divulgació, a més de la corresponent conservació del patrimoni del qual s'és responsable.

Agraïment:

Al Sr. Josep Medina pel tractament informàtic de les figures d'aquesta comunicació. A tots aquells que al llarg d'aquests deu anys han donat suport tant moralment com física a l'activitat arqueològica de l'IEI, aconseguint que l'encís del retrobament amb el passat hagi tingut la satisfacció de ser compartit en el present.

Notes

1. ANÒNIM: "Textos oficiales de la Institución". A *Ilerda* I. Lleida, 1943. Apèndix.
2. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: "Josep Alfons Tarragó i l'Arqueologia". A *Ilerda* XLIV (Miscel·lània Homenatge a Josep Alfons Tarragó i Pleyan). Lleida, 1983. pàgs. 39-48.
3. LARA PEINADO, F.: *Museo Arqueológico IEI*. Col·lecció Cultura Ilerdense. Lleida, 1974. pàgs. 13-18.
4. LARA PEINADO, F.: *Op. cit.*, pàg. 21
5. MARC-7.: "L'arqueologia Catalana II. De la postguerra als anys setanta". Dins *L'Avenç* núm. 91. Barcelona, 1986. pàgs. 68 i 70.
6. LARA PEINADO, F.: *Op. cit.* pàg. 22. MARC-7 : *Op. cit.* pàg. 70-71.
7. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: *La arqueología en el Instituto de Estudios Ilerdenses a través de las publicaciones (Repertorio de Bibliografía arqueológica)*. Lleida, 1984.
8. Beltran Martínez, A.: *Prehistoria y arqueología en los estudios locales*. Colección "Plenos de la Confederación Española de Centros de Estudios Locales" III. Zaragoza, 1985. Capítol "Lérida. Instituto de Estudios Ilerdenses", GONZÁLEZ PÉREZ, J.R. pàg. 103-126.
- GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: *La Sección de Arqueología del IEI: cuarenta y dos años de arqueología leridana*. Dins *Caesaraugusta* 64. Zaragoza, 1987. pàgs. 221-232.
9. GUITART J.: "Pròleg". Dins *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darres anys*. Barcelona, 1982. pàg. 15
10. RODRÍGUEZ DUQUE, J.I.: "Materiales para una carta arqueológica del Bajo Segre". Tesi de llicenciatura inèdita. Barcelona, 1980.
11. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: "Resultados de una prospección por el noroeste del llano de Lérida". Dins *Actas del XVII Congreso Nacional de Arqueología*. Logroño, 1983. Zaragoza, 1985. pàgs. 501-516.

12. La qual esdevingué un model de la tasca endegada per l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya. Vegeu els catàlegs de l'exposició organitzada pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat l'any 1987.

13. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.; LARRÉGULA BADIA, R.; MARKALAIN TORRES, J.; MEDINA MORALES, J. I RODRÍGUEZ DUQUE, J.I.: "Prospecció arqueològica a la Serra de Sant Gervàs (Alta Ribagorça)". Dins *Congreso Internacional de Historia de los Pirineos. Cervera, 1988*. Volum I. Madrid, 1991. pàgs. 301-320.

14. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.; MARKALAIN TORRES, J. I RUBIO RUIZ, D.: "Castells de la línia defensiva del marge dret del Llobregós". Dins *Congreso Internacional de Historia de los Pirineos. Cervera, 1988*. Volum II. Madrid, 1991. pàgs. 203-241

RUBIO RUIZ, D.; GONZÁLEZ PÉREZ, J.R. I MARKALAIN TORRES, J.: Sobre la frontera cristiana en el Valle del Llobregós (Lérida). Dins *Fronteras. Arqueología Espacial* 13. Teruel, 1989. pàgs. 195-205.

15. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.; JUNYENT SÁNCHEZ, E.; MAYA GONZÁLEZ, J.L. I RODRÍGUEZ DUQUE, J.I.: "Carretelà (Aitona, Segrià)". Dins *Arqueología* 82. Madrid, 1983, pàg. 173.

16. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.; LÓPEZ MULLOR, A.; RODRÍGUEZ DUQUE, J.I. I ROVIRA PORT, J.: "Tossal de Solibernat, Torres de Segre". Dins *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*. Barcelona, 1982, pàgs. 162-164.

AA DD: "L'arqueologia i la nostra història. Deu anys d'excavacions arqueològiques de la Diputació de Barcelona". Catàleg de l'exposició. Barcelona, 1983, pàgs. 36-38.

ROVIRA PORT J.; GONZÁLEZ PÉREZ, J.R. I RODRÍGUEZ DUQUE, J.I.: "Els materials musulmans de l'establiment islàmic del Tossal de Solibernat (Torres de Segre, Segrià)". Dins *Empúries*, 45-46. Barcelona, 1983-1984, pàgs. 234-245.

17. RODRÍGUEZ DUQUE, J.I.: "El jaciment "La Serra del Calvari" a La Granja d'Escarp (Lleida)". Dins *Informació Arqueològica*. núms. 36-37, Barcelona, maig-desembre de 1981. pàgs. 171-175.

RODRÍGUEZ DUQUE, J.I.: "Segona campanya d'excavacions al jaciment de la Serra del Calvari (La Granja d'Escarp)", dins "Les Pedres", *Butlletí de la Secció d'Arqueologia de l'IEI*, núm. 18. Lleida, març de 1985.

RODRÍGUEZ DUQUE, J.I.: "La "Serra del Calvari" (Granja d'Escarp, Segrià)". Dins *Arqueologia-82*. Ministerio de Cultura. Madrid, 1983. pàgs 174.

RODRÍGUEZ DUQUE, J.I.: "La Granja d'Escarp. La serra del Calvari". Dins *Arqueologia-83*. Ministerio de Cultura. Madrid, 1985. pàg. 185.

RODRÍGUEZ DUQUE, J.I.: "La Serra del Calvari (La Granja d'Escarp, Lleida). Noves dades sobre l'edat del Ferro al Baix Segre". Dins *òè. Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Protohistòria Catalana*. Puigcerdà, 1986. pàgs. 127-134.

RODRÍGUEZ DUQUE, J.I.: "Algunes dades sobre l'Edat del Ferro al Segrià: el jaciment de la Serra del Calvari (La Granja d'Escarp) i altres del seu entorn". Dins *Tribuna d'Arqueologia*. 1989-1990. Barcelona, 1991. pàgs. 77-86.

18. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R. "El yacimiento de Sant Joan de Maldanell (Maldà, Lérida)". Dins *Actas del I Congreso de Arqueología Medieval Española*. Volum IV. Huesca, 1985. Zaragoza, 1986. pàgs. 587-598.

19. GARCÉS ESTALLO, I.; GONZÁLEZ PÉREZ, J.R. I RODRÍGUEZ DUQUE, J.I.: "Cueva de Guenguins (Santa Linyà, La Noguera)" (sic). Dins *Arqueologia* 82. Madrid, 1983. pàg. 172.

20. PEÑA MONNÉ, J.L.; RODRÍGUEZ DUQUE, J.I. I GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: "Estudi geoarqueològic del Tossal de Moradilla (Lleida)". Dins *Recerques Terres de Ponent* IX. Tàrrrega, 1988. pàgs. 31-41

21. GIRALT BALAGUERÓ, J.; GONZÁLEZ PÉREZ, J.R. I RODRÍGUEZ DUQUE, J.I.: "El Tossal de les Forques (L'Asentiu, La Noguera)". *Arqueologia* 82. Madrid, 1983. pàg. 171.

22. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: La Sección *Op. cit.*

23. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R. I RODRÍGUEZ DUQUE, J.I.: "Avanç dels resultats de l'excavació dels fons de cabana de l'Edat del Bronze del Tapió a Gimenezells (Alpicat, Segrià)". Dins *Excavacions arqueològiques*

d'urgència a les comarques de Lleida. Col·lecció Excavacions Arqueològiques, núm. 9. Barcelona, 1989. pàgs. 71-83.

24. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R. i SERRA SERRA, D.: "El Tossal de Santa Llúcia: Història d'una intervenció arqueològica". Dins *XXIII Jornada de Treball del Grup de Recerques de les Terres de Ponent*. Agramunt, 1989 (en premsa).

25. GARCÍA BIOSCA, J.; MARKALAIN TORRES, J.; GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: Canyeret: "Estudio de materiales cerámicos bajomedievales de la excavación de la muralla de Portaferriusa (Lleida)". Dins *Actas del III Congreso de Arqueología Medieval Española*. Volum III. Madrid, 1987. pàgs. 459-468.

26. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: "Informe sobre l'excavació arqueològica a la cripta de la Seu Nova de Lleida, per a la localització de les restes del Rei Alfons el Benigne". Dins *Les despulles reials d'Alfons el Benigne, Elionor i l'Infant Ferran retornen a la Seu Vella de Lleida*. Dia de la Seu Vella, 1986. Lleida, 1987. pàgs. 93-107.

GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: "Intervenció arqueològica a la Seu Nova de Lleida (A la recerca d'Alfons el Benigne)". Dins *Quaderns Científics i Tècnics 3*. (Simposi Actuacions en el patrimoni edificat medieval i modern (segles X al XVIII)). Barcelona 1985). Barcelona, 1991. pàgs. 291-293.

27. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: "Avanç de l'excavació realitzada a l'interior de l'església de Sant Joan". Dins *Recull d'Història de Tèrmens*, Josep LLADONOSA i Francesc TAMARIT, Tèrmens, 1988, pàgs. 237-242.

28. GONZÁLEZ, J.R. i XANDRI, J.: "Intervenció arqueològica al Monestir Trinitari d'Avinyanya (Seròs - Segrià). 1a. fase, zona del temple (1986-88)". Dins *Quaderns Científics i Tècnics 3*. (Simposi Actuacions en el patrimoni edificat medieval i modern (segles X al XVIII)). Barcelona 1985). Barcelona, 1991. pàgs 281-286

29. AA DD.: *Memòria 1987*. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida, 1988

30. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R. i MARKALAIN TORRES, J.: "La torre d'Ardèvol (Pinós del Solsonés)". Dins *Quaderns Científics i Tècnics 3*. (Simposi Actuacions en el patrimoni edificat medieval i modern (segles X al XVIII)). Barcelona 1985. Barcelona, 1991. pàgs. 287-290.

31. PEÑA MONNÉ, J.L. i GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: "Modelo evolutivo de los cambios en la dinámica geomorfológica del Baix Cinca y Segre (Depresión del Ebro) durante el pleistoceno superior holoceno a partir de los datos geoarqueológicos". Dins *Reunión Nacional de Geoarqueología*. Barcelona, 1990 (en premsa).

32. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: "El Museu Arqueològic". Dins *Les Pedres* núm. 16. Lleida, 1984.

33. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: "Exordi o el perquè d'aquesta publicació", dins *Setmana d'Arqueologia Medieval. Resums de les Conferències. XXX Aniversari del Museu Arqueològic*. IEI. Lleida, 1986. pàgs. 9-20.

34. PASTÓ, C.; FILELLA PUJOL, A. MA i GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: "Coneguem la vida dels nostres avantpassats". Guia didàctica del Museu Arqueològic. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida, 1987 (inèdit).

35. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: *Exordi ..., Op. cit.* pàg. 10.

36. GONZÁLEZ PÉREZ, J.R.: *L'Arqueologia i la nostra història*. Catàleg de l'exposició. IEI. Lleida, 1985.

37. vegeu notes (7) i (8).

38. PEÑA MONNÉ, J.L.: *Las acumulaciones cuaternarias de los llanos leridanos. Aspectos generales e itinerarios de campo. Curso de Geoarqueología*. IEI. Lleida, 1988.

39. AA DD: *Pleistoceno y Paleolítico del Nordeste de la Península Ibérica. IV Curso de Geoarqueología*. IEI. Lleida, 1991.

40. AA DD: *Memòria 1987*. IEI. Lleida, 1988.

AA DD: *Memòria 1988*. (inèdita).

AA DD: *Memòria 1989*. IEI. Lleida, 1990.

AA DD: *Memòria 1990*. IEI. Lleida, 1991.

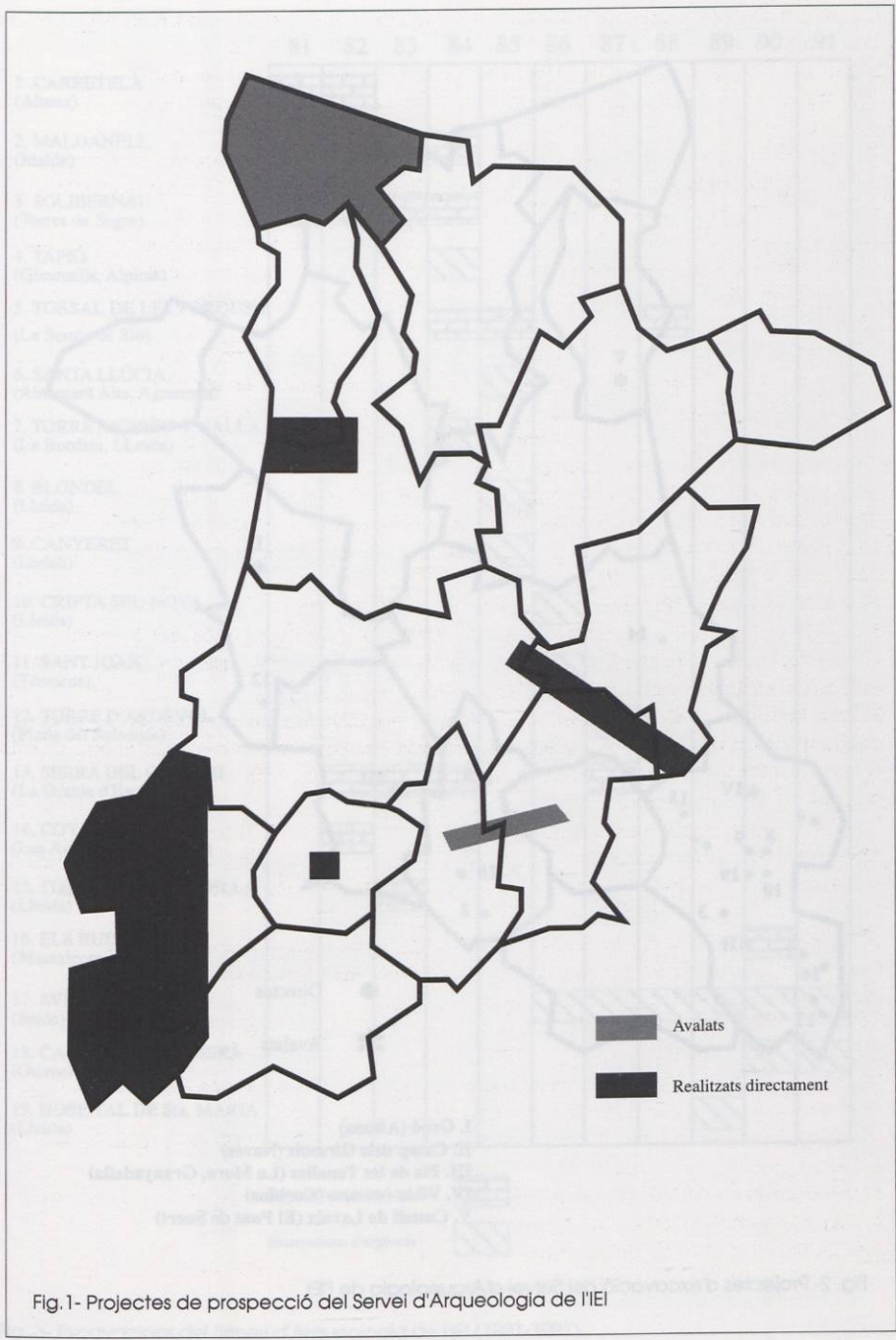
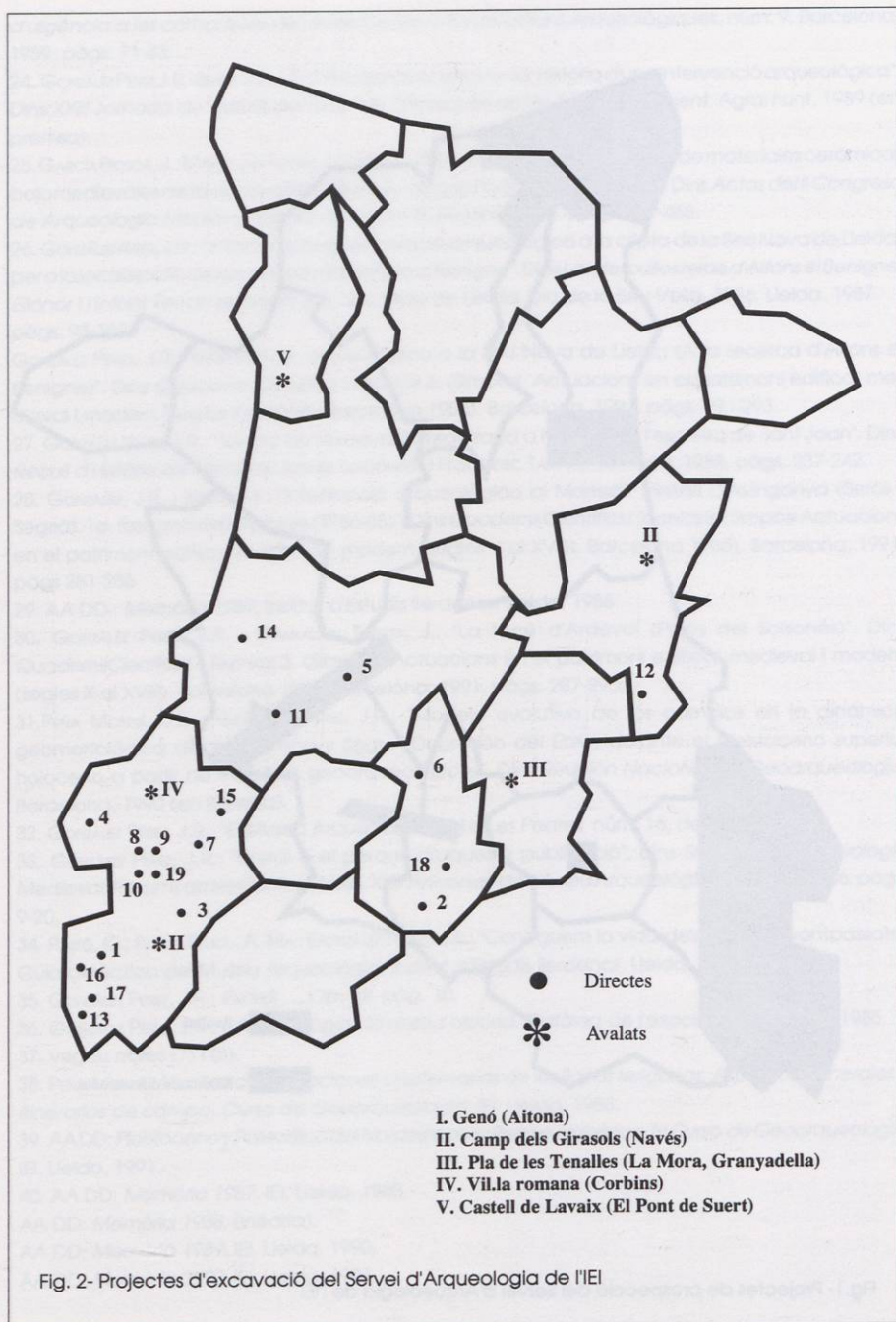

Fig.1- Projectes de prospecció del Servei d'Arqueologia de l'EI

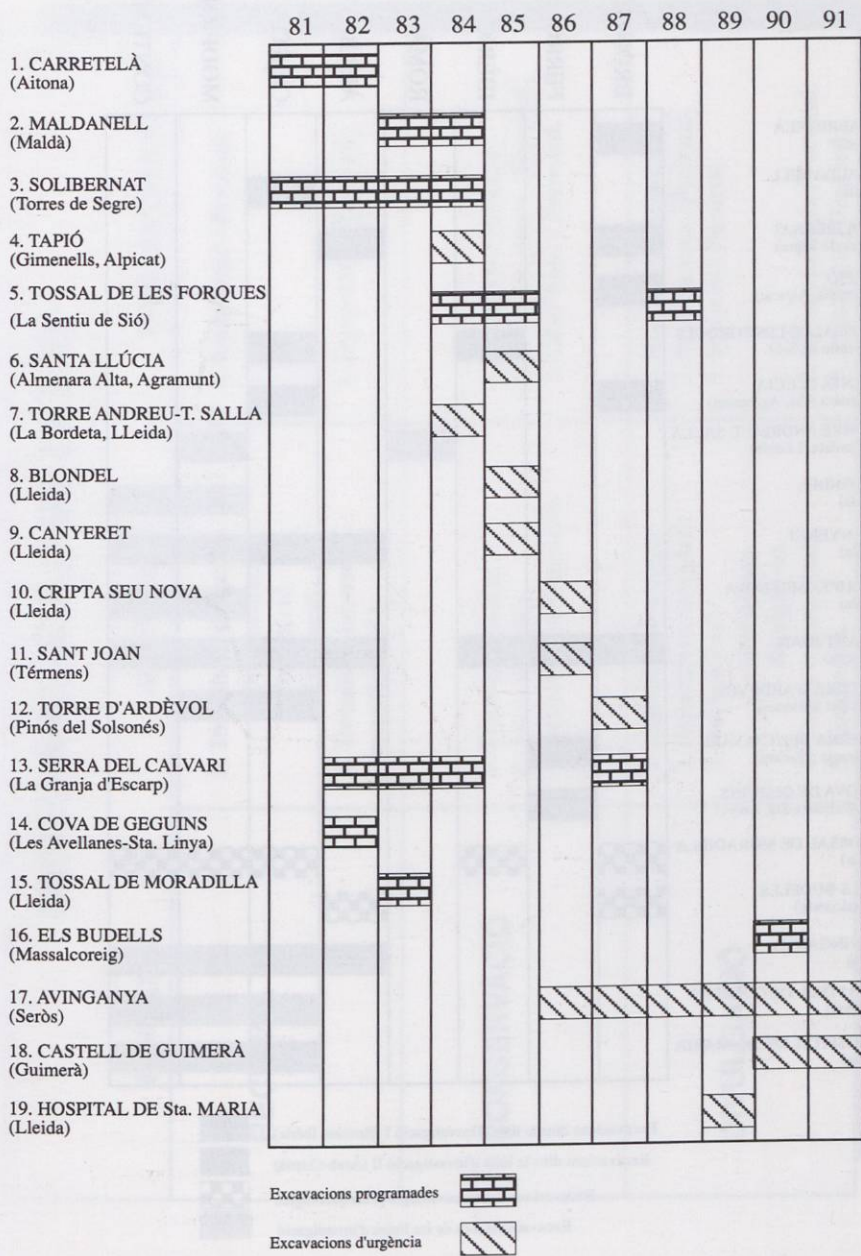

Fig. 3- Excavacions del Servei d'Arqueologia de l'IEI (1981-1991)

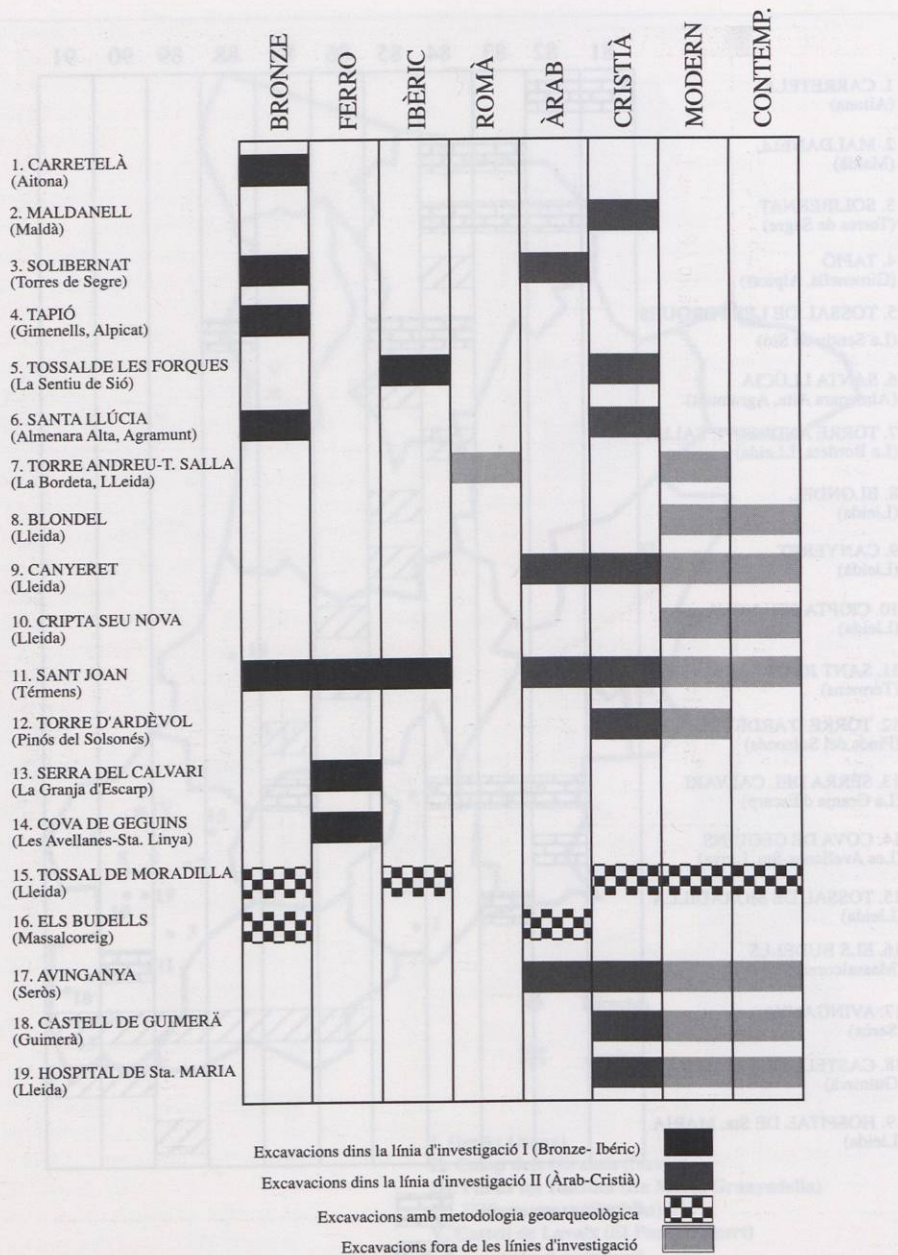

Fig. 4-Relació de l'excavació amb les Perspectives línies d'investigació del Servei d'Arqueologia de l'IEI

MUSEU ARQUEOLÒGIC DE L'IEI		
FUNCIONS	ACTIVITATS	INFRAESTRUCTURA
RECERCA	1. Treballs de camp: - Documentació. - Prospecció. - Excavació 2. Treballs de laboratori conseqüència d'1.	1. Equip bàsic / Personal. 1. Equip bàsic / Personal.
CONSERVACIÓ	1. Emmagatzematge. 2. Arxiu de dades. 3. Restauració-conservació.	1. Magatzem / Personal. 2. Inventari, fixers / Personal. 3. Taller bàsic / Personal.
DIVULGACIÓ	1. Exposició permanent. 2. Exposicions temporals 3. Publicacions: - científiques. - divulgatives. 4. Cursos especialitzats. 5. Congressos.	1. Sala nova / Personal. 2. Realitzacions / Personal. 3. Edicions / Personal. 4. Geoarqueologia / Personal. 5. Assistència / Personal.

Fig. 5- Proposta d'organització del Servei d'Arqueologia

La Secció de Geologia de l'IEI d'ençà de 1977

ANTONI LACASA

A les acaballes del 1977 un reduït grup de lleidatans proposaren a l'Institut d'Estudis llerdencs la possibilitat d'endegar una tasca paleontològica a Lleida. Després d'haver establert uns cordials i profitosos contactes, durant aquest mateix any es va treballar per reinstaurar la Secció de Geologia al si de la Institució, i s'habilità una sala a l'efecte, per tal que es poguessin decidir i realitzar els quefers propis de l'esmentat grup autodenominat "Amics de la Paleontologia" que, des d'aquells moments, quedà adscrit a aquesta institució lleidatana.

De mica en mica s'instal·laren a la sala vitrines i mobiliari, així com un petit laboratori amb eines adients per tal de poder exposar i treballar el material fòssil, aleshores gairebé inexistent a la institució. A principis de 1978 es donà a conèixer la Secció.

La idea fonamental del grup "Amics de la Paleontologia", que aglutinà persones entusiastes per la ciència paleontològica, era fomentar dues activitats llavors no presents a Lleida. La primera era promoure el coneixement paleontològic mitjançant la recerca i estudi fòssils de la província, mentre que la segona fora la de crear un museu o sala d'exposicions permanent del material trobat, a fi d'oferir una exhibició pública didàctica amb l'objectiu d'engrandir l'interès popular per aquesta ciència. Val a dir que alguns dels joves estudiants que es varen unir al grup de llavors han esdevingut, en el decurs del temps, seriosos geòlegs. Sota aquestes premisses, el grup lleidatà aportà tota la seva informació i treball vers la nova Secció de Geologia, i augmentà els contactes i projectes amb d'altres entitats culturals.

"Amics de la Paleontologia" ja havia manifestat anys enrera (1972) la seva activitat paleontològica a Lleida, per això proposà a la Diputació la necessitat de crear un Museu paleontològic a la ciutat i establir relacions amb l'Òmnium Cultural, lloc on es varen impartir nombroses conferències i col·loquis, entre altres activitats.

Si bé, en principi, la Secció de Geologia acollia tota proposició de recerca paleontològica, ben aviat es va decantar cap als jaciments del Montsec i

concretament al cèlebre dipòsit conegut sota el nom de "La Pedrera de Meià". Descobert a la fi del passat segle, ho fou gràcies a la instal·lació, en el propi jaciment, d'una petita indústria d'extracció de la fina pedra apreciada i utilitzada aleshores pels menesters de la impressió de litografies a les impremtes. No obstant això, la seva importància paleontològica fou palesada per l'enginyer de mines Lluís Marià Vidal i Carreres qui estudià els primers fòssils, i trobà d'entre aquestes lloses de suau textura lítica organismes preservats amb un notable grau de conservació. Les primeres troballes realitzades foren donades a conèixer ja el 1902 i durant el temps d'existència de la petita indústria augmentaren els descobriments, donant cada cop una més gran importància paleontològica. En acabar-se el comerç de la llosa, la pedrera caigué en períodes d'oblit, trencats únicament per algunes expedicions d'estudiosos i afeccionats, entre les quals s'hi ha de comptar el grup lleidatà.

Aquest paquet de calcàries "litogràfiques" representa els sediments d'un antic llac amb una edat d'uns 135 milions d'anys i fins al present és inclòs dins els principis del període del cretaci.

D'aquesta manera, doncs, es mobilitzà una bona part de l'activitat de la Secció vers aquest notable jaciment i gran part del material fòssil recollit anys abans pels "Amics de la Paleontologia" fou dipositat a la Sala per a la seva guarda, exhibició i estudi. És en aquells moments quan s'inicia per primer cop una col·lecció del jaciment en un organisme oficial a Lleida.

Establert, doncs, com un dels objectius prioritaris la recerca i estudi dels fòssils de "La Pedrera de Meià", es contactà oficialment amb paleontòlegs especialistes en el tema, coneguts anteriorment pel grup llerdenc, per tal de participar en el projecte d'una propera expedició al jaciment. Poc després es formalitzà una prospecció per a l'any 1979, any en què l'IEI aportà l'equip i el material necessari, mentre que el grup dels "Amics de la Paleontologia" oferí els serveis de treball i coneixements, així com la participació del Laboratori de Paleobotànica de la Universitat francesa de Lió. Des de dita data, totes les expedicions realitzades han rebut el suport econòmic de l'IEI, si bé han hagut dotacions eventuais complementàries per part de l'esmentada Universitat de Lió (1984) i de la Generalitat de Catalunya (1990).

L'expedició de 1979 era concebuda, en principi, per a investigar "La Pedrera de Meià" i el camí més curt i viable per a vehicles motoritzats partia del poblet de Santa Maria de Meià i que, passant per l'ermita de Sant Sebastià, vorejava, en contínua ascensió, els penya-segats de la vessant sud del Montsec per arribar als plans de la serra i tot seguit fins a Rúbies per finalment adreçar-se a la Pedrera. Un dels passos més abruptes d'aquesta vessant sud és anomenat "La Cabrua" pels

naturals del país. Aquest pas proporcionà certes dificultats al transport de l'equip compressor, motiu que va fer reconsiderar les possibilitats d'arribar a dita pedrera. No obstant això, el pas de "La Cabrua" és obert sobre un banc de calcàries "litogràfiques" talment com les de "La Pedrera de Meià", identificant-se com un segon jaciment segons anteriors treballs de geòlegs que donaven compte de la seva existència. El descobriment en aquest indret d'alguns fòssils, així com la dificultat d'arribar a bon termini al antic dipòsit van fer decidir a l'equip investigador de portar a terme una prospecció en aquest lloc que es va denominar com el jaciment de "La Cabrua".

Seria aquest el primer cop que s'instal·lava un campament base en dit jaciment per tal de treballar les lloses i estudiar el contingut fòssil. Per altra banda, "La Cabrua" era de més fàcil accés i menys de 15 minuts en vehicle el separava de Santa Maria de Meià, la qual cosa oferiria gran comoditat a l'equip humà de pernoctar en dita vila, a més d'un considerable estalvi d'energia i temps.

Els descobriments fòssils d'aquella primera campanya foren encoratjadors, ja que les troballes gaudien de l'atractiu de la novetat i, a més, el jaciment permetia la possibilitat d'un treball sistemàtic continuat de més fàcil dedicació que no ho era el de "La Pedrera de Meià". Anys després d'haver consolidat el campament a "La Cabrua" s'inspeccionaren noves localitzacions de la llosa litogràfica en altres indrets de la serra, tal i com ja era indicat anys abans en publicacions de diversos geòlegs. El grup lleidatà descobrí la presència de fòssils en dites zones encara que impracticables per a la seva explotació.

És doncs el 1979 quan s'obre una etapa de recerca als dipòsits de calcàries litogràfiques del Montsec, sumant-se cada any, a més d'experiència, noves solucions de treball i participació d'especialistes tant de l'Estat (Universitat de Barcelona, Madrid) com estrangers (Institut de Paleontologia de Paris, Lió, Eichstätt, etc), sense mancar l'aportació humana dels "Amics de la Paleontologia" assolits a l'IEI. En conseqüència, la col·lecció paleontològica dipositada a la Secció es veu considerablement incrementada a l'igual que els estudis i treballs publicats. Les troballes sobre les restes fòssils mostren un ampli assortit d'exemplars que visqueren en els primers estadis del cretaci. Quant a la flora es poden reconèixer, ja sia palinològicament o en megarrestes, representats, entre d'altres, de les equisetals, fillicals, pteridospermes, ginkgoàcies, cicadàcies, caytonials, bennettitines, coníferes, incloent-se també una de les primeres angiospermes que pertany a les ranunculàcies. La majoria de les restes florals són branquillons, fragments de frondes i foliols aïllats, a part dels vestigis esporo-polínic.

Pel que fa a la fauna d'invertebrats, l'inventari recollit compta amb bivalves, gastròpodes, crustacis, aràcnids i insectes, mentre que en els vertebrats són

reconeguts els selacis, celacants, holostis i teleostis entre els pisciformes. Completen el quadre faunístic els anurs, crocodillians, lacertills i vestigis d'aus. Per altra banda no manquen indicis de l'activitat animal, tal com ous de selacis, excrements i petjades.

Si bé tota la flora i fauna fòssil descoberta mostra un gran interès per les dades que subministra, les despulles més abundoses fan referència als vegetals, peixos i insectes, mentre que per l'escassetat d'exemplars, mereix destacar la presència d'aranyes, plomes i darrerament l'esquelet fragmentat d'una au.

Com s'indica, la raresa del registre fòssil esdevé notable quant a espècimens d'aranyes; així doncs de poc més d'una vintena d'exemplars trobats arreu del món, durant tota l'era mesozoica, nou pertanyen a les calcàries litogràfiques del Montsec.

Quant als insectes, el nombre de troballes dóna fe de la seva abundor, tant de formes de terra com aquàtiques, en l'antiga conca.

Referent als ocells, els testimonis preservats consisteixen en un elenc de petites plomes que estudiades sota binocular presenten estructures identificades com les de les aus actuals. L'Institut guarda unes vint d'aquestes restes que corresponen a plomes de cobertura. L'esquelet fragmentat i incomplet de l'ocell presenta poques dades per a determinar quin era el seu grau d'evolució.

A hores d'ara, les investigacions sobre aquests jaciments continuen subministrant, cada cop, noves dades i coneixements sobre aquell extraordinari paratge dels primers temps del cretaci a les contrades lleidatanes.

A part de tota aquesta activitat exposada, excursions i expedicions a la recerca d'altres tipus de fòssils han estat realitzades. Cal fer esment de la col·laboració de la Secció amb l'Institut de Paleontologia "Miquel Crusafont" de Sabadell en els treballs d'exhumació de dinosaures en la zona d'Isona o la participació en la campanya de 1985 als jaciments francesos de Cerin, convidats per la Universitat de Lió.

Per altra banda, des de 1977, la Secció ha dut a terme nombroses conferències tant a Lleida com arreu de la província, ha organitzat exposicions de fòssils al si de l'Institut, ha obert sempre les portes als estudiants i al públic en general i ha proporcionat informació sobre qualsevol tema paleontològic.

D'altres tasques han estat desenvolupades en aquest temps, tals com la conservació del material exposat en les vitrines de la Sala, el tractament dels fòssils al laboratori, la seva numeració i registre; l'iniciació de fitxers, arxius bibliogràfics, etc.; tot plegat producte d'un continuat esforç desinteressat dels membres de la Secció vers la consecució d'uns objectius culturals amb el ferm desig que puguin ser profitosos tant per Lleida com per a tothom i agraint, en tot moment, el valuós suport del nostre Institut d'Estudis Ilerdencs.

Metodologia i programa de recerca, difusió cultural i docència al Gabinet Numismàtic de l'IEI

MARIA SOLER I BALAGUERÓ

L'any 1981, des del Gabinet Numismàtic de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, es va formular per escrit un programa de documentació, recerca, difusió cultural i docència on es posaven a la consideració del president d'aquesta institució i alhora president de la Diputació de Lleida les possibilitats de treball que es podien dur a terme al Gabinet Numismàtic. L'informe anava acompanyat d'un plec de documents que recollien les actuacions per donar a conèixer la moneda de Lleida i establir els paral·lels amb els fets històrics i la realitat cultural dels diferents moments en què hi va haver producció monetària a les terres de Lleida.

La primera previsió del programa tenia per objecte d'obtenir la documentació necessària per tal de poder explicar els diversos períodes de la història de la moneda.

Si bé el fons del monetari del Gabinet de Lleida és important pel que fa a les encunyacions ibèriques i romanes, no totes les emissions hi són representades i aquesta manca encara és més important pel que fa a altres períodes històrics. La moneda àrab de Lleida no hi és representada, la del Comtat d'Urgell és la gran absent dins la col·lecció i les emissions locals no hi són recollides del tot. En els darrers deu anys, hem pogut omplir de manera sistemàtica bona part d'aquests buits i hem obtingut fotografies i diapositives d'exemplars, alguns inèdits i d'altres de no representats dins el nostre monetari, gràcies a la documentació que hem fet de diverses institucions i col·leccions privades, tant del país com de l'estranger¹. Tot just iniciada la primera fase de treball, que ens va permetre d'obtenir documentació suficient, vam dur a terme la segona fase prevista, la qual tenia com a propòsit tres línies d'actuació ben definides.

La primera connectava amb un programa de divulgació de la història i de la moneda ibèrica i romana a les terres de Ponent. De fet, anava dirigida a establir una col·laboració amb els municipis de Lleida, els quals des del primer moment van acollir la proposta amb un alt grau de participació.

Les poblacions de les nostres comarques van incloure dins els seus programes

culturals una conferència sobre numismàtica il·lergeta que explicava al mateix temps la moneda i la història a través de la imatge i emprava la llengua catalana com a vehicle de comunicació. Un altre propòsit que volíem assolir amb aquestes conferències era subratllar la importància del document històric i fer entenedora la necessitat de respectar els jaciments arqueològics. Hi destacàvem la vàlua de la moneda, no pas com a objecte que pot ésser col·leccionat sinó com a testimoni de la pròpia història.

Sempre fent tómb sobre el tema de la moneda ibèrica, en cadascuna d'aquestes actuacions palesàvem elements diferents. Solament el 1982 vam pronunciar aquestes conferències: "La moneda d'Arketurki" (a la Seu d'Urgell); "Les monedes ibèriques amb llegenda Iltirkesken o dels il·lergets" (a Cervera); "Els il·lergets. Què ens diuen les seves monedes?" (a Mollerussa i Bell-lloc d'Urgell); "El món ibèric il·lerget i la seva moneda: atractiu i misteri" (a les Borges Blanques); "La moneda dels il·lergets: un món suggestiu" (a Lleida); "Qüestions de moneda ibèrica il·lergeta: un món a recupear" (a Balaguer).

Al mateix temps que es duia a terme aquest cicle de conferències es feia el muntatge d'una exposició fotogràfica de moneda ibèrica que restava exposada durant un temps a les poblacions respectives.

Aquest primer any, amb la voluntat d'entrar en contacte amb la població de Lleida, el Gabinet organitzà dues exposicions paral·leles. Una mostra monogràfica de peces hispano-musulmanes del fons del Gabinet Numismàtic i l'exposició d'un joc d'escacs àrab del segle XI fet amb cristall de roca que va ésser propietat del comte Ermengol I d'Urgell².

La nostra activitat de recerca ens va permetre de participar a les sessions acadèmiques de la Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, fillal de l'IEC, on vam fer conèixer el treball d'investigació sobre les monedes dels enterraments de l'ermite de Sant Bartomeu d'El Torricó (la Llitera)³.

L'any 1983, mantenint la continuïtat de conferències a municipis, en les quals encara es tractava el món ibèric, vam dur a terme una nova fase del projecte que ampliava el tema anterior i tenia el títol "Les monedes de les terres de Lleida, 2.200 anys d'història".

Vam iniciar una nova actuació de treball amb els grups escolars que en aquella època començaven tímidament a organitzar alguna visita al Gabinet. Elaboràrem les tres primeres seriacions de diapositives per explicar la moneda il·lergeta, tenint en consideració els diversos nivells escolars, i vam fer uns qüestionaris per tal que els alumnes els completessin. Per adequar les nostres propostes als interessos docents dels grups que hi participaven demanàvem als responsables que ens fessin arribar suggeriments.

Amb el propòsit d'establir contacte amb els col·lectius interessats en el camp de la docència vam participar a l'Escola d'Estiu "Jaume Mirer" (1986)⁴. En aquest fòrum vam exposar el tema "La moneda de Lleida" i valoràrem tots plegats el mètode i els recursos àudio-visuals emprats en la sessió per poder formular en l'esdevenidor una proposta de treball conjunt vàlida per a les escoles i els centres d'ensenyament secundari. Aquesta actuació va consolidar un dels propòsits capdavanters del Gabinet que disposà del suport no solament de la pròpia institució sinó d'un grup de mestres que participaren activament en el projecte. Durant dos anys la nostra col·laboració amb els centres escolars va fer evident que en els cicles mitjà i superior d'EGB prevalia l'interès per la moneda i la història de la Lleida ibèrica i romana.

Quant al nivell d'adults, els programes acadèmics motivaven altres interessos. La nostra proposta es va fer plural progressivament. Oferia la possibilitat de conèixer la moneda de Lleida al llarg de la història: un tema que s'havia tractat en conferències en bona part dels municipis de Lleida, en els quals durant més de tres anys vam tenir una repercussió cada vegada més àmplia.

Unes noves línies de treball van començar a perfilar-se. Vam preparar un cicle de dues conferències sobre la moneda catalana amb l'objectiu de divulgar les emissions monetàries de la dinastia de Guifré el Pilós. Amb els títols: "Fets històrics i moneda dels grans comtes catalans", i "Història i moneda del comtes reis de Catalunya" explicàvem la moneda d'aquest període, la qual és un document amb molts elements atractius que permet d'atansar-nos als personatges històrics responsables de les diferents emissions i seguir el procés de naixement i consolidació de Catalunya. Això ens permetia de destacar la influència del domini català en altres indrets en què avui encara és latent la llengua catalana. A l'igual que en els cicles anteriors, una seriació de diapositives establia paral·lels entre la història i la moneda i feia més planera l'exposició personalitzada.

Tot seguit, fent servir una metodologia idèntica, vam preparar dues seriacions de diapositives per explicar la moneda de la Lleida àrab i la del comtat d'Urgell. L'any 1987 va ésser important per al Gabinet Numismàtic ja que l'experiència pilot de treball conjunt amb els centres docents va possibilitar la publicació de la primera edició dels fulls pedagògics "Món ibèric i romanització a les terres de ponent". Aquest material és format per uns fulls de treball bàsic que els alumnes treballen en el seu centre després de la visita al Gabinet i de participar en el diàleg que s'hi estableix durant l'estada.

Els continguts dels fulls són bàsicament els mateixos per a tres nivells escolars diferents. La diferència es troba en el mètode de treball o la manera de transmetre els coneixements.

El primer full, orientat al cicle mitjà d'Ensenyament General Bàsic, utilitza un llenguatge planer i es limita a una informació reduïda. És un treball de comprensió i composició. El segon, adequat per al cicle superior d'EGB, es més de relació i de memorització. I el tercer, que tant s'adreça a una segona visita dels grans del l'EGB com a alumnes de BUP i FP, serveix per a confegir un recull d'història i numismàtica amb contingut tècnic. Hi destaca, com a objectiu prioritari, el valor històric de la moneda i la necessitat de respectar els documents històrics i els jaciments arqueològics. La informació numismàtica té un creixement progressiu en els tres quaderns de treball. Les fotografies en color de les monedes es reproduïxen a mida natural i els mapes i la documentació d'objectes de cultura material il·lustrada completen la informació.

La possibilitat de col·laboració amb altres institucions ens va portar a organitzar i a participar en un gran nombre d'activitats⁵. Vam ésser convidats diverses vegades, i en cursos acadèmics successius, a explicar diferents temes monogràfics als cursos organitzats des de l'Estudi General de Lleida. Preparàrem cicles de conferències sobre moneda romana, grega i bizantina. En el cicle "Història i la moneda de la ciutat de Lleida" (1984), hi participaren arqueòlegs, historiadors i numismàtics especialistes en els diferents períodes⁶.

Es convocaren les "Primeres Jornades sobre Llengües i Cultures Pre-romanes a la Península" a la Seu de l'IEI (1987). L'any 1988 organitzàrem un curs de numismàtica per a professors i aquest mateix any es va convocar a Lleida el "II Jarique de numismàtica hispano-àrab", un congrés internacional amb participació de personalitats del món de la història, l'arqueologia i la moneda⁷. La demanda de participació en els actes de la "I Semana Cultural de las Fuerzas Armadas", en la qual se'ns proposà una conferència sobre numismàtica, va ésser una sorpresa. El tema de la conferència, "La moneda a través de la història, su vinculación con el ejército", s'ajustà als interessos d'aquest col·lectiu. En anys posteriors es continuà aquesta col·laboració, però el tema va ésser ben diferent. L'any 1987 vam divulgar la realitat històrico-cultural i la moneda de Lleida als nostres visitants.

Les reformes i la nova adequació de l'espai que s'efectuaren l'any 1988 a les dependències del Gabinet Numismàtic, situades a la planta baixa del Palau Provincial, ens han permès d'utilitzar uns elements i recursos museístics que fan possible el muntatge d'exposicions temporals amb múltiples possibilitats.

La primera mostra recollia la nostra experiència docent amb escolars de sis i set anys. El tema central era la història de Persèfone, un personatge de la mitologia grega que podem veure a les dracmes d'Empúries del segle III aC i a les primeres emissions d'Illirta (Lleida) d'imitació emporitana⁸.

Els dibuixos i els textos dels nens i nenes, en llengua catalana, amb cal·ligrafia encara vacil·lant, expressaven amb bellesa i ingenuïtat una història plena d'encant i reflectien tot el misteri d'un capítol fascinant i encara no gaire conegut de la moneda i la història de Lleida.

L'any 1989 participàrem en el programa "Catalunya 1000 anys" amb la conferència "Celebració del mil·lenari de Catalunya: testimoni documental i monetari dels fets històrics".

Durant els dos darrers anys hem organitzat diversos projectes i hem participat com a conferenciants convidats en iniciatives culturals que de bell antuvi no incloïen els nostres projectes, les quals ens han portat a iniciar noves gestions de documentació i programes de recerca.

La magnífica relació que des de fa deu anys mantenim amb el Gabinet Numismàtic de Catalunya i el Gabinet del Museo Arqueològic Nacional de Madrid ens ha permès no solament d'investigar en els seus fons, sinó que hem pogut fer projectes en comú⁹ i en més d'una ocasió hem participat en cicles de conferències i altres activitats que ells han organitzat¹⁰.

Com a punt final voldria remarcar que dins l'ampli ventall d'activitats que ha dut a terme el Gabinet Numismàtic de l'IEI, fomentades per la pròpia institució, la investigació dels períodes més foscos de la nostra història i del fenomen de la producció monetària que correspon a aquests moments ha constituït un objectiu important. La documentació de moneda àrab de la taifa hudí de Lleida i de la Marca Superior d'al-Andalus constitueix una línia de treball del Gabinet recollida en diverses publicacions.

Temes no suficientment coneguts, com ara el de la moneda ibèrica ilergeta, on hi ha emissions amb problemes de cronologia i d'atribució que difícilment es poden resoldre si no es procura una més àmplia documentació numismàtica, han estat objecte d'atenció continuada i, amb aquesta finalitat, elaborem un recull de documentació de les monedes de Lleida que no han estat publicades, i són patrimoni d'institucions i col·leccions privades¹¹.

La nostra línia de treball i relació institucional ha fet créixer àmpliament les col·laboracions amb arqueòlegs i ens ha permès de fer l'estudi de troballes i documentar monedes encunyades a les nostres contrades o que han circulat¹². La moneda àrab de Yusuf al-Muzaffar recuperada a l'excavació del Portal de Magdalena de Lleida¹³ n'és un magnífic exemple.

La memòria del programa del Gabinet no seria completa sense reconèixer explícitament el suport dels diferents presidents de l'IEI. Vam iniciar l'etapa de documentació i divulgació (J. Culleré, 1979-1983). Es va donar primacia a la

docència, es va consolidar la tasca iniciada als municipis (R. Vilalta, 1983-1987) i s'assignà el diputat president de la Comissió de Cultura (F. Marimon) com a promotor de l'IEI, el qual impulsà la nostra gestió. El nostre creixement es beneficià quan, en aquest mateix mandat, es crea la figura del director de l'IEI (M. Pueyo) i es fa el relançament de la Institució. El volum de la documentació aplegada durant aquests anys va fer necessari d'informatitzar-la i es van sistematitzar i normalitzar a la llengua catalana les fitxes de documentació del fons del Gabinet (R. Companys, 1987-1990).

En el moment present (J. Grau, 1990-1992) aquesta tasca continua, i des de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, un director (J. M. Gasset) i un coordinador d'activitats (F. Romero), procuren una més gran coordinació entre el programa de treball del Gabinet i el dels departaments i serveis de la nostra Fundació.

Notes

1. Agraïm la col.laboració d' M. Bates i C. Arnold-Biucchi (American Numismatic Society, Nova York), M. Dhénin (Bibliothèque Nationale, París), J. Kent (British Museum, Londres), T. Lorient (+) (Casa de la Moneda, Madrid), P. Vegué i M. Campo (Gabinet Numismàtic de Catalunya, Barcelona) i C. Alfaro (Museo Arqueológico Nacional, Madrid).
2. Agraïm la generosa col.laboració de J. Tarragona (Museu Diocesà de Lleida) que féu possible l'exhibició d'aquesta peça excepcional d'art islàmic dins l'àmbit del Gabinet Numismàtic de l'IEI.
3. J. ROVIRA i M. SOLER: "Els enterraments de l'Ermida de Sant Bartomeu d'El Torricó i la seva possible connexió amb l'epidèmia de pesta del segle XVI", dins *Gimbernat*, vol. II, Barcelona, 1984; pàgs. 283-290.
4. Vam iniciar una campanya de divulgació del nostre projecte i dels fulls d'Educació al diari "La Mañana" (11-6-1986). Un article de la periodista Magda Ballester al full de Cultura del mateix periòdic (9-6-1986) exposava els nostres objectius i el mètode pedagògic emprat, i també les característiques i la manera d'adequar el treball que proposava la nostra publicació als diversos nivells escolars.
5. Estudi General de Lleida, Ateneu Popular de Ponent, Institut de les Ciències de l'Educació, Centre Lleidatà de Barcelona i Centre Català de Madrid.
6. Per primera vegada a Lleida, gràcies a la col.laboració de P. Verrier (Museu d'Història de la Ciutat, Barcelona) i P. Vegué (Gabinet Numismàtic de Catalunya, Barcelona) vam poder exhibir al Gabinet de l'IEI exemplars excepcionals encunyats a Lleida durant la Guerra del Francès i que no tenim en el nostre numerari a causa de la seva raresa numismàtica.
7. El Llibre de les *Actes del II Jarique*, edició de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (1991), va ésser presentat durant l'acte de clausura del III Jarique, celebrat a la seu del Museo Arqueológico Nacional el mes de desembre d'aquell mateix any 1991 i recull les ponències elaborades sobre la moneda del període talifa, el tema monogràfic de treball establert per a aquella convocatòria d'estudiosos.
8. A les dracmes d'Iltirta, el nom grec *Emporiton* és substituït pel de la capital Ilergeta. El nom ibèric de la ciutat emissora i la figura del llop, animal totèmic del poble que vivia a Lleida fa prop de 2300 anys i símbol de la ciutat, servia de garantia de la qualitat d'aquestes peces.

9. Entre els quals he de destacar el cicle de conferències *La moneda, què és ?*, que es va reproduir a Lleida uns mesos després d'haver-se fet a Barcelona i ens motivà per fer una exposició sobre el tema. Va ésser un muntatge de transparències en color de monedes de tots els temps, uns exemplars extraordinaris que ara formen part dels fons dels Gabinet de Madrid i Nova York.
10. El nom del Gabinet Numismàtic de la Fundació Pública Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida va ésser present en dos programes culturals de l'Ajuntament de Barcelona, en els quals vaig participar a títol de conferenciant convidada i com a cap del Gabinet d'aquesta institució. En el cicle de conferències *De Barcino a Barcelona: la moneda*, organitzat per l'Arxiu Municipal del districte d'Horta Guinardó amb la col·laboració del Gabinet de Catalunya, vaig exposar el tema "Emissions de moneda a Barcelona a l'època moderna i contemporània" (Soler, 31-10-90). En el cicle *Hispania el reflex de la moneda*, organitzat pel Gabinet Numismàtic de Catalunya, em van proposar la conferència: "La moneda dels ibers, un món uniforme" (Soler, 26-11-90).
11. És important de rastrejar la procedència de peces que en moltes ocasions solament queda reflectida en publicacions locals difícils de consultar. Cal considerar les dades que ens aporten els exemplars amb registre arqueològic, els quals ens permeten d'establir cronologies que no es podien determinar en exemplars publicats anteriorment. Les noves troballes són una possibilitat de progrés per a la investigació.
12. Les dades que ens aporten els exemplars amb registre arqueològic sovint permeten d'establir cronologies que no es podien determinar en exemplars publicats anteriorment. L'accés a les col·leccions privades ens permet de documentar emissions que en moltes ocasions coneixem solament per exemplars en mal estat de conservació, els quals no permeten determinar-ne una cronologia precisa.
13. La tesi de llicenciatura d'Ana Lorient (1989) recull la documentació que ens permet de conèixer elements de cultura islàmica que s'ha trobat en aquest jaciment i que corresponen a un període que comprèn des de la primera meitat del segle X a mitjan segle XII. En el mur d'un habitacle es va trobar aquesta peça.

Comissió d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Vallencs (1981-1991): reflexions entorn de les línies de treball seguides fins al moment

M. ESTER FABRA I SALVAT

La Comissió d'Arqueologia de l'IEV té el seu origen en el "Grup de Recerques Vallenc", el qual va iniciar la seva tasca sota les directrius de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense l'any 1917, època durant la qual es donaren, durant uns anys al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, uns cursets de prehistòria del món ibèric, sobre ceràmica romana i arqueologia en general. El grup intervingué en la consecució de la compra del columbari romà de Vilarodona (Alt Camp) i en els posteriors treballs en pro de la seva conservació i restauració, així com en la vetlla d'altres jaciments de la comarca, com el forn iberoromà de Fontscaldes i el poblat ibèric de "El Vilar" (Valls).

Sol·licità i obtingué de l'Ajuntament el permís de tenir cura de les poques peces arqueològiques que es guardaven a la Casa Municipal de Cultura de Valls. La manca, però, de mitjans i espai físic no féu possible la creació d'un Museu com calia, ni propicià l'expansió del grup.

Membre de l'IEV des de l'any 1975, no fou fins a finals de 1981 quan va obtenir dues sales a la seu de l'Institut d'Estudis Vallencs a l'antic Hospital de Sant Roc, lloc on es traslladaren les peces dipositades a la Casa de Cultura, mentre que també es cercaven altres materials arqueològics que, extrets dels nostres jaciments, romanien guardats en petites col·leccions particulars. Finalment durant aquell mateix Nadal de 1981, la Comissió es presentava al poble amb la seva primera exposició. Les línies de treball que ha seguit aquesta Comissió fins al moment es podrien desglossar en tres directrius ben diferenciades:

En primer lloc, LA TASCA DEL TALLER

Aquesta és, potser, la vessant més callada, lenta i menys coneguda de la Comissió. Els treballs esmerçats en la recuperació i estudi del material procedent de les excavacions portades a terme l'any 1983 al jaciment ibèric de "El Vilar" (Valls) han estat l'eix del treball del taller, així com la restauració d'altres materials que, essent també de "El Vilar", es recuperaren per al nostre patrimoni de mans de particulars que, arran d'aquelles excavacions i d'una campanya de divulgació i conscienciació davant de la degradació dels nostres jaciments, donaren aquells materials a la Comissió.

La participació l'any 1984 a la XXXI Assemblea de la Confederació Espanyola de Centres d'Estudis Locals a Saragossa amb la comunicació "Introducción al estudio del yacimiento ibérico de El Vilar" iniciava una llarga llista d'articles d'investigació entorn del nostre patrimoni arqueològic que encara es prossegueixen (Annex 1).

La segona línia de treball es dirigeix a LA PROTECCIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC DEL MUNICIPI I RODALIES

Dos importants jaciments han centrat aquesta tutela: el poblat ibèric de "El Vilar" (Valls) i el Forn iberomà de Fontscaldes.

Les excavacions de l'any 1983 al primer dels jaciments mencionats, i que avui es troba pràcticament malmès per modernes construccions, i el reconeixement l'any 1988 d'un àmbit de protecció de la zona de "El Vilar" que garanteix la integritat de les restes del jaciment, així com la seva inclusió dins el catàleg municipal, i que gaudeix del tractament de "Procediment especial per a l'atorgament de llicències en raó de la protecció del patrimoni Històrico-Artístic", han estat els principals resultats en pro de la protecció del jaciment de "El Vilar". Al voltant del forn iberomà de Fontscaldes, s'aconseguí que una àmplia zona entorn al forn fos considerada dins el "Pla general d'Ordenació Territorial de Valls, com a "Subzona de Protecció Arqueològica". Així mateix, l'estat de conservació del propi forn i del cobert que l'hostatja també ha estat una preocupació constant des de l'any 1984 quan es presentà un primer informe dirigit als Serveis Territorials d'Arqueologia de la Generalitat sobre el seu estat de conservació. L'informe donava compte del deteriorament en què es trobava el forn i el petit habitacle que el cobreja i proposava un projecte d'habilitació que, a la fi, no arribà a realitzar-se. Durant l'any 1988, l'alarma es féu especialment intensa i, gairebé, desesperada davant d'uns danys que abocaven el forn a una immediata i ràpida desaparició.

La Comissió d'arqueologia, de nou, ho denuncià i en aquesta ocasió, els Serveis Territorials d'Arqueologia se'n feren ressò de la crida, endegant un "Pla d'urgència de restauració del forn i un Pla de millores i adecentament del lloc" que està donant els seus fruits¹.

Per finalitzar, aquesta segona línia de treball s'ha de mencionar també que la Comissió ha participat en la vetlla dels nostres jaciments davant dels remodelatges i desviaments de carreteres que han afectat i estan afectant el nostre municipi. Així, durant els anys 1985, 1987 i fins a l'actualitat, s'ha assessorat en el remodelatge del tram de la carretera Valls-Montblanc en l'actual variant de la N-240.

La tercera línia de treball ha estat la DIFUSIÓ DE L'ARQUEOLOGIA DES DE DIFERENTS ÒPTIQUES

Les exposicions, cursets, tallers, expedicions, sessions de cinema i les conferències són els mitjans que s'han d'utilitzat per tal d'assolir aquest objectiu.

L'any 1981 s'encetaven les exposicions amb la I Mostra Arqueològica Valença. En el muntatge de cada exposició sempre s'ha tingut en compte dues premisses essencials:

1. Atreure l'atenció d'aquell que la visita.
2. Sensibilitzar al públic, en general, vers el món de l'arqueologia i la seva problemàtica.

Per tal d'aconseguir aquests fins, s'ha col.laborat amb altres museus i institucions, com el Museu d'Alcover, l'Institut Paleontològic Miguel Crusafont de Sabadell o el Centre de Recursos Pedagògics i, darrerament, amb la Societat Catalana d'Arqueologia, mercès a la qual l'any 1990 es va portar a terme l'exposició "Sobreviure a la prehistòria. Els primers habitants de Catalunya" i els tallers que sobre el paleolític es dedicaren als escolars i que foren massivament visitats pels col·legis de la comarca, poc acostumats a aquests tipus d'activitats docents (Annexos 2 i 3).

Les sessions de "Cinema arqueològic" es realitzaren mensualment entre els anys 1984-86 en col.laboració amb l'Institut Francès i el Centre de Recursos Pedagògics de l'Alt Camp.

Les "Expedicions culturals" s'iniciaren l'any 1983; primer sota la major experiència de la Reial Societat Arqueològica Tarragonina, després en col.laboració amb el Centre d'Estudis Canongins i avui amb la plena responsabilitat de la nostra Comissió.

Les expedicions cerquen el coneixement de la història de Catalunya i de les seves restes pètries, amb l'acompanyament, sempre que ha estat factible, d'erudits,

estudiosos, professors, conservadors, llicenciats i fins i tot d'especialistes en els temes o llocs visitats.

Allarg d'aquests anys, s'ha aconseguit conformar un grup compacte, comprensiu i alhora exigent en l'aprofundiment dels temes i explicacions.

Els "cursos o seminaris de divulgació arqueològica", organitzats per la Comissió, han estat adreçats, especialment, als afeccionats i estudiants universitaris primant la qualitat del professor i l'interès del tema (Annex 4).

Finalment, assenyalem que, periòdicament, s'ha anat donant "Conferències" sobre diversos temes arqueològics, dirigides a un públic general interessat (Annex 5).

Perspectives de futur

Avui, la Comissió es troba en un moment important d'evolució. Ha participat des de l'any 1983 en el projecte ambiciós de la creació del Museu de Valls, primer en els diferents tràmits i, després, en el projecte. Actualment, també forma part del museu i aquesta pertinença l'ha exigint adequar la documentació i inventari del fons de la Comissió, que formarà part del futur Museu, segons la normativa donada pel Servei de Museus de la Generalitat; un tasca aquesta ingent que encara se segueix portant a terme.

El futur de la Comissió d'Arqueologia no es pot sostreure de la doble pertinença a dues institucions: el Museu de Valls i l'Institut d'Estudis Vallencs, però avui per avui, és a l'IEV on la Comissió treballa i desenvolupa les seves activitats, mentre que la seva participació dins el Museu es troba limitada i condicionada per la manca d'unes instal·lacions i d'un marc físic adequats per tal de presentar una exposició permanent del fons arqueològic, així com de tallers i magatzems on poder realitzar una tasca idònia.

Així, doncs, la Comissió es troba en una situació d'espera i transició vers uns nous horitzons que, evidentment, li marcaran unes noves línies de treball.

Notes

1. "Fontscaldes: Perill d'ensorrament del Forn Ibèric". Setm. *El Vallenc*. núm. 25 30-setembre-1988.

"El forn de ceràmica ibèrica de Fontscaldes està en perill". Set. *El Pati*. 30-setembre-1988.

FABRA I SALVAT, M. ESTER I BURGUETE RECASENS, SAMUEL: "El Forn de Fontscaldes. Imatges d'una indiferència col·lectiva". Rev. *Cultura*. Valls, Octubre 1988.

Annex 1

Articles i treballs d'investigació publicats per la Comissió d'Arqueologia

1983. SAMUEL BURGUETE RECASENS I M. ESTER FABRA SALVAT: "El jaciment del Vilar, una qüestió inconcussa", *Cultura*, Valls, març 1983.
1984. M. ESTER FABRA SALVAT I SAMUEL BURGUETE RECASENS: "El jaciment del Vilar: estudi d'una àmfora púnica", *Cultura*, Valls, maig 1984.
1984. SAMUEL RECASENS BURGUETE I M. ESTER FABRA SALVAT: "El jaciment de Vilar: A l'entorn de la troballa d'un kalathos", *Cultura*; Valls, juliol-agost, 1984.
1984. M. ESTER FABRA SALVAT I SAMUEL BURGUETE RECASENS: "Introducción al estudio del yacimiento ibérico de "El Vilar" (Valls). Comunicació de la XXXI Assemblea de la CECEL. Saragossa, 1984.
1986. M. ESTER FABRA I SALVAT I SAMUEL BURGUETE RECASENS: "Introducció a l'estudi del jaciment ibèric de "El Vilar", *Quaderns de Vilaniu*, 9, Institut d'Estudis Valencs, 1986.
1988. Comissió d'Arqueologia de l'IEV: "Les expedicions culturals: memòria d'una activitat continuada", *Quaderns de Vilaniu*, 13, Institut d'Estudis Valencs, 1988.
1988. M. ESTER FABRA I SALVAT: "Balanç de les expedicions culturals de l'IEV", *El Vallenc*, 22 abril 1988.
1988. M. ESTER FABRA I SALVAT I SAMUEL BURGUETE RECASENS: "Tres esteles discoïdals al Museu de Valls". Comunicació a les Jornades d'Estudi *Les esteles discoïdals dels Països Catalans. Estat de la qüestió*. Reus, 1988.
1988. M. ESTER FABRA SALVAT I SAMUEL BURGUETE RECASENS. "El museu de Valls: la darrera donació d'en Gabriel Secall", *Cultura*, Valls, febrer 1988.
1988. M. ESTER FABRA SALVAT I SAMUEL BURGUETE RECASENS: "Les antigues donacions del Museu de Valls. Tres esteles discoïdals donades per mossèn M.R. Piñas", *Cultura*, Valls, juny 1988.
1988. M. ESTER FABRA I SAMUEL BURGUETE RECASENS: "El forn de Fontscaldes Imatge d'una indiferència col·lectiva", *Cultura*, Valls, octubre 1988.
1989. M. ESTER FABRA SALVAT, SAMUEL BURGUETE RECASENS, DOMINGO SOLÉ FOLCH: "El jaciment de "El Vilar": conjunt de ceràmiques de vernís negre aparegudes l'any 1986". Comunicació de la XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya. Valls, Vila-rodona, 1989.
1989. M. ESTER FABRA SALVAT: "La borsa d'Estudis Francesc Blasi, un punt de partida vers el concepte d'arqueologia industrial", *El vallenc*, 19, maig 1989.
1989. M. ESTER FABRA SALVAT: "Altra vegada el forn de Fontscaldes", *Cultura*, Valls, setembre 1989.

1989. SAMUEL BURGUETE RECASENS: "La nova arqueologia (1)", *Cultura*, Valls, juny, 1989.
1989. SAMUEL BURGUETE RECASENS: "La nova museologia", *Cultura*, Valls, octubre 1989.
1989. SAMUEL BURGUETE RECASENS: "La nova llei del patrimoni històric espanyol", *Cultura*, Valls, desembre 1989.

Annex 2

Exposicions

1981. I Mostra d'arqueologia Vallenca. Valls, desembre 1981.
1982. II Mostra d'Arqueologia Vallenca. Valls, desembre 1982.
1983. III Mostra d'Arqueologia Vallenca: fòssils i el poblat de "El Villar". Valls, desembre 1983.
1983. Exposició: L'arqueologia industrial. Valls, gener 1983.
1990. Exposició. Sobreviure a la Prehistòria. Els primers habitants de Catalunya. Valls, gener 1990.

Annex 3

Tallers

1990. Taller: "Sobreviure a la prehistòria. Els primers habitants de Catalunya", Valls, gener 1990.

Annex 4

Cursos i Seminaris

1981. Seminari pràctic de conservació arqueològica, dirigit per Leandro de la Vega Paramino i M. Pia Rodríguez Frade (graduats tècnics en arts aplicades), novembre 1981.
1985. *II Curset d'iniciació a l'arqueologia: prehistòria i tipologia lítica*, dirigit per Dr. Josep M. Fullola i Pericot. Valls, gener-febrer 1985.

1986. *III Curset d'iniciació a l'arqueologia: El món romà. Coneixement històric i arqueològic*, dirigit per Joan-Vianney, M. Arbeloa i Rigau, Valls, gener-març 1986.
1987. *IV Curset d'iniciació a l'arqueologia: La transició del Bronze final a la primera edat de ferro. Els orígens del món ibèric a la Catalunya sud-occidental*, dirigit pel Dr. Emili Junyent, Valls, març-abril 1987.

Annex 5

Conferències

1983. "El poblat ibèric de El Vilar" per l'arqueòleg-excavador del poblat, el Sr. Xavier Solé, i el membre de la Comissió, Sr. Samuel Bruguete.
1984. "L'home d'Orce. El primer habitant d'Euràsia" pel paleontòleg, Dr. Josep Gibert i Clois.
1986. "Evidències de la presència humana al sud-est de la Península Ibèrica fa un milió i mig d'anys" pel paleontòleg, Dr. Josep Gibert i Clois.
1986. "El dret romà" per l'advocat, Sr. Eliseu A. Soler Álvarez.
1986. "L'Arqueologia dins l'espeleologia" pel membre de la Comissió, Sr. Samuel Bruguete.
1988. "Liberització a l'Alt Camp" pels membres de la Comissió, Sr. Samuel Bruguete i Sra. M. Ester Fabra.
1988. "Revisió de les expedicions culturals" pel membre de la comissió, Sr. Samuel Bruguete.
1990. "Els caçadors i recol·lectors de la Vall del Francolí dins la prehistòria catalana" pel Dr. Eudald Carbonell i Roura.
1990. "Prehistòria al Montserrat: Estat de la qüestió" pel Dr. Josep M. Fullola i Pericot.
1990. "La colonització d'Europa: Rutes migratòries i assentaments humans més primitius" pel paleontòleg Dr. Josep Gibert i Clois.

La investigació a l'Institut d'Estudis Vallencs: balanç i perspectives de futur

ANTONI GAVALDÀ

Introducció

L'Institut d'Estudis Vallencs (IEV) és una entitat cultural creada l'any 1960 per uns patricis vallencs afincats a Barcelona. La glossa de la seva neixença cal situar-la en el context de la revifalla de publicacions locals i comarcals que començaven a sortir a Catalunya. Tot amb tot, la seva primera publicació, el 1962, l'única escrita en castellà, ens indica com anava la cosa en aquells anys. L'any següent, el 1963, apareixia el segon volum, escrit ja en la llengua del país, aspecte que ha prosseguit fins a l'actualitat.

L'IEV és un de tants i tants centres que hi ha als territoris de parla catalana. Com a característiques essencials, per captar-ne, posteriorment, l'aspecte investigador del qual parlarem, cal consignar les següents:

- Actualment (a partir de l'any 1979, any de la consolidació dels ajuntaments democràtics) és un centre amb vinculació paramunicipal, amb aportacions en forma de subvencions estables per part de l'ajuntament i d'altres organismes, com poden ser el consell Comarcal de l'Alt Camp, la Diputació de Tarragona, la Generalitat de Catalunya, grups financers i mecenes privats. Anteriorment (del 1960 al 1979) era un centre de total dependència municipal.
- Avui en dia l'IEV és un centre amb una dinàmica viva, oberta, pluralista i democràtica. Anys enrera era una entitat controlada i relegada des del propi Ajuntament, sense gaire grapa, amb el vincle normal i alhora usual ja que el mateix alcalde n'era el seu president.
- L'IEV és un dels pocs centres de les comarques de Tarragona que no pertany, adherit econòmicament, als rengles de l'Institut d'Estudis Tarraconenses, l'organisme depenent de la Diputació.

La resposta al concepte d'investigació per part de l'IEV

La investigació en un Institut d'Estudis d'una comarca amb poc més de trenta mil habitants, com és obvi, pateix una greu contradicció. Si d'una banda s'hi dona la investigació científica d'alt nivell, gràcies a l'aportació d'un estudiós o d'un equip d'estudiosos sobre el mateix tema, no és gens menyspreable l'aportació que un centre d'estudis aporta a la seva comarca en temes, diguem-n'hi puntuals, quan es tracta d'oferir resposta a consultes diverses, demanades per institucions, entitats o fins i tot per particulars, sobre temes culturals referits al patrimoni o a d'altres de diferenciats.

La reflexió de pensament i d'actuació que ha caracteritzat l'entitat al llarg dels seus trenta-un anys d'història quasi sempre ha estat la mateixa, i conseqüentment, ha seguit una línia disciplinadament coherent. En general, ha procurat convertir algunes preses de posició, emeses en forma de dictàmens públics, en un eix investigador i divulgador de la realitat punyent que atacava una o altra realitat municipal o comarcal. I la fixació d'aquesta actuació ha comportat que alguns treballs hagin aparegut pel fet d'haver d'emetre una opinió pública, la qual cosa ha repercutit en una presa de posició social, aspecte que ha configurat, de retop, una coneixença de l'Entitat - i alhora una reconeixença- per part d'un ampli sector de la població.

La mostra d'exposició podria ser extensa i exhaustiva, però per citar-ne els casos més significatius, caldria mencionar la investigació respecte a edificis del patrimoni com és el cas de l'Antic Hospital de sant Roc - arreglat i remodelat en funció del dictamen històric emès-; la Torratxa- anorreada i víctima de l'especulació urbanística en un tres i no res-; o l'estudi de can Sagarra - en vies d'arranjament després d'un debat històric llarg, i sobretot aspre. La mostra es podria ampliar amb treballs ja publicats o en vies de publicació, referits a d'altres temes de presa de posicions, en la recuperació de films històrics per a la vida val·lenca i comarcal, en la salvaguarda i posterior destinació de l'antiga xemeneia del Vapor, en la conservació de l'ermita de Sant Llorenç- estudi històric-arquitectònic-ecològic, en els treballs d'ordre de conservació i defensa de la natura, com és el cas del cens dels arbres de la capital comarcal, o en d'altres com l'impacte ecològic de la possible instal·lació de les línies d'alta tensió a la comarca, per acabar amb un de ressonància nacional, com va ser la coedició d'un llibre sobre l'afeccionat i

nefast projecte del Pla de Residus de la Generalitat, per citar-ne només alguns de paradigmàtics.

La pregunta que sorgeix de l'enunciat anterior i que es posa a consideració i a debat, ara i aquí, l'IEV la respon indicant que en la reflexió de l'estudi de la investigació dels instituts no només hem de contemplar la matèria científica gestada pels seus investigadors, quant a treballs en forma de llibres aïllats, sinó que també hem de contemplar "l'altra investigació", sobre la qual opinem que portada amb la mesura que cal, dóna cos a l'Entitat que l'ha practicat i la practica, ja que ofereix un lligam a una xarxa d'interacció real i social -aspectes sobre els quals hi tornarem més endavant- amb la realitat de la societat que ens ha tocat i ens toca viure a diari.

Com es genera la investigació en els instituts d'estudi, i en concret a l'IEV?

Un nou factor d'anàlisi que creiem mereix un apartat, per modest que sigui, és presentar l'evolució de la investigació en els centres d'estudi en els darrers trenta anys, establint, alhora, un paral·lelisme amb l'IEV.

La hipòtesi de treball la centrem en tres apartats de reflexió, diferenciats de forma esquemàtica, per centrar més el tema:

- a.- La investigació s'ha generat i es genera a través de formes i de metodologies personals.
- b.- La investigació en els centres d'estudi s'ha expandit en base a actituds semiorientadores de la mateixa entitat.
- c.- La investigació ve orientada i dissenyada pels mateixos centres d'estudis, en base a estructures de comissions i de línies de treball prèviament aprovades per la Junta.

No voldríem pecar de pessimistes i sí de realistes, però hem d'assenyalar, amb claredat, que la realitat sobre com s'ha generat i es genera la investigació no ha sofert una evolució ostensible en els darrers trenta anys. Creiem que el model a) ha estat el més generalitzat, sobretot en els centres petits, motivat, normalment, per una manca de personal investigador amb suficients garanties, i també perquè fins fa poc -i ara també en força ocasions- es considerava que la temàtica iniciada per un investigador era quasi propietat seva, sense que d'altres optessin per reestudiar allò mateix, o fins i tot, només una simple variant. Aquesta forma de treballar ha comportat que molts treballs d'història local hagin de ser reorientats

i revisats en un futur, aspectes, per altra part, totalment lògics i assumits des d'una vessant actual, oberts com estem a la renovació de la ciència.

L'opció ressenyada ha suposat alguns canvis en els darrers anys, ja que l'universitari que ha entrat a formar part de la requesta d'investigadors del Centre d'Estudis ha proporcionat una interconnexió amb d'altres realitats -enteneu comarques o demarcacions d'una banda i Universitat per l'altra- que ha fet enriquir aquest moviment, i del qual encara avui no es veu amb exactitud un final clar. La variant a) presentava, per altra part, l'avantatge que el nucli principal d'investigació era assumit com a cosa pròpia i que el principi de la llibertat de tria de models de treball era confeccionada pel mateix investigador.

Conforme un institut s'ha anat fent més gran -aquest també seria el cas de l'IEV, entre d'altres- la mecànica de com es genera i dissenya la investigació ha suposat atansar-se moderadament al punt b) de la presentació inicial. Així, s'observa una tendència a semiorientar els treballs, motiu pel qual la constant -i criticada- aparició de convocatòries de premis hi ha contribuït de forma destacada i positiva. Avui en dia és usual que per incitar a l'inici de noves temàtiques, s'enginyi el revulsiu de la convocatòria de premis de reduïda quantia, i alhora de poques pàgines. D'aquesta manera, el panorama s'ha animat amb noves vies d'investigació, a l'espera de poder gaudir de treballs consolidats i més aprofundits, en un futur no massa llunyà. Val a dir, però, que l'inici de noves vies d'investigació no sempre ha trobat la resposta adequada entre els investigadors, ja que generar i dissenyar nous plantejaments sense un previsible fil argumental ha causat més d'una deserció abans-d'hora.

L'opció c) és la que alguns centres d'estudi han fixat com a via de futur. Conscients de la dispersió i de les mancances en determinats temes han propiciat una investigació orientada, de forma individual o bé en grup, i per aconseguir aquesta finalitat no han dubtat d'aconseguir i gestionar beques i borses d'estudi per als investigadors, algunes de les quals han arribat a plec de bé, fins i tot via universitària, a través de les antigues tesines i de les actuals tesis doctorals. En alguns moments aquesta via s'ha expandit i ha propiciat que en l'actualitat s'estiguin fent treballs intercomarcals, amb col.laboració estreta entre intercentres dels diversos països de parla catalana.

De tot el precedent es pot col.legir que els Instituts han complert i compleixen una finalitat substitutiva de potenciació de nou models, quan en realitat els departaments universitaris n'haurien de ser els veritables impulsors, en estret contacte amb els centres d'estudi de l'entorn. Sigui com sigui, aquest darrer model comença a ser provat per part de centres grans, potents, i amb un bon

coixí econòmic al darrera, i a ser estudiat en d'altres centres on passa per la via de la previsió i el planteig per a un futur no massa llunyà. L'encert, per part dels instituts que ja estan en aquesta via, opinem que és interessant. L'estructura universitària seria, potser, la que fallaria en aquest ordre de consecució de projectes programats, tal vegada per ser una institució massa burocràtica i jerarquitzada.

Tot el precedent ens porta a presentar també a debat si un institut ha de potenciar moltes o poques vies d'investigació. Només a tall de suggeriment creiem que la resposta ha d'anar en funció de la magnitud d'un Institut, ja que un que disposi de pocs mitjans tècnics i de personal investigador haurà d'acollir i veure amb bons ulls qualsevol iniciativa, i conforme l'Institut disposi de més medis hauria de retrinxar l'amplitud de possibilitats per afavorir un increment de determinades línies prioritàries, amb els ajuts escaients que convinguin als investigadors.

Models predominants d'investigació a l'IEV

La investigació a l'IEV ha sofert importants canvis en els darrers anys, visibles a través d'una anàlisi de les publicacions que han aparegut al mercat. En aquesta anàlisi sintètica s'hi poden establir dues fases ben clares: una que abraça des del 1960 fins al 1979 i una segona que va des de la data ressenyada fins a l'actualitat. En la primera fase, observant el predomini dels vuit treballs publicats, veurem que se centren en personatges valencs d'indubtable relleu - Galofre Oller, Jaume Huguet, Carles Cardó, Jaume Mercadé, Francesc Ballester -, amb incursions a la poesia, als edificis històrics i a l'estudi de les imatges de la localitat. Els treballs, en conjunt, representen el tarannà de l'època, xifrada en presentar les "glòries il·lustres" per sobre de la realitat dels homes i de les dones que treballen, mengen, riuen i pateixen el viure en una ciutat i, per tant, allunyats del batec real de la societat. Un sol treball remarca aquesta vessant apuntada i és el que fa una anàlisi del s. XIX valenc, encerclat, però, en una roda descriptiva de "bons i dolents", propi del vaivé polític de l'època que, de ben segur, mereixeria una revisió actualitzada¹.

El segon gruix d'investigació contempla des del volum IX fins al XXX de la col·lecció *Estudis Valencs*, més els sis de la col·lecció "Estudis comarcals", sumant-hi els disset números apareguts de la revista *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, els quals presenten, com a mínim, tres particularitats diferenciades.

Una, ben present, és la investigació emanada gràcies a la nova fornada

d'universitaris, sobretot de geografia, d'història, de medicina i d'art, la qual cosa ha comportat que s'editessin tres tesines i tres tesis doctorals referides a la comarca i que, per tant, el nivell investigador augmentés. A aquest aspecte s'hi han de sumar els treballs realitzats per titulats universitaris i per no titulats amb un nivell d'exigència força similar als ressenyats.

Una segona particularitat de la investigació és la proliferació de treballs de temàtica específica i parcial -més de 120 treballs en total- englobats en sis volums de la col·lecció "Estudis Vallencs", als quals cal sumar-hi els més de 100 treballs de la revista *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*. El punt interessant a destacar és l'amplitud de perspectiva dels treballs, ja que comprenen territoris comarcals popis, com són el cas del Camp de Tarragona i la Conca de Barberà i que, de ben segur, generaran possibilitats de treballs més amplis en un futur no gaire llunyà. Són, en definitiva, la base del futur.

Una tercera referència és l'arrencada de metodologies de treball actualitzades en la major part de les investigacions, la qual cosa fa preveure un bon punt de consolidació de cara al futur. Si el positivisme era present en algunes investigacions primerenques, els corrents de l'escola dels Annals i del materialisme històric han pres com a base la nova investigació. S'observa, per tant, signes de canvi, en positiu.

Les línies de treball a l'IEV. D'on i com sorgeixen?

Les possibilitats de dissenyar línies de treball a l'IEV passen, tant per la circumstància en què les presenten els mateixos autors que després veuran publicat el seu treball -un cop hagin passat per la comissió d'Edicions que n'emetrà la seva valoració, observacions i suggeriments -, com per les mateixes comissions de l'Entitat. En síntesi, s'hi observen quatre entrades significatives que aporten consistència a la delimitació de les línies esmentades:

a.- Una primera se significa per la capacitat individual o de grup per aflorar nous temes, les quals, però, cauen en el perill de quedar isolades en el temps i en l'espai, per manca de continuadors. Un clar exemple del que exposem serien els excel·lents estudis del malaguanyat Gabriel Secall en el tema del jueus, el qual malgrat la gran aportació que féu a la comarca i a demarcació, no ha tingut seguidor, per ara².

b.- Una segona línia la presenta la possibilitat que, a través d'un tema treballat en

equip, en surti un nou grup de treball que continuï en la recerca. La vessant que correspon a aquesta consideració seria el primitiu treball de Màrius Domingo i Josep-Manel Concernau sobre "Els ocells a l'Alt Camp" prossegit, posteriorment, amb d'altres treballs individuals o de grup de la mateixa Comissió de Natura. Treballs sobre "Els rapinyaires a l'Alt Camp", "Els arbres públics de Valls (cens de 1985)", "Estudi sobre les larves de Salamàndria", "Flora del riu Gaià", etc. en són una mostra representativa - i no exhaustiva- d' allò ressenyat anteriorment³.

c.- Un tercer moment de naixença d'una línia de treball podria xifrar-se a l'entorn d'un fet que ha ultrapassat l'àmbit d'actuació d'un Institut. Efectivament, a través de connexions precedents entre entitats amb els mateixos objectius, el 1984, el Centre de Lectura de Reus, el Centre d'Estudis de la Conca de Barberà i l'Institut d'Estudis Valencs aportaren un investigador cadascú i organitzaren una periple de conferències conjuntes, a les tres capitals, entorn el tema de "El problema de la terra a Catalunya ". Aquesta activitat esperonà, de ben segur, l'estudi, l'elaboració i la posterior publicació de dues tesis doctorals sobre cooperativisme i problemes agraris de dues comarques diferents - l'Alt Camp i la Conca de Barberà-, i s'ha clos, de moment, amb l'aportació a un premi comú sobre cooperativisme a tres comarques àmplies- el Camp de Tarragona, la Conca de Barberà i el Penedès.

d.- Un quart moment d'aparició de línies d'investigació el representa el precedent de treballs, força consolidats, sobre determinats models. En el cas que ens ocupa, el pacient treball de Francesc Costas amb estudis sobre la premsa de Valls⁴, s'ha vist sensiblement enriquit amb aportacions de M. Joana Vives⁵ i Antoni Gavaldà⁶. Últimament, aquesta línia s'ha consolidat amb investigadors treballant a l'entorn del tema, de forma fraccionada i seleccionada, en l'àmbit de totes les comarques tarragonines i en connexió amb d'altres Instituts⁷.

A l'ampliació d'aquestes línies de treball hi han ajudat, a la comarca de l'Alt Camp, i en concret a l'IEV, la circumstància de tres fets bàsics. Un, l'ha significat poder disposar de tota la premsa microfilmada de la ciutat i de la comarca, des dels seus orígens fins a l'actualitat.

Un segon estadi per avançar en els treballs, l'han representat les compilacions sobre l'Arxiu Municipal, obra de Fidel de Moragas⁸, així com les interessants exposicions- i conseqüents catàlegs- preparats per l'IEV entorn la "Bibliografia de l'Alt Camp 1. L'autor i la seva obra (fins al 1936)" i la "Bibliografia del Camp de Tarragona 1976-1987", preparades i exposades durant els anys 1983 i 1989-1991, respectivament, sense menystenir les valuoses aportacions bibliogràfiques d'alguna població de la comarca⁹.

Una tercera perspectiva vàlida ha estat la creació, per part de l'Entitat, d'una biblioteca d'abast local i comarcal de publicacions dels països de parla catalana, la qual, conjuntament amb el bon fons local de la Biblioteca Popular, ha incidit en aquesta empenta.

Balanç i perspectives

Indubtablement, tot i que tothom pot dir-hi la seva, la visió que permet captar la flaire de la investigació a l'Institut d'Estudis Vallencs passa per un moderat optimisme, sempre que la simbiosi d'interessos amb d'altres entitats permeti una conjunció d'actituds comunes.

Un punt que mereix una reflexió és que quan la definitiva consolidació dels departaments universitaris de la Universitat de Barcelona a Tarragona siguin plenament operatius, es trenqui el cercle d'investigació-universitat i publicació-instituts d'estudis, ja que per a un país amb necessitat de creixement i de pòsit cultural li fa més falta que mai que els motors siguin encesos a la mateixa hora, que els projectes no es dupliquin, que la investigació sigui orientada i en alguns moments programada a temps llarg.

La investigació té un cost i una funcionalitat. Si des de les dues parts que hipotèticament podrien estar en conflicte, s'ajunten esforços, el resultat de futur és garantit. I com que creiem que en aquest projecte no hi sobra ningú, sinó que més aviat hi falten persones i dissenys per aglutinar, oferim la possibilitat que junts hi pensem, hi treballem, hi participem i ho planifiquem. La investigació i la difusió, inexcusablement, implica no malbaratar esforços.

Notes

1. Em refereixo al llibre de CÉSAR MARTINELL: *Valls, segle XIX*. IEV. Valls, 1972
2. Caldria consignar els llibres: *Els jueus de Valls i la seva època* i *Les jueues medievals tarragonines*, publicats per l'IEV el 1980 i el 1983, respectivament. Dins *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp* i a d'altres publicacions d'arreu de la comarca escampà la coneixença dels referits jueus.
3. Publicats en forma de llibre o d'article a l'IEV per diversos autors.
4. FRANCESC COSTAS duu publicats, per ara, nou treballs sobre diversos periòdics de Valls apareguts durant el segle XIX. L'estudi exhaustiu de cadascun el fa ser el pioner pel que fa a l'estudi de la premsa. Tots aquests treballs són publicats a *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*. Alhora també té un treball monogràfic sobre el periòdic catalanista la "Pàtria Catalana".

5. El llibre és publicat a l'IEV, amb el títol *La premsa de Valls al segle XIX*.
6. Els periòdics que he estudiat amb més profunditat són del segle XX, de Valls. L'un és "La Voz del Campesino", incorporat a un capítol d'un llibre. L'altre, duu per títol "Els artífexs del setmanari cenetista de guerra "Acció sindical". Valls (1936-1939). "Corol.lari lingüístic", a *Cultura*. Valls, núm. 445, octubre 1985.
7. S'està treballant en un projecte finançat per la CECEL-CSIC i la Diputació de Tarragona, sobre la premsa de la República, a tota la demarcació tarragonina. Altres centres fan el mateix respecte a Alacant i a les Illes.
8. *Catàleg dels llibres, pergamins i documents antics de l'Ajuntament de Valls*. Impremta d' Eduard Castells. Valls, 1916.
9. Bàsicament el municipi de Vallmoll, també a *Quaderns de Vilaniu. Miscel.lània de l'Alt Camp*. Valls. Núms. 5 i 9.

Distribució de les Publicacions dels Centres

Realitats actuals

Un objectiu ha de tenir prioritat dels centres d'estudi és la publicació d'estudi i treballs d'investigació i seguir en forma de premsa, revista, llibre o revista, que opor-
 nota coneixements del territori on està emmarcat el centre respectiu.
 Les condicions de cada Centre d'estudi en distribució són en el seu mateix
 geogràfic, mitjançant diverses relacions, segons la infraestructura o organització
 pròpia: trameta de subscriptors, recollida de les publicacions pel port del lloc
 o subscriptors, venda a les llibreries de la zona, etc. La democió més estesa del
 propi territori és excludent, desigual i econòmicament deficiente. La con-
 tribució a la democió a algunes zones de les illes més pròximes, o de
 Barcelona en el cas del Principat, a través de desplaçaments personals, i per
 desgràcia, a vegades també són freqüents els retards o les dificultats per al
 cobrament. Pocs centres tenen contactes amb distribucions i altres centres,
 que molt sovint es limiten a la distribució del seu producte únicament exclusiu
 a seus subscriptors. La finalitat de la democió interna de propi mateix geogràfic
 no ha de ser evidentment econòmica, ni cal pensar que una bona distribució
 permetria un progrés molt més elevat. La distribució de l'obra, tantament
 a l'estudi, a l'ensenyant i a l'investigant un ventall bastant molt més ampli que
 l'actual, limitat sovint a les ordres de les empreses editorials i comercials. Així i tot
 possiblement que hi ha per discernir la capacitat de la distribució que ofereix per
 tota la nostra geografia és la capacitat de les revistes de novel·lats que algunes
 revistes especialitzades, com ara l'Avinyó, facien en les seves pàgines.

Les publicacions dels Centres d'Estudis. Distribució i biblioteques: de les impremtes als investigadors

JOSEP SANTESMASSES I OLLER

Distribució de les Publicacions dels Centres

Realitats actuals

Un objectiu i una funció cabdal dels centres d'estudis és la publicació d'estudis i treballs d'investigació ja sigui en forma de llibre, miscel·lània o revista, que aportin nous coneixements del territori on està emmarcat el centre respectiu.

Les edicions de cada centre d'estudis es distribueixen entorn del seu marc geogràfic, mitjançant diversos sistemes, segons la infraestructura o l'organització pròpies: tramesa als subscriptors, recollida de les publicacions per part dels socis o subscriptors, venda a les llibreries de la zona, etc.. La distribució més enllà del propi territori és escadussera, insignificant i econòmicament deficitària. És característica la distribució a algunes llibreries de les ciutats més properes, o de Barcelona en el cas del Principat, a través de desplaçaments personals, i per desgràcia, a vegades també són freqüents els retards o les dificultats per al cobrament. Pocs centres tenen contactes amb distribuïdores i menys els petits, que molt sovint es limiten a la distribució del seu producte únicament i exclusiva al seus subscriptors. La finalitat de la distribució més enllà del propi marc geogràfic no ha de ser evidentment econòmica, ni cal pensar que una bona distribució permetria uns tiratges molts més elevats. L'objectiu ha de ser fer arribar fàcilment a l'estudiós, a l'ensenyant i a l'universitari un ventall editorial molt més ampli que l'actual, limitat sovint a les ofertes de les empreses editorials lucratives. Avui l'única possibilitat que hi ha per assabentar-se de part de les publicacions que afloren per tota la nostra geografia és la consulta a les relacions de novetats que algunes revistes especialitzades, com ara l'*Avenç*, inclouen en les seves pàgines.

Propostes de futur

Feta palesa la necessitat d'una millor distribució fora dels propis àmbits geogràfics dels centres d'estudis, fem les següents propostes que pretenen tan sols establir un marc de debat de cara a actuacions conjuntes futures:

1r. Adoptar acords conjunts amb distribuïdores o distribuïdors (com menys millor) per aconseguir que les publicacions dels centres objecte d'aquest congrés tinguin presència en les llibreries més importants del territori de parla catalana.

2n. Creació o potenciació de llibreries especialitzades o amb secció especialitzada d'estudis locals i comarcals, com a mínim a les capitals de les diferents administracions dels Països Catalans: Perpinyà, Barcelona, Ciutat de Mallorca, València.

3r. Acords amb les administracions autòmiques o departamentals perquè els seus serveis de llibreries incloguin una secció procedent dels Centres d'Estudis i d'altres publicacions locals i comarcals.

4t. Acords també amb les Diputacions Provincials perquè possibilitin la creació, dins els seus serveis culturals, d'almenys un punt de venda de les publicacions editades dins el territori de la seva jurisdicció, per entitats o institucions sense ànim de lucre.

5è. En el cas d'una hipotètica i volguda creació d'una federació de centres d'estudis dels territoris de parla catalana, caldria contemplar la cessió de l'administració de la distribució de les publicacions per part dels centres adherits. Una eina necessària seria la publicació d'un butlletí amb una informació exhaustiva de les novetats bibliogràfiques editades pels centres i per altres entitats editores de publicacions de temàtica local i comarcal.

Les biblioteques dels centres

Els intercanvis

Molts dels nostres centres mantenen intercanvis de llibres més o menys estables amb d'altres. Els acords d'intercanvi s'han realitzat per diverses raons, fruit més aviat de l'atzar que d'una planificació meditada. Proximitat geogràfica, coneixences personals o interessos concrets per llibres determinats són motius freqüents d'intercanvi. Els llibres rebuts poden tenir diferents tractaments segons les possibilitats o la planificació interna de cada centre. Uns han optat per cedir-los a biblioteques establertes en la pròpia població, d'altres fan cap a prestatgeries sense cap pretensió de biblioteca. Una darrera opció poc usual és que passin a

integrar-se a la biblioteca del centre. I cal entendre com a biblioteca un servei en el qual és indispensable la correcta classificació dels llibres i uns horaris diaris per a la consulta pública.

Els intercanvis i les donacions poden ser doncs una eina cabdal per a formar i per a nodrir una biblioteca d'un centre d'estudis. Naturalment això exigeix per part de la infraestructura administrativa del centre una atenció puntual que ho vetlli, feina que sovint queda relegada per manca de personal suficient, o per l'ordre de prioritats establert. Probablement i fent una generalització, els intercanvis serveixen per omplir lleixes de petites "biblioteques" d'un suposat ús intern per als membres de l'entitat.

Biblioteques especialitzades

Molts dels centres d'estudis estan ubicats en poblacions en les quals existeixen biblioteques de contingut general depenents de xarxes públiques o d'entitats privades. Tot i que moltes d'elles tenen uns dèficits importants, fruit del retard general que les nostres terres tenen en matèria cultural, seria una incongruència que els centres d'estudis creessin biblioteques paral·leles a les existents. La creació d'una biblioteca per part d'un centre d'estudis ha de comportar uns objectius clarament diferenciats dels d'una biblioteca de tema general i ha de pretendre també la coordinació de funcions amb les altres biblioteques de la zona.

En el supòsit de centres d'estudis especialitzats en una temàtica concreta, seria clara l'orientació que hauria d'adoptar la seva biblioteca. La generalitat de centres responen però a àmbits territorials, en els quals hi són contemplades diverses àrees científiques. En aquest cas fem unes propostes bàsiques per estructurar la biblioteca:

1a. Servei a les diferents àrees del centre. Seria la part destinada als àmbits o comissions de què disposi el centre, en els quals inclouríem principalment bibliografia genèrica del tema o específica quan un treball ho requereixi. Caldria contemplar-hi també les revistes especialitzades.

2a. Fons local i comarcal de la zona territorial del centre. Un objectiu prioritari seria dotar la biblioteca d'un fons local i comarcal exhaustiu, provinent tant de les noves publicacions com d'una recerca de llibres de vell. Igualment caldria ser exhaustius en el proveïment de la premsa local i comarcal tant en diaris, setmanaris, revistes, butlletins, etc., que caldria conservar enquadernats.

3a. Fons literari d'autors locals i comarcals, en el qual s'intentaria recollir tota l'obra literària dels autors nascuts o arrelats en la zona geogràfica del centre. Podria ampliar-se a obres literàries amb referències geogràfiques del territori propi.

Igualment podria crear-se un fons per autors de qualsevol àrea científica originaris o residents en el pròpia comarca.

4a. Temàtica local i comarcal. L'objectiu central i diferenciat d'una biblioteca d'un centre d'estudis podria ser la creació d'un fons bibliogràfic provinent d'estudis d'àmbit local i comarcal dins una àrea més gran de la del centre. En el cas dels que avui són objecte d'aquest Congrés, suggeriríem estendre'n l'interès a tots els països de parla catalana. L'objectiu prioritari seria l'apropament a l'investigador, al docent, a l'estudiant i a l'universitari, d'una bibliografia molt dispersa geogràficament i procedent de multitud de fonts editores, que difícilment fa cap a biblioteques d'abast general.

En definitiva, la pretensió última seria donar facilitats a les persones que treballen per a l'estudi i el coneixement del seu territori i que sovint la seva tasca ha de comportar malauradament connotacions d'heroïcitat.

Integració o convenis amb les administracions públiques

La conveniència de la potenciació de biblioteques de temàtica local i comarcal, que haurien d'apropar mútuament els estudis de les persones que construeixen la memòria històrica o proporcionen l'inventari natural d'una zona determinada és un fet que no hauria d'escapar-se ni als ulls ni als pressupostos de l'administració pública. Una possibilitat seria la seva integració dins la xarxa de biblioteques públiques autonòmiques o departamentals, corpòriament diferenciades. Però tal vegada seria més convenient per a ambdues parts establir uns convenis de col·laboració i de finançament amb diversos centres per criteris de distribució geogràfica i de possibilitats de funcionament.

La biblioteca-hemeroteca de l'Institut d'Estudis Vallencs. Una experiència viscuda

L'Institut d'Estudis Vallencs, centre d'estudis d'abast comarcal en l'àmbit de l'Alt Camp, fou creat l'any 1960, per vallencs residents a Barcelona, els quals traslladarien la seu i les funcions pocs anys després a Valls. És, però, a partir del procés democràtic municipal que l'any 1979 l'IEV es reestructura i emprèn una nova etapa amb una gran expansió de les seves activitats. Un dels objectius a assolir fou, de bon antuvi, la creació d'una biblioteca pròpia. Així el 1985, i gràcies al suport de la Diputació de Tarragona i d'una empresa industrial vallenca,

s'inaugurava una petita biblioteca que al cap de pocs anys es féu insuficient, per tant tornà a ser objectiu de l'IEV l'ampliació de la biblioteca. Gràcies al patrimoni de la família d'un dels fundadors del nostre centre va poder-se anticipar la construcció de la nova biblioteca que finalment seria inaugurada el 25 de novembre de 1990. La nova biblioteca ha estat dotada amb mobiliari adequat i amb una capacitat calculada per un termini relativament llarg, gràcies a la instal·lació de compactes. El seu fons principal és de temàtica local i comarcal dels Països Catalans que s'ha format, en essència, gràcies als intercanvis amb d'altres centres d'estudis i amb moltes d'altres entitats i institucions. A part conté fons especialitzat de les comissions de l'IEV (cal remarcar la del cine club) més algunes donacions recollides al llarg d'aquests anys.

L'any 1986, i gràcies a una caixa d'estalvis, s'endegava el procés de la microfilmació de tota la premsa valenciana dels segles XIX i XX que estava molt dispersa. La creació de l'hemeroteca ha suposat una eina bàsica per als estudiosos de l'època contemporània de les nostres contrades. Aquest procés ha continuat i avui es disposa de revistes locals i comarcals que són degudament enquadernades, revistes d'àmbit general que són recuperades mitjançant donacions, revistes especialitzades i la col·lecció completa i enquadernada del diari "Avui".

La biblioteca-hemeroteca és dirigida per una bibliotecària titulada i és oberta dues hores diàries en servei de préstec. A través d'un sistema de fitxes de control s'intenta recollir les màximes publicacions de temàtica local i comarcal aparegudes arreu de la nostra geografia, a través de convenis amb altres centres i entitats o intercanvis puntuals. Malauradament els nostres pressupostos no poden contemplar unes despeses excessives per compres.

Una activitat que ha realitzat l'IEV ha estat el muntatge d'exposicions bibliogràfiques. Concretament el 1983 s'inaugurava l'exposició "Bibliografia de l'Alt Camp 1. L'autor i la seva obra (fins el 1936)". Dins el marc de la XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, feta a Valls i Vila-rodona el novembre de 1989 es presentava l'exposició "Bibliografia del Camp de Tarragona 1976-1987" que, d'una manera itinerant, ha recorregut diverses poblacions. D'ambdues exposicions en fou editat el corresponent catàleg.

Amb aquesta comunicació volem fer palesa l'experiència personal positiva de la nostra biblioteca-hemeroteca i la conveniència i la necessitat de biblioteques similars, i ens oferim per a possibles actuacions conjuntes amb d'altres centres i per a possibles convenis o col·laboracions amb l'administració tant en l'àmbit propi de l'IEV com col·lectiu del centres d'estudis.

Estructuració, operativitat i finançament dels Centres d'Estudis

JOAQUIM TORRES I MARTÍ

Preàmbul

Explicar què és un centre o institut d'estudis podria resumir-se dient que és una agrupació de gent particular, amb idees, professions i edats diverses, que dediquen el seu esforç i la seva activitat extraprofessional al servei de la investigació i l'estudi en sentit ampli, i amb la particularitat que no hi ha, dins el directori d'institucions existents, dues d'iguals en organització i funcionament, tot i la reconeguda coincidència en els seus objectius bàsics.

Cal precisar que en el decurs de la meua intervenció, no podré marginar l'entitat de referència que per a mi és l'Institut d'Estudis Vallencs. Creat l'any 1960, la seva estructura no ha estat problemàtica (tot i considerar-la millorable des del meu punt de vista individual), i per això m'escau considerar-la també aquí dins la perspectiva d'onze anys d'activitat externa i evolucionada, coneixent aquell institut i molts altres que amb ell s'han relacionat. En tot cas, vull remarcar que els criteris que exposo són estrictament personals. Estem davant una comunitat personal, que no és subscripta per l'entitat de la qual en sóc membre numerari. Entrem doncs en el context del tema, projectant el pensament cap a un centre d'estudis, diguem-ne òptim, ben organitzat, que cadascú ha d'adaptar -per damunt de tot- a les seves pròpies característiques.

Criteris bàsics

Els centres són entitats especialitzades en la investigació i l'estudi, com he dit, vinculades o no -d'alguna manera- a grans institucions.

D'aquella funció medul·lar, se'n deriven tasques de divulgació, auditoria, assessorament, etc., desenvolupades, a vegades, mitjançant actes externs i

recolzades en activitats complementàries o relacionades entre si o per mitjà dels socis que les fan possible. Hem sentit freqüentment la qualificació de "no pròpies d'un centre" pel que fa a determinades activitats de l'entitat. Això és fora de lloc, quan aquestes activitats no estan en contradicció amb els objectius de l'entitat i estan assumides implícitament per la majoria dels seus membres i el seu entorn de treball, els quals entenen com a primordial l'enquadrament d'aquelles en el context de la respectiva branca especialitzada, amb caràcter d'annex. En conclusió podem afirmar que les crítiques, en aquest sentit, són notòriament superades per la realitat i l'eficàcia d'unes formes d'actuar lliures i ben assimilables. Entrem en un exemple de característiques "El centre X és una entitat cultural (privada/paramunicipal/de la Diputació, etc.) de caràcter (local/comarcal) amb plena personalitat jurídica pròpia. Gaudeix dels reconeixements implícits en els centres d'estudis i les seves activitats compten amb els suports tècnics suficients i amb un complet marc legal".

La missió de les entitats pot anar dirigida a diversos camps: estudis biogràfics o crítics de la personalitat o l'obra de ciutadans; auditoria, assessorament o promoció d'activitats d'investigació, catalogació, divulgació, etc. en tots els camps de la cultura -arqueològic, geogràfic, històric, natural, literari, etc. Tot plegat, sempre dins l'àmbit territorial en què hi tingui competència l'entitat. Aquestes activitats són coordinades per les comissions o seccions del centre, en el marc de programes assumits pels seus membres, els quals compten amb l'aval de la pròpia institució que, alhora, hi dóna suport formatiu -via borses d'estudi, beques, premis- per a la seva consecució.

En són expressió externa de tota aquesta tasca: cicles de conferències, publicacions, exposicions, cursos, seminaris, jornades especialitzades, dictàmens, actes acadèmics, convenis escolars, convocatòria de premis i concursos, i altres activitats anàlogues de foment i estímul cultural, a iniciativa pròpia, per delegació o conjuntament amb altres institucions.

Els centres i instituts -malauradament poc coneguts- tenen enormes possibilitats a partir del gran servei que, ja avui, aporten a les seves respectives col·lectivitats. En són avantatges bàsics la seva característica oberta i dinàmica, la independència (amb limitades excepcions), la llibertat que comporta el caràcter no remunerat del treball personal que generen i, en definitiva, la seva autonomia de gestió, la qual és la pedra angular del nivell de credibilitat que cada centre pot arribar a obtenir. Perquè els centres són realment cultura viva, entroncada amb el món de la formació i l'ensenyament i amb perspectives òptimes amb relació a la seva potenciació com pot esdevenir-se, per exemple,

en el ja pròxim marc europeu. Cal recordar, en el seu context, el ventall dimanant de la Direcció General XII (Investigació, Ciència i Educació) de la pròpia Comissió europea. És un tema que diversos centres ja se l'han plantejat, i que potser caldrà estudiar pròximament de forma conjunta amb tots els interessats.

La darrera consideració a aquest capítol és la invocació del fet comarcal o, el que és el mateix, l'assumpció de l'àmbit d'actuació territorial o zonal que necessàriament tot centre ha de procurar tenir ben assumit, i desenvolupar-lo. És una decisió prèvia a qualsevol altra consideració d'agrupació o federativa de cara a l'esdevenidor.

Estructura interna

Hem d'establir una nota marginal prèvia, en el sentit d'aclarir que pensem en tots els nivells de centres. Per això no ha d'estranyar tot comentari orientatiu adreçat solament, potser, als petits i als de nivell mitjà.

Una estructura podria ésser: ASSEMBLEA GENERAL, organisme superior del centre, format per la totalitat dels seus membres, amb plena sobirania. JUNTA DIRECTIVA, elegible en els càrrecs executius, i responsable davant l'Assemblea. COMISSIÓ PERMANENT, formada pel president, vice-presidents, directors i secretari i amb l'assistència opcional dels altres directius. COMISSIONS, formades pels membres de l'entitat, adscrits a les respectives branques d'activitat, amb funcionament permanent, estructura dinàmica i lliure establiment de subcomissions per a activitats específiques.

S'ha demostrat interessant l'existència d'una estructura OPCIONAL, que pot tenir caràcter complementari o transitori, via convenis o acords d'adhesió. Entre d'altres, pot interessar una vinculació amb grups autònoms especialitzats, fundacions, museus, cine-clubs, comissions, sales d'exposicions, etc.

Cal considerar fonamental el disposar d'una BIBLIOTECA amb els millors criteris possibles, en funció de cada centre. És una àrea que el centre ha de cuidar, estructurar adientment, obrir-la al públic, dotar-la convenientment amb audioteca, arxiu, etc. El seu contingut ha de tenir com a referència el caràcter general o local i/o les especialitzacions característiques del centre.

El transcendent capítol de les PUBLICACIONS pot tenir un organigrama molt divers, però sempre adaptat a la base funcional del centre. En seria un exemple l'entitat que decidís: una col.lecció de temàtica comarcal, una altra de local, un butlletí de l'entitat -especialitzat-, un full o publicació informativa mensual,

cal que s'instruccionalitzi.

catàlegs i programes de les activitats especials, butlletins informatius puntuals de les comissions, una col·lecció didàctica en circumstàncies o temes d'interès a la zona, edició de documents de treball o petits estudis. Els subscriptors han d'ésser un suport bàsic per a les publicacions, a través de diverses fórmules de compromís: via quotes, via pagament de llibres subvencionats d'un o diversos capítols de l'organigrama editorial i, sempre, amb la contrapartida d'una àmplia fluïdesa d'informació per part de l'entitat.

Altres temes són el PRESSUPOST -que es correspon amb un pla anual de caràcter intencional, assumible selectivament, en funció de l'obtenció progressiva de recursos-, i les PROPOSTES DE TREBALL conseqüència dels plans de l'entitat. Aquestes propostes poden generar-se via comissions, però n'assumeix la coordinació directiva de realització la Comissió Permanent per raons de logística global.

Marc legal

Diversos centres tenen vinculació amb la institució fundadora (Diputació, Ajuntament, institucions culturals, etc.), circumstància que s'ha de procurar que no sigui obstacle sinó via enriquidora i àgil per a llur funcionament i servei. No és pas negatiu que tota dependència vagi esdevenint simbòlica o, en tot cas, que no comporti cap minva en l'autonomia del centre i la seva activitat, la qual és necessari que sigui, repeteixo, el resultat d'una gestió INDEPENDENT.

Els ESTATUTS són la base jurídica del centre. I, al igual que comentava en el preàmbul, és difícil definir un model únic de text, atès que les circumstàncies fonamentals de cada entitat són també diverses. És clar però, que hi ha un format-marc àgil que pot contemplar la normativa de funcionament associatiu amb què habitualment es mou un centre, introduint-hi les adaptacions més convenientes per optimitzar la relació/vinculació amb la institució fundadora o matriu, si és el cas.

El text estatutari ha d'establir els objectius del centre, definir les característiques dels seus membres i la relació amb la institució fundadora, si s'escau. Ha de contemplar les funcions i estructuració dels diferents òrgans directius i d'activitat, la provisió de càrrecs, les situacions excepcionals i la seva superació, en el cas que puguin significar risc de desestabilització greu del centre (com podrien ésser vacants reiterades, conflictes amb organismes superiors, etc.).

És important garantir que el funcionament democràtic sigui real, pel que fa als socis, fins i tot amb previsions estatutàries de donar eficàcia al membre actiu, amb

suspensió indefinida de l'associat desvinculat, sobretot si no porta implícita la via de les quotes en la característica de l'entitat. Finalment, han d'ocupar un capítol important el patrimoni social, el control i les garanties sobre la seva estabilitat i fiabilitat, atès l'origen extern de la majoria dels recursos de la institució.

Marc actual de suport institucional

El motor dels centres són uns individus que aporten treball callat i desinteressat, i als quals no se'ls ha d'imposar el típic dirigisme que condiona avui sectors importants de la cultura. Aquesta llibertat hauria de quedar garantida obertament, com s'hauria de garantir el finançament i la projecció d'aquell treball. Qui parla de "centres d'estudis"? On es veuen esmentats els treballs "de comarques" (..de pagès...)? Qui recolza l'esforç per aconseguir editar els estudis de temàtiques de gran interès, però no aptes per a les poderoses editorials? Algú ha aconseguit introduir-se suficientment com per veure anunciat a la premsa barcelonina qualsevol acte rellevant que, com el d'avui, són olímpicament ignorats, en considerar que la cultura comarcal és monopoli també d'aquests senyors i senyores que més que enlloc es belluguen per les capitals, amb la benedicció governamental?

Per això no ha d'estranyar que, paral·lelament, es produeixi la paradoxa d'una manca de diners per als centres de comarques, mentre es destinen colossals sumes per restaurar determinats palaus-edificis per a oficines a les capitals. Com s'han de salvar els edificis més representatius dels pobles del país? Pensem que solament serà possible en un pla d'igualtat, i tractant a la cultura com a cultural realment, i no com a propaganda i imatge del poder.

És evident que la pompositat dels grans actes oficials, al redós elitista de determinades institucions, els són refractaris la iniciativa i la creativitat que generen els centres. Aquells, els grups de pressió, els detentors de les patents de cultura, tenen assegurat un suport, fins i tot per a activitats internacionals inaudites. Als centres d'estudis els pot fer trontollar qualsevol incident financer. Un centre independent, se'l mesura amb comptagotes a l'hora de finançar-lo, mentre se subvencionen, insòlitàment, teatres, institucions governamentals de cultura, exposicions oficials, publicacions dels monstres editorials, a vegades establerts dins la pròpia administració.

Cal mantenir la ferma voluntat de consolidar els centres, i convé articular sistemes eficaços per a fer sentir la nostra realitat: les activitats normalitzades i permanents que estem assumint. El recolzament que avui per avui es limita a temes puntuals cal que s'institucionalitzi.

Finançament

Extensivament a l'important capítol anterior, cal assumir una realitat ara per ara. Que el finançament s'ha de contemplar des de la perspectiva pràcticament general d'inexistència d'interessos permanents, garantits o estables. S'inicia cada curs sense recursos assegurats, els quals cal que es gestionin puntualment i amb contundència.

Hi ha dues fonts típiques de finançament que cal esmentar. Una és, en el cas d'existir institució superior o patrocinadora/fundadora, el seu suport normalitzat, que acostuma a cobrir una sèrie de despeses fixes (local, electricitat, personal, neteja...) i, els més afortunats, també un suport econòmic periòdic per a activitats o en virtut de programes formals d'actuació cultural efectiva, al servei de la comunitat del propi entorn. La segona font d'ingressos són les publicacions, advertint que, d'acord amb la idiosincràcia dels centres, hi ha diverses actituds a l'hora de vendre els llibres. Des de l'entitat que els pot regalar tots els que edita fins al centre que fa tots els càlculs imaginables, fins els que tenen una activa política de potenciació de subscripcions o els que cuiden d'instrumentar subhastes i contractes en els seus encàrrecs editorials, per abaratir preus.

Hi ha uns aspectes interessants que voldríem explicar. En primer lloc citar, com a òptima, la possibilitat d'establir un fons social permanent, mitjançant l'obtenció de recursos amplis, la rendibilitat dels quals facin possible el finançament de la infraestructura bàsica del centre. És evident que en la captació d'aquest fons hi juga molt l'atractiu fiscal que comporti per als donants, i en això confiem que hi tingui molt a dir la pròxima legislació espanyola sobre el mecenatge, de la qual també en naixerà formalment la possibilitat d'establir convenis de col·laboració/esponsorització. És un objectiu difícil, però assequible, a partir d'una confiança externa, guanyada a través de realitats demostrades. La professionalitat cultural o un currículum d'activitat estable i de solvència de funcionament pot facilitar l'establiment de negociacions.

Extensivament, pot potenciar-se l'establiment de convenis, també, amb fundacions i obres socials d'institucions d'estalvi, per a determinats programes d'interès comú. I finalment, tornant al subvencionament oficial, insistir en la seva reestructuració en tots els òrgans de l'administració, des de l'estatal al municipal, modificant actituds específiques negatives, per exemple, en les edicions, en l'assignació de quantitats per pàgina publicada (molt més justament que per llibre), assumir el complex cost de la correcció de llibres, etc.

Altres precisions a destacar

Per la responsabilitat que tenen assumida i per la qualitat del treball que porten a terme, els centres d'estudis gaudeixen, en general, d'un potencial de prestigi reconegut, que cal considerar a l'hora d'impulsar-ne el respectiu creixement.

Pel seu origen i per la seva dinàmica, els centres tenen una magnífica contextura d'adaptabilitat funcional, no encotillada, recolzada en la pròpia complementarietat dels membres que els dirigeixen, amb la particularitat que al costat de titulars acadèmics i universitaris treballen homes estudiosos i individualitats entusiastes d'alguna o algunes matèries que el centre assumeix o, simplement, n'accepten el seu tarannà o dinàmica global, com a motor efectiu de cultura viva, a la població o sector on radiquen, i en el qual l'entitat demostra una continuada sintonia amb la realitat sòcio-cultural de l'entorn.

La llibertat de moviments, com hem dit, permet l'adopció -immediata o paulatina- d'un complet marc legal, que avala i facilita la tasca que hem anat descrivint.

El fet que no hagi estat advertit l'excel·lent futur dels centres com a tals és un problema del qual els dirigents de les entitats no en són aliens. Creiem en tot cas que s'ha d'actuar amb consciència clara de la importància de les nostres institucions, cuidant i potenciant la imatge exterior, sense cap complex o condicionant derivat de circumstàncies més o menys temporals. No oblidem que entre els atractius del context d'un centre organitzat hi ha:

- L'estudi, amb una formació complementària original i directa.
- La divulgació -del fet comarcal, per exemple-, des del punt de vista històric i documental en general. Sense el servei dels centres, una extraordinària riquesa quedaria inèdita. Cap editorial d'aquest país consideraria rendible la difusió que, en publicacions, els centres estan assumint.
- La investigació a fons en els mateixos orígens estudiables, oberta, amb personalitat, amb recolzament de grup, amb esperit d'avenç davant els problemes, i amb suport il·limitat fora dels propis àmbits, a través de gestions, recolzaments o vinculacions de cada centre.
- Equip lliure, responsable, elegible, autofuncional, i amb una dinàmica adaptable a les necessitats de cada institució.
- Complementarietat, també lliure, a través d'activitats ben diverses, però sempre d'encaix i de facilitat a la tasca principal dels objectius de l'entitat i les seves branques d'estudi.

La possibilitat que en un futur s'instrumenti un sistema d'AGRUPACIÓ de centres i instituts de parla catalana que ho desitgin seria òptim per a tots. Hi ha capacitat per iniciar aquesta tasca. En qualsevol cas, és un punt pendent però important, pensant en l'optimització, racionalització i millor coordinació de tots els nostres centres cap a uns determinats serveis comuns, dins la diferenciació que ens caracteritza i que, realment, constitueix una inèdita i prometedora riquesa de vitalitat. N'és un avenç, ja actualment d'aquesta coordinació, el fet dels intercanvis tradicionalment existents entre alguns centres; el que ara són publicacions pot ampliar-se a activitats conjuntes (positives objectivament i econòmicament); edicions també de conjunt, cicles monogràfics compartits per diversos centres, etc., dins sectors o demarcacions, fins arribar a la coordinació esmentada.

Conclusió

Potser més que mai, els objectius d'un centre han d'ésser ben clars i cal assumir-los sense por -inclosos els econòmics-, des de la iniciativa i la creativitat, pilars característics de les nostres institucions locals i comarcals.

En aquest sentit, el futur és molt interessant i atractiu. Per a la seva consecució, em permeto assenyalar els mateixos quatre punts que l'Institut d'Estudis Vallencs, del qual en sóc membre, ha considerat públicament sempre primordials en l'albirament de la seva potenciació: AJUT, PARTICIPACIÓ, ORIGINALITAT I DIFUSIÓ.

L'aplicació del dret: creació de Centres d'Estudis abans i després de la Constitució espanyola de 1978 en forma d'associacions

ELISEU-A. SOLER ÀLVAREZ

Si les persones que per tal de tirar endavant la tasca d'investigar o divulgar optaven per associar-se constituint un col·lectiu amb vocació d'estabilitat i permanència i d'actuar a la llum pública amb propòsit, a més a més d'integrar noves persones no alienes a aquella finalitat, lògicament havien de fer-ho emprant utilitat jurídica a l'abast, açò és, constituint-se formalment i això comportava uns tràmits. Sense adonar-se'n, estaven exercint el dret d'associar-se, de constituir una associació (deixem de banda, ara, la tècnica de la fundació), un fet quotidià i natural donada la sociabilitat de la persona. El problema podia plantejar-se durant el règim franquista, quan plasmaven sobre el paper les seves idees, les quals podien o no podien ser enteses pel poder existent que, a la fi, era qui havia de legalitzar el grup. Si bé semànticament el dret d'associació era reconegut en les Lleis Fonamentals del règim franquista, la Llei ordinària, interpretant la ideologia del règim, imposava unes limitacions reforçant l'activitat administrativa d'intervenció. Després, funcionaris i polítics serien els encarregats d'avaluar la famosa *licitut de fines* i tot depenia de la cura que s'hagués posat en la redacció de la documentació a presentar i dels criteris més o menys oberts dels titulars dels òrgans de l'administració perifèrica de l'Estat que poguessin tenir sobre el particular.

Aquí estudiarem breument l'efectivitat del dret d'associació abans i després de la Constitució respecte al tractament donat als centres d'estudis.

Promulgada i publicada la Constitució (1978) és vigent la Llei franquista d'associacions de 1964¹, (en endavant LA), però s'aplica ara en funció del "T" de dret d'associació definit en la Constitució democràtica i això és d'especial transcendència perquè aquesta Constitució porta incorporats uns "T" que infor-

men tot l'Ordenament jurídic, reconeix i garanteix els drets fonamentals de la persona donant una nova dimensió a la relació administració-administrat en l'exercici d'aquest drets i, encara més, a causa de ser la norma fonamental i primera de tot el sistema jurídic deroga aquells preceptes ja siguin legals o reglamentaris que se li oposin, a la vegada que tota norma pre-constitucional ha de ser reinterpretada d'acord amb els continguts constitucionals².

Exemplifiquem en dos centres d'estudis; l'un fundat el 1977, abans de la promulgació de la Constitució i l'altre el 1987, essent encara vigent aquesta. Ambdós al Camp de Taragona: el Centre d'Estudis d'Altafulla, el primer, i l'Estació de Recerca Bibliogràfica i documental "Margalló del Balcó", el segon. Farem referències a altres, dels quals coneixem els Estatus.

La LA en l'art. 1r estableix que "la libertad de asociación reconocida en el párrafo primero del art. 16 del Fuero de los Españoles se ejercerá de acuerdo con lo establecido en la presente ley, para fines lícitos y determinados". Però, ja d'entrada, l'art. 16 del Fuero de los Españoles deia que "... los españoles podrán reunirse y asociarse libremente para fines lícitos y de acuerdo con lo establecido en las leyes,...". Aquest "de acuerdo con lo establecido en las leyes" volia dir que l'efectivitat del dret depenia d'una llei ordinària sense cap mena de condicionament o límit, amb la qual cosa el legislador podria restringir l'extensió del dret tant com vulgués: el mateix art. 34 del Fuero de los Españoles deia que "las Cortes votarán las Leyes necesarias para el ejercicio de los derechos reconocidos en este fuero"³.

La LA esmentada s'ocupa immediatament en l'art. 1.2., d'establir allò que s'entén per *finés determinados* en aquests termes: "cuando no exista duda respecto a las actividades que, efectivamente, se propone desarrollar, según se deduzca de los estatutos y de las cláusulas del acta fundacional". En el punt 3 defineix allò que s'entén per *finés ilícitos*, així: "los contrarios a los principios fundamentales del Movimiento y demás Leyes fundamentales, los sancionados por las leyes penales, los que atenten contra la moral, el orden público y cualesquiera otros que impliquen un peligro para la unidad política y social de España".

"Finés ilícitos y determinados" que devien ser verificats pel governador civil per raó de competència territorial. I aquí podíem trobar-nos un ample marge de discrecionalitat en mans de l'Administració en considerar-los. Qualsevol mena d'ambigüitat o "desviació" en el redactat de l'acta i/o estatuts podia produir suspicàcies de tal manera que l'Administració considerés que hi havien finalitats polítiques encobertes o que les activitats a desenvolupar suposessin un "peligro para la unidad política o social de España". Pensem que voler investigar

determinades temàtiques, fixar un àmbit territorial d'actuació diferent de les divisions administratives aleshores vigents, projectar certs objectius culturals, etc., podia excitar els "demonios familiares". Només allunyats aquests "demonios", l'Administració procedia al reconeixement. Per això hem de discrepar d'algun administrativista quan diu que l'acte administratiu de reconeixement era reglamentat⁴. Reglamentat sí, però a la vegada "filtrat". De tota manera cabia el recurs contenciós-administratiu amb magistrats que no tenien altra remei que dictar sentències d'acord amb les lleis fonamentals.

L'art. 3r de la LA fixa nou requisits mínims que deuen contenir els estatuts. D'aquest contingut i de la verificació dels fins lícits i determinats depenia el reconeixement i inscripció de l'associació en el registre. Per això era molt important cuidar el text de l'acta i l'articulat en els estatuts per tal de no tenir entrebancs: penseu que la personalitat jurídica de l'associació s'adquiria per la inscripció en el Registre d'associacions⁵. En primer lloc, la documentació havia de redactar-se en llengua castellana incloent-hi en aquesta llengua la denominació. Un conegut administrativista deia això: "... la denominación debe figurar en los estatutos en lengua castellana, por tal simple razón que los registros oficiales en tal lengua están escritos, pero no puede impedirse que la denominación se utilice indistintamente en diversas lenguas, e incluso no parece que haya inconveniente en que figuren en los estatutos la denominación social, seguida entre paréntesis, de la no castellana"⁶.

No obstant això, el Centre d'Estudis Altafulla (en endavant CEA), tot redactant els estatuts en castellà, posà el nom en català i no va haver-hi cap entrebanc. El problema es plantejà quan en l'art. 2n es feia al·lusió al conreu de la llengua i cultura catalanes: el redactat no agradà al aleshores secretari general del Govern Civil de Tarragona, i allí mateix es va haver de modificar el contingut de l'article. Això ara es nota pel redactat un tant desgavellat: "El CEA considera como valor culto de su ámbito de actuación la lengua catalana y tienen su cultivo y difusión como unos de sus fines".

El propi text de l'art. 3.1. de la Llei determina que el dret d'associació l'exercitaran persones naturals amb capacitat d'obrar, típica qüestió aquesta del Dret Civil. Això implica que els membres fundacionals siguin majors d'edat⁷ i que també ho siguin els altres socis que vulguin ingressar. En els Estatuts d'Altafulla, encara que a l'Acta fundacional els signants diuen que són "todos ellos mayores de edad reconociéndose plena capacidad de obrar y plenitud en sus derechos civiles...", es va fer constar simplement que el CEA és una "asociación civil formada por personas naturales..." (art. 1) i que "son miembros del centro de estudios aquellas

personas naturales..." (art. 3) sense entrar en més precisions. Altres centres van afinar més, potser perquè el Govern Civil de la seva província aplicava la Llei amb major rigor. Recordem com els estatuts originals del Grup d'Estudis Sitgetans (en endavant GES) (1975) estableixen expressament com un dels requisits per ser-ne membre la majoria d'edat (art. 19.a), igualment en el d'Estudis Penedesencs, creat el mateix 1977 (art. 24.a)⁸. En el de Sitges es precisà que "las personas menores de edad que lo deseen podran tomar parte en las actividades sociales de la asociación" (art. 20), cosa diferent a ser soci amb plenitud de drets i deures: això ho confirma l'art. 25 quan estableix "l'estatus" d'aquestes persones⁹.

Respecte a l'àmbit territorial d'actuació previst per l'activitat del CEA, es despenia implícitament de l'art. 1r dels estatuts el municipi d'Altafulla¹⁰, però no es fixà explícitament el domicili principal, però això sí, amb la documentació presentada s'acompanya un ofici de l'alcalde d'Altafulla en el qual es deia que el CEA "dispone del oportuno permiso para emplear un local en el Centro social "La Violeta" propiedad de este Ayuntamiento radicado en la calle de San Antonio nº 11 de esta villa, con el fin de reunirse para sus fines y cuanto sobre ello les sea necesario"¹¹. Tampoc no hi va haver cap entrebanc per aquest cantó. Tant els de Sitges com els penedesecons fixaren taxativament en articles diferents el domicili i l'àmbit territorial. És de destacar com una entitat tan "comarcalista" com l'Institut d'Estudis penedesecons (en endavant IEP) (com després s'ha demostrat)¹² deia que desenvoluparia la seva activitat "en els partits judicials de Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú i el Vendrell i en els termes municipals de Gelida i Sant Llorenç d'Hortons"¹³. Possiblement es va creure o se'ls havia indicat que en cas d'utilitzar el nom de les comarques respectives podrien tenir problemes: recorden que el 1977, encara que mort Franco, el règim travessava l'"època de la transició...". Sobre la qüestió del patrimoni i del pressupost, a Altafulla s'anuncià que "en el momento de la fundación no existe patrimonio" (art. 19.1) i que "en todo caso el valor del patrimonio de la asociación no excederá de un millón de pesetas " (art. 19.2); "que el presupuesto no podrá exceder de la cantidad de 100.000 pesetas" (art. 22). Això concordava amb allò establert en l'article 3.4. LA que fixa la competència del governador civil per a resoldre l'expedient de verificació de fins amb el "visado" d'estatuts i posterior inscripció en el Registre provincial d'associacions d'àmbit d'activitat no superior al provincial que no ultrapassin aquestes xifres. En altre cas, la competència radicava en els òrgans centrals de l'Administració de l'Estat (Ministerio de Gobernación, Dirección General de Política Interior). No establir-ho d'aquesta manera hagués significat allargar encara més el temps emprat en la tramitació de l'expedient. En l'IEP i en el GES

s'anuncià que no hi havia patrimoni: quan el pressupost s'establí que no podia ultrapassar inicialment de 98.000 ptes. (art. 30 i 32 IEP i 27 GES).

Allò que es pretenia a Altafulla era aconseguir quan abans la Inscripció del Centre en el Registre per tal de començar a funcionar. En el transcurs de la tramitació es publicà el RD 713/1977 de l'1 d'abril (BOE de 22 d'abril): a aquelles associacions que per la seva naturalesa o finalitat haguessin d'introduir en el nom la denominació d'alguna demarcació territorial determinada; les obligava el Decret a afegir un patronímic per tal d'evitar l'apropiació en exclusiva del nom de dita demarcació (art. 3r)¹⁴. En data del 12 de maig quan ja s'havia presentat la documentació exigida per la LA, cursaren al Govern civil una instància fent constar que en cas que fos necessari acomplir aquest precepte, optaven pel nom "Centre d'Estudis Senna d'Altafulla". Doncs bé, el Govern civil ni aplicà el precepte ni considerà aquesta manifestació. Hi havia pressa, tenint en compte que es pensava ja en el projecte de treure el núm. 1 de la revista *Estudis Altafullencs* que, finalment, sortí d'impremta el mateix 1977¹⁵.

Quant al procediment, acta i estatuts es signaren el 10 de gener de 1977 i es presentaren al Govern civil el 15, dins el termini establert en l'art. 3.3. LA. Per tal d'evitar dilacions i possibles suspicàcies -recordeu l'incident amb el secretari general-, els fundadors van demanar la col.laboració de l'Ajuntament d'Altafulla (un d'ells n'era regidor) i la Corporació Municipal acordà elevar un escrit de recolzament en data 21 de gener¹⁶. Tot i això i de les contínues visites que el representant dels fundadors realitzà al Govern civil per tal de demanar l'agilitació dels tràmits - es notava certa lentitud per part d'un cap de secció, que tenia intencions de demanar no se sap quins informes ni a qui-, la resolució del Governador verificant "que los fines son lícitos y determinados" i resolvent "declarar legalmente constituida la asociación denominada Centro de Estudios de Altafulla (*aquí en castellà*) y en su consecuencia visados sus Estatutos" no es produí fins el 18 d'agost, set mesos després de presentada la documentació, fora del termini màxim de 6 mesos que l'art. 61.1. de la Ley de Procedimiento Administrativo estableix per resoldre expedients administratius.

El 27 de desembre de 1978 es promulgà la Constitució (BOE 29 desembre). L'art. 22 reconeix el dret d'associació. Només seran il.legals aquelles que persegueixen fins o emprin medis tipificats com a delicte, i són prohibides les secretes i les de caràcter paramilitar. Només s'incriuran en el registre *als sols efectes de publicitat*, i solament podran ser disoltes o suspeses per resolució judicial motivada. Per Llei orgànica 4/1980 de 21 de maig,¹⁷ es reformà el Codi penal en matèria de llibertat d'associació. Deixant a banda certs problemes que la doctrina d'autors ha

suscitat sobre l'atribució de personalitat jurídica, i que aquí no es el cas parlar-ne¹⁸, tot això vol dir que el dret d'associació reconegut i garantit ho és en el context d'un Estat social i democràtic de dret, on els drets de la persona i les llibertats públiques s'interpreten d'acord amb la Declaració Universal dels Drets de l'Home, els Pactes de les Nacions Unides, el Conveni Europeu;¹⁹ que només són il·legals les tipificades pel Codi penal; que l'administració resta *desapoderada* de les facultats fiscalitzadores;²⁰ que la personalitat jurídica s'adquireix pel simple fet de la voluntat dels fundadors de constituir l'associació²¹ com estableix ja reiterada jurisprudència,²² la qual cosa vol dir que no depèn d'un acte de reconeixement de l'Autoritat governativa i/o de la inscripció en un registre, el qual només atorga efectes de publicitat davant tercers, etc. Desapareixen, doncs, les limitacions de caire polític imposades durant el franquisme i les ambigüitats amb allò de los "*fines lícitas y determinados*", el sedàs de los *Principios fundamentales del Movimiento* i les apriorístiques prevencions sobre allò de la unitat d'Espanya. A partir d'aquell moment no calgué esperar una nova llei d'associacions per deixar d'aplicar els preceptes restrictius i/o oposats al text constitucional.²³

Així, quan es constitueix l'Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, el febrer de 1987, els membres fundacionals redactaren l'acta i els estatuts i peticionaren la inscripció en el registre d'associacions. Si ens fixem en el procediment, veurem quines són les conseqüències del nou règim polític. Com la cosa més natural del món, tota la documentació es redactà en la llengua pròpia, el català. Noteu que el nou ordre constitucional atribueix competències exclusives a les comunitats autònomes i que la matèria d'associacions, sempre que aquestes exerceixin llurs funcions principalment a Catalunya, és de la competència exclusiva de la Generalitat²⁴ (en realitat en aquest cas són competències compartides, donat que les bases de la legislació sobre drets fonamentals és matèria reservada a la competència exclusiva de l'Estat)²⁵; que el català és la llengua pròpia i oficial de Catalunya (així com també ho és el castellà oficial a tot l'Estat (art. 3.2. Estatut) i per tant "pel que fa a la llengua, a Catalunya són vàlides i eficaces totes les actuacions administratives fetes en català" (art. 7.1. de la Llei 7 / 1983 de 18 d'abril, Parlament de Catalunya)²⁶ i que qualsevol ciutadà té dret a relacionar-se amb aquesta llengua fins i tot amb l'Administració civil de l'Estat dins Catalunya (art. 8.1.).

Per altra part, el 1981 ja s'havien traspassat a la Generalitat les funcions que l'Administració de l'Estat desenvolupava en relació a les associacions mitjançant els governs civils (RD 3526/81 de 29 de desembre, BOE de 24 de febrer de 1982), la qual cosa significava que del registre d'associacions també se n'ocupava

l'Administració autonòmica. Així, quan la Direcció General d'Entitats Jurídiques i de Dret (òrgan que té atribuïda la competència per O. de 20 d'abril de 1982, DOGC de 5 de maig)²⁷ dictà la resolució d'inscripció en el registre d'associacions, ara no verificà allò de los "fines lícitos y determinados" ni "declara legalment constituida la asociación y en consecuencia visados sus Estatutos", sinó que es limità a "inscriue l'associació en el registre d'associacions de la Generalitat" amb un número determinat, això sí, després d'examinar que "compleix els requisits assenyalats en les disposicions esmentades pot ésser considerada com una manifestació del dret d'associació reconegut en la constitució i, per tant, és procedent que sigui inscrita en el registre corresponent".²⁸ És a dir, s'ha limitat a verificar si és o no és una associació per a poder inscriure-la com a tal en el registre específic. L'associació, doncs, té existència des del moment que la creen els membres fundacionals i aquesta existència no depèn de cap mena de control administratiu previ i preventiu, de cap mena d'acte administratiu aprovatori²⁹. El procediment administratiu, per tant, s'abreujà de tal manera que presentada la documentació el 20 de febrer, el 9 de març de 1987 es dictava la resolució esmentada i simultàniament s'inscriví l'estació en el registre: la resolució s'adoptà fins i tot abans del transcurs del mes de termini establert per tal que l'Administració de l'Estat pogués fer observacions a comptar des del dia que l'Administració Autonòmica li remet la documentació amb aquests efectes (vegeu art. 2n del Decret 3526/1981 de 29 de desembre)³⁰.

No va haver cap indicació verbal per part dels funcionaris sobre la conveniència de modificar el text presentat. Si en els estatuts del "Margalló del Balcó" (o en d'altres centres d'estudis, com per exemple, en els del Centre d'Estudis Canongins "Ponç de Castellví", el 1983)³¹ s'establiren determinades limitacions (quant a existència del patrimoni, el límit del pressupost, etc.) ho foren per lliure decisió dels membres fundacionals. Tampoc no es considerà necessària en els estatuts del Margalló fer cap mena de referència a la cultura catalana (com s'havia fet a Altafulla en un moment clau de la transició política espanyola) perquè en un *status libertatis* aquestes consideracions són òbvies.

Notes

1. Ley 19/ 1964 de 24 de desembre (BOE, 28 des.). Vegeu també el D. 1440 / 1965 de 20 de maig (BOE, 7 de juny).
2. Vegeu Disp. der. 3a de la constitució i les Sentències del Tribunal Constitucional de 2 de febrer de 1981 (Inconstitucionalitat sobrevinguda), 77/1982 de 20 desembre (derogació sense necessitat de declaració) i 80/1983 de 10 d'octubre (eficàcia directa de la derogació).
3. Vid. G. FERNÁNDEZ FARRERES, *Asociaciones y Constitución* (Madrid, Civitas, 1987), pàg.45.
4. F. LÓPEZ-NIETO Y MALLO, *in* La ordenación legal de las asociaciones (Bayer, Barcelona, ed. de 1974, pàg. 154) citava en aquest sentit SERRERA CONTRERAS, "Algunas dudas sobre la legislación de asociaciones", *Revista Crítica de Derecho Inmobiliario*, 482 (1971), 20.
5. F. LÓPEZ-NIETO Y MALLO, *op. cit.*, pàgs 216-217.
6. *Ibid.*, pàg. 69 així ho van fer al "Grup d'Estudis Sitgetans".
7. *Ibid.*, pàg. 130 i el comentari de Mendizábal al qual remet.
8. Dels primers Estatus de l'IEP hi ha un text imprès *in* Institut d'Estudis Penedesencs. constitució (...) (Barcelona, tip. Emporium, 1978), pàgs 11-15. Dels del GES, un text policopiat.
9. "Las personas menores de edad podran tener los mismos derechos y deberes que los miembros de la entidad, salvo ejercitar el voto en la Asamblea General y ser nombrados miembros de la Junta Directiva, y el abono de las cuotas. No obstante, podrán hacer una aportación económica voluntaria".
- Tota diferenciació entre majors i menors d'edat desapareix en la modificació dels Estatus acordada el 1983, quan al mateix temps es redacten i aproven en català. Vegeu *Estatuts del Grup d'Estudis Sitgetans*, Sitges, Imp. El Eco, 1984.
10. "El Centre d'Estudis d'Altafulla" es una asociación civil formada por personas naturales que sienten deseos de promover el desarrollo cultural del municipio de Altafulla. Teniendo como objetivos fundamentales la salvaguarda de los valores históricos, artísticos, folklóricos y etnológicos del medio geográfico en el que se asienta".
11. Ajuntament d'Altafulla, reg. sortida núm. 547.
12. Només cal veure, per totes les actuacions, el text de A. VIRELLA BLODA, *La unitat del Gran Penedès i el problema dels seus límits sud-occidentals*, Vilafranca del Penedès, Institut d'Estudis Penedesencs, 1980 i certs editorials del butlletí *Gran Penedès*.
13. Art. 4t. dels Estatus de 1977.
14. Aquella nova problemàtica fou estudiada per F. LÓPEZ-NIETO Y MALLO, "La denominación de las asociaciones regidas por la ley de 1964", *Civitas. Revista Española de Derecho Administrativo*, 21 (1979) pàgs. 205-219.
15. Vegeu E.-A.SOLER ÀLVAREZ, "Producción bibliogràfica local: la del "Centre d'Estudis d'Altafulla", *Sallina*. 4 (1989) pàgs. 61-64.
16. Ajuntament d'Altafulla, reg. sortida núm. 53.
17. Modificada després per la Ley Orgánica 8/1983 de 25 de juny.
18. vid. G. FERNÁNDEZ FARRERES, *op. cit.*, pàg. 89 ss.
19. Vid. M. SÁNCHEZ MORON, "La aplicación directa de la constitución en materia de derechos fundamentales: el nuevo derecho de asociaciones". *Civitas. Revista Española de Derecho Administrativo*, 22 (1979), pàgs. 442-452, en particular pàgs. 449-450.
20. Vid. G. FERNÁNDEZ FARRERES, *op. cit.*, pàgs. 111 ss.
21. En aquest sentit, F. LÓPEZ-MALLO Y NIETO, *El derecho de asociaciones ante la nueva Constitución española*, "Documentación Administrativa", 183 (1979) pàgs. 73-102, en particular, pàg. 95.

22. Sentències del Tribunal Suprem de 3 de juliol de 1979 (Aranzadi, 3183), 4 de novembre de 1981 (Aranzadi, 4729), entre altres.
23. Estableix la Sentència de 10 de maig de 1979 de la Sala del Contenciós-Administratiu de l'audiència nacional: "...al estar inspirada la constitución española en principios y concepciones en gran medida contrarios a los que sirvieron de base a la leyes fundamentales anteriormente vigentes y legislación inferior dictada para su desarrollo, se pueden plantear - y de hecho se plantean en estos autos- conflictos normativos entre el ordenamiento jurídico anterior y la norma constitucional, los que siempre han de resolverse dando prevalencia a esta última, cuya disposición Derogatoria, apartado 3, deja sin efecto todas las disposiciones que se opongan a lo establecido por ella".
24. Vegeu art. 9, 24 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya aprovat per Llei Orgànica 4/1979 de 18 de desembre (DOG, 31 des.).
25. Sobre això, vegeu D. MARTÍN MERCHAN, "El derecho de asociación y las comunidades autonómicas", *Documentación Administrativa* 195 (1982), pàgs. 217-230 i FERNÁNDEZ FARRERES, *op. cit.*, pàgs 137-147.
26. DOG de 22 d'abril de 1983.
27. Aleshores denominada Direcció General d'Associacions i Fundacions.
28. Resolució de 9 de març de 1987 (Direcció general de Persones Jurídiques i Ens de Dret). Inscrita en el Registre d'associacions de la Generalitat, Secció 1a del Registre de Tarragona, núm. 1351.
29. S'ha abandonat, doncs, allò que J. LLUIS Y NAVAS, *Derecho de asociaciones* (Barcelona, Bosch, 1967, pàg, 140) definia com un "sistema de previa autorización necesaria".
30. BOE de 24 de febrer de 1982.
31. Hi ha un text dels Estatuts in *Documentació Fundacional* (La Canonja, Centre d'Estudis Canongins "Ponç de Castellví, 1983), pàgs. 13-29.

NOTA IN FINE.- El tractament "fiscal" de les associacions, que no toquem per considerar-ho matèria aliena en el context d'aquesta comunicació, el podeu veure in JM. QUINTANA PETRUS, "Los ateneos en España, aproximación a su régimen legal en el marco de las entidades sin ánimo de lucro", *Revista de Menorca*, 2n. trim. 1990, pàgs. 115-142 particularment pàgs. 135 ss. *Civitas. Revista Española de Derecho Administrativo* s'edita a Madrid. També, *Documentación Administrativa*. *Revista de Menorca* a Maó.

Interacció de la recerca lingüística amb d'altres ciències

MARIA-ÀNGELS VIDAL COLELL

El nostre centre d'estudis -"Societat d'Onomàstica"- semblaria, pel nom, una institució dedicada únicament a la lingüística. Ens hem de convèncer que l'onomàstica (toponímia, antroponímia, onomàstica general) no és o no hauria de ser un apèndix menor de la lingüística. És ciència amb tots els drets, o, almenys, participa amb tots els honors en el territori de les ciències. Així ho saben molt bé alguns dels nostres socis que són precisament membres dels centres d'estudis locals i que col·laboren en aquest Congrés.

Subratllaré, doncs, a continuació, amb un mostreig d'exemples concrets, els dos itineraris d'investigació: 1) l'ajuda que pot rebre dels altres dominis la recerca onomàstica, i 2) recíprocament la utilitat del coneixement i la història dels noms propis per al millor desenvolupament d'altres branques científiques molt diverses (i que no són, evidentment, lingüístiques).

La primera relació constant que ens apareix entre l'onomàstica i una altra ciència -relació no prou aprofitada- és la que estableix els lligams entre l'estudi dels topònims o antroponims amb totes les branques de les ciències històriques. D'una manera molt efectiva en prehistòria i arqueologia. Alguns topònims indiquen -amb tota certesa- monuments o vestigis de monuments prehistòrics. Així, de la mateixa manera com els múltiples *Perafita*, *Pedrafita* assenyalen l'emplaçament de menhirs, desapareguts o encara *in situ*, així el topònim *Arcades* designa (si és antic) la presència d'un dolmen o cista megalítica. El terme *Llosa* ha estat considerat pels erudits (arqueòlegs o toponimistes) com a designador sovint de llocs de pas de les antigues vies romanes. Miquel Tarradell (1971) ho ha demostrat per al País Valencià. Al mateix País Valencià poden ser mots d'origen àrab els que ens recordin la xarxa viària: *Albatera*, *Albalat* ("el camí"); *Almatrà* ("la cruïlla"), etc. Altres topònims són signes segurs dels itineraris romanes. El més conegut de tots, a totes les comarques, l'*Estrada*, marca generalment el pas d'una via romana (aprofitada després de vegades pels Francs). També els qui, amb xifres, assenyalen "mansiones", parades d'etapa de les vies principals. Així, *Quart* indica una posta

situada al quart mil·liar partint d'una etapa principal: el *Quart de la Selva*, a quatre milles de Girona. Un altre *Quart (Quart de Poblet)* es troba a 4 milles de València, un altre a 4 milles de Sagunt. *Selma* o *Senna* és un lloc -dit a set milles (*septima*) de Tarragona. El mateix sentit per *Carmansó* o *Quermensó (Quarta mansione)*, *Quimesó* (antic *Quitmesó: quinta mansione*). I un *Sant Pere Duïsmè*, al costat de Sant Joan Despí (Barcelona), encara era anomenat "de Duodécima" (dotzena mansió) en els segles XI i XII. Un lingüista que ignorés la història i les institucions antigues seria incapaç d'interpretar aquests topònims.

No s'acaba aquí la llista dels topònims que poden ajudar a precisar els grans itineraris romans -i potser no han estat tinguts en compte tant com els precedents: les més pretèrites esglésies dedicades a Santa Coloma podien haver estat erigides en el lloc d'una antiga "columna" (pedra mil·liar) llatina. A l'Urgellet coincidia efectivament una església de Santa Coloma amb el lloc dit *Quintmesó*, ja esmentat; i al Vallès, *Santa Coloma de Marata*, voltada de vestigis romans, sembla bé marcar el lloc per on passava una via transversal de la comarca. Se'n dedueix una altra conclusió: que les dedicacions d'esglésies no eren fruit de l'atzar. I és un tema que ha merescut examen seriós: el dels hagiòtopònims (topònims religiosos). Recerca que ofereix segurament immenses possibilitats -amb obertures sobre l'economia, les vies de comunicació, evolucions institucionals... .

Hom veu quin és el doble itinerari d'anada i tornada: en certs casos uns enterraments prehistòrics, les pedres o còdols cimentats d'una via romana, ens han permès d'entendre clarament el sentit d'uns topònims obscurs; en d'altres casos, han estat els topònims (*Antigot, Los Antigons*) els que ens han assenyalat la localització, la troballa i la qualificació dels vestigis antics.

Això, naturalment, no s'esdevé pas únicament per als segles més prèterits: és un fenomen inserit a totes les èpoques. I en toponímia hi ha un especialista que retroba la xarxa institucional i totes les estructures de la instal·lació àrab a la Catalunya Nova i al País Valencià (Ho està realitzant el professor Mikel de Epalza, basant-se en topònims com *Miravet, Conesa, La Ràpita*, etc. -íntegres o desfigurats pel temps-).

Institucions i tradicions medievals, i de més ençà, són recordades per noms de llocs, tals com *Lo Roure del Consell, El Pedró dels quatre Batlles* o el justicier *Les Forques*. I de molts segles ha quedat l'empremta de la xarxa defensiva amb noms com *Salvaterra, La Guàrdia, Custoja, La Força*, etc. El toponimista haurà de conèixer no solament la història dels esdeveniments medievals, sinó també l'estructura social d'aquella època, totes les institucions i els seus costums, si no, tots aquests

noms no tindrien significat. Esdeveniments històrics més moderns són recordats i localitzats per noms com *El Camp dels Emigrants* (de la Revolució Francesa), *El Pic dels Miquelets*, *La Bauma dels Carlins*, *Sa Cova dels Catiús*, amb molts d'altres. I així podríem allargar innecessàriament la demostració amb centenars d'exemples. Subratllem, però, almenys uns casos especials -a causa de llur localització- on apareix sovint la interacció entre la història i la toponímia: bastant de talassònims (o sia topònims en el mar), marcant obstacles per a pesca o la navegació, assenyalen en realitat els rastres d'un naufragi d'un vaixell -de vegades amb nom propi, de vegades no (Exemples: *Lo Bergantí*, *El Carbonero*, *La Valenciana*, etc.). L'historiador ajudarà el toponimista a identificar el navili; però recíprocament el toponimista pot auxiliar l'historiador.

Hom veu que, en les relacions entre la història i la toponímia, si moltes possibilitats han estat ja aprofitades, encara queda molt de camp per córrer: els lingüistes, estudiosos d'onomàstica, han de conèixer la història dels topònims i la història tota. Sense això cometran (i han comès) greus errors. Insistir massa sobre aquest tema seria de mal gust.

Quant a la geografia, tots els geògrafs ja aprofiten els topònims actuals per a obtenir informació sobre antigues cultures i llurs àrees. Són conegudíssims els casos de topònims com *La Vinyassa* (antiga vinya), *El Mallol* (vinya nova), existents en llocs on, des de fa molt de temps, la vinya ja no es cultiva en situacions massa elevades (naturalment també es pot extreure conclusions sobre el canvi de clima). L'existència al segle XI, al Pla de Barcelona, sobre Badalona, d'un topònim *Bargalló* demostra que, a l'alta edat mitjana, creixia en aquelles contrades aquesta palmera europea (dita també Margalló), el límit septentrional de la qual se situa actualment als contraforts del Garraf, o sia molts quilòmetres més al sud (i també en aquest cas són possibles extrapolacions a propòsit del clima). Un exemple similar a l'illa sa Dragonera (Mallorca), on el topònim *Ses Carrasques* resta com l'única prova que l'alzinar existia en un indret on no es troba ara cap alzina.

La botànica és auxiliar de la geografia -amb la flora de les nostres terres com a matèria primera-. Els exemples precedents ja s'inclouïen en el tema. El cas recent més interessant d'utilització de coneixements de *botànica pura* com a ajuda a la lingüística (inversament als anteriors on la toponímia col.labora als coneixements geogràfics) és potser el recurs que féu, no fa gaire, Cosme Aguiló (SOBI XLII) per a intentar de resoldre el problema de l'etimologia dels illots de les Pitiüses, *Es Vedrà* i *Es Vedranell*. Tres teories prèvies no el convencien: l'una fa provenir Vedrà de *veteranum* (com si l'illa major tingués silueta de sentinella o veterà de les legions

romanes); una altra recorre a un derivat de *vitrare* (com si els reflexos brillants de les roques batudes per les ones recordessin el vidre (però això passa a totes les costes i illes)); una tercera hipòtesi proposa un origen *petranum*, pedregós, rocós. Cosme Aguiló, bon coneixedor de totes les plantes de les Illes, intueix que el nom d'una planta -el baladre (*veratrum*)- pot explicar el nom de l'illot: perquè dins les plantes que porten aquest nom (l'*Euphorbia dendroides*), una varietat que no prospera enlloc més es troba a *Es Vedrà* (=el baladraj), planta important perquè era utilitzada pels pescadors per "embaladraj" (o sia purificar, enverinant-les) les aigües encantades.

Després de la flora evocaré, naturalment, la fauna, estudiada per la zoologia (i capítol encara de la geografia, en l'òptica dels hàbitats i migracions d'aquesta fauna). De la mateixa manera com a topònims actuals permeten de conèixer l'existència pretèrita (i ja no l'actual) de plantes, arbusts, l'agricultura, etc. també ens fonamentem en topònims per saber amb tota seguretat quina era la fauna del nostre país i de qualsevol racó del país en segles reculats, examinant el corpus toponímic. Una petita incursió en aquest terreny ha estat realitzada no fa gaire per Albert Manent als onze pobles més alts de les muntanyes de Prades (SOBI, XLII). Els topònims denoten l'existència d'ocells actuals, ans també d'aus nocturnes i d'aus de presa que han desaparegut ara d'aquells cingles (com el voltor). L'experiència es pot repetir a totes les comarques, i, naturalment, no només pel que fa als ocells. En nombrosos llocs, els topònims actuals registren la presència passada -important- de l'ós, del cérvol (darrera el Pla de Barcelona, per exemple), de l'ase salvatge, del llop, de la rabosa (o guilla, o guineu), etc. Els topònims corresponents seran, per exemple, *Les Oseres*, *Cervera*, *Vallcebre* (per "zebra", nom medieval de l'ase salvatge), *Llobera*, *Les Guilleries*, *La Rabosa*, *Les Toxineres*, *La Baconera* (porc senglar)...

Certament en aquest capítol també és la toponímia qui ajuda primordialment l'altra ciència. Però no penseu pas que no s'esdevé el camí invers. Coneixements de zoologia han permès, de vegades, d'interpretar alguns noms de lloc difícils. Ha estat el cas al Priorat, on un dels nostres socis ha posat en evidència que el nom local del gat salvatge -no recollit pels diccionaris- explicava un nom de lloc que semblava d'interpretació difícil (*Adelac*, *aladrac*).

Per acabar amb la geografia i mòduls adjunts (botànica, geologia, etc.) faré observar que, encara que en situacions no gaire freqüents i per bé que sembli estrany, també la geografia física ha atret la nostra atenció. I caldria esmentar ara, per exemple, topònims que representen l'última traça d'un antic llit d'un riu o riera que ha canviat fa temps d'itinerari. Noms com *Lo Ter Vell*, per exemple, al

costat de l'Escala, situa un braç, ara abandonat, del riu gironí. I el cas no és pas únic: *Lo Rec Vell*, *l'Areny Vell*, al Delta de l'Ebre; lo *Riu*, en altres llocs...

Antropologia, etnografia, etc. Menys que l'antroponímia, que esmentaré més avall, la toponímia recull també tradicions populars, assenyala mentalitats col·lectives i mitomanies i conflictes familiars i socials. No puc estendre'm en l'explicació de cada cas, però la simple enumeració que esmento seguidament confirma com els nom de lloc reflecteixen totes les facetes de les societats i llurs tendències locals o generals, de tota època: *La Pedra dels Àngels* (a les Borges del Camp), *La Casamentera* (a Gandesa), *Els Colcados de sa nòvia* (Santa Maria del Camí, Mallorca), *La Font de Corrances* (Corrances, a Vilallonga de Ter), *El goig de les Encantades*, *La Petja de Sant Martí*, *La Cova del Dimoni*, *Lo Clot del Marrà-Negre*, *Molló de les Mentides*, etc. (barreja de tradicions mil·lenàries, de supersticions, de mites, de medicina natural, etc.). És coneguda de tothom la tendència general, fruit de la superstició, que metamorfosa els noms de mal auguri. Així, el topònim *Malpàs*, en gairebé totes les comarques, esdevé *Bonpas*. El *Bellvitge* barceloní procedeix d'un *Malvitge* (en el qual, per cert, el "mal" no tenia res de maligne, puix que la forma més antiga, "Amalvigia", era el nom de la propietària medieval de l'indret). Però no paren aquí les transformacions explicades per les mentalitats col·lectives. La més coneguda consisteix a disfessar púdicament topònims considerats pornogràfics i ofensius, com els nombrosos *Cavall Bernat*, roques fàl·liques designades, més clarament i sense escrúpols, "carall", a la primera edat mitjana. Cal un estudi sistemàtic d'aquestes transformacions.

Naturalment, però, són els antropònims -en tots els subgrups (prenoms, renoms o malnoms i cognoms)- els que poden cridar més l'atenció, i amb raó, dels antropòlegs i dels sociolingüistes. Aquí tampoc no descobriré res de nou si constato com bastant de camí ha estat ja recorregut en la bona direcció durant els darrers anys. Han estat publicades obres importants, a l'estranger i al nostre país sobre, per exemple, el significat social, el rol o paper, etc., dels renoms i dels noms de casa, i llur transformació segons sexe, diner o generacions. Un dels membres de la Societat d'Onomàstica, catedràtic de filosofia, Jaume Mascaró, és autor, entre d'altres títols, d'un text, breu però dens, sobre els prenom portats a Ciutadella (Menorca), estudiats des de l'òptica antropològica. Històricament, alguns problemes referents als prenom no han estat aclarits. Tant en el passat com en el present cerquem explicacions de les motivacions: influències plurals, estrangeres o locals, religioses o laiques: cinema, televisió, serials, moda, estrelles de l'espectacle o de la jet-set, estètica, tradició?

Quant als malnoms, la cosa queda més clara: resultat d'impulsos afectius, agressius, satírics, sexistes, racistes, etc. d'un grup social. La psicologia individual i la psicologia social fonamenten aquest material antroponímic i han de ser camps coneguts per l'estudiós de l'Onomàstica. Puc assegurar, sense exagerar, que també la psicopatologia i la psicoanàlisi han de prestar llur contribució. Per aclarir, per exemple, en antroponímia, les decisions de certs pares en el moment d'escollir el nom que portaran els seus fills; i en toponímia, dels propietaris o empresaris en inventar noms d'urbanitzacions noves; o dels edils municipals en batejar o canviar noms de carrers i places dels pobles que administren. Durant els nostres col.loquis de Mallorca i de Menorca es presentaren comunicacions sobre noms d'hotels i d'urbanitzacions, i en el debat que seguí es proposaren explicacions que demostraren un bon coneixement de la psicologia i branques afins. Per exemple, motivacions de la creació de certs noms foren atribuïdes al complex d'inferioritat (noms pomposos) o al complex d'insularitat (noms escapadissos i exòtics).

Passant a un capítol ben allunyat dels precedents, seria descobrir el Mediterrani, recordar que tota activitat humana deixa, i ha deixat, empremta en els noms de lloc on s'ha desenvolupat. Amb tot, val la pena d'insistir en el tema, perquè si és veritat que ens resten molts documents sobre gairebé totes les àrees de l'afany artesanal, industrial -econòmic en general-, no és menys evident que certes indústries o artesanies, desaparegudes modernament, no han deixat prou rastre escrit. I que, per exemple, per a obtenir ara precisions detallades sobre situació, dispersió, etc. d'extracció de minerals, a totes les comarques, o sobre la cèlebre i ja morta "farga catalana" al Pirineu massa sovint ens hem de refiar dels vestigis toponímics: *La Farga, Lo Fornal, La Menera, Els Meners, Martinet* (martell de forja), *Riu de Picamena, Lo Caraller* (on es llencen les desferres)...

I encara, si hem d'admetre certament que de la indústria extractora o de la farga resta força documentació, no és així el cas d'una altra indústria florent durant segles, fins la centúria passada i ara totalment oblidada. N'existeixen fonts manuscrites, però molt disperses (quan no han desaparegut) i poc estudiades. Em refereixo a la indústria de la neu; i en aquest cas també ens haurem de refiar sovint dels únics topònims (els vestigis petrís que han estat sebollits sota matolls o esllavissades): *La Gelera, El Pou de glaç, El Pou de Gel, El Pou de la Neu*, etc., per abastar la magnitud d'aquell comerç necessari i les localitzacions de partida de la matèria primera (Un estudi sobre les neveres o geleres al País Valencià partint de topònims va ser publicat a les *Actes del Col.loqui de València* de la nostra Societat).

He donat dos exemples només -importants- però podria haver insistit amb d'altres casos on la toponímia assenyalava l'acció pretèrita de l'home -ja sia a la muntanya, als boscos: com els forns de pega recordats per *Peguera*, *Vallpeguera*, *Pegueroles*; la recol·lecció de la resina amb *Les Reïneres* o el molt més antic *Villapicina*, *Torre Petxina* (l'un d'ells situant boscos resinosos protomedievals enmig mateix del Pla de Barcelona); ja sia a les planes argiloses aptes per a la ceràmica: *La Teulera*, *Ollers*, *Potries* (poteries), etc.

No vull acabar sense fer al·lusió a un capítol ben allunyat dels esmentats fins ara: el de la crítica literària. Un autor no ha triat els noms propis que utilitza en la seva obra, en lloc d'altres, sense obeir a uns motius -conscients o inconscients- que l'han impulsat a fer-ho. Noms propis de lloc, noms propis de persona estudiats dins una obra, sola, o en la totalitat d'una obra d'un autor, seran una ajuda valuosa per a entendre obra i autor. Heus ací com la retòrica i l'estilística poden trobar exemples en toponímia, o explicar metàfores, metonímies i altres figures creadores de molts noms de lloc.

Els exemples adduïts fins ara basten per a fonamentar les meves paraules inicials. L'estudi dels noms propis es recolza no pas únicament sobre el coneixement de la llengua, sinó que ha de recórrer als coneixements més variats de moltes ciències, i a mètodes de vegades insospitats per als profans. Si assenyalo, en fi, com especialistes nostres parteixen de regles matemàtiques (càlcul de probabilitats, per exemple) per redactar els seus estudis toponímics, i que en sorgeixen densitats sobre cartografia, se sospesen extensions de camp semàntic. Tot plegat oferirà una visió, potser inesperada, però real, de la nostra disciplina i les seves polifacètiques activitats.

La situació a la República Federal d'Alemanya (amb especial atenció al cas de la Universitat)

La panoràmica europea dels Centres d'Estudis : Alemanya i Itàlia

Jean Brunet

L'estructuració i l'organització de recerca a la República Federal d'Alemanya

Les entitats principals que interveuen en l'organització de la recerca a Alemanya Occidental són les Institucions estatals, les organitzacions d'autonomia administrativa i les institucions científiques. Formen part de les primeres la Federació (Bund), el Ministeri de Recerca i Ciències, el Ministeri d'Educació i Ciències, la comissió del Bund dels fons per a la promoció d'educació i la promoció de recerca al Consell de Ciències, així com la Conferència Permanent dels Ministers de Cultura i les comunitats o diputacions comunitàries. Aquestes entitats tenen la tasca fonamental de planificar, coordinar, promoure i controlar la recerca, de distribuir els fons de determinats sectors d'interès. El Consell de Ciències, format ja el 1957 a partir d'un conveni entre el Bund i els Länders, se dedica a elaborar, per exemple, recomanacions per al desenvolupament estructural i temàtic de la recerca a les Universitats i escoles superiors que corresponguin a les necessitats de la vida social, cultural i econòmica (cf. Völkner, 1965, 11).

A les organitzacions d'autonomia administrativa hi pertanyen, entre altres, les organitzacions científiques: l'Associació Alemana de Recerca (Deutsche Forschungsgemeinschaft), la Societat Max Planck de Promoció de les Ciències (Max-Planck-Gesellschaft), la Conferència dels Rectors, la Fundació Alemana von Humboldt, el Servei Alemany d'Investigació Acadèmica (Deutscher Akademischer Austauschdienst), més de 100 fundacions públiques i privades i les acadèmies i càrrecs d'estudi que ja són més de 30 en el camp de la recerca i la cultura en general. L'Associació Alemana de Recerca és l'organització d'autonomia administrativa de les ciències que subvenciona projectes

La situació a la República Federal d'Alemanya (amb especial atenció al cas de la Universitat de Leipzig)

JENNY BRUMME

L'estructuració i l'organització de recerca a la República Federal d'Alemanya

Les entitats principals que intervenen en l'organització de la recerca a Alemanya Occidental són les institucions estatals, les organitzacions d'autonomia administrativa i les institucions científiques. Formen part de les primeres la federació (*Bund*), el Ministeri de Recerca i Tecnologia, el Ministeri d'Educació i Ciències, la comissió del *Bund* i dels *lands* per a la planificació d'educació i la promoció de recerca, el Consell de Ciències, els *lands*, la Conferència Permanent dels Ministres de Cultura i les comunitats o diputacions comunals. Aquestes entitats tenen la tasca fonamental de planificar, coordinar, promoure i controlar la recerca, de distribuir els fons i de determinar els centres d'interès. El Consell de Ciències, fundat ja el 1957 a partir d'un conveni entre el *Bund* i els *lands*, es dedica a elaborar, per exemple, recomanacions per al desenvolupament estructural i temàtic de la recerca a les universitats i escoles superiors que corresponguin a les necessitats de la vida social, cultural i econòmica (cf. Vademecum 1985,11).

A les organitzacions d'autonomia administrativa hi pertanyen, entre altres, nou organitzacions científiques, l'Associació Alemanya de Recerca (*Deutsche Forschungsgemeinschaft*), la Societat Max Planck de Promoció de les Ciències (*Max-Planck-Gesellschaft*), la Conferència dels Rectors, la Fundació Alexander von Humboldt, el Servei Alemany d'Intercanvi Acadèmic (*Deutscher Akademischer Austauschdienst*), més de 150 fundacions públiques i privades i les societats i cercles d'estudis que ja són més de 30 en el terreny de la literatura, la llengua i la cultura en general. L'Associació Alemanya de Recerca és l'òrgan central d'autonomia administrativa de les ciències que subvenciona projectes

d'investigació en tots els rams científics i ajuda especialment a la nova generació acadèmica. És l'única associació de recerca que acorda mitjans financers a entitats o homes de ciència que no treballen per un profit propi o d'una persona privada o jurídica (DFG 1979,7). Es distingeixen fonamentalment tres possibilitats de subvencions: a) els "procediments normals", amb els quals totes les entitats científiques poden demanar ajut financer; b) els "procediments dels centres d'interès" a partir dels quals diverses institucions de recerca poden proposar un tema o projecte d'investigació comú a fi que aquest arribi a ser subvencionat; i c) els "dominis especials de recerca" que volen promoure la col.laboració i cooperació interuniversitària i interdisciplinària (cf. Vademecum 1985, 14). La *Deutsche Forschungsgemeinschaft* publica regularment un balanç del seu treball i informa sobre les tasques i la manera de finançament dels anys següents. Entre 1979 i 1982, per exemple, va proposar de promoure, en el camp de la història, un projecte d'arqueologia i d'història de l'edat mitjana, un programa central anomenat "El canvi de les estructures familiars, dels problemes entre els sexes i les generacions a partir del segle XVIII" i les recerques sobre la història de les ciències, sobretot, de les ciències naturals i tècniques (cf. DFG 1979, 51 i ss.)

Quant a les fundacions públiques i privades, cal subratllar que contribueixen fonamentalment al desenvolupament de la recerca a Alemanya Occidental. La fundació probablement més important des del punt de vista financer és la *Stiftung Volkswagenwerk*, que es va fundar el 1962 amb un capital de base d'uns mil milions de DM. Aquesta fundació subvenciona projectes determinats de gran importància que estimulen la cooperació interdisciplinària i internacional i se serveixen d'una gran varietat de mètodes (cf. Volkswagen 1982, 6). Quant a la història, va promoure a partir de 1972, per exemple, l'arqueometria, perquè fomenta la col.laboració entre les ciències naturals i les socials, ajunta l'arqueologia, la història de l'art i la conservació de monuments i perquè usa mètodes de biologia, geologia, mineralogia, química, física, matemàtica i tècnica (ib., 13). Igualment, va contribuir a la reconstrucció de la biblioteca *Herzog August Bibliothek* de Wolfenbüttel amb 13,6 milions de DM, transformant-la d'una entitat de servei bibliotecari en un centre autònom de recerca de reputació internacional (ib., 15). Una altra fundació que concedeix, sobretot, beques d'estudis a l'estranger i premis de treball a especialistes joves és la *Alexander von Humboldt-Stiftung*. Va ser fundada el 1925 i refundada el 1953, i es defineix com a fundació d'utilitat pública de dret privat (cf. DFG 1985, 14).

L'última categoria de les entitats que intervenen en l'organització i estructuració de la recerca la formen les institucions científiques que realitzen el treball

d'investigació pròpiament dit. Són les universitats i les escoles superiors, les acadèmies, els instituts, etc. Naturalment, el potencial més gran es concentra a les universitats, que, en general, s'estructuren en facultats i instituts. En el si dels instituts existeixen, normalment, els equips de recerca, que són conduïts, moltes vegades, per un professor catedràtic i per un grup de catedràtics del mateix institut. Més rara és la fusió de científics d'entitats diferents en un grup comú, com és el cas, per exemple, a la Universitat de Constança. Molt sovint, els homes de ciència que volen discutir un problema determinat es reuneixen en cercles d'estudis. Aquests poden ser subvencionats també de fundacions més petites que ofereixen, regularment, els seus edificis o sales de conferències per a possibilitar la discussió directa o intensa. Fa mig any que es va crear, per exemple, amb l'ajut de la Werner-Reimers-Stiftung, un grup internacional que estudiarà determinats aspectes de la cultura mediterrània, entre altres, les diferents formes de multilingüisme. A l'interior d'una mateixa universitat la col.laboració es fa més fàcil. A Leipzig, per exemple, l'equip d'història de les revolucions de Manfred Kossok col.labora, des de fa anys, amb el grup de recerca de Klaus Bochmann, que es dedica a investigar diversos aspectes de la política lingüística en els països de parla romànica a partir de la Revolució Francesa. Per permetre un intercanvi d'idees i resultats científics més eficaç en matèria de les cultures ibero-americanes, es va fundar, el 1988, un cercle d'estudis en el qual col.laboren els departaments de literatura, lingüística i història. Aquest cercle no fixa només directrius de recerca, sinó que organitza també activitats d'àmplia difusió, com els cicles de conferències, els simposis i el servei de publicacions. Totes aquestes activitats de recerca o bé han de ser aprovades per les entitats estatals ja mencionades, o bé depenen de les subvencions de les fundacions o d'altres organitzacions d'autonomia administrativa. Com es veurà més endavant amb el cas del català, aquesta dependència pot ser, a vegades, menys favorable al desenvolupament i a l'establiment de disciplines "més petites".

Fora de les universitats hi ha també una gran quantitat d'instituts més o menys autònoms, però la majoria d'ells són de ciències naturals i tècniques. Entre els instituts de ciències socials figuren l'Institut d'Orientalística, l'Institut d'Història Contemporània a Munic, l'Institut de Llengua Alemanya a Mannheim, l'Institut Alemany d'Història de l'edat mitjana, l'Institut d'Història Europea i l'Institut del Baix Alemany. Si es dóna el cas que aquests instituts depenen de les subvencions dels *Bund* i dels *lands*, cada quatre anys han de ser avaluats per una comissió independent. El 1985, el Consell de Ciències, per exemple, va publicar un dictamen sobre l'Institut de Llengua Alemanya en què va proposar de modificar

les directrius de recerca i estudi i l'estructuració interior (cf. Wissenschaftsrat 1985, 6). L'*Institut für deutsche Sprache* va ser fundat el 1964 com a fundació de dret civil a Mannheim. Actualment té sucursals a Bonn, Tübinga i Innsbruck. Des del 1977 és una entitat autònoma de recerca en què participen a mitges el *Bund* i el *Land* Baden-Württemberg. El 1978, el consell d'administració, que es compon de dos membres del *Bund*, dos del *land*, un de la ciutat de Mannheim, un del patronat, nou especialistes i quatre delegats de l'institut, va establir les directrius de recerca (cf. *ib.*, 12ss.). No obstant això, el Consell de ciències ha de controlar l'eficiència i comparar el nivell científic de l'institut amb les tendències i els resultats del pla internacional.

Un exemple dels avantatges i desavantatges de la recerca majoritàriament universitària

Els avantatges i desavantatges de la recerca majoritàriament universitària es poden exemplificar amb el cas del centre català a la Universitat de Leipzig. Quant a l'ensenyament superior a l'est d'Alemanya, ara hi intervenen també d'altres factors que resulten de la reestructuració de tot el sistema d'educació als cinc *lands* nous. Per això, cal esbossar l'evolució històrica dels sistemes d'educació i recerca, amb especial atenció a l'establiment del català a les universitats alemanyes.

No obstant la distància geogràfica, les relacions entre Catalunya i Alemanya tenen una tradició llunyana, tal i com ens confirmen alguns documents, d'entre els quals només recordo el *Vocabulari alemany-català* de Johann Rosenbach, publicat el 1502 a Perpinyà. Molt aviat, després de constituir-se la filologia romànica, la llengua, literatura i cultura catalanes van rebre una atenció especial per part d'especialistes alemanys, els quals es van adreçar no només a un públic restringit de formació universitària, sinó també a un públic llarg de lectors. L'any 1890, per exemple, Johannes Fastenrath (1859-1908) va publicar una antologia de poesies modernes, *Catalanische Troubadoure der Gegenwart*, amb una panoràmica sobre la literatura catalana. El 1911 va aparèixer la part catalano-alemanya del diccionari d'Eberhard Vogel, seguit, el 1916, de la part alemanyocatalana. En el camp de la lingüística recordo només Bernhard Schädel (1878-1926), professor a Halle i després a Hamburg. Les seves activitats catalanistes van possibilitar l'estudi d'Antoni Griera, Manuel de Montoliu i Pere Barnils a Halle a

començament de segle (cf. Briesemeister, 1988).

Després de la Segona Guerra Mundial, els estudis catalans a les dues Alemanyes van seguir camins totalment diferents. Mentre que a la República Federal, a partir de 1950, la llengua i la literatura catalanes van reguanyar la seva importància anterior, a la República Democràtica no hi havia activitats fins a finals dels anys 70. A més a més, hi havia un sol centre, la Universitat de Leipzig, on es va impartir el català. A l'oest, el 1988, 29 universitats van oferir cursos i seminaris especials de català (cf. Sattel 1989, 233). Per iniciativa de Til Stegmann es va establir a Frankfurt la biblioteca catalana més important i voluminosa fora dels Països Catalans, i es van organitzar les primeres Setmanes Catalanes a Berlín (1978). El 1985 es va fundar l'associació Alemanyó-Catalana; inscriure-s'hi com a membre estava prohibit als alemanys de l'est, perquè tota col.laboració amb els altres alemanys era malvista pel govern. L'últim catedràtic amb formació catalanista que treballava a l'est era Rudolf Brummer (1907-1989), professor de filologia romànica a Rostock des del 1948 fins al 1959 (cf. Briesemeister 1990, 293).

A començament dels anys 80, Klaus Bochmann, professor a Leipzig, va atreure l'atenció sobre la situació lingüística a Espanya i va suggerir al Ministeri de Ciències i Educació de donar llum verda a l'ocupació amb el català. El 1982, es va iniciar el primer curs de català a la Universitat de Leipzig. Jo mateixa, amb coneixements reduïts aleshores, obtinguts durant els meus estudis a Bucarest, vaig fer de professora. L'ensenyament del català, però, resultava difícil per tres raons:

- 1.-el desinterès dels estudiants per tal com no coneixien la situació perquè no podien viatjar a Occident,
- 2.-la falta d'interès per part de l'administració universitària, que impedia contactes directes o oficials amb els Països Catalans,
- 3.-la manca de manuals, llibres i tota mena de materials.

Només gràcies a l'entusiasme de dos o tres professors, Leipzig va arribar a ser coneguda com a centre de català a tot Alemanya. Nosaltres, a vegades amb mètodes guerrillers, vam posar-nos en contacte amb especialistes catalans i alemanys, l'ajut dels quals va ser essencial.

L'any 1983 els primers estudiants van participar en els cursos de català, i alguns van elaborar la tesi de llicenciatura sobre aquesta llengua. Per exemple, una estudianta meua va treballar als arxius universitaris d'Halle i va buscar els documents relatius a l'estada de Griera, Montoliu i Barnils modificant la visió una mica irreal sobre les relacions amb Schädel. Una altra estudianta, amb l'ocasió d'una borsa, va analitzar la situació dels catalans a Cuba i el seu comportament lingüístic (cf. Brumme/Schubert 1991). El 1985, jo mateixa vaig defensar una tesi doctoral

sobre la normalització del català: la primera tesi a l'Alemanya de l'est sobre el català (cf. Brumme 1989). Vaig utilitzar totes les ocasions que es van oferir fora de la Universitat per presentar la cultura catalana. El 1988, vaig parlar davant un auditori de joves especialistes en llengües romàniques introduint-los a la literatura medieval i a la contemporània.

El fruit del meu treball el vaig rebre amb l'obertura de les fronteres. Almenys una part de la gent culta d'Alemanya Oriental sabia més o menys clarament que existeix un poble diferent al nord-est d'Espanya i que parla un idioma diferent de l'espanyol. La possibilitat de conèixer Occident va donar també un fort impuls al centre de Leipzig i a l'ensenyament del català. Al començament, gairebé tota la feina va caure en la meva persona. Cada quatre setmanes vaig fer un curset intensiu. Ara ja hi ha una colla que sap força bé la llengua i que pot ajudar-me. Una part dels meus ex-estudiants va participar en un viatge a Mallorca, ofert pel govern Balear; una altra part va fer un curs a Balsareny del qual tots els estudiants van tornar contentíssims i fortament motivats. Gràcies a ells i als meus col·legues es va organitzar, per primera vegada, que els futurs professors, traductors i mestres d'arts poden triar el català com a matèria secundària en filologia romànica. Amb això, Leipzig és la segona universitat, després de Frankfurt, que ofereix aquesta possibilitat. I l'exemple va fer escola: les universitats de Rostock, Halle, Dresde, Jena i naturalment Berlín van articular el seu interès per tenir lectors de català. La situació més favorable es presenta a Berlín, on els col·legues gaudeixen de la presència de lectors i professors a Berlín-Occidental i de l'existència d'una bona biblioteca. Més difícil és la situació a Rostock, on no se sap si es va desfer o no el Departament de filologia hispànica. Ja no hi existeix cap fons de llibres, perquè una part va ser destruïda durant la guerra i l'altra la vaig salvar jo després d'haver-la trobat, casualment, al sostremort de l'institut. Caldria començar des del començament. Gairebé el mateix passa a Jena; la biblioteca de l'antic institut de filologia romànica va ser venuda a Berlín-Occidental, durant els anys 60.

Sembla que podem ser optimistes: a l'últim col·loqui de llengua i literatura catalanes (el juny de 1990), que va tenir lloc a Heidelberg, es va convenir amb el director del Departament de Política Lingüística que la Generalitat pagarà, durant tres anys, un lector de català a Leipzig. Igualment ens va enviar i ens segueix enviant manuals i materials didàctics, i la biblioteca catalana de Frankfurt ens va regalar gairebé 500 llibres. Però encara falten les condicions més elementals (p. ex. sales i armaris). El rector de la Universitat es va reservar el dret de decidir si la universitat acceptaria o no el lector i si l'ensenyament de la llengua formaria part del pla d'estudis o no. La nova burocràcia sap tan poc com l'antiga. Així que

cal seguir instruint la gent ignorant (si això no significa lluitar amb molins de vent). I la reducció de llocs de treball que s'anuncia pel juliol portarà la major inseguretat. La descentralització als països de l'est d'Alemanya implica mesures d'economia enèrgiques que poden arribar fins al 50% dels actuals treballadors. Això significaria probablement que el nou federalisme en els països d'Alemanya de l'est arribés a menysprear els esforços que fa un altre país en aquest camp i el suport que necessita també de l'exterior. És una situació paradoxal i, cada vegada més, dramàtica.

El problema és que ja no decideixen els especialistes mateixos. I tot depèn dels mitjans financers del *Bund* i dels *lands*. Els caps de l'institut de filologia romànica (Institut, per cert, encara no reconegut pel rector) proposen la creació d'un lectorat de català amb un lector i una persona de ciències (o bé de literatura o bé de lingüística) que dirigeixi la recerca quant al català. L'aprobació serà presa a Dresde, capital de Saxònia, per part de funcionaris de màxima ignorància que pensen, com va dir un diari saxó, que a Mallorca es parla espanyol i castellà. I segurament trobaran que el català és una llengua de mínima importància que no té res a veure amb les altres llengües d'àmplia difusió. El centre català a Leipzig té, novament, un futur insegur: si bé podria sobreviure l'ensenyament amb l'ajut de la Generalitat, la recerca estarà en màxim perill de desaparèixer totalment.

Bibliografia

BRIESEMEISTER, D. (1988) : *Katalonien und Deutschland: ein Überblick über die kultur-geschichtlichen Wechselbeziehungen*, dins "Zeitschrift für Katalanistik" 1, 11-35.

BRIESEMEISTER, D. (1990) : *Nachruf auf Rudolf Brummer*, dins "Zeitschrift für Katalanistik", 3, 293-295.

BRUMME, J. (1989) : *La modernització i l'ampliació del lèxic polític-social català*, dins "Llengua & Literatura" 3/1988-1989, 193-264.

BRUMME, J./R. SCHUBERT (1991) : *Die Katalanen in Kuba: Sprachen und Kultur im 19. und 20. Jahrhundert*, dins "Zeitschrift für Katalanistik" 4, 263-283.

DFG (1979) (= Deutsche Forschungsgemeinschaft 1979) : *Aufgaben und Finanzierung 1979-1982*. Boppard.

SATEL, S. (1989) : *Katalanische Themen an den Hochschulen der Bundesrepublik Deutschland, Österreichs und der deutschsprachigen Schweiz vom SS 1988 bis zum 1989*, dins "Zeitschrift für Katalanistik" 2, 233-246.

Vademecum (1985): *Vademecum Deutscher Lehr und Forschungsstätten. Stätten der Forschung*. Stuttgart 1985. 8a edició.

Volkswagen (1982): *20 Jahre Stiftung Volkswagenwerk. Rückschau anlässlich des Arbeitsjubiläums im juni 1982*. Hannover.

Wissenschaftsrat (1985) : *Stellungnahmen zu geisteswissenschaftlichen Forschungseinrichtungen ausserhalb der Hoch- schulen*. Köln.

Centri di studio e di ricerca in Italia

LUCIANO CASALI

Credo sia opportuno partire da una premessa per comprendere alcuni mutamenti avvenuti nel corso degli ultimi anni nei centri di studio e di ricerca che operano in Italia.

Il decreto legge n. 382 del 1980 (che aveva come scopo principale quello di dare vita ad una profonda riforma della struttura organizzativa delle università italiane) interveniva indirettamente anche sulle questioni relative alla ricerca. Esso infatti sottolineava che "centro della ricerca scientifica" era l'Università. In conseguenza di queste scelte culturali suggerite dal legislatore, nel 1989 nasceva un nuovo Ministero, quello della Ricerca scientifica e dell'Università che veniva separato dal Ministero dell'Educatione ed aveva il compito specifico di presiedere alla attività ed alla organizzazione non solo degli atenei, ma anche dei principali centri che si dedicano alla ricerca.

La legge interveniva suggerendo ciò che nella realtà già da tempo si stava verificando, o che almeno rappresentava una linea di tendenza, ma non "costringeva" i centri di studio e di ricerca che erano esterni alle strutture universitarie a rinunciare alla loro autonomia operativa e a diventarne "dipendenti". Di fatto accadeva che la direzione degli Istituti e dei centri fosse affidata sempre più frequentemente a docenti o ricercatori universitari o che la direzione di ogni Istituto fosse affiancata da un Comitato scientifico cui veniva affidato il compito di elaborare le linee culturali degli studi e delle ricerche, Comitato che veniva composto da personale tutto o in gran parte proveniente dal mondo accademico. Questa linea di tendenza era già in atto e soprattutto non ha pregiudicato l'autonomia decisionale ed operativa delle singole istituzioni né le ha trasformate in apparati la cui attività divenisse subordinata a quella dei Dipartimenti universitari. Anzi. Nella maggior parte dei casi, o almeno là dove esistevano centri di ricerca dotati di buone strutture (archivi, biblioteche, tradizioni di attività, pubblicazioni anche periodiche, eccetera), si determinava una vera e propria integrazione e una tendenza alla collaborazione reciproca fra le due Istituzioni, dal momento

che i centri di studio hanno la possibilità di intervenire in settori nei quali più difficile -per le remore e gli ostacoli burocratici- sarebbe la attività della struttura universitaria. Penso, ad esempio, alla conservazione ed al riordino degli archivi (in Italia molto materiale proveniente da privati o associazioni non statali non viene affidato alla struttura degli Archivi di stato), alle pubblicazioni periodiche e non periodiche (va ricordato che i Dipartimenti universitari non possono mettere in vendita i loro prodotti), alla organizzazione di interventi culturali sul territorio, all'aggiornamento degli insegnanti delle scuole medie e delle scuole superiori, al coinvolgimento nelle ricerche di personale non dipendente dall'Università.

Già da tempo il dibattito e la riflessione avevano reso evidente la necessità di superare o riorganizzare la presenza di una quantità notevole di centri e di istituti che esistevano in molte realtà provinciali e locali e la cui vita ed attività si era progressivamente ridotta o a ricerche eccessivamente localistiche (e quindi al di fuori di qualsiasi dibattito culturale vero) o alla organizzazione di conferenze che, troppo spesso, si riducevano alla semplice esaltazione delle vecchie "glorie" locali o ad un folclore di basso profilo.

(Mi riferisco ovviamente, con queste mie osservazioni, esclusivamente all'area delle attività che si possono definire "umanistiche", quali la letteratura, la storia, le stesse arti figurative. Per quanto concerne l'area delle attività "scientifiche", lo studio e la ricerca già da tempo avevano superato ogni possibilità di sopravvivenza per strutture decentrate o legate ad esclusivi interessi locali. Tralascio anche di prendere in considerazione la attività del CNR (Consiglio nazionale delle ricerche), formalmente simile nella sua struttura e nelle sue finalità al Consejo superior de investigación científica, ma che, in Italia, lascia spazi del tutto marginali alla ricerca "umanistica" e presta attenzione prevalentemente ai settori della astronomia e della fisica).

Esistevano, disperse nella Penisola italiana, decine (quando non centinaia) di Associazioni, Istituti o Accademie, molte delle quali fondate del secolo XVII e dotate di magnifiche biblioteche, spesso cariche di una gloriosa storia che si era consolidata quando lo Stato italiano non esisteva e le comunità locali più ricche e più attente ai problemi culturali si erano dotate di strutture attorno alle quali aveva prosperato una ricca ed intensa vita culturale. Dopo l'Unità (1870) e la scomparsa della miriade di stati pre-esistenti (ma ancor più nel corso del XX secolo) molte di quelle Istituzioni si erano rapidamente indebolite, avevano cessato ogni attività o erano rimaste terreno di caccia per pochi eruditi locali. L'accentramento burocratico, già presente nello Stato liberale, ma che si era accentuato durante i venti anni del regime fascista, aveva ulteriormente

peggiorato la situazione, sottolineando il profondo distacco fra poche e selezionate sedi di vita culturale (tendenzialmente collocate nelle maggiori città del centro e del nord del Paese, con una attività riservata a poche categorie sociali privilegiate) e la maggioranza delle vecchie Istituzioni. Nello stesso tempo i nuovi organismi creati dallo stato fascista con lo scopo dichiarato di diffondere la cultura "fra le masse" (come l'Istituto di cultura fascista, gli Istituti per la storia del Risorgimento, la Società "Dante Alighieri" per lo studio della lingua italiana, eccetera) divenivano semplici apparati di propaganda politica del regime.

Quale può apparire, schematicamente, oggi la situazione?

Credo di poter affermare che in Italia esistono oggi due "categorie" distinte di Istituti e centri di ricerca. Una prima, dipendente direttamente dai Comuni, ha assorbito molte delle più vecchie Istituzioni, soprattutto quelle nate nel corso del XVII secolo, e ne ha salvaguardato quasi esclusivamente le preziose biblioteche. Esse ormai si limitano ormai alla conservazione e ad un moderato incremento del patrimonio librario, intervenendo raramente e casualmente sul terreno dello studio e della ricerca, di solito come struttura legata agli assessori alla cultura dei singoli comuni.

Una seconda categoria di Istituti è di origine privata o associativa ed è di formazione più recente e cerca di collegare la organizzazione di forti strutture con una reale volontà di promozione degli studi e della ricerca. Fra questi spiccano alcuni grandi centri, che ormai hanno assunto una notevole importanza nazionale od internazionale, che sono dotati di una unica sede, come la Fondazione "Feltrinelli" di Milano o la Fondazione "Basso" a Roma.

Al loro fianco, se così si può dire, ci sono altri Istituti che hanno scelto la via del policentrismo e del decentramento per intervenire in maniera coordinata su tutto o su gran parte del territorio italiano. Gli esempi più significativi che si possono fare sono due. Il primo è quello della Fondazione "Antonio Gramsci" (che era collegata al Partito comunista italiano e che ora quasi certamente si collegherà al Partito democratico della sinistra); essa ha la propria sede centrale a Roma e coordina più o meno strettamente una ventina di Istituti nati prevalentemente sul territorio dell'Italia settentrionale, nei capoluoghi di regione e in molte province (i più importanti e attivi sono certamente quelli di Torino e di Bologna). Il secondo esempio è quello degli Istituti per la storia dell'antifascismo e della Resistenza (ma la denominazioni sono molto variate nelle singole località), con sede centrale a Milano ed oltre cinquanta centri periferici su tutto il territorio italiano.

Esistono anche Fondazioni ed Istituti legati ad altri partiti politici italiani (come il "Nenni", il "Brodolini" e il "Turati", che fanno riferimento al Partito socialista italiano,

o il "De Gasperi", legato alla Democrazia cristiana, o l'"Einaudi", vicino al Partito liberale italiano): normalmente essi sono tuttavia privi di archivi e/o biblioteche -o sono in fase di lenta organizzazione, come l'Istituto di studi socialisti di Firenze- e rivestono almeno per ora una minore importanza in relazione ad una effettiva attività di ricerca e di studio. Diverso discorso andrebbe fatto per Istituzioni legate alla grande industria o alla finanza, come la Fondazione "Agnelli" di Torino, la cui attività è fortemente legata alla politica di "immagine" che i promotori hanno voluto affidare loro.

Tornando ai "Gramsci" ed agli Istituti della Resistenza, si tratta di centri con ricche biblioteche, spesso di carattere internazionale, importanti archivi relativi ai secoli XIX e XX; si tratta di centri che pubblicano libri e riviste (circa venti, prevalentemente di carattere storico e storico-letterario), particolarmente attenti anche ai problemi della didattica e della divulgazione culturale, con una interessante attività di ricerca e di studio rivolta agli aspetti sociali e politico-istituzionali, non ristretta ai confini del localismo, aperta al dibattito nazionale ed internazionale, spesso attenta, soprattutto per quanto riguarda la ricerca storica, alle proposte ed alle sollecitazioni delle ricerche innovative ed alle tematiche proposte dalle sperimentazioni (fonti orali, storia delle donne, storia della mentalità, antropologia storica).

Alcune osservazioni finali in relazione ai limiti ed ai problemi.

Il primo ed il più importante problema è indubbiamente quello dei finanziamenti. La legge italiana e il dibattito in corso suggeriscono una "alta direzione scientifica" per tutti gli Istituti (dalle biblioteche ai centri di ricerca), ma non prevedono alcun finanziamento ministeriale, o nella realtà concedono contributi economici del tutto sproporzionati alle necessità ed alle attività che vengono svolte. L'intervento e l'aiuto dei Comuni, delle Province e delle Regioni, che viene spesso sollecitato, si scontra con la limitatissima autonomia finanziaria che il decentramento amministrativo permette in Italia agli enti locali. Se lo confrontiamo con la realtà spagnola, l'Italia è uno stato ancora fortemente accentrato e con la tendenza ad aumentare tale accentramento, resa sempre più evidente nel corso degli ultimi venti anni.

Una seconda considerazione che va fatta è relativa alla divulgazione, e quindi alla conoscenza effettiva, che è possibile avere dei prodotti e della attività delle singole Istituzioni. Troppo spesso libri e riviste hanno una circolazione estremamente limitata e non vengono conosciuti che nel ristretto territorio provinciale o regionale di competenza dell'Istituto dal momento che vengono affidati o ad una editoria locale che non ha una distribuzione sufficientemente ampia. Opere anche di

grande o notevole importanza restano spesso confinate alla conoscenza di pochi lettori. Questo accade soprattutto per quei Centri od Istituti che non sono entrati a far parte dei gruppi "coordinati", ma spesso anche questi ultimi non riescono ad estendere il loro coordinamento anche alla attività editoriale ed i loro prodotti non hanno così una effettiva circolazione. D'altra parte in Italia (ma sono convinto che il fenomeno è ormai europeo) è in atto una vera e propria concentrazione delle case editrici e si sta giungendo ad un vero monopolio della produzione editoriale: pochi gruppi finanziari controllano o condizionano la distribuzione dei libri sull'intero territorio nazionale, lasciando spazi sempre più ristretti di mercato agli editori "minori". Non sembra questo un problema diverso da quello che è proposta a questa Tavola rotonda o a questo colloquio: anche la questione della distribuzione dei prodotti degli Istituti e dei centri di ricerca costituisce un terreno sul quale sarebbe opportuno approfondire l'analisi e la conoscenza, in quanto non si tratta soltanto di vedere come funzionano tali centri e quali prodotti riescono a portare a termine, ma anche quali reali possibilità esistono affinché quei prodotti vengano poi conosciuti ed entrino a far parte del mercato culturale.

Mi sembra necessario infine sottolineare, qui in Catalogna, anche un altro forte limite esistente in Italia.

Sono convinto che il collegamento fra centri di studio e di ricerca ed Università possa far sì che venga effettivamente potenziata e migliorata la qualità della ricerca e, in qualche caso più fortunato, possa anche riuscire a far superare il problema della circolazione dei prodotti a stampa di tali ricerche. Resta tuttavia il fatto che in quelle parti del territorio italiano dove vivono consistenti minoranze linguistiche con forti e spesso valide tradizioni culturali (il francese in Valle d'Aosta, il tedesco e il ladino in provincia di Bolzano, il serbo-croato nella zona di Trieste, l'albanese in alcune zone della Calabria, il catalano in alcune parti della Sardegna) non esistono Università e i centri di studio e di ricerca hanno una vita estremamente difficile e limitata: la loro attività spesso ad una semplice conservazione dell'esistente con scarse possibilità di ulteriori elaborazioni e di interventi nel dibattito culturale, anche in quello letterario.

È questo un problema cui non è stata data alcuna soluzione, né per ora si riesce a vederne una valida.

Instrumentos de coordinación de los Centros d'Estudis: la Coordinadora de Centros d'Estudis de Parla Catalana*

EPÍLEG

Coordinadora de Centros d'Estudis de Parla Catalana

Los centros d'estudis catalanes nacieron ante una preciosa herencia, vinculada al movimiento cultural de la Renaixença, al redescubrimiento de las áreas geográficas, históricas y artísticas del país, en virtud de las cuales se vieron un papel cabal en el estudio de la lengua. En efecto, se trata de un movimiento cultural que ha salvaguardado una parte de la nuestra historia, juntamente con otras instituciones que desarrollaron una tarea imprescindible, sobre la que la nuestra conciencia colectiva podría haber perdido sencillamente en aquellos siglos el recuerdo de su existencia y de su función. No es que recordo, por lo visto, la tarea desarrollada por los centros d'estudis durante el franquismo, no solamente en el campo de las publicaciones y la investigación (por la Asociación Intercomarcal d'Estudis, por ejemplo) sino en fomentar una conciencia cívica y de país.

Ahí cumplían con propiedad un centenar de centros, más de los diecisiete de 1978 en adelante, tanto en sus actividades periódicas como en sus publicaciones. Aquella densidad de centros de esta naturaleza es representativa del Instituto d'estudis d'altres territoris d'Espanya, acostumbrado a la presencia d'un sol centre a la capital de provincia (aunque en algunas instituciones catalanes, como podria ser el Granà i Manrià, dos per cada barri). Encara entenent bé el caràcter no obligat d'aquests centres, sense funcions, vocacionals i qualitat, ni menys els seus migrants presencials, i esperant, de fet, en el nostre país, els centres d'estudis no han complert una funció substitutòria important en el terreny de la cultura, ni suplen la manca d'actuació

* Aquest text correspon a la presentació pronunciada en la 1a Jornada de Centre d'Estudis, Lluçanès de Vilatorrada, Tarragona, Avinyó, el dia 20 de juliol de 1981 a la Casa de la Cultura "Ramón y Cajal" de Vilatorrada organitzada pel Patronat "Francisc de Sant Jordi".

Instrumentos de coordinació dels Centres d'Estudis: la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana*

JOAQUIN ALBAREDA I SALVADÓ

Els centres d'estudis catalans compten amb uns precedents llunyans, vinculats al moviment cultural de la Renaixença, al redescobriment de les arrels geogràfiques, històriques i artístiques del país, en el qual van tenir un paper cabdal els erudits locals. Es tracta d'un moviment cultural que ha salvaguardat bona part de la nostra història, juntament amb d'altres institucions que desenvoluparen una tasca imprescindible, sense la qual la nostra consciència col·lectiva podia haver perillat seriosament en aquest segle marcat pels períodes d'anormalitat política i de persecució dels nostres signes d'identitat. No cal que recordi, per la seva proximitat, la tasca desenvolupada pels centres d'estudis durant el franquisme, no només en el camp de les publicacions i la recerca (per l'Assamblea Intercomarcal d'Estudiosos, per exemple) sinó en fomentar una consciència cívica i de país.

Avui comptem amb prop d'un centenar de centres, molts d'ells creats de 1975 ençà, amb les seves activitats periòdiques i les seves publicacions. Aquesta densitat de centres deixa perplexos els representats dels instituts d'estudis d'altres territoris d'Espanya, acostumats a la presència d'un sol centre a la capital de província (quan en algunes ciutats catalanes, com poden ser Girona i Vic, n'hi ha dos, pel cap baix). Encara entenen menys el caràcter no oficial d'aquests centres, sense funcionaris, volanterós i quasi lúdic, ni menys els seus migrats pressupostos. I és perquè, de fet, en el nostre país, els centres d'estudis han acomplert una funció substitutòria important en el terreny de la cultura -bo i suplint la manca d'actuació

* Aquest text correspon a la conferència pronunciada en la "3a Trobada de Centres d'Estudis Locals del Lenguadoc-Rosselló, Andorra i la Regió de Girona" el dia 22 de maig de 1993 a la Casa de la Cultura "Tomàs de Lorenzana" de Girona, trobada organitzada pel Patronat Francesc Eiximenis.

institucional- i compleixen, encara, una funció social molt específica. Constitueixen, en conjunt, un teixit civil ric, divers (n'hi ha una minoria de vinculats a organismes oficials, mentre que la major part són independents, amb diferències de pressupost que poden anar d'1 a 160 milions de pessetes anuals - la majoria, però, es mouen entre 1 i 10 milions-). N'hi ha de locals, de comarcals, i amb objectius diversos: des dels més estrictament erudits als que es proposen accomplir una missió cultural i cívica àmplia en funció de la demanda social i cultural de la comarca on es troben implantats (l'Institut d'Estudis Vallencs, amb una gran vitalitat i un arrelament profund en la seva realitat social, en constitueix un dels millors exponents).

És difícil, per tant, per no dir impossible, reduir el complex món dels centres d'estudis catalans a un sol clíxé. De fet, aquesta diversitat, com a resultat de la realitat concreta d'on han sorgit, constitueix un dels seus atractius sociològics més evidents, alhora que una dificultat en el moment que hom pretén coordinar-ne els seus esforços. Disposen, també, d'un teixit social-dinàmic, en la mesura que han experimentat en el seu interior un relleu generacional: els vells erudits locals han deixat pas als joves llicenciats, molts dels quals exerceixen la carrera que han estudiat, amb la lògica renovació metodològica i fins i tot temàtica que el fet comporta. Tal com diu Núria Sales, "bo o dolent, útil o inútil, lloable o condemnable, l'erudit local d'antic model ha passat a la història o hi va passant". El paper d'aquests centres, assenyaladament en el camp de les ciències socials -en el de la història local, per exemple, que és el que conec millor- és indiscutible, ja sigui en el terreny de la recerca, potenciant els estudis i la interrelació entre els joves investigadors bo i oferint-los un immillorable camp d'aprenentatge, donant-la a conèixer mitjançant les publicacions, o bé en el de la divulgació cobrint unes demandes culturals específiques a cada comarca o població.

Però els que vivim de prop la vida dels centres d'estudis sabem perfectament que no tot són flors i violes en la seva existència. Coneixem, per començar, les mancances que la majoria pateixen en la seva infraestructura, derivades de les estretors econòmiques; fet que és pal·liat, en part, amb una gran dosi de voluntarisme, però que malgrat tot, condiciona dràsticament l'abast de la seva activitat. Sabem, també, que cada llibre que es vol editar - i els llibres són el millor reflex de l'activitat d'un centre - és una mena de *via crucis*, sovint conseqüència de la manca d'ajuts, en un país on treure un llibre de tema científic en català ja és una aventura prou arriscada. Tanmateix els problemes no acaben aquí: aleshores comencen els de la difusió i de la distribució de l'obra. A Barcelona i a les principals ciutats catalanes, on teòricament n'hi ha un mercat potencial, hi

arriben difícilment. Per últim, i potser en bona mesura com a resultat de la desconexió de les publicacions, el treball dels centres d'estudis són mirats amb certa malfeança des del món acadèmic. És clar que sempre hi ha autors que cauen en la temptació fàcil de recloure's en l'aïllament localista i en l'aplicació poc sistemàtica i contrastada de les pautes interpretatives fetes en l'àmbit català i general, sense interrogar-se suficientment sobre els resultats de la recerca local. Però dubto molt que aquesta sigui la norma que defineixi el treball del gruix més important dels centres d'estudi, almenys d'aquells que es troben més consolidats i que publiquen amb regularitat. Més aviat, diria, la preocupació de molts d'ells és d'assolir la necessària integració entre recerca local i interpretació general, tal com va reclamar Pere Anguera en el I Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya, a fi d'evitar resultats massa localistes o, a la inversa, explicacions generals centralitzadores i allunyades de la realitat, per tal d'assolir una història policèntrica, en expressió afortunada de Josep Fontana. Però aquest inconvenient pot ser resolt, a banda de mantenir individualment, o col·lectivament, si s'escau, una bona dosi de rigor en els treballs de recerca i en les publicacions, amb l'elaboració de projectes de recerca intercomarcal, entre diferents centres d'estudi, tal com proposà el mateix Josep Fontana en el I Congrés de Centres d'Estudis de Parla Catalana celebrat a Lleida ara fa dos anys: "Si la simple agregació dels treballs d'història local, fets sense cap mena de coordinació, ja ha servit, malgrat el seu caràcter sovint dispers i puntual, per a enriquir la imatge global de la nostra història, em penso que els seus treballs podrien ésser encara molt més importants si aquesta tasca es coordinés, i per coordinar no vull dir que se subjectés a alguna mena de pla general formulat des de fora, sinó que se centrés entorn de propostes i programes col·lectius decidits des de baix, des de la iniciativa dels propis centres -partint cadascun des de la seva perspectiva pròpia, però sabent entendre fins a quin punt pot apropar-se a la dels altres- per tal de definir una estratègia que fixi uns objectius generalitzables". Finalment, conclou: "La tasca que els centres d'estudis poden fer, si la plantegen ambiciosament, és prou important i seriosa perquè, vista, no des de la perspectiva de la petita feina local, sinó des de la més àmplia que permet de preveure la possibilitat de col·laboracions, aspiri a ocupar en el panorama de la nostra recerca un lloc molt més important que el que fins ara se li ha atorgat i a reclamar els auxilis necessaris per tal de dur-la a terme. Val la pena, em sembla, atrevir-se a fer aquest pas endavant. La importància de la tasca a realitzar, la riquesa dels materials de recerca al seu abast i la qualitat dels equips humans ho fan possible i desitjable".

Va ser precisament a partir de la constatació d'aquests reptes que posen en perill la creativitat i fins la mateixa supervivència dels centres d'estudis a les envistes del segle XXI, en aquell Congrés de Lleida, que un grup de centres van impulsar la creació d'una Coordinadora d'àmbit dels Països Catalans. Els resultats, per la mateixa naturalesa dels centres, diversa i poc estructurada organitzativament, han estat lents però, a la fi, profitosos. Després de passar una enquesta on es plantejava la possibilitat de la coordinació i d'haver-se celebrat la primera assemblea a Vic, tot just fa un any, s'ha rebut l'adhesió d'una cinquantena d'associacions d'arreu del territori de parla catalana. Els estatus ja han estat elaborats i es troben en tràmit d'aprovació, moment a partir del qual s'elegirà la primera junta, probablement aquest estiu mateix.

Els objectius a mig termini, semblen clars i ben assumits per tots els integrants:

- 1) Afavorir la comunicació i la divulgació de les activitats entre els centres mitjançant la publicació d'un butlletí periòdic, fet que permetrà reduir notablement l'isolament actual i la desconeixença de la seva activitat. Naturalment, també possibilitarà la seva difusió portes enfora, assenyaladament en el món universitari i en el de les institucions culturals.
- 2) Donar a conèixer les publicacions, d'acord amb la distribuïdora de llibres nord-est, mitjançant la difusió d'un sistema de fitxes on els centres anunciaran les seves publicacions -ahora que li faran un dipòsit de llibres-, a partir del qual els interessats (ja siguin centres o persones individuals) podran adquirir-los contactant amb la distribuïdora o amb una xarxa de llibreries comarcals on es trobaran.
- 3) Fomentar línies de recerca intercomarcals, aspecte més complex que exigeix un major grau d'organització interna però en el qual ja s'ha començat a treballar. Cal, encara, delimitar-ne el caràcter (sobre un tema monogràfic, sobre fonts documentals, sobre premsa o publicacions...) i el seu abast.
- 4) Vinculat o no amb aquest darrer aspecte, es preveu la celebració bianual de congressos d'història dels Països Catalans, centrats en temàtiques àmplies i interdisciplinàries, a l'estil del celebrat a Manresa l'any passat; per a l'organització del primer es preveu el patrocini de la Fundació Enciclopèdia Catalana, el qual tindrà lloc a Lleida, la tardor de 1994, amb el suport material de l'Institut d'Estudis Ilerdencs.

A manera de balanç, val a dir que, d'entrada, el projecte de la coordinadora ha estat molt ben acollit, no solament entre els centres mateixos, - i cal afegir que, en bona mesura, el camí que s'ha fet ha estat possible gràcies al suport de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, que n'ha assumit les tasques de secretaria i d'organització-, sinó per altres institucions rellevants: d'una banda, l'Institut Universitari d'Història

Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra, que ha ofert un local i mitjans per ubicar-hi una secretaria a partir d'aquest estiu a l'edifici de la Mercè (per tant la Coordinadora disposarà de dues seus: una a Lleida i una altra a Barcelona), a més d'assessorament en la coordinació dels programes de recerca, amb la qual cosa els centres veuran reforçada la seva vinculació universitària. L'acord preveu que els centres adscrits a la coordinadora dipositaran un exemplar de les seves publicacions a la biblioteca de l'Institut, a fi de constituir un fons obert al públic de publicacions locals i comarcals, fet, també remarcable, que facilitarà el coneixement de les publicacions locals. En segon lloc, el Servei de documentació d'Història Local, de la Universitat Autònoma de Barcelona, també ha manifestat el seu interès a la Coordinadora, els centres adherits a la qual es podran beneficiar del banc de dades de què disposa i de les seves activitats, difoses a partir del butlletí. Fruit d'aquest interès, també, ha estat la invitació del Patronat Francesc Eixemenis de Girona de participar en aquesta trobada amb els centres d'estudis locals del Lluçanès-Rosselló, Cerdanya i Andorra, que fins ara es feia amb els de la regió gironina, fet aquest que obre les portes a nous intercanvis i col.laboracions que sens dubte són molt prometedors de cara al futur.

Tot plegat, doncs, penso que obre unes perspectives immillorables per al conjunt dels centres d'estudis que no poden fer altra cosa que estimular-los i beneficiar-los en la seva tasca individual. Però no hi ha dubte que el resultat d'aquesta nova experiència depèn del suport i de l'entusiasme que rebí d'arreu dels Països Catalans. Per això, cal que els centres d'estudis assumeixin plenament que aquest projecte, que no interfereix per res en la seva pròpia idiosincràsia i en la seva dinàmica interna, és indispensable per enfortir-los i per projectar els seus esforços, per fer-los més rendibles i operatius, per conjurar el perill de la fossilització i, finalment, per assolir una major presència en la cultura catalana i, alhora, servir millor el país. Per tot plegat, sense cap mena de dubte, es tracta d'una aposta de futur.

Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana

ESTATUTS

1. ESTATUTS

1.1. La Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana té com a objectiu principal impulsar i promoure l'estudi, promoció, divulgació i defensa de l'ús lingüístic i cultural en tots els àmbits de l'edifici i de la vida social i comunitària.

La Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana es compromet a treballar de forma activa i benèfica, utilitzant els recursos i desenvolupant activitats que afavoreixin el desenvolupament de la llengua catalana.

1.2. És membre d'aquesta associació d'entitat que són aquells centres d'estudi i altres entitats que legalment, administrativament i jurídicament segueixen els estatuts d'aquesta.

1.3. Són finalitats de la Coordinadora:

- a) Editar un anuari d'informació general i especialitzada d'entitats i projectes de recerca i treballs d'investigació dels diferents centres d'estudi.
 - b) Crear canals de comunicació entre els seus membres i altres centres d'estudi i entitats afines i les universitats, coordinar treballs d'investigació i organitzar cursos de treball, conferències i altres activitats d'interès dels interessats.
 - c) Organitzar un sistema per promoure la publicació de les obres dels membres de la Coordinadora, d'altres institucions d'amb el seu compromís.
 - d) Promoure la presència pública dels centres d'estudi i la seva activitat.
 - e) Promoure iniciatives legislatives o administratives en benefici de les seves activitats i dels seus projectes.
- 1.4. Que hagi d'altres activitats que afavoreixin el desenvolupament de la llengua catalana.

1.4. El domicili social de l'associació és a l'avinguda de Sant Martí, 10, 08002, Barcelona, Catalunya.

1.5. L'àmbit territorial de la Coordinadora inclou els països de parla catalana: Aragó, Catalunya, Comunitat Valenciana i les Illes Balears.

1. ESTATUTS

1.1. La Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana es constitueix amb la intenció d'agrupar aquells centres d'estudis, associacions, instituts, o altres organismes similars, que tenen com a objectiu l'estudi, promoció, divulgació i defensa de l'àmbit local o comarcal on està inscrita la seva activitat i utilitzen el català com a llengua d'expressió i comunicació.

La Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana es constitueix sense ànim de lucre; si s'escau, els beneficis obtinguts s'aplicaran al desenvolupament d'activitats exemples d'idèntica natura.

1.2. Als efectes d'aquesta associació s'entén que són aquells centres d'estudis i entitats similars que legalment, administrativament i jurídicament estiguin constituïts com a tals.

1.3. Són finalitats de la Coordinadora:

- a) Editar un butlletí d'informació general on es recullin les diferents activitats i projectes de recerca i línies d'investigació dels diferents centres d'estudis.
- b) Crear canals de comunicació entre els investigadors, estimular la relació entre els centres d'estudis i entre aquests i les universitats, coordinar línies d'investigació i dur a terme sessions de treball, conferències i altres activitats d'interès dels associats.
- c) Organitzar un sistema per promocionar la distribució de les publicacions dels diversos centres i/o, si s'escau, d'altres institucions d'àmbit local i comarcal.
- d) Promoure la presència pública dels centres d'estudis i llur consulta.
- e) Promoure iniciatives legislatives i/o administratives en benefici de les seves activitats i dels seus projectes.
- f) Qualsevol altra activitat que afecti els interessos dels associats.

1.4. El domicili social de l'associació és a l'antic Hospital de Sta. Maria, Plaça Catedral s/n, de la ciutat de Lleida.

1.5. L'àmbit territorial de la Coordinadora inclourà les següents comunitats autonòmes: Aragó, Catalunya, Comunitat Valenciana i les Illes Balears.

2. MEMBRES

2.1. Podran formar part de la coordinadora tots aquells centres d'estudis que s'adiguin amb la definició i finalitats enunciades en els anteriors epígrafs, 1.1 i 1.2.

Els socis, comuners o partíceps d'entitats o establiments i els seus cònjuges o parents consanguinis fins al segon grau inclòs no podran ésser destinataris principals de les operacions exemptes, ni gaudir de condicions especials en la prestació dels serveis, menys en els casos contemplats en el número 1 de l'apartat 8 de l'article 13 del reglament de l'IVA.

2.2. Tots els socis tenen els mateixos drets i les mateixes obligacions.

Cada centre d'estudi haurà de designar un representant per a les funcions personals de participar a les assemblees i per elegir o ser elegit en nom del seu centre, a fi de formar part en els òrgans de govern de l'entitat.

Entre els deures hi ha el d'acatar els estatuts i les decisions de l'assemblea, els òrgans de govern de la coordinadora i el de pagar les quotes que s'estipulin.

2.3. Els socis s'obliguen a comunicar a la Coordinadora, en el termini de dos mesos, qualsevol modificació que es produeixi en relació a les dades que constin en el document d'admissió.

3. RÈGIM D'ADMISSIÓ I SEPARACIÓ DELS SOCIS

3.1. La sol·licitud d'admissió s'adreçarà a la Junta de Govern i aquesta emetrà un informe motivat d'aprovació o denegació.

3.2. L'informe haurà de ser aprovat per majoria absoluta en el si de la Junta.

3.3. En el cas de denegació de la sol·licitud, el centre aspirant no admès podrà al·legar per escrit les motivacions que cregui adients, i la seva al·legació serà discutida en la primera reunió de l'Assemblea General que se celebri.

3.4. El centre aspirant haurà de presentar, amb la sol·licitud d'admissió, un document amb les dades que se li demanin.

3.5. La baixa dels socis es produirà per renúncia o per expulsió. Aquesta darrera serà justificada per una d'aquestes causes: per falta de pagament o per incompliment dels presents Estatuts.

4. ÒRGANS DE GOVERN

4.1. Els òrgans de govern de la Coordinadora seran l'Assemblea General, la Junta de Govern i el Comitè Executiu.

4.2. L'Assemblea General integra tots els centres.

Es reunirà, almenys, un cop cada any.

Les seves funcions són:

- a) Aprovar els pressupostos, les liquidacions de comptes, les memòries d'activitats i els programes d'activitats de la Coordinadora.
- b) Ratificar les altes i baixes dels centres.
- c) Elegir els càrrecs directius.
- d) Aprovar la creació o la dissolució de serveis.
- e) Adquirir o alienar patrimoni.
- f) Fixar l'import de les unitats de cotització, ordinàries o extraordinàries, a proposta de la Junta de Govern.
- g) Resoldre sobre tot allò que comporti compromisos econòmics no previstos en el pressupost.

4.3. La Junta de Govern estarà integrada pel president, dos vice-presidents, quatre vocals, el secretari i el tresorer.

Els càrrecs de la Junta de Govern seran gratuïts i mancaran d'interès en els resultats econòmics de l'explotació en si mateixos o de persona interposada.

4.4. En qualsevol Junta de Govern no podrà haver -hi més d'un càrrec en un mateix centre.

4.5. Les eleccions als càrrecs de la Junta de Govern es faran cada dos anys en el decurs de l'Assemblea General ordinària. La candidatura de presentació per formar part de la Junta, la presentarà cada centre o Institut, el qual indicarà, a més a més, la persona concreta que presenta; els càrrecs tindran una durada màxima de dos períodes de govern consecutius. La renovació es farà alternativament de la meitat de la Junta. La Junta de Govern es reunirà, almenys, cada trimestre.

Les seves funcions són:

- a) Desenvolupar els programes aprovats per l'Assemblea General.
- b) Aprovar o denegar altes i baixes de socis.
- c) La gestió ordinària de la Coordinadora.

4.6. El Comitè Executiu estarà integrat pel president, dos vice-presidents, el secretari i el tresorer.

Es reunirà, periòdicament, en la forma que el propi comitè estableixi i/o a petició d'algun dels seus components.

Les seves funcions són:

- a) Executar els acords de la Junta de Govern.
- b) Ostentar la representació ordinària de la Coordinadora.

4.7. Podran establir-se secretaries tècniques, que podran tenir caràcter remunerat, per tal d'endegar la gestió de serveis o activitats que puguin acordar-se.

Estaran sota el control i la direcció immediata del Comitè Executiu.

5. RÈGIM ECONÒMIC

5.1. La Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana es constitueix sense patrimoni, si bé en un futur podrà constituir-lo.

Els seus recursos financers seran integrats per:

- a) Les quotes ordinàries i, si s'escau, extraordinàries dels associats.
- b) Les donacions o llegats fets al seu favor.
- c) Les vendes dels seus béns i valors i els rendiments que aquests produeixin.
- d) Els ingressos procedents de la venda de publicacions i prestació de serveis.
- e) Qualsevol altres recursos obtinguts de conformitat amb les disposicions legals i preceptes estatutaris.

5.2. Per cada exercici econòmic es formarà el pressupost ordinari d'ingressos i despeses, que no sobrepassarà la quantitat anual de 50 milions de pessetes, amb subjecció a les normes dels presents Estatuts. Es podran formar, també, pressupostos extraordinaris.

6. DISSOLUCIÓ

6.1. La Coordinadora quedarà dissolta amb el vot favorable dels dos terços de l'Assemblea General. En l'acord de la dissolució s'establirà el destí que s'hagi de donar als béns, drets, instal·lacions i serveis de la Coordinadora que poguessin quedar, un cop ateses les obligacions que siguin pendents; destí que haurà de ser en profit de la coordinació de Centres d'Estudis de Parla Catalana.

6.2. Si no ho acorda altrament l'Assemblea General, actuaran de liquidadors els membres de la Junta de Govern.

DISPOSICIÓ ADDICIONAL

La Coordinadora de Centres d'Estudis de parla catalana haurà de dotar-se d'un reglament de règim intern, que serà aprovat en la primera Assemblea General.

Vic, 23 de novembre de 1991

REGLAMENT DE RÈGIM INTERN

Règim d'admissió i separació de centres

1. Quan la Junta de Govern rebí la sol·licitud d'admissió a què es refereix l'article 3.1. dels Estatuts, i abans d'emetre el seu informe d'aprovació o denegació, podrà demanar al centre peticionari els aclariments i dades que consideri adients en relació amb la seva idoneïtat amb la definició i finalitats dels centres i altres aspectes que puguin determinar les característiques del centre que es vol inscriure.
2. L'informe favorable d'admissió comportarà ja la inscripció com a membre de la Coordinadora, sense perjudici de la seva ratificació per part de l'Assemblea General.
3. L'informe de denegació de sol·licitud haurà de ser comunicat per escrit al peticionari, amb expressió dels motius en què s'ha fonamentat la no admissió, a l'efecte de poder presentar les alegacions raonades que cregui adients, per ser discutides en la primera assemblea general que se celebri.
4. A més de les causes de baixa de membre per la desaparició de l'associació, o perquè, a criteri de la Junta de Govern, el centre hagi deixat de reunir les condicions subjectives o objectives que, respectivament, determinen els articles 1.1. i 1.2. dels Estatuts.
5. La baixa de la Coordinadora per falta de pagament de les quotes es produirà quan, en començar una anualitat, no s'hagin satisfet encara les quotes ordinàries o extraordinàries de l'anualitat anterior, i després de dos requeriments escrits fets a l'interessat pel Tresorer, que no hagin estat atesos. Si la morositat fos reiterada en tres o més ocasions, el centre morós podrà no ser readmès a la Coordinadora.

6. En tots els casos que la baixa de membres de la Coordinadora siguin per decisió de la Junta, l'acord amb els seus fonaments haurà de ser comunicat per escrit a l'interessat. El centre esmentat podrà fer les al·legacions que cregui oportunes per escrit per a la primera assemblea general de centres.

L'Assemblea General

7. L'Assemblea General és l'òrgan suprem de la Coordinadora: la integren tots els centres mitjançant llurs representants.

Cada centre designarà un representant davant de la Coordinadora i ho comunicarà a la Junta de Govern.

8. Es reunirà en sessió ordinària almenys una vegada a l'any, i en caràcter extraordinari quan, així ho acordi la Junta de Govern o bé quan ho demanin per escrit un nombre de centres no inferior al 25 % dels inscrits en aquell moment.

8.1. En aquest darrer cas, quan l'assemblea sigui convocada amb caràcter extraordinari i perquè aquesta tingui validesa de celebració, hauran de ser-hi present més de la meitat dels socis amb plenitud de drets.

8.2. En qualsevol cas, la convocatòria s'efectuarà en el termini entre 15 i 30 dies hàbils.

9. L'Assemblea es constituirà en primera convocatòria amb l'assistència de la majoria absoluta dels membres; si no s'aconsegueix el quòrum estatutari, es reunirà en segona convocatòria mitja hora després amb els membres presents.

10. Els acords de l'assemblea seran sempre portats per majoria de vots. En cas d'empat, ho resoldrà el vot de qualitat del president.

11. Seran atribucions d'aquesta Assemblea ordinària, a més del previst en el article 4.2. dels Estatuts:

- a) Elegir els càrrecs de la Junta de Govern.
- b) Vetllar per l'acompliment de les finalitats i objectius de la Coordinadora.
- c) Examinar la gestió efectuada de la Junta de Govern.
- d) Aprovar la reforma dels Estatuts i del reglament de Règim Intern, així com la dissolució de la Coordinadora.

12. L'elecció o renovació dels membres de la Junta de Govern es farà cada dos anys per meitats alternes, mitjançant votació secreta, lliure i directa, amb llistes tancades. Es realitzarà en l'Assemblea General

extraordinària coincidint amb l'Assemblea ordinària anual. Els càrrecs tindran una durada màxima de dos períodes de govern consecutius.

L'elecció es farà de la següent forma:

Primer bienni: president, vice-president; segon secretari i dos vocals.

Segon bienni: vice-president primer, tesorero i dos vocals.

13. La mesa electoral es constituirà abans de la sessió. Es designarà un President i un Secretari per sorteig, i un membre de la Junta de Govern prèviament escollit.

14. Al President de la mesa electoral, se li proporcionarà per part de la Junta de Govern:

- a) Una relació actualitzada dels centres que formen part de la Coordinadora.
- b) La relació de les candidatures presentades.

15. Queden anulades de la votació totes les paperetes no ajustades als models oficials, o que tinguin membres diferents als proposats.

16. En cas d'empat és repetirà la votació.

17. És permetrà la votació per correu.

18. És procurarà que les reunions ordinàries o extraordinàries de l'Assemblea General de centres se celebrin cada vegada en poblacions diferents, les quals seran escollides en el transcurs de l'Assemblea precedent d'entre les que s'ofereixin amb aquesta finalitat.

La Junta de Govern

19. Les reunions de la Junta de Govern se celebren, per norma general, en el local social de l'entitat, sense perjudici que, periòdicament, a criteri de la pròpia Junta, se celebrin en altres poblacions.

20. En el cas que algun centre representant a la Junta de Govern deixés, per la causa que sigui, de formar part de la Coordinadora, cessarà també del seu càrrec en la Junta la persona que la representi, i aquest càrrec quedarà vacant fins a la primera Assemblea General.

21. Si algun dels membres de la Junta deixés de representar al seu centre, per la causa que sigui, o causés baixa per dimissió, per defunció, per absència, per malaltia o per qualsevol altra causa podrà ser substituït a la Junta per una altra persona que delegui el mateix centre representat.

22. Si la baixa, en qualsevol dels casos esmentats en els apartats anteriors, afectés algun dels membres que integren el Comitè Executiu, el càrrec serà cobert, per acord de la Junta de Govern, d'entre els seus mateixos components.

23. En tots els casos, les substitucions i canvis a la Junta tindran vigència mentre no sigui elegida una nova Junta de Govern, que estatutàriament correspongui.

El president

24. Des del moment que prengui possessió de la presidència, el president ho serà amb caràcter estrictament personal, sense cap vinculació ni supeditació al centre que l'ha proposat, al qual deixarà immediatament de representar. Per tant, no estarà tampoc subjecte a cap mena de circumstància que, des d'aquell moment i mentre duri el seu mandat, afecti les relacions entre el centre i la Coordinadora.

25. Les funcions del president, a més de les genèriques que li corresponen segons la llei d'associacions i els Estatuts de l'associació són:

- a) Ostentar la representació de l'entitat en nom de la Junta de Govern o designar els membres de la Junta que en cada cas el representin.
- b) Fer un acurat seguiment del compliment del programa de la Coordinadora i dels acords dels seus diferents òrgans de govern.
- c) Mantenir les relacions amb els Secretariats o delegacions que la Coordinadora institueixi en diferents llocs del seu àmbit territorial.

El vice-president

26. Els vice-presidents primer i segon substituiran, per aquest ordre, el president, tant en casos circumstancials d'absència o malaltia com quan la vacant en la presidència sigui definitiva.

27. En casos de vacant definitiva, el vice-president al qual correspongui assumirà la presidència efectiva assumint la presidència en funcions.

El secretari

28. A més de les funcions genèriques que li són inherents, el secretari tindrà també aquestes funcions:

- a) Plena responsabilitat del bon funcionament de la secretaria.
- b) Tenir cura que les actes siguin transcrites legalment.
- c) Vetllar perquè siguin redactades i cursades totes les comunicacions i acords i custodiar els llibres i els documents de secretaria.
- d) Procurar que es porti rigorosament al dia el llibre de registre de la Coordinadora. Amb les seves altes i baixes, així com el seu corresponent fitxer.
- e) Portar totes les relacions quotidianes de la Coordinadora amb les institucions i entitats que hi estiguin relacionades.
- f) Redactar anualment la memòria d'activitats de l'entitat, la qual, després de ser aprovada per la Junta de Govern, haurà de presentar a l'aprovació de l'Assemblea General de la Coordinadora.

El Tresorer

29. A més de les funcions genèriques que li són inherents, el tresorer tindrà també aquestes:

- a) Serà l'administrador de l'entitat i el custodi de tots els seus fons monetaris.
- b) Podrà obrir els comptes bancaris que cregui adients, però sempre de manera indistinta del president o d'un altre membre de la Junta que es designi per aquest òrgan de govern.
- c) Atendrà la recaptació dels recursos econòmics i en general de tots els ingressos, i farà els pagaments que calgui.
- d) Haurà de tenir rigorosament al dia el llibre de caixa i els altres llibres auxiliars de comptabilitat que cregui necessaris.
- e) Haurà de tenir al dia l'inventari de béns de l'entitat.
- f) Formalitzarà cada any un estat de comptes, amb detall d'ingressos i despeses, que, després de ser aprovat per la Junta de Govern, sotmetrà a la consideració de l'Assemblea General de centres.

Els vocals

30. Els vocals que formen part de la Junta de Govern tindran aquelles funcions i delegacions en cada cas conferides per la mateixa Junta.

Comissions de treball de la Junta de Govern

31. En el si de la Junta de Govern es podran crear les comissions de gestió que cada circumstància requereixi.

32. Hi haurà les següents comissions:

- a) Una comissió encarregada d'editar el butlletí.
- b) Una comissió de les publicacions.
- c) Una comissió de recerca.
- d) Una comissió econòmica.
- e) Una comissió de relacions externes.

33. La comissió econòmica serà integrada pel tresorer, el secretari, i el vocal o vocals que acordi la Junta de Govern. La seva missió serà la confecció dels pressupostos ordinaris d'ingressos i despeses i la dels pressupostos extraordinaris que s'acordi; així com vetllar pel desenvolupament econòmic de l'entitat i informar en tots aquells casos que es proposin despeses superiors a les previstes i quan es tracti de l'adquisició o alineació dels béns mobles o immobles.

Proposar la variació de les quotes anuals dels associats i l'establiment de quotes extraordinàries quan sigui convenient, i en general intervenir en totes aquelles coses que tinguin relació amb el règim econòmic de l'entitat i informar-ne.

Vigència d'aquest reglament

34. La Junta de Govern es l'òrgan competent per a la interpretació de les disposicions d'aquest reglament.

35. Per tot allò no previst en aquest reglament s'atindrà a allò que determinin els Estatuts socials o les disposicions legals vigents que siguin d'aplicació.

36. Aquest reglament de Règim Intern tindrà vigència indefinida mentre l'Assemblea no acordi la seva modificació i derogació o substitució.

Manresa, 6 de març de 1993

Relació d'adhesions a la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana*

INSTITUT D'ESTUDIS BALEÀRICS

Josep A. Tur Marí
C/Vicenç Mut, 6, 2n
07001 Palma de Mallorca

FUNDACIÓ BOSCH CARDELLACH

Ramon Vall Rimblas
Carrer d'en Font, 1
08021 Sabadell

INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENS

Francesc Xavier Virella Torras
Plaça Sant Jaume I, 5
08720 Vilafranca del Penedès

INSTITUT D'ESTUDIS EMPORDANESOS

Miquel Planas Roig
Arxiu Comarcal
Plaça de l'Escorxador, s/n.
17600 Figueres

CENTRE D'ESTUDIS COMARCALS DE BANYOLES

Josep Grabuleda Sitjà
Plaça de la Font, 11
17820 Banyoles

ÀMBIT DE RECERQUES DEL BERGUEDÀ

Xavier Pedrals Costa
Apartat de Correus 105
08600 BERGA

* Aquesta relació fou aprovada a l'Assemblea ordinària celebrada a Valls el dia 26 de juny de 1993

CENTRE D'ESTUDIS D'ULLDECONA

Ferran Guarch Bordes

C/Guifré, 5

43550 Ulldecona

CENTRE D'ESTUDIS DEL BAGES

Marc Torras Serra

Via de Sant Ignasi, 40

08240 Manresa

CENTRE D'ESTUDIS SENIENCS

Maria del Mar Villabi Prades

C/Granada, 9

43560 La Sènia

CENTRE D'ESTUDIS COMARCALS DEL RIPOLLÈS

Agustí Dalmau Font

Apartat de Correus 20

17500 Ripoll

CENTRE D'ESTUDIS RIUDOMENCS "ARNAU DE PALOMAR"

Teresa Llurba Fortuny

Avinguda Pau Casals, 84

43330 Riudoms

CENTRE D'ESTUDIS DE L'HOSPITALET

Joan Carlos Cobeceran

C/Major, 57, pral. 1r

08901 L'Hospitalet de Llobregat

CENTRE D'ESTUDIS COMARCALS DEL BAIX LLOBREGAT

Ramon Pinyol

C/Ventura Gassol, 4

08980 Sant Feliu de Llobregat

INSTITUT MENORQUÍ D'ESTUDIS

Josep Miquel Vidal Hernández

C/Nou, 35, 3r

07701 Maó

CENTRE D'ESTUDIS I DEBAT "CONTRAPUNT"

Santiago Cucurella Fernández

Apartat de Correus 40

08530 La Garriga

CENTRE D'ESTUDIS IGNASI IGLÉSIAS

Nèlida Celma Martínez

c/Ignasi Iglésias, 33

08030 Barcelona

INSTITUT D'ESTUDIS EIVISSENCIS

Concepció Roig Caldentey

C/Pere Francès, 12

07800 Eivissa

ASSOCIACIÓ CULTURAL COMISSIÓ DE NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA DELS PORTS

Carles Ripollés Querol

Apartat de Correus, 18

12300 Morella

PATRONAT D'ESTUDIS OSONENCIS

Pilar Clarà Sallent

Temple Romà de Vic

08500 Vic

CENTRE D'ESTUDIS SELVATANS

Josep M. T. Grau Pujol

C/Ave Maria, 5 bis

17430 Santa Coloma de Farners

INSTITUT D'ESTUDIS VALLENCOS

Joan M. Canela Coll
Jaume Huguet, 1
43800 Valls

CENTRE D'ESTUDIS DE LA CONCA DE BARBERÀ

Jaume Felip Sánchez
C/Josa, 6
43400 Conca de Barberà

CENTRE D'ESTUDIS COMARCALS D'IGUALADA

Josep Vicen Mestre Casanova
Baixada de Sant Nicolau, 21
08700 Igualada

GRUP DE RECERCA FOLKLÒRICA D'OSONA

Ignasi Roviró Alemany
C/Major, 5
08519 Folgueroles

AMICS DE BESALÚ I EL SEU COMTAT

Bartomeu Guix Torruella
Portalet, Palau Cúria Reial, s/n
17850 Besalú

INSTITUT D'ESTUDIS COMARCALS DE LA MARINA ALTA

Jaume Costa Caselles
Plaça Major, 13, 1r.
03750 Pedreguer

CENTRE D'ESTUDIS SOCIALS D'OSONA

Santi Ponce Vivet
Miramarges, s/n
08500 Vic

FUNDACIÓ PÚBLICA INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCS DE LA DIPUTACIÓ DE LLEIDA

Josep M. Gasset Salafranca
Plaça Catedral, s/n
25002 Lleida

CENTRE MUNICIPAL DE CULTURA

Max Turull Rubinat
C/Major, 115, 2n
25200 Cervera

INSTITUT D'ESTUDIS ANDORRANS

Jordi Guillaumet
Edifi Prada Casadet
Andorra la Vella

CENTRE DE BARCELONA

Gran Via de les Corts Catalanes, 587
08007 Barcelona

CREA (CENTRE RECERCA ESTUDIS AVANÇATS)

Eduard Vinyamata
C/Torres i Puyal, 54
08022 Barcelona

CENTRE D'ESTUDIS SANTJUSDENCs

Núria Rajadell
C/Creu, 29
08960 Sant Just Desvern

ASSOCIACIÓ CULTURAL ALT GAIA

Josep M. Carreres
Castell dels Comtes
43420 Santa Coloma de Queralt

CENTRE D'ESTUDIS ALCOVERENCs

Fina Cavaller
Plaça Nova, 3, 2n
43460 Alcover

CENTRE D'ESTUDIS HISTÒRICS DE TERRASSA

Miquel Solé Sanabra
Font Vella, 28
08221 Terrassa

TALLER D'HISTÒRIA DE GRÀCIA

Teresa Masot
C/Camèlies, 36-38
08024 Barcelona

LLUÏSOS DE GRÀCIA

Carme Segura Capellades
Plaça del Nord, 7 al 10
08024 Barcelona

ASSOCIACIÓ CULTURAL EL VILALTÀ

Daniel Montaña Buchaca
C/ Plaça de l'Església, 2
08680 Gironella

INSTITUT D'ESTUDIS GIRONINS

Pere Freixas Camps
C/ Força, 27. Museu d'Història de la Ciutat
17004 Girona

CENTRE D'ESTUDIS COMARCALS DE LA RIBERA D'EBRE

Josep Cid
Apartat de Correus, 3
Av.de Barcelona, s/n
43750 Flix

PATRONAT EIXIMENIS

Diputació de Girona
Apartat de Correus, 11
17800 Girona

Acta de constitució de la Coordinadora de Centres d'Estudis de parla catalana

El passat dissabte 6 de juny es va constituir a Vic la COORDINADORA DE CENTRES D'ESTUDIS DE PARLA CATALANA. L'acte s'inaugurà a la Llotja del Blat de la Casa Consistorial amb unes paraules de benvinguda als assistents oferides per l'Alcalde, Sr. Pere Girbau. També eren presents a la taula presidencial el regidor de cultura de l'Ajuntament de Vic i diputat al Parlament de Catalunya, Sr. Enric Castellnou, el regidor de joventut de l'Ajuntament de Vic, Sr. Xavier Solà, i en representació del consell comarcal, el Sr. Joaquim Planas. El conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Sr. Joan Guitart, i el Director General d'Arxius del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Sr. Francesc Olivé, van excusar la seva absència a l'acte per carta. Així mateix els Estudis Universitaris de Vic per notificació telefònica van delegar en el Sr. Santi Ponce Vivet la seva representació.

A l'acte hi van assistir representants de 23 centres d'estudi d'arreu de Catalunya, País Valencià i Illes Balears, els quals van debatre i aprovar els diferents punts de l'ordre del dia que a continuació s'expressen i que foren moderats per representants dels centres amfitrions (Centre d'Estudis Socials d'Osona, Patronat d'Estudis Osonencs i Grup de Recerca Folklorica) a proposta de la Comissió Gestora provisional integrada per 10 centres (Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, el Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, l'Institut d'Estudis Penedesencs, el Centre d'Història Local de la Diputació de València, l'Institut d'Estudis Vallencs, l'Institut d'Estudis Gironins, l'Institut d'Estudis Llerdencs, el Centre d'Estudis del Bages, el Centre d'Estudis Selvatans, i el Centre d'Estudis Socials d'Osona) que els havia preparat.

ORDRE DEL DIA:

- 1.- Presentació i breu explicació del procés històric de formació de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana.
- 2.- Acta de la constitució de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana.
- 3.- Discussió i aprovació dels ESTATUTS.
- 4.- Debat sobre projectes de funcionament i activitats (butlletí, publicacions, recerca i altres propostes).
- 5.- Elecció Junta Gestora.
- 6.- Torn de precs i preguntes.

Després de l'acte de benvinguda ofert per les autoritats osonenques als assistents, el Sr. Antoni Gavaldà, de l'Institut d'Estudis Vallencs i membre de la Comissió Gestora Provisional, va oferir a l'auditori un resum

del procés de formació fins al dia present, el qual arrenca de les Trobades de Centres d'Estudis celebrats a l'Espluga i Valls el 1985, passa pel Congrés celebrat a Lleida l'abril de 1991 on es presenta una ponència al respecte, el Primer Congrés d'Història Local el novembre de 1991 organitzat per la revista l'Avenç - Plecs d'Història Local i les quatre reunions de la Comissió Gestora Provisional anteriorment esmentada.

Acte seguit es llegeix la relació de centres que es constitueixen en membres fundadors de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (Àmbit de Recerques del Berguedà de Berga, Centre d'Història Local de la Diputació de València, Centre d'Estudis d'Uldecona, Centre d'Estudis del Bages de Manresa, Centre d'Estudis Sinencs de La Sènia, Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès de Ripoll, Centre d'Estudis Riudomenc "Arnau de Palomar" Riudoms, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, Centre d'Estudis Comarcal del Baix Llobregat de St. Feliu de Llobregat, Institut Menorquí d'Estudis de Maó, Contrapunt (Centre d'Estudis i Debat) de la Garriga, Centre d'Estudis Ignasi Iglésias de Barcelona, Institut d'Estudis Balearics de Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Eivissencs d'Eivissa, Associació Cultural Comissió de Normalització Lingüística dels Ports de Morella, Patronat d'Estudis Osonencs de Vic, Centre d'Estudis Selvatans de Sta. Coloma de Farners, Institut d'Estudis Vallencs de Valls, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà de Montblanc, Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, Grup de Recerca Folklorica d'Osona de Folgueroles, Amics de Besalú i el seu Comtat de Besalú, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta de Pedreguer, Centre d'Estudis Socials d'Osona de Vic, Fundació Pública "Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida, Societat Arqueològica Lul·liana de Palma de Mallorca, Fundació Bosch Cardellach, Grup de Recerques de les Terres de Ponent, Institut d'Estudis Penedesencs, Institut d'Estudis Empordanesos, Centre d'Estudis de Recerca Sindicals, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Fundació-Arxiu Històric de la Conca, Centre Municipal de Cultura de Cervera, Institut d'Estudis Andorrans, CREA (Centre Recerca Estudis Avançats), Centre d'Estudis del Pallars, Centre d'Estudis Santjusedencs, Associació Cultural Alt Gaia, Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, Centre d'Estudis Alcoverencs), i es proclama solemnement constituïda la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana.

Acte seguit, Francesc Romero, membre de l'Institut d'Estudis Ilerdencs i de la Comissió Gestora Provisional, llegeix la proposta d'ESTATUTS, la qual és aprovada després d'ésser discutida i modificada en algun dels seus aspectes. Així mateix s'acorda que la Comissió Gestora elabori el reglament Intern que ha de desenvolupar els estatuts pel que fa als aspectes funcionals i d'organització, el qual serà discutit i aprovat en la propera Assemblea General.

A dos quarts de dues de la tarda els assistents es direixen a la sala de Consellers de l'Ajuntament on el consistori ofereix un refegeri. Acabat aquest es reprenen les tasques anunciades a l'ordre del dia i el Sr. Santi Ponce Vivet, membre del Centre d'Estudis Socials d'Osona i de la comissió Gestora Provisional, llegeix la primera de les tres propostes d'activitats, que consisteix en l'elaboració d'un butlletí d'informació interna on es recullen les informacions que generin els Centres d'Estudis adscrits a la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana.

Després el Sr. Llorenç Ferrés i Alós, membre del Centre d'Estudis del Bages i de la Comissió Gestora Provisional, llegeix la segona de les tres propostes d'activitats consistent en l'elaboració d'un catàleg de les publicacions dels centres adscrits a fi i efecte de permetre'n el seu coneixement i facilitar-ne la seva adquisició.

A dos quarts de tres de la tarda s'interromp provisionalment la sessió.

Els treballs es reprenen a dos quarts de cinc de la tarda amb la lectura per part del Sr. Joaquim Albareda i Salvadó, membre del Centre d'Estudis Socials d'Osona i de la Comissió Gestora Provisional, de la ponència sobre coordinació de línies de recerca i activitats conjuntes, així com la sol·licitud de beques i ajuts econòmics. També s'informa dels convenis pre-establerts entre la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i l'Institut d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu i Fabra i el Servei de Documentació d'Història Local de la Universitat Autònoma.

Acte seguit es presenta la proposta de la Comissió Gestora Provisional de constituir una Comissió Gestora encarregada d'executar allò que es decideixi a la present assemblea i de gestionar l'aprovació i registre dels estatuts als organismes oficials corresponents. Es proposa que la Comissió Gestora estigui integrada pels centres de la Comissió Gestora Provisional i es manifesta el desig que aquesta sigui ampliada pels centres que ho desitgin. L'Institut d'Estudis Baleàrics decideix incorporar-s'hi. I d'aquesta manera queda aprovada per consens la nova Junta Gestora.

En el torn de precís i preguntes s'informa de les dues propostes de seu social de la Institució, a l'Institut d'Estudis Ilerdencs de Lleida i a l'Institut d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona. S'aprova que ambdues siguin seus conjuntes i es manifesta la necessitat de trobar una altra seu conjunta al País Valencià i/o les Illes Balears.

També es discuteix la quota econòmica anual que hauran d'aportar els centres i s'aprova que aquesta estigui formada per 4 opcions (vint mil, quaranta mil, seixanta mil, i vuitanta mil Ptes.) a aconsellar en funció del pressupost de cada entitat. També s'estableix que aquesta sigui revisable anualment.

A les 7 de la tarda el Sr. Joaquim Albareda, membre del Centre d'Estudis Socials d'Osona, tanca l'acte amb una paraules d'agraïment i d'encoratjament als assistents.

VIC, 6 DE JUNY DE 1992

EL SECRETARI PROVISIONAL

SANTI PONCE VIVET

DEL CENTRE D'ESTUDIS SOCIALS D'OSONA

Índex

Presentació.....	7
------------------	---

PONÈNCIES

Els Centres d'Estudis en el context d'un futur present. Proposta de creació d'una Associació de Centres de Parla Catalana.....	13
--	----

ANTONI GAVALDÀ/ JOAQUIM ALBAREDA

Els Centres d'Estudis de Parla Catalana: marc jurídic i administratiu.....	21
--	----

JOSEP MARIA QUINTANA

Investigació i Centres d'Estudis: metodologia i línies de treball.....	71
--	----

JOSEP FONTANA

COMUNICACIONS

La història local i les línies d'investigació a l'Arxiu Municipal d' Artà.....	81
--	----

ANTONI PICAZO I MUNTANER

El Col·lectiu de Recerques Arqueològiques de Cerdanyola (CRAC). Sistema organitzatiu i línies de treball.....	85
---	----

ORLANDO BARRIAL I JOVÉ/JOAN FRANCÈS I FARRÉ

Edició i foment de la recerca local. El Patronat Francesc Eiximenis.....	91
--	----

CARLES SAPENA

L'aportació de la Secció de Botànica de l'Institut d'Estudis Ilerdencs als Estudis de Botànica de Catalunya.....	97
JOSEP A. CONESA	
La investigació i la divulgació com a línies bàsiques de treball del Servei d'Arqueologia de l'IEI.....	109
JOAN-RAMON GONZÁLEZ PÉREZ	
La Secció de Geologia de l'IEI d'ençà de 1977.....	129
ANTONI LACASA	
Metodologia i programa de recerca, difusió cultural i docència al Gabinet Numismàtic de l'IEI.....	133
MARIA SOLER I BALAGUERÓ	
Comissió d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Vallencs (1981-1991): reflexions entorn de les línies de treball seguides fins al moment.....	141
M. ESTER FABRA I SALVAT	
La investigació a l'Institut d'Estudis Vallencs: balanç i perspectives de futur.....	149
ANTONI GAVALDÀ	
Les publicacions dels Centres d'Estudis. Distribució i biblioteques: de les impremtes als investigadors.....	159
JOSEP SANTESMASSES I OLLER	
Estructuració, operativitat i finançament dels Centres d'Estudis.....	165
JOAQUIM TORRES I MARTÍ	

L'aplicació del dret: creació de Centres d'Estudis abans i després de la
Constitució espanyola de 1978 en forma d'associacions.....173
ELISEU-A. SOLER ÀLVAREZ

Interacció de la recerca lingüística amb d'altres ciències.....183
MARIA-ÀNGELS VIDAL COLELL

**La panoràmica europea dels Centres d'Estudis:
Alemanya i Itàlia**

La situació a la República Federal d'Alemanya (amb especial atenció
al cas de la Universitat de Leipzig).....193
JENNY BRUMME

Centri di studio e di ricerca in Italia.....201
LUCIANO CASALI

EPÍLEG.

Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana

Instrumentes de coordinació dels Centres d'Estudis:
la Coordinadora dels Centres d'Estudis de Parla Catalana.....209
JOAQUIN ALBAREDA I SALVADÓ

Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana. ESTATUTS.....215

Relació d'adhesions a la Coordinadora de Centres
d'Estudis de Parla Catalana..... 227

Acta de Constitució de la
Coordinadora de Centres de Parla Catalana.....233

INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCS
DE LA DIPUTACIÓ DE LLEIDA

FUNDACIÓ PÚBLICA